

ئويغۇر
خەلق چۆچەكلىرى

14

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى

تۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى

14

نەشرگە تەييارلىغۇچى: ساتتار توختى

(۵) تۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى

تۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى

تۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى

تۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى

تۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى

تۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى

تۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى

تۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى

تۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى

مەسئۇل مۇھەررىرى: جېلىل مۇھەممەت
مۇقاۋىسىنى لايىھىلىگۈچى: جالالىدىن بەھرام
مەسئۇل كوررېكتورى: خەيرىنسا ئاسىم

تەتقىقات ئورگانى: مۇھەررىرلىك ئورگانى

ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى (14)

نەشرگە تەييارلىغۇچى: ساتتار توختى

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى نەشر قىلدى

(ئۈرۈمچى شەھىرى جىيەنجۇڭ كوچىسى 54-نومۇر)

شىنجاڭ شىنخۇا كىتابخانىسىدىن تارقىتىلدى

شىنجاڭ شىنخۇا 2 - باسما زاۋۇتىدا بېسىلدى

فورماتى: 1168 × 850 م، 1/32 باسما تاۋىقى: 9.75

1993 - يىلى 11 - ئاي 1 - نەشرى

1993 - يىلى 11 - ئاي 1 - بېسىمى

تراژى: 5,900 - 1

ISBN 7-228-02473-7/I-864

باھاسى: 2.55 يۈەن

مۇندەرىجە

1 قۇندۇز بىلەن يۇلتۇز .....
20 سىرلىق شاپتۇل .....
25 نەيرەڭۋاز .....
44 بۆرە بالىسى .....
46 شەپەرەڭنىڭ سەرگۈزەشتىسى .....
48 ئېيىقچاقنىڭ مېھمان چاقىرىشى .....
53 تەييارغا ھەييار مۈشۈك .....
55 قوغۇنچىنىڭ باھاسى .....
57 نىيەت .....
59 يانتاقچى يىگىت بىلەن يەكچەشمە .....
67 ئالتۇن ۋە قەلەم .....
69 پادىشاھ بىلەن مالچى .....
77 ئالتۇن ئېگەر .....
86 ئۆلمەي تۇرۇپ جەننەتنى كۆرۈش .....
94 ئىمىرشاھ بەگ .....
100 ئەقىلنىڭ مەلىكە .....
107 شىپالىق ئوت .....
112 تۆت تال بۇغداي .....
114 يەككە تاز بىلەن يەتتە تاز .....
119 ئىگەمبەردى .....
124 قىغىز ئىش قىرىق يىلدىن كېيىنمۇ مەلۇم بولىدۇ .....
130 زاكىر بىلەن شاكىر .....
132 ئادالەت كۆچتىنىڭ مۇنەسسى — گۆھەر .....

138	..... تەلۋە كۈيۈۈغۈل
147	..... كۆز پەرىخان
159	..... ئەقىللىك كەنجى قىز
164	..... كۆڭلەك
166	..... تۈلكە بىلەن توشقان
170	..... بەختنى تاپقان بالىلار
175	..... ھەر كىشىنىڭ كالىسىدا بىر خىيال
177	..... ئالتۇن قول
181	..... نۇرتاي بىلەن ئىمىنتاي
191	..... ئالتۇن ئالما
194	..... قۇياش، ئاي ۋە خوراز
196	..... كىمنىڭ كارامىتى چوڭ؟
198	..... ئەتىرگۈل پەرى
200	..... بەخت قۇشى
203	..... ئەڭ قىممەتلىك نەرسە نېمە؟
206	..... ئامبالنىڭ چارىسى
208	..... تاش قازى
211	..... سىلىقلىقىدىن يىللىقلىقى ياخشى
217	..... دېۋىنى قورقۇتقان باتۇر
222	..... ۋەزىرنىڭ پاراسىتى
233	..... ھاۋاغا ئوردا سالدىغان ئۇستا
247	..... ئېشەكباش پادىشاھ
265	..... ياخشى نىيەت بەختكە ھەمراھ
276	..... قارا چاچ قىز
289	..... شاھزادىنىڭ خۇلاسىسى

.....	851
.....	081
.....	881

قۇندۇز بىلەن يۇلتۇز

بۇرۇنقى زاماندا گۆر ئوغلى سۇلتان دېگەن بىر شاھ ئۆتكەنىكەن. ئۇ ئادالەت بىلەن يۇرت سوراپ مەملىكەتنى گۈل لەندۈرگەچكە پۇقرالارنىڭ كۆڭلى خاتىرجەم، تۇرمۇشى باياشات ئىكەن. گۆر ئوغلى سۇلتاننىڭ ئەۋەزخان ئىسىملىك بىر ئوغلى بولۇپ، ئۇ ئىنتايىن ئەقىللىك، ئىرادىلىك ۋە باتۇر بولۇپ چوڭ بوپتۇ. ئەۋەزخاننىڭ قىرىق يىگىتى دائىم ئەۋەزخان بىلەن بىرگە شىكارغا چىقىدىكەن، جەڭ ماھارەتلىرىنى ئىگىلەيدىكەن. پادىشاھ ئەۋەزخاننىڭ ئون ئالتە ياشقا كىرىپ قىران يىگىت بولۇپ قالغانلىقىنى كۆرۈپ، ئۇنى ئۆيلەپ قويۇش نىيىتىگە كەپتۇ. دە، ئوردا مەسلىھەتچىلىرىنى چاقىرىپ ئۆز پىكىرىنى ئېيتىپتۇ، ئوردا مەسلىھەتچىلىرى تۈرلۈك مۇلاھىزىلەرنى قىلىشىپ بىرقانچە قىزىلارنى كۆرسىتىشىپتۇ. ئاخىرى بايلىقتا غەنى دەرىجىگە، ئۆلىمالىقتا ۋەلى دەرىجىگە يەتكەن مىرئەلى دېگەن سودىگەرنىڭ گۈلچېرە ئىسىملىك قىزىنى مۇۋاپىق كۆرۈشۈپ تۇ. مەسلىھەت بىرلىككە كەلگەندىن كېيىن، مىرئەلنىڭ ئۆيىگە ئەلچى ئەۋەتىپ مىرئەلى بىلەن بىرلىشىپ توي تەييارلىق قىنى باشلاپتۇ.

كۈنلەرنىڭ بىرىدە ئەۋەزخان قىرىق يىگىتىنى ئەگەشتۈرۈپ شىكارغا چىقىپتۇ ۋە شىكاردىن قايتىپ گۈلچېرەنى كۆرۈپ يان

تېپتۇ. ئىسسىق ۋە تەشئالىق ئەۋەزخاننىڭ ئىرادىسىنى يېڭەلەپتۇ،
ئۇ چېكى كۆرۈنمەيدىغان سايدا ئات چاپتۇرۇپ كېلىۋاتقانكەن،
بىردىنلا ئۇنىڭ كۆزىگە بىر ئاق ئۆي كۆرۈنۈپتۇ. «ئاه، بۇ قان
داق ئىش؟ بۇ سايدا ئاق ئۆي نېمىش قىلىدۇ؟...» دەپ
ئويلاپ ئات چاپتۇرۇپ يېقىنلاپ كەپتۇ. قارىغۇدەك بولسا
ئىنتايىن چوڭ ئاق سېپىل، سېپىلنىڭ دەرۋازىسى ئوچۇق تۇرغۇ-
دەك، ئەۋەزخان ئات بىلەن دەرۋازىدىن كىرىپتۇ. ئوتتۇرىسى كەڭ
كەتكەن تۈپتۈز مەيدان، ئەتراپى بىرقانچە ھۇجرا، دەرۋازىنىڭ
ئۇدۇلىدا چوڭ بىر ئۆي بولۇپ ئىشىكى ئوچۇق تۇرغۇدەك، شۇ
ئەسنادا ئاسماندىن بىر كۆك كەپتەر ئۇچۇپ كېلىپ مەيدان
ئوتتۇرىسىدا قاراپ تۇرغان ئەۋەزخاننىڭ ئالدىغا چۈشۈپ بىر
دومىلاپلا ئاجايىپ گۈزەل بىر قىزغا ئايلىنىپتۇ. ئەۋەزخان بۇ
قىزنى كۆرۈپلا ئۇنىڭغا ئاشق بوپتۇ ۋە ئۇنىڭغا:

— ئەي گۈزەل! مەن بولسام گۈر ئوغلى سۇلتاننىڭ ئوغلى
ئەۋەزخان بولسەن. مېنىڭ تەشئالىقىمنى قاندۇرۇپ مەن بىلەن
بىللە مېنىڭ يۇرتۇمغا بارسىڭىز قانداق؟... دەپ سۆز باشلاپتۇ.
پەرى قىز سۆز قىلماپتۇ ۋە دەرۋازىنىڭ ئۇدۇلىدىكى ئىشىكى
ئوچۇق تۇرغان ئۆيگە قاراپ مېڭىپتۇ. ئەۋەزخانمۇ دۇلدۇلنى
بىر باستۇرۇپ، ئىككى باستۇرۇپ ئۆينىڭ ئالدىغا كەپتۇ.
قارىغۇدەك بولسا پۈتۈن بەدىنىنى قاپقارا تۈك باسقان بىر
تۆمۈرچى تۆمۈرنى بازاغىلاۋاتقۇدەك. پەرى قىز ئۇنىڭ ئالدىغا
كىرىپ ئېڭىشىپ سالام بېرىپتۇ. لېكىن بۇ قارا تۆمۈرچى پەر-
ۋاسىز ھالدا ئۆز ئىشى بىلەن مەشغۇل بوپتۇ. پەرى قىز تەك
چىدە تۇرغان چىلىمنى ئېلىپ تاماكا ساپتۇ ۋە قارا تۆمۈرچىنىڭ
ئالدىغا ئاپىرىپتۇ. لېكىن تۆمۈرچى يەنىلا قاپقىنى ئاچماي بى-
پەرۋا تۇرغۇدەك. ئەۋەزخان بۇ ئىشلارنى كۆرگەندىن كېيىن
چىداپ تۇرالماي يەنە:

— ئەي گۈزەل قىز، مەن بولسام گۈر ئوغلى سۇلتاننىڭ

ماقچى بوپتۇ. ئۇ مىرئەلنىڭ ھويلىسىغا كىرىپ ھەممىنىڭ قارشى ئېلىشىغا ئېرىشىپتۇ. كېيىن قىرىق يىگىتى بىلەن گۈلچىپەرە تۇرىدىغان مېھمانخانغا كىرىپتۇ. ئۇ مېھمانخانا بوسۇغىسىدىن ئوڭ پۇتىنى ئېلىشىغا مېھمانخاندا قىرىق كېنىزە كىنىڭ ئوتتۇرىسىدا ئولتۇرغان گۈلچىپەرە، ئورنىدىن چاچراپ تۇرۇپ، ئەۋەزخاننىڭ ئالدىغا كەپتۇ، ۋە:

— ماڭا سەندەك گۆدەكلەرنىڭ كېرىكى يوق، ئۆز لايىقىڭنى

تېپىش! — دەپ ئاھانەت قىپتۇ. ئەۋەزخان ئالدىدا قىرىق كېنىزەك، كەينىدە قىرىق يىگىتنىڭ ئوتتۇرىسىدا قېلىپ كۆزلىرى قاراڭغۇلىشىپتۇ. يا ئالدىغا ماڭالماپتۇ، ياكەينىگە يانالماپتۇ، ئاخىرى بەھوش بولۇپ يىقىلىپتۇ. يىگىتلەر ئۇنى كۆتۈرۈپ ھۇجرىسىغا ئېلىپ كېتىپتۇ ۋە بولغان ئەھۋالنى پادىشاھقا مەلۇم قىپتۇ. گۆر ئوغلى سۇلتان ئەۋەزخاننى ئالدىغا چاقىرىپتۇ، ئەۋەزخان ئاتىسىنىڭ ئالدىغا كىرگەن پېتى ئايىغىغا يىقىلىپ:

— ئەزىز ئاتا! ماڭا رۇخسەت قىلىڭ، ئۆز لايىقىمنى تاپ-

مىغۇچە بۇ يۇرتتا تۇرمايمەن، — دەپ زار - زار يىغلاپتۇ. گۆر ئوغلى سۇلتان تەختىدىن چۈشۈپ ئەۋەزخاننىڭ پېشانىسىگە سۆيۈپتۇ ۋە يول تەييارلىقىنى قىلىشقا بۇيرۇپتۇ. ئۈچ كۈن يول تەييارلىقى قىلغاندىن كېيىن، ئۇنى پۈتۈن شەھەر خەلقى يولغا چىقىپ ئۈزىتىپ قويۇپتۇ. گۆر ئوغلى سۇلتان ئەۋەزخان بىلەن خوشلىشىدىغان ۋاقتىدا:

— ئوغلۇم، «ئىرقاننى ئات» دېگەن تەمسىل بار، مانا بۇ ئاتامدىن قالغان دۇلدۇلنىڭ بالىسى، يوللار ئۇزۇن، مەنزىل يىراق، سەن بۇ دۇلدۇلنى مىنىپ ئۆز بەختىڭنى ئۇزۇڭ تاپ، ئاتا - ئاناڭنى، تۇغۇلغان ئېلىڭنى ئۇنتۇما، ئامىن ئاللاھۇ ئەكبەر! — دەپ دۇئا قىلىپ يىغلاپ يولغا ساپتۇ.

ئەۋەزخان ئاتىسى بىلەن خوشلىشىپ، دۇلدۇلغا مىنىپ يولغا چىقىپتۇ، تۇغۇلۇپ ئۆسكەن يۇرتى ئارقىدا قاپتۇ، مېڭىپتۇ - مېڭىپتۇ، چۆللەردىن كېيىن سايلار باشلىنىپ جاھان قىزىپ كې-

— چاڭقىغان يىگىتكە بىر يۈتۈم سۈيىڭىز بارمىدۇ؟— دەپتۇ.
قىز يەنە تەزىم قىپتۇ ۋە:

— خېنىمدىن سوراي،— دەپ قايتىپ كېتىپتۇ. ئۇزاق
ئۆتمەي چوڭ دەرۋازا ئېچىلىپ تۆت گۈزەل قىزنىڭ ھەمراھلىق
قىدا ئاجايىپ ياسانغان بىر قىز چىقىپ ئەۋەزخاننىڭ
ئالدىغا كەپتۇ. ئەۋەزخانمۇ دەرھال ئاتتىن چۈشۈپ ئۇنىڭغا
سالام بېرىپتۇ. قىز ئەۋەزخاننى ئۆيگە تەكلىپ قىپتۇ. بۇلار
مېھمانخانىدا قىزىق پاراڭغا چۈشۈپتۇ. قىزلار ئۆزىمەي يەل - يېمىش،
قەنت - گېزەك، مەززىلىك تاماملارنى توشۇپ ئەۋەزخاننى
مېھمان قىپتۇ.

سۆز ئارىلىقىدا قىز ئۆزىنى تونۇشتۇرۇپ، ئۆزىنىڭ چۆللەر-
دە ياشىغۇچى مىرئەرەبىنىڭ سىڭلىسى گۈلجامالخان ئىكەنلىكىنى،
ئۇنىڭ كۆڭۈل بەرگەن يىگىتى بىر قېتىملىق ياۋغا قارشى
جەڭدە ھالاك بولغانلىقىنى، ھازىر ئۆزى چۆلدىكى مۇشۇ كۆك
سېپىل ئىچىدە ياشاۋاتقانلىقىنى ئېيتىپتۇ.

ئەۋەزخانمۇ ئۆزىنىڭ بېشىدىن ئۆتكەن سەرگۈزەشتىلىرىنى
بايان قىلىپ بېرىپتۇ. ئەۋەزخاننىڭ سۆزىنى ئاڭلىغان گۈلجامال
ئۆزىنىڭ بىلگەنلىرىنى چۈشەندۈرۈپ، ئەۋەزخان ئۇچرىغان
پەرىنىڭ يەتتە تاغنىڭ كەينىدىكى دېۋىلەر پادىشاھىنىڭ قىزى
يۇلتۇز پەرى ئىكەنلىكىنى، يۇلتۇز پەرىنىڭ تەزىم قىلغىنى
ئۆزى كۆڭۈل بەرگەن قارا دىۋە ئىكەنلىكىنى سۆزلەپ بېرىپتۇ.
ئۇ يەنە يۇلتۇز پەرىنىڭ ۋىسالىغا يەتەك تولىمۇ مۇشكۈل،
شۇڭا يۇلتۇز پەرىنى كۆڭلىدىن چىقىرىۋېتىپ، ئۇنىڭ ئورنىغا
شام پادىشاھىنىڭ قىزى قۇندۇزنى قولغا كىرگۈزۈش ۋە ئۇنىڭ
يولىدا بارلىقىنى پىدا قىلىش لازىملىقى توغرىسىدا مەسلىھەت
بېرىپتۇ. بۇ مەسلىھەتتىن كېيىن ئەۋەزخان گۈلجامالدىن
قۇندۇزنى قولغا كەلتۈرۈش ئامالىنى سوراپتۇ. گۈلجامالخان
دوستانە مەسلىھەت بېرىپتۇ:

ئوغلى ئەۋەزخان بولمىەن. مەندەك بىر شاھزادە بىلەن بىزنىڭ ئەلگە كەتسىڭىز قانداق؟ بىزنىڭ يۇرتىمىزغا بارسىڭىز، سىزنى كۆز قارىچۇقۇمدەك ئاسرايتتىم، - دەپتۇ. قىز يەنىلا سۆز قىلماپ تۇ ۋە چىلىمنى تۆمۈرچىگە ئەكىلىپ بەرگەندىن كېيىن ئارقىسىغا يېنىپ مەيداننىڭ ئوتتۇرىسىغا كەپتۇ. ئەۋەزخانمۇ ئۇنىڭ كەينىدىن ئەگىشىپلا كەپتۇ ۋە يەنە:

— ئەي گۈزەل قىز، مەن بولسام گۈر ئوغلى سۇلتاننىڭ ئوغلى بولمىەن. بۇنداق چۆلدە يۈرگۈچە بىزنىڭ گۈزەل يۇرتىمىزغا مەن بىلەن بىللە كەتسىڭىز قانداق؟ - دەپ تەلمۈرۈپتۇ. شۇ ۋاقتىدا قىز ئەۋەزخانغا يەر ئاستىدىن بېقىپ: — ئەي ئەۋەزخان، سېنىڭ ئەھۋالىڭ ماڭا بەش قولىدەك ئايان. سەن يەنە ئالتە يىلدىن كېيىن ئۆلسەن، شۇڭا ئۆز بېشىمغا بالا تېرىپ، تۇل بولۇشنى خالىمايمەن. ئەجىلىڭ توشقۇچە ئۆز يولۇڭغا ماڭ، - دەپتۇ. - دە، بىرلا دوغلاپ كۆك كەپتەرگە ئايلىنىپ پەرۋاز قىلىپ ئاسمانغا كۆتۈرۈلۈپتۇ. ئەۋەزخان ئۇنى كۆزدىن يوقىتىپ قويمىسام بولاتتى دېگەندەك، كۆك ئاسماندىن كۆز ئۈزمەي تۇرۇپتۇ. تاكى كۆك كەپتەر ئۇپۇق سىزىڭ قىدىن غايىب بولغاندىن كېيىنلا «مەن سېنى قەيەردىلا بولسا تاپمەن» دەپ يولغا چىقىپتۇ. ساي تۈگىسە، چۆل باشلىنىپتۇ، چۆل تۈگىسە يەنە ساي باشلىنىپتۇ. دەشت - باياۋان تۈگىمەپتۇ. ئەنە شۇنداق يول يۈرۈپ، تۈپتۈز كەتكەن بىر سايغا كەلگەندە ئۇنىڭ كۆزىگە بىر كۆك ئۆي كۆرۈنۈپتۇ. ئۇ كۆك ئۆيگە يېقىنلاپ بېرىپتۇ. قارىغۇدەك بولسا دەرۋازىسى تاقاقلىق ناھايىتى چوڭ بىر كۆك سېپىل تۇرغۇدەك. ئۇسۇزلۇقتا چاڭقاپ كەتكەن ئەۋەزخان دەرۋازىنى قېقىپتۇ، ئاز ۋاقىتتىن كېيىن دەرۋازىنىڭ كىچىك ئىشىكى ئېچىلىپ كېلىشكەن بىر قىز چىقىپ دۇلدۇل ئۈستىدە تۇرغان ئەۋەزخانغا سالام بېرىپتۇ. ئەۋەزخان ئۇنىڭغا:

بىردىنلا ئۇنىڭ كۆزى دىۋاننىڭ چىرايىغا چۈشۈپتۇ، كۆرۈپتۇكى
ئاغرىدا بىر تالمۇ چىشى يوق، ئېتىكىدە بىرەر تال تۈكۈمۈ
يوق، كۆزلىرىدە تىرىكلىكىدىن ئەسەرمۇ قالمايغان، ھازىرلا
گۆردىن ئېچىۋالغان مۇردىدەك بىر كۇسا تۇرغۇدەك. ئەۋەزخان
ئۇنىڭ بىلەن بىرگە مېڭىۋېرىپتۇ ۋە ئۇنىڭ كەچۈرمىشلىرىنى
بىرمۇ بىر سۆزلەپ بېرىپتۇ. لېكىن كۇسا زۇۋان سۈرمەپتۇ
ۋە ئارىلاپ ئەۋەزخاننىڭ گۈزەل ھۇسنىگە قاراپ قويۇپتۇ.
بۇلار ئۈچ كۈن بىرگە يول ماڭغاندىن كېيىن، بىر كۈنى
سەھەردە كۇسا ئەۋەزخاننى ئۆلتۈرمەك بولۇپ ئۇنىڭغا قول
ساپتۇ. كۇسنىڭ يامان غەرىزىنى سەزگەن ئەۋەزخان ئۇنىڭغا
بىر خەنجەر ئۇرۇپ ئۇنى ئۆلتۈرۈپتۇ - دە، ئۇنىڭ جەسىتىنى
قۇمغا كۆمۈپ قويۇپ دىۋانچە كىيىملىرىنى ئۈستىگە كىيىپ،
بايتالنى يېتىلەپ دىۋانە قىياپىتىگە كىرىپ «باغداد قەيەردىسەن؟»
دەپ يولىنى داۋاملاشتۇرۇپتۇ.

ئۇزۇن ساي ئاخىرلىشىپ، دەل - دەرەخلەر كۆرۈنۈشكە
باشلاپتۇ. ئەۋەزخان خۇشال بولۇپ «باغدادقا يېقىنلىشىپتىمەن»
دەپ، دۇلدۇانى ئاستىلىتىپ باغداد شەھىرىگە قاراپ مېڭىپتۇ.
يولنىڭ ئىككى تەرىپى چاتقاللىق بولۇپ، يول مېڭىش قىيىن
ئىكەن. ئۇ كېتىۋېتىپ غەلىتە بىر ئاۋازنى ئاڭلاپ ئېتىنى
توختىتىپتۇ. قۇلىقىغا نۇرغۇنلىغان چىۋىنىڭ غوغۇلدىغان
ئاۋازلىرى ئاڭلانغاندەك بوپتۇ. قارىغۇدەك بولسا
گەدىنىگىچە قۇماق باسقان بىر تاز:

— مەن ئات تاپماي قويمايمەن، مەن ئات تاپماي
قويمايمەن! — دەپ بېشىغا ئۇرۇپ كېلىۋاتقۇدەك. بېشىغا
ھەربىرنى ئۇرغاندا مېڭىلغان چىۋىن «ۋاژ» قىلىپ ئۇچىدىكەن.
بېشىدىن قولىنى تارتسا مېڭىلغان چىۋىن «ۋاژ» قىلىپ
قوندىكەن. ئۇ تازمۇ جىلى بولغان ھالدا ھېچنەرسىگە قارىماي
كېلىۋاتقۇدەك. ئەۋەزخان كۆڭلىدە «مەن ئات ئۈستىدە بولغاندىن

— ھازىر شام شەھىرى پادىشاھنىڭ قىزى قۇندۇزنىڭ ئەقىل - پاراسەت ۋە گۈزەللىك بەھەتتە پۈتۈن دۇنياغا داڭقى چىقتى. ئۇنىڭغا نۇرغۇن ئەلنىڭ شاھزادىلىرى ئەلچىلەر ئەۋەتتى. بۇ ئەلچىلەرگە جاۋاب بېرىش شام شەھىرى پادىشاھىغا قىيىن چۈشكەچكە ئۇ: «كىمكى باغدادقا كېلىپ، باغداد بىلەن شام ئارىسىدىكى ئات بەيگىسىگە قاتنىشىپ بەيگىدە ئۆتۈپ چىقسا شۇنىڭغا تۇندۇز قىزىمنى ياتلىق قىلىمەن» دەپ ئېلان چىقارغان. مۇشۇ ئېلانغا ئاساسەن ھازىر ھەرقايسى ئەللەرنىڭ شاھزادىلىرى باغدادقا قاراپ يېرىلغا چىقتى. شۇ قاتاردا مېنىڭ ئاكام مەرتەرىمۇ بەيگىگە قاتنىشىش ئۈچۈن كەتتى. ئۇ بەيگىدە چوقۇم ئۆتۈپ چىقىدۇ. ئۇ بەكمۇ مەردىيىكت. شۇڭا سەن ئۇنىڭ بىلەن دوست بولساڭ، ئۇ بەيگىنىڭ مېۋىسىنى ساڭا ئۆتۈنۈپ بېرىدۇ. ئۇ پاكىز ئەرەب دۆلدۈلىغا مىنگەن، بېشىغا كۆك سەللە ئورىغان، ئېسىگىدە بولسۇنكى، دوستلۇق ئۈچۈن مېنى ئارىغا سالغىن!

ئەۋەزخان بۇ بىر كېچىنى گۈلجامالخاننىڭ يېنىدا قىزغىن سۆھبەت بىلەن ئۆتكۈزۈپ، تاڭ سەھەردە يولغا چىقىپتۇ. گۈلجامالخان ئۇنى ئۈزدەتپ ئاق يول تىلەپتۇ.

ئەۋەزخان سايلارنى، ئۇزۇن يوللارنى بېسىپتۇ. باش - ئايىقى كۆرۈنمەيدىغان تۈپتۈز كەتكەن چۆلدە ئۇنىڭ كۆزىگە كىچىككىنە بىر قارا نەرسە كۆرۈنۈپتۇ. ئۇ دۆلدۈلىنى تېزلىتىپ ئۇنىڭغا يېقىنلاپتۇ. قارىسا ئورۇق جەدە بايتالغا مىنگەن، بېشىدا ئۇزۇن كۇلاھ، ئۈستىدە مىڭ خىل قۇراقتا تىكىلگەن جەندە، قولدا سەكسەن بىر كۆزلۈك سۇلتا تۇتۇۋالغان بىر دىۋانە ھەدەپ ئېتىنى چاپتۇرۇپ كېتىۋاتقۇدەك. ئەۋەزخان: «ھەر ھالدا بىر ھەمراھقا يولۇقتۇم، يولدا ھەمراھ بىلەن زېرىكىمەي ماڭىدىغان بولدۇم» دەپ ئويلاپ، ئۇنىڭغا قاتارلىشىپتۇ ۋە «ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم» دەپ سالام بېرىپتۇ.

ھەيدەپ بەيگىچىلەرنى تىزىملايدىغان مىرزىنىڭ ئالدىغا ئاپىرىپتۇ
ۋە مىرزىغا قاراپ:

— ھەي مىرزا! بىرىنچى نومۇرغا چاتاقچى تاز، ئىككىنچى
نومۇرغا قەلەندەر، دەپ يازغىن، — دەپتۇ.
مىرزا بۇلارنى كۆرۈپ يىرگىنىپتۇ ۋە:

— مىرزىخاندىن چىقىش، شاھنىڭ قىزى قۇندۇزنى
سەندەك تاز، دىۋانلەرگە بەرمەيدۇ، ئۇنى شاھزادىلەر، بەگ
زادىلەر ئالىدۇ، — دەپتۇ. ئۇنى ئاڭلىغان چاتاقچى تاز غەزەپلىنىپتۇ
ۋە بىر مۇشت بىلەن مىرزىنى يىقىتىپتۇ. بۇ خەۋەر باغداد
خەلىپىسىنىڭ قۇلقىغا يېتىپتۇ. خەلىپە چاتاقچى تاز بىلەن
ئەۋەزخاننى ئوردىغا ئەكەلدۈرۈپ سوراق قىپتۇ. چاتاقچى تاز
خەلىپە ئالدىدا تىزلىنىپ تۇرۇپ:

— ئەي خەلىپە، سىلنىڭ چىقارغان پەرمانلىرىدا:
«كىمدە كىم بولسۇن، ئات بەيگىسىدە بىرىنچىلىكنى ئالىدىكەن،
ئۇنىڭغا شام پادىشاھىنىڭ گۈزىلى قۇندۇزنى بېرىمىز» دەپ
جاكارلانغان. لېكىن مىرزا پەرمانغا خىلاپلىق قىلىپ بىزنى
بەيگىگە تىزىملىماي قوغلىدى، — دەپ ئەرز قىپتۇ.
خەلىپە بۇ تازنىڭ ئەرزىنى قوبۇل كۆرۈپ ئۇلارنى
قويۇپ بېرىپتۇ.

ئوردىدىن چىققان چاتاقچى تاز ئەۋەزخاننى ئەگەشتۈرۈپ
مىرزىخانغا يەنە كىرىپتۇ. ئۇ يەردە ئۆز ئىسىملىرىنى يازدۇرغان
دىن كېيىن قايتىپ چىقىپ ئون بەش كۈنگىچە ئۆزلىرى
دەم ئالغاچ، ئاتلىرىنى بېقىشقا باشلاپتۇ. ئەۋەزخان تۆت ياشار
دۈلدۈلنى يۈگەنسز قويۇۋېتىپتۇ. دۈلدۈل خالىغان جايدىن
ئوت — چۆپ يەپ، قايتىپ كېلىپ ئەۋەزخان تەييارلىغان بوغۇزنى
يەپ، تۈكلىرى پارقراپ كېتىپتۇ. چاتاقچى تازنىڭ بايتىلى
ئالدىغا ئەكىلىپ بەرگەن يەمىنىمۇ يېمەي تۇرۇۋاپتۇ.

ئەتە بەيگە باشلىنىدۇ، دېگەن ئاخشىمى ئەۋەزخان چاتاقچى

كېيىن ئۇ تاز يولنىڭ سىرتىغا چىقىپ ماڭا يول بويىدا
بېرەر» دەپ ئاستا مېڭىپتۇ. لېكىن ئۇ تازمۇ ئۇدۇل كېتىۋېرىپتۇ.
ئىلاجسىز قالغان ئەۋەزخان يولنىڭ سىرتىغا چىقىپ يول
بويىدا بېرىشكە مەجبۇر بولپتۇ. تاز ئەۋەزخاننىڭ ئۇدۇلىدىن
ئۆتۈپ بولغاندىن كېيىن ئەۋەزخان بىردىنلا ئويلىنىپ قاپتۇ.
ئۇ: «باغداد شەھىرىگە كىرىشتە بىرىنچى قېتىم يولۇقتۇرغان
كىشىم مۇشۇ، بۇنىڭدىن گەپ سورىماي ئۆتۈپ كېتىشىم ياخشى
ئەمەس، گەپ سوراپ ئاندىن ماڭاي» دەپ، دۇلدۇلىنىڭ
بېشىدىن تارتىپ توختىتىپتۇ ۋە:

— ھەي تاز سېنىڭ ئىسمىڭ نېمە؟ — دەپ سوراپتۇ.
تاز كەينىگە قارىماستىنلا:

ھەي قەلەندەر، مېنىڭ ئىسمىمنى سوراپ نېمە قىلاتتىڭ؟
بىلگۈڭ كەلسە ئېيتىپ بېرەي. مېنىڭ ئىسمىمنى بۇ شەھەردىكىلەر
چاتاقچى تاز، دەيدۇ، — دەپ قويۇپ مېڭىۋېرىپتۇ. ئەۋەزخان:
«بۇ تازنىڭ چاتاقچى تاز، دەپ ئاتالغىنىدىن قارىغاندا قول-
دىن ئىش كېلىدىغاندەك تۇرىدۇ. بۇنىڭ بىلەن دوست
بولايچۇ» دەپ ئويلاپتۇ — دە:

— توختا! سەن «ئات تاپماي قويمايمەن» دەيسەن،
ساڭا ئات نېمىگە كېرەك بولۇپ قالدى؟ — دەپ سوراپتۇ.

— ھەي دىۋانە، سەن ئالەمدىن بىخەۋەر ئوخشايسەن،
ھازىر شام پادىشاھىنىڭ گۈزىلى قۇندۇزنى تېلىش ئۈچۈن
باغدادتا ئات بەيگىسى ئويۇشتۇرماقچى. مەنمۇ ئەرلىك غۇرۇرۇم
بىلەن بۇ بەيگىگە قاتناشماقچىمەن... — دەپتۇ تاز. ئەۋەزخان
ئۇنىڭغا:

— كەل، مانا بۇ بايتالغا مېنىۋال. بىز دوست بولايلى، —
دېگەنكەن. تاز چاققانلىق بىلەن بايتالغا مېنىۋاپتۇ. بۇلار
خۇشال ھالدا باغدادقا قاراپ ئات چايتۇرۇپتۇ. باغدادقا كىرىپ
كارۋان سارايغا ئورۇنلاشقاندىن كېيىن چاتاقچى تاز ئەۋەزخاننى

دېدا يەنە بىر دۇلدۇلنىڭ چېپىپ كېتىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپتۇ ۋە ئۇنى قوغلاپتۇ. يىگىرمە تۆتىنچى كۈنى دۇلدۇلنىڭ ئارقىدىن يېتىپتۇ. قارىسا پاكار ئەرەب دۇلدۇلىغا مىنگەن، بېشىغا كۆك سەللە ئورنۇلغان كىشى ئىكەن. «بۇ جەزمەن گۇاجامالخاننىڭ ئاكىسى مېرئەرەب ئىكەندە، ئۇنىڭدىن ئۆتۈپ كېتەي» دەپ دۇلدۇلغا قامچا ئۇرۇپتۇ. ئۇ مېرئەرەبىنىڭ ئوڭ يېنىدىن ئۆتۈپ كەتمەكچى بوپتۇ، لېكىن ئەرەب دۇلدۇلى يولىنىڭ ئوڭ تەرىپىنى توسۇپ، ئۇنىڭغا يول بەرمەپتۇ. سول تەرەپتىن ئۆتەي دەپ سول تەرەپتىن كەلگەنىكەن، ئەرەب دۇلدۇلى يولىنىڭ سول تەرىپىنى توسۇپ يول بەرمەپتۇ. ئامالسىز قالغان ئەۋەزخان ئەرەب دۇلدۇلىنى چىشلەپ يىقىتىشقا ئۆز دۇلدۇلىغا ئىشارەت قىپتۇ. دۇلدۇل ئەرەب دۇلدۇلىنىڭ ئارقا پاقچىنى چىشلەپ ئۇنى يىقىتپتۇ ۋە ئالغا ئىلگىرىلەپ كېتىپتۇ. لېكىن ئەرەب دۇلدۇلى چاچراپ ئورنىدىن تۇرۇپ ئەۋەزخاننىڭ دۇلدۇلىنىڭ ئارقا پۇتىنى چىشلەپ ئۇنى يىقىتپتۇ ۋە ئالغا ئۆتۈپ كېتىپتۇ. بۇ ئىش بىر-قانچە قېتىم تەكرارلانغان بولسىمۇ، لېكىن ئەۋەزخاننىڭ دۇلدۇلى زادىلا ئالدىغا ئۆتۈپ كېتەلمەپتۇ. شۇنىڭدىن كېيىن ئەۋەزخان گۇاجامالنى ئارىغا سېلىپ دوست بولماقچى بوپتۇ ۋە ئەرەب دۇلدۇلىغا يېقىنلىشىپ:

— ئەي دوستۇم مېرئەرەب، سەن سىڭلىڭ گۇاجامالنىڭ يۈزىنى قىلىپ، دوستاۋۇق ئۈچۈن بەيگىنىڭ مېۋىسىنى ماڭا ئۆتۈنۈپ بەرسەڭ قانداق؟... — دەپتۇ. بۇنى ئاڭلىغان مېرئەرەب:

— سىڭلىم گۇاجامالنى ئارىغا سالغانلىقىڭ ئۈچۈنلا سەن بىلەن دوست بولۇپ قالاي. ساڭا ئاق يول تىلەيمەن، — دەپ دۇلدۇلنىڭ بېشىنى تارتىپ ئەۋەزخانغا يول بوشىتىپ ئۇنى ئالدىغا ئۆتكۈزۈپتۇ.

شام شەھەر خەلقى «بەيگىدە كىم ئۆتۈپ چىقىدىكىن» دەپ شەھەردىن ئۈچ كۈنلۈك يولغا چىقىپ تۇرغانىكەن. قارىغۇدەك

تازنى چاقىرىپ:

— مېنىڭ ئۇيغۇم قاتتىقراق، ئەنە سەھەردە مېنى ئويغىتىۋەتكىن، — دەپتۇ ۋە قاتتىق ئۇيقۇغا كېتىپتۇ.

چاتاقچى تاز سەھەردە ئويغىنىپ قارىسا نۇرغۇن بەيگىچى ئات چايتۇرۇپ كېلىۋاتقۇدەك، ئۇ ئالدىراپ بايتالنى توقۇپ مىنىپتۇ ۋە بىردىنلا ئەۋەزخاننىڭ ئاخشامقى گېپى ئېسىگە كېلىپ بايتالنىڭ ئۈستىدىن چۈشمەيلا:

— ھەي قەلەندەر، تۇر، ھەي قەلەندەر تۇرمامسەن، — دەپ چاقىرىشقا باشلاپتۇ. لېكىن ئەۋەزخان ئويغىنماپتۇ. تاز بىر ياقتىن ئاچچىقلاپتۇ، بىر ياقتىن باشقىلارنىڭ ئارقىسىدا قېلىشتىن ئەنسىرەپ كېتىپ قاپتۇ. ھەممە بەيگىچىلەر كېتىپ بولغاندىن كېيىن دۇلدۇل كىشەشكە باشلاپتۇ. لېكىن ئەۋەزخاننى ئويغىتالماپتۇ. ئاخىر دۇلدۇل چىداپ تۇرالماي ئەۋەزخاننىڭ بەلبېغىدىن چىشلەپ تارتىپتۇ. ئەۋەزخان شۇ چاغدىلا چۆچۈپ ئويغىنىپتۇ. ئۇ چاتاقچى تازدىن ئاغرىغان ھالدا دۇلدۇلغا مىنىپ يولغا راۋان بوپتۇ. ئونىنچى كۈنى بەيگىچىلەرنىڭ كەينىدىن يېتىشىپتۇ. ئۇ توختىماي چېپىپ ئون بەش كۈن بولغاندا چا-
تاقچى تازنىڭ كەينىدىن يېتىپتۇ ۋە.

— ھەي تاز، دوستلۇقنى بىلمەيدىكەنسەن، مېنى ئويغىتىۋەتسەڭ بولماسمىدى، — دەپتۇ. تازمۇ غەزەپلىنىپ:

— ھەي قەلەندەر، شۇنچىمۇ ئۇخلامدۇ كىشى؟ سېنى ئوي-غىتىمەن دەپ بەيگىچىلەرنىڭ كەينىدە قالدىم؟ — دەپ ئەۋەز-خانغا يېقىنلاپتۇ. ئەۋەزخان:

— ئۇنداق بولسا تېز ماڭايلى، — دەپ بايتالغا قامچا ئۇرۇپ تاز بىلەن بىرگە چېپىپتۇ، بايتال ھە دېگەندىلا دۇلدۇل-نىڭ كەينىدە قېلىۋېرىپتۇ. ئەۋەزخان ئىلگىرىلەپ يىگىرمە كۈن بولدى دېگەندە پۈتۈن بەيگىچىلەرنىڭ ئالدىغا ئۆتۈپ كېتىپتۇ. ئۇ توختىماي دۇلدۇلنى چايتۇرۇپ يىگىرمە ئىككىنچى كۈنى ئال

ئىكەنلىكىنى مەلۇم قىپتۇ. شاھ ئىنتايىن خۇشاللىنىپتۇ ۋە يارلىق چۈشۈرۈپ ئەۋەزخاننى ئوڭ قول ۋەزىرلىككە تەيىنلەپتۇ. شۇنداق قىلىپ بۇلار ئىنتايىن خاتىرجەم كۈن كەچۈرۈشكە باشلاپتۇ. كۈنلەر ئۆتۈپتۇ، ئايىلار ئۆتۈپتۇ، ئەۋەزخان بولسا بارغان سېرى ئورۇقلاپ خامۇش بولۇپ قاپتۇ. بۇنى كۆرگەن قۇندۇز ئۇنىڭدىن نېمە بولغانلىقىنى سورىغانىكەن، ئۇ مۇنداق جاۋاب بېرىپتۇ:

— مەن يۇرتۇمدىن ئايرىلىپ ئاق ئۆيىدە يۇلتۇز پەرىنى يولۇقتۇرغانىدىم. ئۇ ماڭا: «سېنىڭ ئالتە يىللىقلا ئۆمرۈڭ قالدى» دېگەنىدى. ھازىر تۆت يىل ئۆتتى. يەنە ئىككى يىل دىن كېيىن مەن ئۆلسەم سەن تۇل قالسەن. شۇڭا ساڭا ئىچىم ئاغرىپ غەمدىن ئورۇقلاپ كېتىۋاتمەن، — دەپتۇ. بۇنى ئاڭلىغان قۇندۇز ئەۋەزخانغا تەسەللى بېرىپ:

— بۇنىڭغا تولىمۇ ئەندىشە قىلىپ كەتمەڭ، مەن چوڭ ئانامدىن «پەرىنى سۆيگەن كىشى ئۇزۇن ئۆمۈر كۆرىدۇ» دەپ ئاڭلىغانىدىم. مەن يۇلتۇز پەرى بىلەن دوست، ئۇ پەيشەنبە كەچتە مېنىڭ ھۇجرامغا كېلىدۇ. كېچىچە ئويۇن — تاماشا بىلەن تاڭ ئاتقۇزىمىز. سىز شۇ چاغدا ئۇنى بىر ئاماللاپ سۆيۈۋېتىلىڭ، — دەپتۇ.

ئارىدىن ھەپتە ئۆتۈپتۇ، پەيشەنبە كۈنى كەچتە يۇلتۇز پەرى قۇندۇزنىڭ ئۆيىگە كەپتۇ ۋە قۇندۇز بىلەن مۇڭدېشىپتۇ. پاراڭ ئارىلىقىدا يۇلتۇز قۇندۇزغا:

— سېنىڭ ئېرىڭ ئەۋەزخاننىڭ ئىككى يىللىق ئۆمرى قالدى، شۇڭا ئۇنى ياخشىراق كۈتۈپ كۆڭلىنى ئېلىۋال دەپتۇ. قۇندۇز بۇ گەپنى ئاڭلاپ قايغۇغا چۆمۈپ جىم بولۇپ قاپتۇ. بەھۇدە سۆز قىلىپ قويغىنىغا پۇشايىمان قىلغان يۇلتۇز دوستىنىڭ كۆڭلىنى ئېلىش ئۈچۈن كېلەر پەيشەنبە كەچتە قۇندۇزنى ئۆزىنىڭ ماكانىغا تەكلىپ قىلىپ كېتىپ قاپتۇ. ھەپتە

بولسا بېشىدا كۇلاھ، ئۈستىدە جەندە، قولدا سۇلتا تۇتقان
بىر قەلەندەر ئات چاپتۇرۇپ كېلىۋاتقۇدەك. كىشىلەر ھاك - تاك
قېلىشىپتۇ، ھەر تۈرلۈك گۇماندا بولۇشۇپتۇ. بەزىلەر: «ئېھتىمال
بۇ ساراك قەلەندەر يېرىم يولدىن ئات چاپتۇرۇپ كېلىپ سەپكە
قوشۇلۇۋالغان بولسا كېرەك» دېسە، بەزىلەر: «ھەر ھالدا بىرىنچى
چى بولۇپ كەلگەندىن كېيىن چارباغدىكى مېھمانخانغا باش
لاش كېرەك» دېيىشىپتۇ. شۇنداق قىلىپ ئۇلار ئۇنى چارباغ
دىكى مېھمانخانغا باشلاپتۇ. ئەۋەزخان كېلىپ يەتتە كۈن
ئۆتكەندىن كېيىن مرزا پۈتۈن بەيگىچىلەرنى ھەيدەپ دەپتەرنى
ئېلىپ كەپتۇ. ئۇنىڭدىن بۇ قەلەندەرنىڭ بەيگە تىزىملىكىدە
ئىسمىنىڭ بار - يوقلۇقىنى سۈرۈشتۈرگەنىكەن، چاتاقچى تاز
دەرھال:

— ئەلۋەتتە بۇ قەلەندەرنىڭ تېزىمى بار، ئۇ باشقىلاردىن
يېرىم كۈن كېيىن يولغا چىقىپ بىزدىن ئۆتۈپ كەتكەن، —
دەپتۇ. مىرزىمۇ شۇ زامان باش لىكشىتىپ تەستىقلاپتۇ. شام
شەھىرىنىڭ پادىشاھى ئۆزىنىڭ بولغۇسى كۈيۈغلىنى كۆرمەكچى
بولۇپ خوتۇنى، قىزى ۋە ۋەزىرلىرىنى ئېلىپ چارباغقا كىرىپتۇ.
مېھمانخانا ئىشىكىدىن كىرىپ قارىغۇدەك بولسا بېشىدا كۇلاھ،
ئۈستىدە جەندە، قولدا سۇلتا تۇتقان بىر قەلەندەر ئولتۇرغۇدەك.
يۇنى كۆرگەن شاھ گەپ - سۆز قىلماي، ئارقىسىغا يېنىپتۇ.
لېكىن ئىشىك يوقۇقىدىن كۆز تاشلىغان قۇندۇز قەلەندەر كى-
يىمى ئىچىدە ئولتۇرغان شاھزادىنىڭ ھۆسنىگە ئاشىق بوپتۇ.
پادىشاھ ئوردىغا قايتىپ خوتۇنى ئارقىلىق قىزىغا مەسلىھەت
ساپتۇ. قىز ۋەدىگە ۋاپا قىلىپ بەيگىدە ئۆتۈپ چىققان كىشىگە
تېگىدىغانلىقىنى ئېيتىپتۇ. شۇنداق قىلىپ قىرىق كېچە - كۈندۈز
توي قىلىپ قۇندۇزنى ئەۋەزخانغا بېرىپتۇ. نىكاھ بولىدىغان
كۈنى ئەۋەزخان قەلەندەرچە كىيىمىنى سېلىۋېتىپ شاھزادىچە
ياسىنىپتۇ ۋە ئۆزىنىڭ گۆر ئوغلى سۇلتانىنىڭ ئوغلى ئەۋەزخان

بولۇپ قۇندۇز بىلەن كۆڭۈللۈك تۇرمۇش كەچۈرۈشكە باشلاپتۇ.
كۈنلەردىن بىر كۈنى كېچىسى ئەۋەزخان:

— ئاھ... دەپتۇ — دە، چۆچۈپ ئويغىنىپتۇ. بۇ ۋاقىتتا
ئەۋەزخاننىڭ يېنىدا ياتقان قۇندۇز ئويغاق ئىكەن. ئۇ ئەۋەزخان
نىڭ ئاۋازىنى ئاڭلاپ چۆچۈپ كېتىپتۇ ۋە ئۇنىڭدىن ئاھ چېكىش
نىڭ سەۋەبىنى سوراپتۇ. ئەۋەزخان مەھبۇسگە كۆرگەن چۈشمىنى
سۆزلەپ بېرىپتۇ. ئۇ چۈشىدە ئۆز ئېلىگە بارغانمىش، دادىسى
گۆر ئوغلى سۇلتان بىلەن ئانىسى گۈلجاھان تەخت ئۈستىدە
ئولتۇرۇپ، ئاھ چېكىپ:

— ئوغلۇم ئەۋەزخان، قاچان كېلىسەن؟ سېنى قاچان كۆ-
رىسەن، سېنى كۆرىدىغان كۈنلەرمۇ بولارمۇ؟ — دەپ زار — زار
يىغلاپ قارىغۇ بولۇپ قالغانمىش. بۇنى كۆرگەن ئەۋەزخان:
ئاھ، دادام، ئاھ، ئانام! — دەپ ئۆزىنى ئاتا — ئانىسىنىڭ
باغرىغا ئاتقانمىش.

— سۆيۈملۈكۈم! — دەپتۇ ئەۋەزخان ئايالغا، — مەن
تۇغۇلۇپ ئۆسكەن يۇرتۇمدىن، ئاتا — ئانامدىن ئايرىلغىلى ئالتە
يىل بولدى. چۈشۈمدە ئاتا — ئانامنىڭ مېنىڭ پىراقىمدا يىغلاپ
كۆزلىرىمنىڭ كور بولغانلىقىنى كۆردۈم. رۇخسەت قىلساڭ يۇرتۇمغا
بېرىپ ئاتا — ئانامنى كۆرۈپ كەلسەم، — دەپتۇ.

— بولىدۇ، مەنمۇ سىز بىلەن بىللە باراي، ئالدى بىلەن
ئاتامدىن رۇخسەت ئالايلى، دەپتۇ قۇندۇز. ئاندىن ئۇلار پادىشاھ-
نىڭ ئالدىغا كىرىپ ئۆز تەلپىنى ئېيتىپتۇ. پادىشاھ قىز —
ئوغۇللىرىنىڭ تەلپىنى ئاڭلاپ ئۇلارغا رازىلىق بېرىپتۇ ۋە يول
ھازىرلىقىنى قىلىپ يولغا سېلىپ قويۇپتۇ.

بۇلار بىرقانچە قېچىر مال — دۇنيانى ئېلىپ يولغا چى-
قىپتۇ، كۆپ يول بېسىپتۇ. بىر كۈنى چۆل — جەزىرلەردىكى
بىر قونالغۇغا چۈشۈپ قونۇپتۇ.

ئەۋەزخان سەھەر ئورنىدىن تۇرۇپ چېدىر ئالدىغا چىقىپ

ئۆتۈپ پەيشەنبە يېتىپ كەپتۇ، قۇندۇزنىڭ مەسلىسىنى بىلەن
ئەۋەزخان قۇندۇزنىڭ كىيىمىنى كىيىپ قۇندۇزنىڭ ھۇجرىسىغا
كىرىپ ئولتۇرۇپتۇ. قاراڭغۇ چۈشكەندىن كېيىن بىردىنلا قاتتىق
بودان چىقىپ ئۆيىنىڭ تىزىلۇكىدىن ئىككى قۇل كىرىپ ئەۋەز-
خاننى ئاچىقىپ كېتىپتۇ. بۇ يۇلتۇز پەرىنىنىڭ بۇيرۇقى بىلەن
قۇندۇزنى ئەكىلىش ئۈچۈن كەلگەن دېۋىلەر ئىكەن. ئۇلار ئەۋەز-
خاننى كۆتۈرۈپ يەتتە تاغدىن ئۆتكەندىن كېيىن يۇلتۇز پەرىنىنىڭ
ماكانىغا يېتىپ بېرىپتۇ. ئەۋەزخان قارىغۇدەك بولسا يۇلتۇز
پەرى تەختتە ئولتۇرغۇدەك. دېۋىلەر ئەۋەزخاننى تەخت ئالدىغا
ئەكسىپ يەرگە قويۇپتۇ. ئەۋەزخان يەرگە يۈزىنى چاپلاپ،
دۈم يېتىۋاپتۇ. يۇلتۇز پەرى ئۇنى ئۆز يېنىغا تەكلىپ قىلىمەن،
لېكىن ئەۋەزخان سىدىر قىلماپتۇ. يۇلتۇز پەرى تەختتىن
چۈشۈپ:

— دوستۇم قۇندۇز، ئۆتكەنكى ئولتۇرۇشتا مەن سېنى خاپا
قىلىپ قويدۇم، كەچۈرگىن، بۈگۈن سېنىڭ كۆڭلۈڭنى ئالاي،
تۇر ئورنۇڭدىن، — دەپ ئەۋەزخاننىڭ بېشىنى شۇنداق يۈل-
شىگە، ئەۋەزخان بېشىنى كۆتۈرۈپلا يۇلتۇز پەرىنىڭ يۈزىگە بىر-
نى سۆيۈۋاپتۇ ۋە قايتا يۈزىنى يەرگە يېقىپ يېتىۋاپتۇ. پەرىلەر-
نىڭ قائىدىسىدە ئۆزىنى ھەرگىزمۇ ئىنسانغا سۆيۈرمەيدىكەن.
شۇڭا يۇلتۇز پەرى غەزەپ بىلەن يېنىدىكى دېۋىگە قاراپ:

— بۇ قۇندۇز ئەدەبىسىز بولۇپ كېتىپتۇ، ئۇنىڭدىن بەزدىم،
ئۇنى دەرھال ئۆز ھۇجرىسىغا ئاپىرىۋەتكىن، — دەپ بۇيرۇق
قىپتۇ. دېۋە ئەۋەزخاننى كۆتۈرۈپ ئۆز ھۇجرىسىغا ئاپىرىپ قويۇپ
تۇ. ئىشنىڭ قانداق ئاخىرلىشىشىنى تەقەززالىق بىلەن كۈتۈپ
تۇرغان قۇندۇز ئەۋەزخاننى كۆرۈپ ئىنتايىن خۇشال بوپتۇ ۋە
ئۇنىڭغا:

— ئەمدى سىز ئۆلمەي ئۇزۇن ئۆمۈر كۆرىسىز، — دەپ
ئۇنى يېنىشلاپ — يېنىشلاپ سۆيۈپتۇ. ئەۋەزخانمۇ خاتىرجەم

ھەممەيلەن جىم تۇرۇپتۇ. شۇ ۋاقتىدا بىر قېرى ئورن-
 دىن تۇرۇپ:
 — ئەۋەزخاننى مەخپىي ئېتىۋېتىش كېرەك، — دەپتۇ،
 بۇ چارە لەشكەر باشلىقىغا يېقىپتۇ. «ئەۋەزخاننى كىم ئاتىدۇ»
 دېگەندە، يەنە ھېلىقى قېرى ئوتتۇرىغا چىقىپتۇ:
 — ئەتىسى تاڭ سەھەردە يەنە قانلىق جەڭ باشلىنىپتۇ.
 ئەۋەزخان ئات ئوينىتىپ ئۇلارنى قىرىشقا باشلاپتۇ، ئۇلار بىر-
 دىنلا قېچىشقا باشلاپتۇ. ئەۋەزخان كەينىدىن قوغلاپ مېڭىپتۇ.
 بۇ چاغدا بىر چوڭ تاشنىڭ دالدىسىغا مۆكۈنۈۋالغان قېرى
 ئەۋەزخاننىڭ كەينىدىن ئوق ئۇزۇپتۇ. ئوق ئەۋەزخاننىڭ سول
 بېلىكىگە تېگىپتۇ. ئەۋەزخان ئات ئۈستىدە يېنىچە بولۇپ
 قايتۇ. دۇلدۇل دەرھال كەينىگە يېنىپتۇ ۋە قۇندۇز تۇرغان
 چېدىرنىڭ ئالدىغا قايتىپ كەپتۇ. شۇ ۋاقتىدا قۇندۇزنىڭ
 كۆڭلىگە بىر ۋەھىمە چۈشكەندەك بولۇپ سىرتقا چىقىپتۇ.
 قارىسا ئەۋەزخان دۇلدۇلنىڭ ئۈستىدە يېتىپ قالغان، ئۇ ئەۋەز-
 خاننى دۇلدۇل ئۈستىدىن چۈشۈرۈپ چېدىرغا ئەكىرىپ، ئۇنىڭ
 كىيىملىرىنى سالدۇرۇپ ئۆزى كىيىپتۇ. ئەۋەزخاننىڭ جاراھەت-
 لىرىنى تېڭىپ ئۇنى ياتقۇزۇپ قويۇپ، ئۆزى قورال - ياراقلار-
 نى ئېلىپ، دۇلدۇلغا ھىمىپ دۈشمەن سېپىنى يېرىپ ئۆتۈپ،
 ئەۋەزخاننىڭ ساق ئەكەنلىكىدىن بېشارەت بېرىپتۇ، ھەر كۈنى
 جەڭ مەيدانلىرىدا ئايلىنىپ دۈشمەنگە ۋەھىمە ساپتۇ. ئەۋەزخان
 نىڭ يارىلانغانلىقىغا يەتتە كۈن بولغان كۈنى ئۇنىڭ كېسىلى
 بەك ئېغىرلىشىپ كېتىپتۇ. قۇندۇز نېمە قىلارنى بىلمەي
 ئۈمىدسىز ھالدا چېدىرنىڭ ئالدىغا چىقىپتۇ. دەل شۇ ۋاقتتا
 ئاسماندىن بىر كۆك كەپتەر ئۇچۇپ كېلىپ چېدىرنىڭ ئالدىغا
 چۈشۈپتۇ ۋە بىر دومىلاپ بىر توپ قىزغا ئايلىنىپتۇ. قارىغۇ-
 دەك بولسا يۇلتۇز پەرى ئۆزىنىڭ قىرىق كېنىزىكىنى ئەگەش-
 تۇرۇپ كەلگەنىكەن.

ئەتراپقا نەزەر سېلىشقا باشلاپتۇ. بۇ چاغدا ئۇ چېدىردىن كۆز يەتكۈدەك جايدا بىر بايراقنى كۆرۈپتۇ ۋە ھوشيارلىنىپتۇ. شۇ ئەسنادا دۆڭ تەرەپتىن بىر ئاتلىق ئات چاپتۇرۇپ كەپتۇ. ئۇنىڭ بىر قولىدا ئاق بايراق، بىر قولىدا بىر پارچە خەت بار ئىكەن. ئۇ چېدىر ئالدىغا كېلىپ خەتنى ئەۋەزخاننىڭ ئالدىغا تاشلاپتۇ - دە، توختىماستىن ئات چاپتۇرۇپ كېتىپ قاپتۇ. ئەۋەزخان خەتنى ئېلىپ ئوقۇسا، ئۇنىڭدا: «گۆر ئوغلى سۇلتاننىڭ ئوغلى ئەۋەزخان! سەن مۇندىن ئالتە يىل ئىلگىرى بىزنىڭ شام شەھىرى پادىشاھىنىڭ قىزى قۇندۇزنى ئەكىلىش ئۈچۈن ئەۋەتكەن ئەلچىمىزنى ئۆلتۈرۈپ، نەرسىلىرىنى بۇلاپ كەتكەن ئىكەنسەن، شۇنىڭ ئىنتىقامىنى ئېلىش ئۈچۈن ئالتە يىلدىن بىرى بىر لەك قوشۇنمىز بىلەن سېنىڭ كېلىشىڭنى كۈتۈپ ياتقاندۇق. مانا ئەمدى يېتىپ كەپسەن، دەرھال قورالنى تاشلاپ بىزگە ئەل بولۇپ، ئالدىمىزغا كەل، بولمىسا جەڭگە ھازىرلان» دېگەن سۆزلەر يېزىلىپ خەتنىڭ ئاخىرىغا شاھنىڭ مۆھۈرى بېسىلغانىكەن.

بۇنى ئاڭلىغان ئەۋەزخان خەتنى كۆتۈرۈپ قۇندۇزنىڭ يېنىغا كىرىپتۇ ۋە ئەھۋالنى مەلۇم قىپتۇ. بۇلار ئىككىسى مەسلىھەتلىشىپ جەڭگە تەييارلىنىپتۇ. ئەۋەزخان دۇلدۇلغا مىنىپ شەھىرىنى ئېلىپ، دۇبۇلغا - ساۋۇتلىرىنى كىيىپ جەڭگە چىقىپتۇ، ئارىدا قانلىق جەڭ باشلىنىپتۇ.

جەڭ باشلىنىپ يەتتىنچى كۈنى دۈشمەن تەرەپنىڭ لەشكەر باشلىقى، ئۆز قوشۇنىنىڭ ئازلاپ كەتكەنلىكىنى كۆرۈپ بارلىق لەشكەرنى يىغىپتۇ ۋە!

— ئەي! باتۇرلىرىم، بىز ئازلاپ كېتىۋاتىمىز، بۇ تەرەققىدە ئۇرۇشۇۋەرسەك ئەۋەزخاندىن ئىنتىقام ئېلىش ئۇپاقتا تۇرسۇن، ئۆزىمىز ھالاك بولىمىز. شۇڭا ياخشى تەدبىر كۆرۈشىمىز ئۈچۈن مەسلىھەت بېرىڭلار، — دەپتۇ.

قايتىشىنى بۇيرۇپتۇ ۋە ئۆزى چېدىرغا كىرىپتۇ. ئارقىدىن قۇندۇزمۇ كىرىپتۇ. يۇلتۇز بولسا ئەۋەزخاننىڭ سول قولىنى ئۆزىنىڭ سول قولىنىڭ تۇپسىگە قويۇپ، ئوڭ قولىغا ئىسمى ئەزەمنى ئوقۇپ ھۇرۇپ، جاراھەتنى سىلغانىكەن. ئەۋەزخان ساقىيىپ ئورنىدىن تۇرۇپتۇ. ئىككى قىز ئۇنىڭ ئالدىدا باش ئېگىشىپ تۇرۇپتۇ. ئەۋەزخان ئۇلارنىڭ رازىلىقىنى ئالغاندىن كېيىن دۇلدۇلغا مىنىپ دۈشمەن بىلەن ئۈچ كۈن جەڭ قىلىپ يولنى بوشىتىپتۇ ۋە دادىسىنىڭ شەھىرىگە قاراپ يولغا چىقىپتۇ. بۇ نۆۋەت سەپەر كۆڭۈلمۈك ئۆتۈپتۇ. ئۆز يۇرتىغا بارغاندىن كېيىن شەھەر خەلقى ئۇنى قىزىق قارشى ئاپتۇ. ئوردىغا كىرىپ تەخت ئۈستىدە ئولتۇرغان دادىسى گۆر ئوغلى سۇلتانى، ئانىسى گۈلجاھاننى كۆرۈپ ئۇلارنىڭ ئالدىغا تىزلى-نىپتۇ ۋە ئۆزىنىڭ كەلگەنلىكىنى مەلۇم قىپتۇ، گۆر ئوغلى سۇلتان، گۈلجاھان تەڭلا:

— ئاھ بالام، سېنىڭ دەردىڭدە تولا يىغلاپ كۆزلىرىمىز كور بولدى. ئەمدى سېنى كۆرەلمەيدىغان بولسۇق، — دېيىپ شىپتۇ. شۇ ھامان يۇلتۇز پەرى ئۇلارنىڭ ئالدىغا بېرىپ، قولىغا ئىسمى ئەزەمنى ئوقۇپ ھۇرۇپ پادىشاھ ۋە گۈلجاھاننىڭ كۆزلىرىنى سىيلغانىكەن، ئۇلارنىڭ كۆزلىرى يورۇپ كېتىپتۇ ۋە ئۆزلىرىنى ئەۋەزخانغا ئېتىپ ئۇنى باغرىغا بېسىپتۇ. ئاندىن قۇندۇز ۋە يۇلتۇزنىڭ پېشانىسىگە سۆيۈپتۇ. گۆر ئوغلى سۇلتان ئوغلى ئەۋەزخاننى شاھلىق تەختىگە تەكلىپ قىلىپ:

— سەن ئۆز بەختىڭ يولىدا ئىزدىنىپ، مۇرادقا يەتتىڭ، ئەمدى سېنى خەلق ئارزۇلايدۇ، خەلقنىڭ ئارزۇسى يولىدا ئىزدەن، — دەپتۇ. ئەۋەزخان!

— خوپ ئاتا، ئېيتقانلىرى بولسۇن، — دەپ شاھلىق تەختىگە چىقىپتۇ. ئۇ شۇنىڭدىن كېيىن ئۆز خەلقىنى باياشات، ئەركىن تۇرمۇشقا ئېرىشتۈرگەنىكەن.

قۇندۇز يۇلتۇز پەردىنىڭ ئالدىغا كېلىپ سالام بېرىپتۇ.
لېكىن پەرى ئىلىك ئالماي كېنىزەك قىزلارغا ئىشارەت قىپتۇ.
قىزلار چۆرىدەپ ناخشا ئېيتىشقا باشلاپتۇ. يۇلتۇز پەرى بولسا
توپنىڭ ئالدىغا چىقىپ قاققلاپ كۈلۈپ ئۇسسۇل ئويناشقا
باشلاپتۇ. قۇندۇز بۇ ئەھۋاللارغا قاراپ زار قاقشاپ يىغلاپ
تۇ. چۈش بولغاندا يۇلتۇز پەرى بىر ئىشارەت بىلەن قىزلار-
نى ناخشا ئېيتىشتىن توختىتىپتۇ ۋە قۇندۇزغا قاراپ:

— قۇندۇز ئاي، ئاڭلاپ تۇرغىن، ئەۋەزخاننىڭ ئىجلى
توشتى، ئۇ بۈگۈن چۈش ۋاقتىدا ئۆلدى، سەن تۈل بولۇپ
دۈشمەنلەرگە ئەسر بولسەن، بۈگۈن سېنىڭ يىغلايدىغان،
بىزنىڭ كۈلىدىغان كۈنىمىز، قېنى سەن يىغلا، بىز كۈلەيلى، —
دەپ كېنىزەكلەرگە ئىشارەت قىلغانىكەن، قىزلار ناخشا باش-
لاپتۇ. يۇلتۇز پەرى قاتتىق كۈلۈپ ئۇسسۇل ئويناشقا باشلاپتۇ.
قۇندۇزنىڭ يىغىسى ئەۋجىگە چىقىپ ھوشىدىن كېتىشكە تاسلا
قاپتۇ. چۈش قايرىلىپ كۈن ئېگىلىپتۇ. ئۇ چاغدا يۇلتۇز
پەرى ئىشارەت قىلغانىكەن، قىزلار توختاپتۇ، يۇلتۇز پەرى
غەمكىن ھالەتكە ئۆتۈپ قۇندۇزنىڭ ئالدىغا بېرىپتۇ ۋە تەزىم قىلىپ:
— ئەي دوستۇم قۇندۇز، سۆيۈملۈكۈڭ ئەۋەزخان ئۆلمىدى،
ئۇ ئەمدى ئۆلمەيدۇ، بۇنىڭدا بەلكىم بىرەر سەۋەب بولۇشى
مۇمكىن، — دەپتۇ. قۇندۇز يىغىدىن توختاپتۇ ۋە مەردانە
ھالدا:

— ئېسىڭدە بارمۇ؟ سەن مېنى كوهىقايقا ئېلىپ بارغى-
نىڭ؟ شۇ ۋاقىتتا دېۋىلىرىڭ مېنى ئەمەس، ئەۋەزخاننى ئېلىپ
بارغان. ئۇ ساڭا ئاشىق بولغاچقا سېنى تەشەنلىق بىلەن
سۆيۈۋالغان، — دەپتۇ. يۇلتۇز پەرى كۈلۈمسىرەپ:

— بىزنىڭ ئادىتىمىزدە، پەرى قىز ئۆزىنى سۆيگۈچى
يېڭىتكە چوقۇم تېگىشى كېرەك، شۇڭا ھازىردىن باشلاپ مەن ئۆۋە-
خاننىڭ نىكاھىدا، — دەپتۇ — دە، كېنىزەكلەرگە كوهىقايقا

ئوغلنىڭ پىغانلىق نالىسىنى ئاڭلىغان ئانا ئۆز يۈرەك پارىسىنىڭ قانداق دەردكە مۇپتىلا بولغانلىقىنى ئېنىقراق بىلىش ئۈچۈن:

— ئەي ئەزىز ئوغلۇم، مېنىڭ جانجىگەر يۈرەك پارەم، قېنى ئېيتقىنا، نېمە دەدكە مۇپتىلا بولدۇڭ؟ — دەپ سورايتۇ.

ئاپسىنىڭ گېپى تۈگىگىچە تاقىتى — تاق بولغان ئىلا ياس تىلى كالۋالاشقان ھالدا:

— مەن پادىشاھنىڭ مەلىكىسىگە ئاشىق — بىقارار بولۇپ قالدۇم. سەن ئەلچى بولۇپ بېرىپ، مېنى شۇ گۈزەل مەلىكىنىڭ ۋەسلىگە مۇيەسسەر قىلىپ، مۇراد — مەقسىتىمگە يەتكۈزگەيسەن، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ.

— «قول يەتمىگەن شاپتۇل ئاچچىق» دېگەن گەپ بار، — دەپتۇ ئانا ئۆز ئوغلنىڭ راينىنى ياندۇرماقچى بولۇپ، — پادىشاھنىڭ قىزىدىن باشقا ھەرقانداق بىر گۈزەل مەلىكىنى دېسەڭ ئۆزۈمنى قۇربان قىلىپ بولسىمۇ ئېلىپ بېرەي، سەن ئۆز مەقسىتىڭنى دەپ ھەرگىزمۇ پادىشاھنىڭ مەلىكىسىگە سۆز ئاچقۇچى بولما، چۈنكى پادىشاھنىڭ زالىملىقىنى بىلمەيسەن. ئۇ پادىشاھنىڭ مەلىكىسىگە ئاشىق بولۇپ يۈرگەن ساڭا ئوخشاش كۆپلىگەن بىگۇناھ يىگىتلەرنىڭ بېشىغا زامىن بولغان، ئەگەر بىز پادىشاھقا ئەلچى بولۇپ بارىدىغان بولساق ئانا — بالا ئىككىمىز ئۇ دۇنياغا سەپەر قىلىمىز.

— «ئەلچىگە ئۆلۈم يوق» دېگەن سۆزنى ئاڭلىمىغانمىدىڭ، — دەپتۇ ئىلياس يەنە ئۆز گېپىدە چىڭ تۇرۇپ، — ئاۋۋال سەن بېرىپ باققىن، پادىشاھ ۋە مەلىكىنىڭ قانداق تەلەپلىرى بارلىقىنى ئېنىق ئۇقۇپ كەلگىن، سېنى كەم بەغەل كۆرۈپ پەيلىنى بۇزسا قايتىپ كېلەرسەن، ئاندىن ئەھۋالغا قاراپ بىر نەرسە دېيىشەرمىز. ئانا ئوغلنىڭ مەسلى

سەرلىق شاپتۇل

بۇرۇنقى زاماندا ئىلياس ئىسىملىك بىر بالا بولۇپ، كىچىكىدىلا دادىسىدىن يېتىم قالغاچقا، ئاپىسى بىلەن بىللە ياشايدىكەن، ئۇ ئانچە - مۇنچە ئىشقا يارىغۇدەك بولغاندا ئوتۇنچىلىق قىلىپتۇ. كۈنلەرنىڭ بىرىدە ئىلياس بالاغەتكە يېتىپ قىز - چوكانلارنى كۆرگەندە لەۋلىرىنى تامشىپ قويىدىغان، پات - پات ئاپىسىغا ئۆيلەپ قويۇش توغرىسىدا باش ئاغرىنىچىلىقى سالىدىغان بوپتۇ. بىراق ئاپىسىنىڭ ئىلياسنى ئۆيلەپ قويۇشقا قۇربى يەتمىگەچكە، ئىلياسنىڭ تەلىپى جاۋاب سىز قىلىۋېرىپتۇ. بىر كۈنى ئىلياس جاڭگالغا ئوتۇن ئېلىپ كېلىش ئۈچۈن كېتىۋاتسا پادىشاھنىڭ سەيلىگە چىققان مەلەكىسى ئۇچراپ قاپتۇ. مەلىكىنىڭ ھۆسن - جامالى شۇنداق كېلىشكەنكى، ئاي دېسە ئاي ئەمەس، كۈن دېسە كۈن ئەمەس ئىكەن، ئۇنى بىرلا كۆرگەن ھەرقانداق ئەركەك ئەس - ھوشنى يوقىتىپ قويدىكەن. مەلىكىنىڭ جامالىدىن ئەس - ھوشنى يوقاتقان ئىلياس دەرھال ئارقىسىغا قايتىپ ئۆيگە كەپتۇ ۋە!

— ئېھ ئاپا، مەن بۈگۈن شۇنداق بىر دەردكە ھۇپتىلا بولدۇمكى، ئەگەر پات ئارىدا بۇ دەردكە شىپا تاپمىسام ماڭا بۇ دۇنيا ھارام. سەن دەرھال ئىشقا كىرىشىپ بۇ دەردتىن خالاس قىلغايەن، — دەپتۇ.

يېگەنلىكەن، پۈتۈن باغنىڭ ئىچىدە قارا بوران چىقىپ، يىگىت
نى ئۇياقتىن - بۇياققا ئۇچۇرۇپ، ئۇ شاختىن - بۇ شاخقا
ئۇرۇپ جېنىنى ئاز قويۇپتۇ. ئۇ قېقىلىپ - سوقۇلۇپ يۈرۈپ
ئالدىغا دومىلاپ كەلگەن يەنە بىر خىل شاپتۇلنى يېگەنلىكەن،
بورانمۇ توختاپ، بوۋايدىن يىگىت قىياپىتىگە
قايتىپ كەپتۇ.

— ئەجەبمۇ بىر ئىشقا يولۇقتىما، — دەپ ئويلاپتۇ
يىگىت ئەس - ھوشىنى يىغىۋالغاندىن كېيىن، — ئەمدىغۇ
پادىشاھنىڭ مەلىكىسى مېنىڭ بولار، — دەپ دەرھال ئۆيىگە
چىقىپتۇ. ئۆيىدىن بىرقانچە ساندۇقنى ئېلىپ كېلىپ، ھەربىرىگە
ھېلىقى شاپتۇللاردىن ئايرىم - ئايرىم قاچىلاپتۇ. شاپتۇلنى
قاچىلاپ بولغاندىن كېيىن بىر كارۋاننى ياللىۋېلىپ پادىشاھ
نىڭ شەھىرىگە ئېلىپ بېرىپتۇ. ئۇ بىرىنچى ساندۇقتىكى شاپ
تۇلنى ھەربىر كىشىگە بىردىن تارقىتىپتۇ، بۇ شەھەر -
دىكى ھەممە كىشى بوۋاي - مومايغا ئايلىنىپ قاپتۇ، ئۆزلىرى
نىڭ بۇ ھالىتىدىن تولمۇ غەلىتىلىك ھېس قىلغان ياساۋۇل
لار، پۇقرالار ئىلياسقا ھۇجۇم قىلىشقا باشلاپتۇ. بۇ ماجىرا -
دىن ئامان - ئېسەن قۇتۇلۇش ئۈچۈن يىگىت يەنە بىر شاپ
تۇلنى تارقىتىپتۇ، پۈتۈن شەھەر كىرىپتۇ، ئايلىنىپ،
ئاجىزلىرى ئۆلۈپ، كىچىكلىرى نالە قىلىشقا باشلاپتۇ، بۇ پۇر -
سەتنى غەنىيەت بىلگەن ئىلياس پادىشاھنىڭ ئالدىغا
كىرىپ:

— ئۇلۇغ پادىشاھى ئالەم، مال - دۇنياغا تۇراملا، قىز -
لىرىغىمۇ؟ — دەپ پادىشاھقا تەھدىت سايپتۇ.

— ھەر ئىككىلىسىگە تۇرمايمەن، — دەپتۇ پادىشاھ
يىگىتنىڭ ئالدىغا تىزلىنىپ ئولتۇرۇپ، — بولدى جېنىم ئامان
قالدىغانلا بولسا پۈتۈن تاج - تەختىدىن، قىزىمدىن ۋاز

ھەتى بويىچە پادىشاھنىڭ ئوردىسىغا قاراپ يول ئاپتۇ، بىرەر ئايلىق سەپەردىن كېيىن ئوردىغا يېتىپ كېلىپتۇ ۋە پادىشاھ ھەم ئۇنىڭ مەلىكىسىنىڭ جامالىنى كۆرۈش تۈگۈل ئوردىنىڭ بەشتاقلىرىنى كۆرۈشكۈمۇ مۇۋەپپەقىيەت بولالماي جىسەكچىلەر تەرىپىدىن قوغلىنىپتۇ. ئانا ئۆز ئۆيىگە قايتىپ كەلگەندىن كېيىن ئوغلىنىڭ راھىيىسى بويىچە يەنە بىر - نەچچە ئەلچىنى ئەۋەتىپتۇ. ئۇلارمۇ مۇشۇ ئانىغا ئوخشاشلا يېرىم يولدىن قايتىپ كەپتۇ. بۇ ئىشتىن ئۈمىد يوقلۇقىنى سەزگەن ئىلياس ئەقلى - ھوشى لال بولۇپ يەنە ئۆز كەسپىنى قىلىشقا باشلاپتۇ. ئۇ بىر كۈنى جاڭگالدا ئوتۇن چېپىۋېتىپ چوڭ بىر قامغاننى يىلتىزى بىلەن قومۇرغان ئىكەن، قامغاننىڭ ئورنىدىن ئەلگەكتەك بىر تۆشۈك ئېچىلىپتۇ. ئىلياس ئىككى تىزدىنى يەرگە قويۇپ تۆۋەنگە قارىغانىكەن، ئەيىۋ - ھاناس! جەننەتمۇ مۇنداق كاتتا بولماس، شۇنداق بىر كاتتا باغۇ - ھەرەم كۆرۈنۈپتۇكى، بۇ جايدىكى تۈرلۈك يەل - يېمىشلەرنى ساناپ تۈگۈتىشمۇ، ھەربىرىنىڭ نامىنى ئاتاشمۇ مۇمكىن ئەمەس ئىكەن. بۇ ئالامەتلەرنى كۆرگەن ئىلياس ھەيرانۇ - ھەس بولغان ھالدا: «يارەببىم، بۇ ئوڭۇممۇ - چۈشۈممۇ» دەپ باغقا چۈشۈپ بىردەم ئايلانغاندىن كېيىن، بىر تۈپ شاپتۇلنىڭ يېنىغا كەپتۇ ۋە بۇ شاپتۇلنىڭ باشقا شاپتۇللاردىن پەرقلىنىپ تۇرىدىغانلىقىنى، پىشىپ شىرنىسىنىڭ ئېقىپ كەتكەنلىكىنى كۆرۈپ دەرھال بىر ئۆزۈپتۇ ۋە ئىشتىھابىلەن يەپتۇ. ئۇقولىدىكى بىر تال شاپتۇلنى يەپ بولۇپ، شاپتۇلنىڭ تەملىكىدىن تىلىنى تامشىغان ھالدا يەنە بىرنى يەي دەپ تۇرۇشىغا پۈتۈن قاش - كىرىپك، چاچ - ساقاللىرى ئاپئاق ئاقىرىپ نەۋقۇران يىگىتتىن بىر مويىسىپت كىشىگە ئايلىنىپ قاپتۇ. بۇ ئەھۋالدىن نېمە قىلىشنى بىلمىگەن ئىلياس باغدا ئايلىنىپ يۈرۈپ يەنە بىر شاپتۇلنىڭ تۈۋىگە كېلىپ بىرنى ئۈزۈپ

نەيرەڭخۇاز

بۇنىڭدىن بىرقانچە مىڭ يىللار ئىلگىرى تەكلىماكان چۆلىمۈكى باغۇ - بوستانلىق بىر گۈزەل ۋادا ئىكەن. ئۇنىڭ شىمالىي تەرەپلىرىدە تارىم دەرياسىنىڭ ياقىلىرىدا بىر - بىرىگە قوشنا كىتەك ۋە زور كىتەك دېگەن شەھەرلەر بولغانىكەن. بۇ شەھەرلەر ئۆزىنىڭ ئاۋاتلىقى ۋە باياشاتلىقى بىلەن مەشھۇر ئىكەن. شەھىرى كىتەككە تاھىر خىزمى دېگەن ياش بىر كىشى، شەھىرى زور كىتەككە خوجا ئەكبەر دېگەن بىر مۇيسىپىت كىشى پادىشاھكەن. خوجا ئەكبەرنىڭ قامىتى سەرۋىدەك، چىرايى ئون تۆت كۈنلۈك تولۇن ئايدەك، كۆزلىرى بۇلاقتەك، ئاغزى ئويمانقتەك، مەڭزىلىرى ئاناردەك، قىلىقلىرى ئىللىق باھاردەك بىر چىرايلىق قىزى بار ئىكەن. ئۇنىڭ ئىسمى گۈلنەسا بولۇپ، كىشىلەر ئۇنى ھۈرمەتلەپ، مەلىكە گۈلنەسادەپ ئاتايدىكەن. مەلىكىنىڭ داڭقى تاھىر خىزمى پادىشاھنىڭ قۇلىقىغا يېتىپتۇ. ئۇ بۇ مەلىكىگە غايىبانە ئاشىقى - بىسقارار بولۇپ، ئىشىقى پىسراقدا گۈلخان بولۇپ يېنىپتۇ. بىر كۈنى ئۇ بارلىق ۋەزىر - ۋۇزىرلىرىنى، ئاقىلۇ - دانىشمەنلىرىنى، يۇرت كاتتىلىرىنى مەجلىسكە چاقىرىپ، مۇنداق دەپتۇ:

— ئى، ۋەزىرلىرىم، دانىشمەنلىرىم، ئەھلى جامائەتلىرىم، مەن خوجا ئەكبەر پادىشاھقا كۆيۈغۈل بولماقچىمەن، بۇ توغرىدا ھەرقايسىلىرىدىن مەسلىھەت ئالماقچىمەن ھەم ياردەم

خۇجا دىلگىر سۆزىنى ئاياغلاشتۇرۇپ پادىشاھنىڭ ئايغىمغا باش قويۇپتۇ. پادىشاھ ئۇنى ئورنىدىن تۇرغۇزۇپ، ئۆزىنىڭ رازىلىقىنى بىلدۈرۈپتۇ. ئەلچىلەر پادىشاھنىڭ بۇ ئىلتىپاتىدىن خۇشاللىققا چۆمۈپ، پادىشاھقا رەھمەت ئېيتىشىپ، تەزىم قىلىشىپتۇ. شۇنىڭدىن كېيىن، پادىشاھ ئەلچىلەر شەرىپىگە كاتتا زىياپەت بېرىپتۇ. زىياپەتتە ھەممە كىشى شاراب ئىچىپ، رەققاسلارنىڭ نەپىس ئۇسۇللىرىنى كۆرۈپ، نەغمىكەشلىرىنىڭ يېقىملىق، شوخ ناخشىلىرىنى ئاڭلاپ، ھۇزۇر قىلىپ، كۆڭۈل ئېچىپتۇ. پادىشاھ بىرنەچچە كۈندىن كېيىن مەلىكە گۈلىنسانى نۇرغۇن سوۋغا - سالام بىلەن تاھىر خىزمى پادىشاھنىڭ شەھىرىگە يولغا سايپتۇ. ئۇلار يەنە ئۇزاق يوللارنى بېسىپ، شەھىرى كىتەك دائىرىسىگە يېتىپ كېلىشىپتۇ. ۋەزىر خۇجادىلگىر ئۆزلىرىنىڭ يېتىپ كەلگەن خۇش خەۋىرىنى تاھىر خىزمى پادىشاھقا يەتكۈزۈش ئۈچۈن ئەلچى ئىۋەتتەپتۇ. مەلىكە گۈلىنسانىڭ كېلىۋاتقانلىقىدىن خەۋەر تاپقان تاھىر خىزمى پادىشاھ پۈتۈن شەھەر خەلقىنى باشلاپ يول ئۈستىگە چىقىپتۇ. ئۇلار شەھەر سىرتىدا بەختلىك ئۇچرىشىپتۇ. شەھەر خەلقى ناغرا - سۇنايلارنى چېلىشىپ، ناخشا ئېيتىشىپ، ئۇسسۇل ئويناپ بۇ خۇشاللىق ئۇچرىشىشقا قىزغىن تەنتەنە قىلىشىپتۇ. ھەم پادىشاھ بىلەن مەلىكىنى گىلەم ئۈستىگە ئولتۇرغۇزۇپ، شەھەرگە ئېلىپ كىرىپتۇ. شۇ كۈندىن باشلاپ قىرىق كېچە - كۈندۈز توي بولۇپتۇ. توي مەرىكىسى تۈگىگەندىن كېيىن، پادىشاھ بىلەن گۈلىنسانا بەختلىك كۈنلەرنى ئۆتكۈزۈشكە باشلاپتۇ. لېكىن ئۇلارنىڭ بۇ بەختلىك كۈنلىرى ئۇزاققا بارماپتۇ. ۋاقىت ئۇزارغانسېرى گۈلىنسانا ئاتا - ئانىسىنى، سۆيۈملۈك دىيارىنى سېغىنىشقا باشلاپتۇ. ئىشتىھاسى تۇتۇلۇپ، چىرايى سارغىيىپتۇ. پادىشاھ ئۇنىڭ بۇ ھالىتىدىن ئەجەبلىنىپ بىر كۈنى:

تەلپ قىلماقچىمەن.

مەجلىس ئەھلى ئىچىدىن خۇجادىلگىر دېگەن باش ۋەزىر ئورنىدىن دەس تۇرۇپ، تەزىم قىلىپ مۇنداق دەپتۇ: — ئى، ئۇلۇغ پادىشاھى ئالەم، سىزگە قۇتلۇق بولسۇن، نىيىتىڭىزگە يېتىشكە ئاللا ئىگەم يار - يۆلەك بولسۇن، ھېلىغۇ خۇجائەكبەر پادىشاھقا كۈيئوغۇل بولماقچى ئىكەنسىز، مۇبادا كويىقاپ پادىشاھقا كۈيئوغۇل بولماقچى بولسىڭىزمۇ بىز سىزنى مۇرادىڭىزغا چوقۇم يەتكۈزىمىز. باشقا مەجلىس ئەھلىدە رىسۇ بىردەكلا: «كۆڭۈلدىكى گەپ بولدى» دېيىشىپتۇ.

تاھىر خىزمىتى پادىشاھ مەجلىس ئەھلىگە تەشەككۈر بىلەن دۈرۈپتۇ. مۇزاكىرە ئارقىلىق خۇجادىلگىر باش ۋەزىرنىڭ ئەلچى بولۇپ خۇجائەكبەر پادىشاھنىڭ قېشىغا بېرىشى تەيىن تېپىلىپتۇ. بۇنى تاھىر خىزمىتى پادىشاھمۇ خوپ كۆرۈپتۇ. خۇجادىلگىر يۈز تۆگىگە سوۋغا - سالام ئارتىپ، خىزمەتچىلەر بىلەن بىللە زوركىت شەھىرىگە قاراپ يولغا چىقىپتۇ. ئۇلار ئۇزۇن يول يۈرۈپ، ئاخىرى زوركىت شەھىرىگە يېتىپ كېلىشىپتۇ ۋە خۇجائەكبەر پادىشاھنىڭ ھۇزۇرىغا كىرىشىپ، ئىززەت - ھۆرمەت بىلەن ئېگىلىپ سالام قىلىشىپتۇ. خۇجادىلگىر ئۆزى ئېلىپ كەلگەن سوۋغاتلارنى خۇجائەكبەر پادىشاھنىڭ ئالدىغا قو-يۇپتۇ ۋە تىزلىنىپ تۇرۇپ، مۇنداق دەپتۇ:

— ئەي شاھلارنىڭ شاھى، خۇدا ۋەندەكبەرەمنىڭ ئەڭ ئىززەت بەندىسى، پۈتۈن ئالەمنىڭ قۇياش ئاپىتى، جىسمى ھاياتلىقنىڭ غەمگۈزارى، پاناھى بولغان پادىشاھ ئالىيلىرىغا خىزمەتكار قۇللىرى بولغان پادىشاھىمىز تاھىر خىزمىتى ئۆزلىرىگە كۈيئوغۇل بولۇش تەلپىنى يەتكۈزۈش ئۈچۈن بىزنى ئەلچىلىككە ئەۋەتكەنىدى. پادىشاھىمىزنىڭ ئۆزلىرىگە بولغان ئىشەنچىسىنى يەردە قويماي، تەلپىنى ئاتلارچە مېھىر - مۇ-ھەببەت بىلەن ئىلىك ئېلىشلىرىنى تۆۋەنچىلىك بىلەن سورايىمىز.

دېم، — دەپتۇ.

— مەلىكە سەنەم، سىزنىڭ ھاجىتىڭىزنى ئورۇنداشقا مەن تەييار دەپتۇ راغىلە.

— ھەي، قۇتقا، — دەپتۇ مەلىكە كۆزلىرىگە ئىسسىق ياش

ئېلىپ، — مەن بۇ يەرگە كەلگەندىن بېرى ھۈرمەتلىك ئاتا —

ئانامنى، سۆيۈملۈك دىيارىمنى كۆرەلمىدىم، سېغىنىش پىراپ

قىدا ساراڭ بولۇپ كېتىۋاتمەن، سىلى رەم سېلىپ، ئاتا — ئا.

نامنىڭ، يۇرتۇمنىڭ ئەھۋالىنىڭ قانداقلىقىنى ماڭا دەپ بەرسىز

لە، خىزمەتلىرى ئۈچۈن خۇش قىلغۇدەك ھەق بېرەتتىم...

— بولمىدۇ، مەلىكەم، سىز ھەق بەرمىسىڭىزمۇ مەن بۇ ئىش

لارنى ئەلۋەتتە قىلىمەن ...

راغىلە تۇرۇۋا ئەدىيالىدىن ئاللىبېشىل تاشلارنى ئېلىپ

ئەپسۇن ئوقۇپتۇ ۋە تاشلارغا ھۇرۇپ، گىلەم ئۈستىگە چېچىپتۇ.

ئۇ تاشلارغا تازا سىنچىلاپ قارىغاندىن كېيىن، مۇنداق تەبىر

ئېيتىپتۇ:

ھەي، مەلىكەم، ھۈرمەتلىك ئاتا — ئانىڭىز، سۆيۈملۈك دە

يارىڭىز ئۆزىڭىز كۆرگەندەكلا خاتىرجەم ئىكەن، ئۇلارمۇ سىزنى كېچە —

كۈندۈز سېغىنىدىكەن، كۈندە دېگۈدەك يولىڭىزغا قارايدىكەن.

سىز ئۇلاردىن ھەرگىز غەم يېمەڭ، خۇدايىم سىلەرنى پات — يېقىن

دا كۆرۈشكىلى نېسىپ قىلىدىغاندەك قىلىدۇ. ئەمما ... — راغىلە

گەپنى مۇشۇ يەردە توختىتىپ قويۇپتۇ.

— قۇتقا، نېمە بولدى ... گەپنىڭ ئاخىرىنى ئېيتىمىدىلە

غۇ؟ — مەلىكە گۈلنەسا تەقەززا بولۇپ سوراپتۇ. ئۇنىڭ چىراي

لىرىنى غەمكىنلىك قاپلاپتۇ. بۇنى كۆرگەن راغىلە ئىچ ئاغرىت

قان بولۇپ:

— مەلىكەم، ئاخىرىنى ئېيتماي دېگەندىم، سوراپ قالد

ىڭىز، سىزدىن يوشۇرۇپ نېمە قىلاي، كۆڭلىڭىزگە ئازار يەتمەسە،

دەمگە چۈشكەن بىر ئىشتىن سىزنى خەۋەردار قىلغۇم

— ئەزىزىم، سىزگە نېمە بولدى؟ — دەپ سوراپتۇ.
گۈلىنسا پادىشاھقا مالاللىق كەلتۈرۈپ قويماسلىق نىيىتىدە:

— ھېچ نەرسە بولمىدىم، دەپ راست گېپىنى ئېيتماپتۇ.
گۈلىنسا بىر كۈنى خىزمەتچىلىرىنى چاقىرىپ:

— ئۇستا بىر رەمبال تېپىپ كېلىڭلار دەپ بۇيرۇپتۇ.
خىزمەتچىلەر شەھەر بازىرىغا بېرىپ رەمبال ئىزدەپتۇ. مۇشۇ
كۈنلەردە شەھىرى كىتەككە باشقا بىر يۇرتتىن راغمالە
ئىسىملىك بىر دەججال كېلىپ قالغانىكەن. ئۇ، ھەر بىر
گېپىدە بىسىمىلانى، خۇدانى، پەيغەمبەرنى ئاغزىدىن چۈشۈرمەي،
ئۆزىنى ناھايىتى تەقۋادار قىلىپ كۆرسىتىدىكەن. ئۇ قېرىپ،
مۈكچىيىپ كەتكەن بولۇپ، ئاغزىدا بىرمۇ چىشى يوق ئىكەن
ۋە كۆزىدىن توختىماي ياش ئېقىپ تۇرىدىكەن. شۇنداق
بولۇشىغا قارىماي، ئۇ بىر قاراپلا كىشىنىڭ ئىچكى سىرىنى بىل-
ۋالالايدىكەن. رەمبى ئىزدەپ چىققان خىزمەتچىلەر كوچا دوق-
مۇشىدا ئەنە شۇ راغمالەگە يولۇقۇپتۇ.

ئۇلار راغمالەنى پادىشاھنىڭ مەلىكىسىگە رەم سېلىپ
بېرىشكە تەكلىپ قىپتۇ. راغمالە بۇنىڭدىن خۇشال بولۇپ،
خىزمەتچىلەر بىلەن بىللە مەلىكىنىڭ ھەرمىگە يېتىپ كېلىپ
شىپتۇ. ئۇ مەلىكىنى كۆرۈش بىلەنلا:

— ئەسسالام، مەلىكەم! مەن خىزمىتىڭىزگە تەييار بولۇپ
كەلدىم، — دەپ تەزىم قىپتۇ.

— ۋەئەلەيكۇم ئەسسالام، قۇتقا، خۇش كەپلا، — دەپ
قارشى ئاپتۇ مەلىكە.

خىزمەتچىلەر مەلىكىنىڭ تاپشۇرۇقى بويىچە داستىخان يېپ-
يىپ، راغمالەنى مېھمان قىپتۇ. ئۇ قورسقى توپىغاندىن كېيىن،
مەلىكىنىڭ بەختىنى تىلەپ ئۇزۇن دۇئا قىپتۇ. دۇئادىن كېيىن
مەلىكە گۈلىنسا:

— ئى، قۇتقا! مەن سىلنى رەم سالدۇرغىلى چاقىرغانىم

مۇنداق دەپتۇ:

ئەي قۇتقا، مەن پۈتۈن ئىقلىمغا داڭقى كەتكەن خۇجا-
ئەكبەر پادىشاھنىڭ قىزى بولمەن، ئەمدىلىكتە تاھىر خىزم
پادىشاھنىڭ كۆڭلى مېنىڭدىن سوۋۇپ، باشقا بىرىگە بۇزۇ-
لىدىغان بولسا، ماڭا بۇنىڭدىنمۇ ئارتۇق خورلۇق يوق، ئەل ئال
دىدا تاشلاندىق خوتۇن بولۇپ يۈرگۈنۈمدىن ئۇاۋالغىنىم ياخ
شى. ئەگەر قوللىرىدىن كەلسە، بار ئامالنى ئىشقا سېلىپ، بۇ
ئىشنىڭ ئالدىنى ئالسلا، مەن سىلنىڭ بۇ خىزمەتلىرى ئۈچۈن
ئۆمۈرۋايەت يەتكۈدەك مال - دۇنيا بېرىدى ...

بولدۇ، - دەپتۇ راغىلە، - ئايال كىشى ئاجىز نېمە،
بىر - بىرىگە قايىش بولمىسا بولامدۇ؟ سىز خاتىرجەم بولۇڭ،
گۈل چىرايىڭىزنى سۇلدۇرماڭ، ماڭا بىرلا نەرسىنى تەبىيىرلاپ
بەرسىڭىز بولدى، قالغان ئىشنى ئۆزۈم توغرىلايمەن.

— ئۇ قانداق نەرسە؟! — دەپ سوراپتۇ مەلىكە.

— ئۇغۇ ئانچىلىك چوڭ نەرسە ئەمەس، پادىشاھ ئۇخلاپ
قالغاندا، تۇيدۇرماستىن، ئىتتىك ئۇستىرا بىلەن ساقلىدىن بىر
تال كېسۋېلىپ ماڭا بەرسىڭىز، ئىش پۈتتى دېگەن گەپ،
پادىشاھنى ئايىغىڭىز تېگىدە قۇرتتەك ئۆمىلەيدىغان
قىلۇپتىمەن ... ھى ... ھى ... ھى ...

— بولدۇ.

مەلىكە ئۇنىڭغا بۈگۈنكى خىزمىتى ئۈچۈن مىڭ تىللا ئىنئام
قىپتۇ. راغىلە تىللانى ئېلىپ، مەلىكىنىڭ بەختى ئۈچۈن دۇئا
قىلىپ خوشلىشىپ قايتىپتۇ، ئۇ مەلىكىنىڭ قېشىدىن چىقىپ دەرۋازا
ئالدىدا بىردەم چۆگىلەپ يۈرۈپتۇ، ئاندىن مەلىكىگە تۇيدۇرماي،
دەرۋازىدا تۇرىدىغان خىزمەتچىلەردىن ئۆزىنىڭ پادىشاھ بىلەن
كۆرىشىدىغانلىقىنى تەلپ قىلىپ تۇرۇۋاپتۇ. خىزمەتچىلەر ئۇنىڭ
تەلپىنى پادىشاھقا يەتكۈزگەندىن كېيىن، پادىشاھ كىرىشكە
ئىجازەت بېرىپتۇ.

كېلىۋاتىدۇ، — دەپتۇ.

— ئېيتسلا قۇتقا، مەن سىلدىن تىلەي ...

— ئەي مەلىكەم، ئۆزىڭىز شۇنچىلىك چوڭ بىر پادىشاھنىڭ قىزى ئىكەنسىز، تاھىر خىزمەت پادىشاھ سىزنى ئارزۇلاپ نىكاھقا قالغانىكەن، ئەمدى كېلىپ سىزدىن ... — راغىلە گەپنى يەنە توختىتىپتۇ.

— ھە، ئەمدى كېلىپ قانداق قىلغۇدەك! — دەپ سوراپ تۇ ئالدىراپ.

— مۇشۇ كۈنلەردە پادىشاھنىڭ سىزدىن كۆڭلى سوۋۇغىلى قۇرۇپتۇ. پات — يېقىندا سىزنى تالاق قىلىپ تاشلاپ، باشقا بىر نى نىكاھقا ئالدىغاندەك قىلىدۇ.

بۇ سۆزنى ئاڭلىغان گۈلىسانىڭ دېمى سىقىلىپ، كۆز ئالدى قاراڭغۇلىشىپتۇ، بېشى قېيىپتۇ، ئاچچىقىغا پايلىماي «شور پېشانەم!» دەپ پېشانىسىگە ئۇرۇپ، رۇجەك تۈۋىگە كېلىپتۇ ۋە ئاسمانغا قاراپ مۇنداق بىر كۇپلېت شېئىر ئوقۇپتۇ:

ئى، خۇدايىم تۆپىمىزدە تۇرسەن،

ھەر بىر ئىشنى ئۆزۈڭ ئېنىق كۆرسەن.

بىرەر يامان ئىش قىلىدىم ئالدىڭدا،

نېچۈن مېنى مۇنچە دەردكە قويسەن؟!

شېئىرنى ئوقۇپ بولۇپ كۆزلىرىدىن ھەسرەت ياشلىرىنى تۆكۈپتۇ. راغىلە مەلىكىنىڭ بۇ ھالىتىنى كۆرۈپ ئۇنىڭ ئالداق خانلىقىدىن خۇشال بولۇپتۇ ۋە ئىچ ئاغرىتقان ھالدا:

— ئەي مەلىكەم، غەم — قايغۇ، ئاچچىق، كۈندەشلىك بىلەن

ئۆزىڭىزنى قىيىنماڭ! پادىشاھنىڭ يامان غەرىزىنى بىلىشكە قادىر بولغان قۇتقىڭىز، بۇ ئىشلارنىڭ ئالدىنى ئالالماسمۇ؟! — دەپتۇ.

بۇ گەپنى ئاڭلاپ مەلىكە ئۇنىڭدىن مەدەت تىلەپ

قىلىچلىرىنى يالنىڭاچلىغان ئىككى جاللات تەبىيار بوپتۇ،
پادىشاھ ئۇلارغا!

— بۇ قېرىنى دەرھال زىندانغا تاشلاڭلار! — دەپتۇ. جاللاتلار
ئۇنىڭ پۈت - قولىنى يەرگە تەگكۈمەي ئاپىرىپ زىندانغا
سولۇۋېتىپتۇ.

پادىشاھ تۈگمەس خىياللارغا پېتىپ قېلىپ، ئاخىرىدا
مەلىكىنى سىناپ بېقىش قارارىغا كېلىپتۇ. پادىشاھ شۇ كۈنى
ئوردىدىن ھەرەمگە بالدۇر قايتىپ، مەلىكە بىلەن بىرگە بولۇپتۇ.
كەچلىكى بىر داستىخاندا ئولتۇرۇپ تاماق يەپتۇ، شاراب
ئىچىپ كۆڭلىنى ئېچىپتۇ. كېيىن كۆرىگە سوزۇلۇپ يېتىپتۇ ۋە
ئۇخلىغان بولۇپ يېتىۋېلىپ مەلىكىنىڭ ئىش - ھەرىكىتىنى
كۆزىتىشكە باشلاپتۇ. مەلىكە پادىشاھنى ئۇيقۇغا كەتتى، دەپ
ھېسابلاپ، پادىشاھنىڭ قېشىغا كېلىپتۇ ۋە ئۇنىڭ ساقلىنى
تۇتۇپ، ئەمدى كېسەي دەپ تۇرۇشىغا پادىشاھ كاپ قىلىپ
مەلىكىنىڭ قولىنى تۇتۇۋاپتۇ، مەلىكە قورققىنىدىن بىر چىرقىراپلا
ھوشىدىن كېتىپتۇ.

— جاللات!... دەپ ۋارقىراپتۇ پادىشاھ.
پادىشاھنىڭ ئالدىغا ئىككى جاللات يۈگۈرۈپ كەپتۇ. پادىشاھ
ئۇلارغا:

— ماۋۇ بەتئىيەت قاتىل خوتۇننى ئاپىرىپ زىندانغا
تاشلاڭلار، زىندانغا تاشلانغان راغىلەنى ئېلىپ كېلىڭلار، — دەپ
بۇيرۇپتۇ.

جاللاتلار مەلىكىنى سۆرىگەن پېتى ئاپىرىپ زىندانغا
تاشلاپتۇ ۋە ھايال بولماستىن راغىلەنى ئېلىپ كىرىپتۇ. پادىشاھ
ئۇنى كۆرۈش بىلەن ئورنىدىن تۇرۇپ، ھۈرمەت بىلىدۈرۈپتۇ.
— ھەي قۇتقا، — دەپتۇ پادىشاھ، — ئۇ قۇشما سىلىقتىن
مەن سېنى زىندانغا سالىدۇرۇپ، رىيازەت چەكتۈرۈپتىمەن، سەن
بۇنى ھەرگىز كۆڭلۈڭگە ئالما، سەن مېنى بىۋاپا مەلىكىنىڭ

— ئى، ئۇلۇغ پادىشاھى ئالەم، — دەپتۇ راغىلە كىمىرگەن
پېتى پادىشاھنىڭ ئايىغىغا يىقىلىپ، — كەمىنە قۇلىڭىز دۆلىتىڭىز
سايىسىدە ياشاپ كېلىۋاتقان ئاددىي بىر رەمچى بولمىەن، سىزنىڭ
ئامانلىقىڭىز بىزدەك ئاجىز، مۇمىن بەندىلەرنىڭ بەختى، مەن
كېچە — كۈندۈز خۇدادىن سىزنىڭ ئامانلىقىڭىزنى تىلەپ، دۇئا — تە
لاۋەت قىلىمەن، بۈگۈن سىزنىڭ كەلگۈسى ھاياتىڭىزنى كۆزدە
تۇتقان ھالدا بىر رەم سېلىپ بېقىش نىيىتىدە ھۇزۇرىڭىزغا كەلدىم...
— قېتى، كارامىتىڭىزنى كۆرسىتىپ باققىن! — دەپتۇ پادىشاھ.
راغىلە رەم سېلىپ بولغاندىن كېيىن، پادىشاھقا مۇنداق دەپتۇ!
— ئى، ئۇلۇغ پادىشاھى ئالەم، سىزگە يالغان ئېيتاي
دېسەم دىلىم، راست ئېيتاي دېسەم تىلىم كۆيۈۋاتىدۇ.
— ھە، ئەھۋال قانداق بولسا راست گېپىڭىزنى ئېيت!
— بىر قوشۇق قېنىمدىن كەچسىڭىز!...
— كەچتىم، ئېيت!...
راغىلە تىترەك ئارىلاش، دۇدۇقلاپ تۇرۇپ مۇنداق دەپتۇ:
— مۇشۇ بىر — ئىككى كۈن ئىچىدە مەلىكىڭىز ھاياتىڭىزغا
قەست قىلىدىكەن...
بۇنى ئاڭلاپ پادىشاھنىڭ چىرايى بىردىنلا ئۆڭۈپتۇ ۋە:
— قانداق قەست قىلىدىكەن، تېز ئېيت! — دەپتۇ.
راغىلە تېخىمۇ ھىيلىگەرلىشىپ، قورققان بولۇپ:
— مەلىكىڭىز سىز ئۇخلىغان پەيتتىن پايدىلىنىپ،
بوغۇزلىۋېتىدىغاندەك قىلىدۇ، — دەپتۇ.
— راست ئېيتىۋاتامەن؟!
— رەمگە شۇنداق چۈشتى، پادىشاھى ئالەم.
— يالغان چىقىپ قالسىچۇ؟!
— كاللام بىلەن جاۋاب قىلىمەن.
پادىشاھ دەرغەزەپكە كېلىپ:
— جاللات! — دەپ توۋلاپتۇ.

پەيدا بولۇپتۇ. ئۇ ئوردا دەرۋازىسىنى ساقلاۋاتقان قاراۋۇللارنىڭ ئالدىغا كېلىپ، بېيىت ئوقۇپ يىمەلاپتۇ.

ھەي، قاراۋۇل ياش باللار

يوللىرىمنى توسماڭلار.

بىر خەۋەر ئېلىپ كەلدىم،

پادىشاھ ئالدىغا باشلاڭلار.

ۋاي دەردىم، قانداق قىلاي؟....

قاراۋۇللار ئۇنىڭغا ئىچ ئاغرىتىپ:

— ھەي قۇتقا، يىغاڭنى توختات! بېشىڭغا نېمە دەرد

چۈشتى، بىزگە تېز ئېيت! — دەپتۇ.

راغىلە يىغلاپ تۇرۇپ:

— بېشىمغا چۈشكەن دەردنى پادىشاھقا ئېيتىشىم كېرەك،

مېنى تېز پادىشاھ ئالدىغا باشلاڭلار، — دەپتۇ.

راغىلەنىڭ تەلىپى خۇجائەكبەر پادىشاھقا يەتكۈزۈلۈپتۇ.

پادىشاھ خەۋەرچىلەرگە:

— ئۇنى ئېلىپ كىرىڭلار! — دەپ بۇيرۇق قىلىپتۇ. خەۋەرچىلەر

راغىلەنى ئوردىغا ئېلىپ كىرىپتۇ، راغىلە پادىشاھنى كۆرۈش

بىلەنلا يەنە بېيىت ئوقۇپ يىغلاشقا باشلاپتۇ:

پادىشاھ خۇجائەكبەر

ئەي، دانا چمۋەر رەھبەر

كۆكتە ئۆچتى بىر يۇلتۇز

ئۇندىن كەلدىمۇ خەۋەر؟

ۋاي دەردىم قانداق قىلاي؟....

ھەمراھىدىن ئايرىلىپ،

سۇندى قاناتىم قايرىلىپ،

سۈيىقەستىدىن ۋاقتىدا خەۋەردار قىلمىغان بولساڭ، ئاللىقاچان
ھالاك بولغان بولار ئىدىم. مەن ياخشىلىققا ياخشىلىق بىلەن
جاۋاب قايتۇرمىەن، ئەمدى سەن قالغان ئۆمرۈڭدە كوپچىلاردا
قېقىندى - سوقۇندى بولۇپ يۈرمەي، مېنىڭ دۆلىتىمدە خالىغانچە
ئەركىن ياشا!

پادىشاھ خىزمەتچى خادىملارغا راغىلەنى ياخشى
ئورۇنلاشتۇرۇپ، خىزمىتىگە ئادەم قويۇشنى تاپشۇرۇپتۇ، ئەتىسى
پادىشاھ ئوردا ئالدىدىكى كەڭ مەيدانغا ئېگىز دار ياستىپتۇ.
جاكارچىلار ئارقىلىق پۈتۈن خەلقنى يىغدۇرۇپتۇ.

جاللاتلار مەلىكە گۈلنىسانى يالاپ ئېلىپ كېلىپتۇ.
ئۇنى كۆرگەن شەھەر خەلقى ھەيران قېلىشىپتۇ. كىشىلەر ئارىسىدا
غۇلغۇلا كۆتۈرۈلۈپ، تەرتىپمۇ بۇزۇلۇشقا باشلاپتۇ. شۇ چاغدا
پادىشاھ پەشتاققا چىقىپ، مۇنداق جاكارلاپتۇ:

— خالايىقىلار! مۇنۇ قارا نىيەت خوتۇن مېنى قەتلى
قىلماقچى بولغاندا قولۇمغا چۈشتى. بۈگۈن بۇ قارا نىيەت، قاتل
خوتۇننى دارغا ئېسىشنى جاكارلايمەن، كىمكى ماڭا قەست
قىلماقچى بولىدىكەن، مانا مۇشۇنداق ئاقۋەتكە قالىدۇ، بۇنىڭدىن
ئىبرەت ئېلىڭلار، توۋا قىلىڭلار! كىشىلەر ئورۇنلىرىدا تۇرالماي
دولقۇندەك مەۋج ئۇرۇپ چايقىلىپتۇ. پادىشاھ جاللاتلارغا:
ئېسىڭلار! — دەپ بۇيرۇق قىلىپتۇ.

جاللاتلار مەلىكىنى دارنىڭ ئاستىدىكى شىرەنىڭ ئۈستىگە
چىقىرىپ، بوينىغا سىرتماق سېلىپ شىرەنى تېپىپ ئۆرۈۋېتىپتۇ.
مەلىكە داردا بىردەم تىپىرلاپ جان بېرىپتۇ.

راغىلە بۇ ئەھۋالنى كۆرۈپ ئۆزىنىڭ زور مۇۋەپپەقىيىتىدىن
خۇشال بولۇپتۇ، كۆڭلىگە ئۈنىگۈدەنمۇ زور شۇملۇقلارنى
پۈكۈپ، زور كىت شەھىرى تامان سەپەر قىپتۇ.

ئارىدىن بىر قانچە كۈن ئۆتكەندىن كېيىن، راغىلە خۇجا-
ئەكبەر پادىشاھنىڭ ئوردىسىنىڭ ئالدىدا قارىلىق كىيىم بىلەن

مەنزىلىنى بېسىپ ئاخىرى نىيىتىمگە يەتتىم، ئەمدى ئۆلۈپ كەتسەممۇ ئارمىنىم يوق.

پادىشاھ راغىلەنىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ، ئۇنىڭغا ھۆرمىتى ئېشىپتۇ. ئۇ خىزمەتچىلەرنى چاقىرتىپ قۇتقىنى ياخشى ئورۇنلاشتۇرۇپ، ھالىدىن خەۋەر ئېلىشنى بۇيرۇپتۇ.

پادىشاھ قىزىنىڭ بىھۇدە ئۆلۈپ كەتكىنىگە قاتتىق ئېچىنىپتۇ. قىزى ئۈچۈن تاھىر خىزمىدىن ئۆچ ئېلىش نىيىتىگە كەپتۇ. ئۇ دەرھال ھەممە ۋەزىر - ۋۇزىرلىرىنى، ئاقىلۇ - دانىش مەنلىرىنى، بارلىق لەشكەر باشلىقلىرىنى مەجلىسكە چاقىرىپتۇ. مەجلىستە مۇزاكىرە ئارقىلىق، تاھىر خىزمى ئۈستىگە جازا يۈرۈش قىلىش قارارىغا كەپتۇ. شۇنىڭدىن كېيىن، پۈتۈن لەشكەرلەر جىددىي جەڭ ھازىرلىقىغا كىرىشىپتۇ. راغىلە ئۆزىگە قاراۋاتقان خىزمەتچىلەرگە تۇيدۇرماي ئوردىدىن چىقىپ كېتىپتۇ. ئۇ كېچە - كۈندۈز يول يۈرۈپ شەھىرى كىتەككە يېتىپ كەپتۇ ۋە ئۇتتۇرلا تاھىر خىزمى پادىشاھنىڭ يېنىغا كىرىپ كەپتۇ. پادىشاھ ئۇنى كۆرۈپ ناھايىتى خۇشال بوپتۇ ۋە:

— قۇتقا، ئۇزاقتىن بېرى كۆرۈنمىدىڭ، نەلەردە يۈرۈۋا-
تسەن؟ — دەپ ئەھۋال سوراپتۇ.

راغىلە پادىشاھقا تەشەككۈر بىلدۈرۈپ تەزىم قىپتۇ ۋە مۇنداق دەپتۇ:

— ئى، ئۇلۇغ پادىشاھى ئالەم! ماڭا قالغان مېھىر - شەپقىتىڭىزگە مىڭ رەھمەت، غەرب قۇتقىلىرى دەرگاھىدا تۇرۇپ، شانۇ - شەۋكەتلىرىگە داغ چۈشۈرۈشنى مۇناسىپ كۆرمەي كۈچىغا چىقىپ كەتكەندىم. كۈن پاتقان يەردە تۇنەپ، تاڭ سەھەردە تۇرۇپ، ھەزىر نامىزىمدا سىلگە دۇئا قىلدىم. بۈگۈن سىلنىڭ مۇبارەك دىدارلىرىنى ئەسكە ئېلىپ، ئامان - ئېسەنلىكىڭىزنىڭ قانداقلىقىنى بىلىش مەقسىتىدە رەم سېلىپ باققا-ندىم، رەمدە بىر شۇم خەۋەر ئايان بولدى. شۇنىڭدىن سىلنى

مەن يىغلىماي كىم يىغلىسۇن،
ئالدىڭىزدا زارلىنىپ.
ۋاي دەردىم قانداق قىلاي؟...

پادىشاھ خۇجائەكبەر راغىلەنىڭ بۇ ھالىدىن بىر يامانلىق
بولغانلىقىنى سېزىپ، تەنلىرى شۇركۈنۈپ، يۈرەكلىرى چىغىلداپتۇ.
شۇنداق بولسىمۇ ئۇ راغىلەنى يىغىدىن توختىتىپ سورايتۇ:

— ھە، نېمە دەردىڭ بار؟

ئۆزلىرىگە بىر خەۋەر ئېلىپ كەلدىم، پادىشاھى ئالەم.
— قېنى، ئېيت!

— بىر قوشۇق قېنىمدىن كەچسە، ئاندىن ئېيتىمەن.
— ھە، كەچتىم، ئېيت!

— كۈيۈغۇللىرى تاھىر خىزم ئۆزلىرىگە ئاسىيلىق قىلىپ،
قىزلىرىنى دارغا ئېسىپ قەتلى قىلدى، — دەپ گەپنى تامام
قىپتۇ، پادىشاھ بۇگەپنى ئاڭلاپ، دوشىنى يوقىتىپ، ئورنىدا
لاسىدە ئولتۇرۇپ قاپتۇ، ئۇ بىر ھازا ئۆتكەندىن كېيىن
ھوشنى تېپىپ:

— بۇ گېپىڭ راستمۇ؟ — دەپتۇ.

— راست بولمىسا خەلقى ئالەم ئالدىدا شەرمىسار
بولۇپ كېتەي.

— ئۇنداق بولسا بۇ خەۋەرنى مانا يەتكۈزۈشكە نېمە
سەۋەب بولدى؟

— ئى، ئۇلۇغ پادىشاھى ئالەم، مەن مەلىكىلەرنىڭ
قېشىدا خىزمەت قىلىپ، ئۇنىڭ ياخشىلىقىنى كۆپ كۆرگەندىم.
ئۇنىڭ ئۇلۇمى مانا كۈن چىقىلغاندەك، يۇلتۇزلار ئۇزۇلۇپ
چۈشكەندەك ئېغىر تۇيۇلدى. مەلىكىگە بولغان ساداقىتىمنى
ئاقلاش ئۈچۈن سىلنى بۇ ئىشتىن خەۋەردار قىلىش نىيىتىگە
كەلدىم، قېرى بولساممۇ چۈمۈلىدەك ئۆمىلەپ، شۇنچە ئۇزۇن

تاھىر خىزمى پادىشاھنىڭ لەشكەرلىرى ئوڭۇشسىزلىققا ئۇچراپ،
زىيان بارغانسېرى كۆپىيىپتۇ. بۇ ئەھۋالنى كۆرۈپ تاھىر خىزمى
پادىشاھ قاتتىق ساراسىمىگە چۈشۈپتۇ، ئۇ راغىلەنى پىنھان
جايدا چاقىرىپ مۇنداق دەپتۇ:

— قۇتقا، سەن مېنىڭ بېشىغا كەلگەن بالايىئاپەتلەرنى
كۆرۈۋاتسەن، شەھەر خەۋپ ئىچىدە قالدى، مەن قانداق قىل
سام بولىدۇ؟ بىر مەسلىھەت كۆرسەت!

راغىلە تۇرۇۋا ئەدىيالىدىن ئالا - بۇلىماچ تاشلارنى ئېلىپ
زەم سېلىشقا باشلاپتۇ. بىردەم ئۆتكەندىن كېيىن ئۇ
مۇنداق دەپتۇ:

— دۈشمەنلەرنىڭ شەھەرگە باستۇرۇپ كىرىشىگە ئاز
قالدى. سىمىنىڭ غەلبە قازىنىشلىرىدىن ئۈمىد يوق ...

تاھىر خىزمى بۇ گەپنى ئاڭلاپ، ھوش - كالىسىنى يۈ-
قىتىپ، داڭ قېتىپ تۇرۇپ قاپتۇ. بۇ ھالنى كۆرگەن راغىلە
پادىشاھقا:

— پادىشاھ بولغان كىشى خەۋپ - خەتەر ئالدىدا گاڭ
گىراپ قالماستىكى، بەلكى ئۇنى يېڭىدىغان ئىشەنچسى بولۇشى
لازم، دەپ نەسىھەت قىپتۇ. تاھىر خىزمى:

— قۇتقا، قانداق قىلىمەن، ماڭا تېزدىن بىر يول
كۆرسەت! - دەپ يالۋۇرۇپتۇ.

— پادىشاھى ئالەم، كۆڭۈللىرىگە مالال كەلمىسە، ئاخىرقى
قېتىم بېرىدىغان بىر مەسلىھەتم بار، شۇنى سىلىگە ئېيتىپ
باقاي:

— بولىدۇ، ئېيت!

— سىلى پادىشاھلىقنى ماڭا ۋاقىتلىق ئۆتكۈزۈپ بەرسە،
بىردىنچىدىن خۇداغا، ئىككىنچىدىن پۇقراغا، لەشكەرگە تايىنىپ
جەڭ قىلىپ باقاي، تەلىيم ئوڭدىن كېلىپ جەڭدە غەلبە قىل
لىپ قالسام، جەڭدىن كېيىن پادىشاھلىقنى قايتۇرۇپ بېرىمەن.

خەۋەردار قىلغىلى كەلدىم.

تاھىر خىزم سەل جىددىيەلەشپ:

— تېز ئېيت، ئۇ قانداق شۇم خەۋەر؟! دەپ سوراپتۇ.

راغىلە مۇنداق دەپتۇ:

— رەمدە قېيىن ئاتىلىرى خۇجا ئەكبەر پادىشاھنىڭ

سەلىگە قارشى ئەسكەر تارتىپ كېلىۋاتقانلىقى مەلۇم بولدى،

سېلىغۇ دۇنيادا تەڭداشسىز غالىب پادىشاھ، شۇنداق بولسىمۇ

دۈشمەنگە سەل قارىغىلى بولمايدۇ.

تاھىر خىزم پادىشاھنىڭ راغىلەگە بولغان ھۈرمىتى

ئېشىپ، ئۇنى ئۆزىگە باش مەسلىھەتچىلىككە تەيىنلەپتۇ. راغىلە

ھۈرمەتلىك ئادەمگە ئايلىنىپتۇ.

قېيىن ئاتىسىنىڭ لەشكەر تارتىپ كېلىۋاتقانلىقىدىن

ساراسىمىگە چۈشكەن تاھىر خىزم پادىشاھ شۇ كۈنى ۋەزىرلىرى

بىلەن لەشكەر باشلىقلىرىنى چاقىرىپ يىغىن ئېچىپتۇ. يىغىندا

خوجا ئەكبەر پادىشاھنىڭ جازا يۈرۈشىگە تاقابىل تۇرۇش

تەدبىرلىرى مۇزاكىرە قىلىنىپتۇ. يىغىندىن كېيىن تەييارلىق

ئىشلىرى ئىشانىشكە باشلاپتۇ. شۇ ئارىلىقتا خوجا ئەكبەر

پادىشاھنىڭ لەشكەرلىرى شەھەر ئەتراپىغا باستۇرۇپ يېتىپ

كەپتۇ. پادىشاھ شەھەر دەرۋازىسىنى مەھكەم بېكىتىشنى بۇي

رۇپتۇ. ئۆزى باش بولۇپ لەشكەرلەرنى ئۇرۇشقا سەپەرۋەر

قىپتۇ. راغىلە ئۇنىڭغا ئەقىل ئۆگىتىپ بىلەلە يۈرۈپتۇ. مانا

شۇنىڭدىن باشلاپ ئىككى تەرەپ ئوتتۇرىسىدا كېچە - كۈندۈز

جىددىي جەڭ بولۇپتۇ. ھېچقايسىسى بىر - بىرىنى يېڭەلمەپتۇ.

خوجا ئەكبەر پادىشاھ شەھەرنى مۇھاسىرە قىلىپ يېتىپتۇ.

كۈنلەر، ئايلار ئۆتۈپتۇ. سىرت بىلەن ئالاقىسى ئۈزۈلگەن شە-

ھىرى كىتەك خەلقى ھەر جەھەتتىن قىيىنچىلىققا ئۇچراپتۇ.

لەشكەرلەرنىڭ روھى چۈشۈپ جەڭگىۋارلىقى ئاجىزلىشىپتۇ. مۇشۇ

پەيتتە خوجا ئەكبەر پادىشاھ ھۇجۇمنى تېخىمۇ كۈچەيتىپتۇ.

باش، بىر يەڭدىن قول چىقىرىپ دۈشمەنلەرگە قارشى قەھرى-
جانلارچە جەڭ قىلىشىمىز كېرەك. شۇنداق قىلغاندىلا بىز چوقۇم
مەقسىتىمىزگە يېتەلەيمىز.

خالايمىق بۇنىڭغا قىزغىن ئاۋاز قوشۇپتۇ. راغىلە ۋەزىر-
لەرنى، دانىشمەنلەرنى، لەشكەر باشلىقلىرىنى ئارقىسىغا سېلىپ،
شەھەر مۇداپىئەسىنى كۆزدىن كەچۈرۈپتۇ. خىزمەتتە بوشاڭلىق
قىلغان باشلىقلارنىڭ ئەمىلىنى ئېلىپ تاشلاپ، ئورنىغا يېڭىدىن
باشلىق تەيىنلەپتۇ. ئۆلگەن لەشكەرلەرنىڭ ئورنىغا پۇقرالاردىن
يېڭى لەشكەر ئېلىپ تولدۇرۇپتۇ. قىسقىسى، ھەر تەرەپلىمە
تەييارلىقلار ياخشى ئىشلىنىپتۇ. شۇنىڭ نەتىجىسىدە، خوجا
ئەكبەر پادىشاھنىڭ بىرقانچە قېتىملىق شىددەتلىك ھۇجۇمى
چېكىندۈرۈلۈپتۇ. خوجا ئەكبەر پادىشاھ شەھىرى كىتەكلەرنىڭ
بۇنداق كۈچىيىپ كېتىشىدىن ھەيران قاپتۇ. ئۇ ھۇجۇم قى-
لىشىنى توختىتىپ، شەھەرگە بولغان قامالنى تېخىمۇ كۈچەيتىشكە
باشلاپتۇ. شەھەرگە سىرتتىن بىر تال قۇشنىمۇ كىرگۈزمەپتۇ.
مۇشۇنداق ھالەتتە كۈنلەر، ئايلار ئۆتۈپتۇ. شەھىرى كىتەك
خەلقىنىڭ يەيدىغان ئوزۇقى، قالايدىغان ئوتۇنى، ئىچىدىغان
سۈيى قالماي، زور قىيىنچىلىقلارغا دۇچ كەپتۇ. بۇ قىيىنچى-
لىقلار ئۇلارنى ئۇرۇش قىلىش قابىلىيىتىدىن مەھرۇم قىپتۇ.
مۇشۇ پەيتتە خوجا ئەكبەر پادىشاھ ئەسكەرلەرنى قايتا تولۇقلاپ،
شىددەتلىك ھۇجۇمغا ئۆتۈپ، شەھىرى كىتەكنى قولغا كەل-
تۈرۈپتۇ. خوجا ئەكبەر پادىشاھ راغىلەنى ئەسىرگە ئاپتۇ. ئۆزىگە
خەۋەر ئېلىپ كەلگەن بۇ دەلىلنىڭ ئەمىلىكتە پادىشاھ بولۇ-
ۋالغانلىقىدىن ھەيران قاپتۇ. تاھىر خىزمىتىمۇ ئىزدەپ تېپىپ،
قوۋغا ئاپتۇ. ئاچ - زارلىقتا قالغان شەھىرى كىتەك خەلقىگە كې-
رەكلىك نەرسىلەرنى تارقىتىپ بېرىپ دەردىگە دەرمان بوپتۇ.
يۈرت ئىچىدە تىنچ - ئامانلىق ئورنىتىلىپ، خەلقىنىڭ تۇرمۇشى
پەسلىگە كېلىشكە باشلاپتۇ. شۇنىڭدىن كېيىن خوجا ئەكبەر

ئۇ ۋاقىتتا شەھىرى كىتەكلا ئەمەس، زوركىت شەھىرىگىمۇ پادىشاھ بولسا.

ئاپەتتىن تېزراق قۇتۇلۇپ، تىنچلىقتا ئارام ئېلىشنى كۆزلەپ يۈرگەن تاھىر خىزمىغا بۇ مەسلىھەت ياغدەك يېقىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن پادىشاھلىقنى راغىلەگە ئۆتۈنۈپ بېرىپ، ئالتۇن تاجىنى بېشىدىن ئېلىپ ئۆز قولى بىلەن راغىلەنىڭ بېشىغا كىيدۈرۈپ قويۇپتۇ. راغىلەنىڭ پادىشاھ بولغانلىقى پۈتۈن شەھەر خەلقىگە جاكارلىنىپتۇ. راغىلە پادىشاھ بولغاندىن كېيىن، ئالدى بىلەن پۈتكۈل شەھەر خەلقىنى بىر يەرگە يىغىپتۇ. ئاندىن ئوتتۇرىغا چىقىپ، خالايققا مۇنداق دەپتۇ:

— پۇقرالىرىم، ئەر - ئايال، قېرى - ياش قېرىنداشلىرىم، مەن سىلەرگە ئوچۇق - ئاشكارا جاكارلايمەنكى، ھازىر ھەممىمىزنىڭ ئەڭ مۇقەددەس ئانىسى، كىندىك قېنى تۆكۈلگەن جانىجان يۇرتىمىز دۈشمەنلەرنىڭ قامالى ئاستىدا تۇرماقتا. بىزگە كېلىدىغان خەۋپ - خەتەر قاش - كىرىپك ئارىلىقىدا قالدى. ئاتا - بوۋىلىرىمىز «ئانا يۇرتۇڭ ئامان بولسا، رەڭگىرۈ - يىڭ سامان بولماس» دەپ ناھايىتى توغرا ئېيتقانكەن. بىزنىڭ ئالدىمىزدا ئىككى يول تۇرۇپتۇ. بىرى، دۈشمەنلەرگە ئەل بولۇپ، قۇللۇقتا سارغىيىپ ياشاش؛ يەنە بىرى، دۈشمەنلەرگە قارشى جەڭ قىلىپ، ئۆزىمىزنىڭ ئىززەت - ھۆرمىتىنى ساقلاپ، ئەركىن، ئازادە ياشاش، بىز قايسى يولدا ماڭىمىز؟ قېنى ئېيتىپ بېقىڭلارچۇ؟ راغىلەنىڭ سۆزلىرى خالايققا تەسىر قىپتۇ. ئۇلار بىردەكلا:

— بىز كېيىنكى يولدا ماڭىمىز، - دەپ جاۋاب قايتۇرۇشۇپتۇ. خەلقنىڭ ساداسىنى ئاڭلىغان راغىلە تۆمۈرنى قىزىقىدا سوقۇش ئۈچۈن سۆزىنى يەنە داۋاملاشتۇرۇپتۇ:

— ئەلۋەتتە كېيىنكى يولدا مېڭىشىمىز لازىم. بۇنىڭ ئۈچۈن بىلەرگە مۇراجىئەت قىلىمەنكى، ھەممىمىز بىر ياقىدىن

سەن قىلغاننى مەن قىلماي، مۇندىن كېيىن ئەقلى - ھوشۇڭ
بىلەن ئىش قىلارسەن. مەن سېنى بۇ شەھەرگە قايتا
پادىشاھ قىلىپ تەيىنلەيمەن، ئادىللىق بىلەن ئىش قىلىشىڭنى،
يۇرتنى گۈللەندۈرۈپ، گۇناھىڭنى يۇيۇشۇڭنى ئۈمىد قىلىمەن.
تاھىر خىزم ئۆزىنىڭ گۇناھىنى تونۇپ، كېيىن ئاتىسىنىڭ
ئايغىغا يېقىلىپ ھۆڭرەپ يىغلاپتۇ. خوجا ئەكبەر پادىشاھ
ئۇنى ئورنىدىن يۆلەپ تۇرغۇزۇپ:
— خەلقىڭنى رازى قىلساڭلا مەن سەندىن رازى!
دەپتۇ.

— بولىدۇ، دادا، مەن بۇنىڭدىن كېيىن سىزنىڭ دېگىنىڭىز
ئىزنى قىلىمەن، دەپتۇ تاھىر خىزم پادىشاھ. بۇ ئىش
شۇنىڭ بىلەن تاماملىنىپتۇ. شۇنىڭدىن كېيىن، خوجا ئەكبەر
پادىشاھ زور كىت شەھىرىگە قاراپ يۈرۈپ كېتىپتۇ.
تاھىر خىزم پادىشاھلىق تەختىگە ئولتۇرۇپ، شەھىرى
كىتەكنى قايتا گۈللەندۈرۈشكە بەل باغلاپتۇ.

ئېيتىپ بەرگۈچى: ناسىر شادەي.

(«تارىم» ژۇرنىلىنىڭ 5 - سانىدىن)

پادشاھ جا كارچىلار ئارقىلىق پۈتۈن خەلقنى بىر يەرگە توپلاپتۇ. تاھىر خىزمىتى بىلەن راغىلەمۇ بىر يەرگە كەلتۈرۈلۈپتۇ. ئاندىن كېيىن خالايق ئالدىدا سوراق باشلاپتۇ:

— ئەي ئاسى قاتىل! مەلىكە گۈلنەسەنى نېمىشقا دارغا ئاسقۇزدۇڭ؟! — پادشاھ تاھىر خىزمىتىدىن سوراپتۇ. تاھىر خىزمىتى تىمىرەپ تۇرۇپ، بولغان ئىشلارنىڭ ھەممىسىنى بىر - بىرلەپ سۆزلەپ بېرىپتۇ. ئاندىن كېيىن راغىلە سوراق قىلىنىپتۇ. راغىلە ئۆزىنىڭ قىلمىشىنى مۇنداق بايان قىپتۇ:

— مەن ھازىر بىر قېرى كالا، قېرى كالا پەچاقىتىن قورقمايدۇ. مېنىڭ كۆرىدىغان كۈنۈم مەشەگىچە. مەن پۈتۈن سىرنى ئاشكارىلاي: «مەن كىچىكىمدىن تارتىپ پىتىنە - پاسات تارقىتىپ، كىشىلەرنى بالايىئاپەتكە دۇچار قىلىشنى كەسىپ قىلىپ كەلدىم. بىر كۈندە بىرنى ئالداپ، بالايىئاپەتكە دۇچار قىلىسام، كۆڭلۈم ئارام تاپمايدۇ. بىر كۈنى مەلىكە گۈلنەسە رەم سېلىپ بېرىشكە مېنى چاقىردى» دەپ ئۆزىنىڭ قىلغان - ئەتكەنلىرىنىڭ ھەممىسىنى كۆپچىلىك ئالدىدا ئىقرار قىپتۇ.

خوجا ئەكبەر پادشاھ، تاھىر خىزمىتى پادشاھ ۋە پۈتۈن شەھەر خەلقى يۇقىرىدا بولغان كۆڭۈلىنى ئىشلارنىڭ ھەممىسى راغىلەنىڭ سەۋەبى بىلەن بولغانلىقىنى بىلىپ، ئۇنىڭغا نەپەت بىلدۈرۈپتۇ، خوجا ئەكبەر پادشاھ ئەل ئىچىدىكى مۇشۇنداق يامان شۇمبۇيلارغا ئىبەرەت قىلىش ئۈچۈن راغىلەنى نەق مەيۋىدا داغا ئېسىشىنى بۇيرۇپتۇ. راغىلە داغا ئېسىلىپتۇ. بۇنىڭدىن پۈتۈن شەھىرى كىتەك خەلقى شاد - خۇراملىققا چۆمۈلۈپتۇ. خوجا ئەكبەر پادشاھ ئەل ئالدىدا تاھىر خىزمىتىغا قازاپ مۇنداق دەپتۇ:

— مەن سېنى ئەقلى - ھوشى جايىدا دەپ كۆيۈمگۈل قىلغانىدىم، تازا ئۇچىغا چىققان دۆت ئىكەنسىن. خەير، ئاتا - بالا بولغانلىقىمىز ئۈچۈنلا گۈناھىڭدىن كەچتىم.

كۆزىگە بىرنى تېپىپ قېچىپ كېتىپتۇ. بۆرە بىر ھازا خاپا بولۇپ ئولتۇرۇپ قاپتۇ، يەنە بىردەمدىن كېيىن ئۇنىڭ ئالدىغا كىچىككىنە بىر ئاق ئوغلاق چىقىپتۇ.

— مەن سېنى يەيمەن دەپتۇ بۆرە بالىسى خىرىس قىلىپ.

— ماقۇل دەپتۇ ئوغلاق قورقۇمسىراپ تۇرۇپ، — مېنىڭ بەك قىزىق ئويۇنلىرىم بار، ساڭا ئويناپ بېرى، ئاندىن مېنى يە، — دەپتۇ. بۆرە ماقۇل بولۇپ قاراپ تۇرغانىكەن، ئوغلاق ئۇ چەتتىن بۇ چەتكە چېپىپ، دوغلاپ، يۈگۈرۈپ، ئويناقشىپ تاغقا چىققان پېتى قېچىپ كېتىپتۇ. قورسىقى ئاچقان بۆرە ئاچچىقلىنىپ تۇرسا قوزىچاق ئۇچراپتۇ.

— سېنى يەيمەن، — دەپتۇ بۆرە خىرىس قىلىپ.
— ماقۇل، — دەپتۇ قوزىچاق غال — غال تىستىرەپ تۇرۇپ، — سەن مېنى مۇشۇ پېتى يېسەڭ گۆشۈم بەك لاۋزا، كۆردۈڭمۇ، ئەنە ئاۋۇ تاغنىڭ بېشىغا چىقساڭ زىرە بىلەن پىياز بار، ئەكىلىپ قوشۇپ يېسەڭ مەززە قىلسەن، — دەپتۇ. بۆرە تاغزىغا كەلگەن شۇلگەينى يۇتۇۋېتىپ، تاغقا قاراپ يۈگۈرۈپتۇ. شۇ ۋاقىتتىن پايدىلىنىپ قوزىچاق قېچىپ كېتىپتۇ. كۈن بويى ئاچ قورساق قايتقان بۆرە بالىسى يىغلاپ، ئانىسىغا ئەھۋالنى ئېيتقانىكەن، ئۇ بالىسىغا مۇنداق دەپتۇ:

تۇتۇپ يە سەرۋاز،

يەپ قورسىقىڭنى تويغاز.

كىم قويدى سېنى ئىزدىگىلى

زىرە بىلەن پىياز.

«ئۈرۈمچى كەچلىك گېزىتى» نىڭ 1984 - يىل 2 - مارت سانىدىن ئېلىندى

بۆرە بالىسى

بار ئىكەن، يوق ئىكەن، ئاچ ئىكەن، توق ئىكەن،
بۇرۇنقى زاماندا جاڭگالدا بىر توپ بۆرە ياشايدىكەن. كۈن-
لەرنىڭ بىرىدە چىشى بۆرە بالىسىغا:
— بۈگۈندىن باشلاپ ئۆزۈڭ ئوۋلاپ يېيىشنى ئۆگەن، —
دەپتۇ.

بۆرە بالىسى ئالدىغا نېمە ئۇچرايدىكەن دەپ ئۇياقتىن —
بۇققا مېڭىشقا باشلاپتۇ. بىر چاغدا ئۇنىڭ ئالدىدىن بىر
چىرايلىق تايچاق چىقىپتۇ. بۆرە يۈگۈرۈپ بېرىپ:

— مەن سېنى يەيمەن، دەپتۇ. تايچاق بۆرىگە قاراپ:
— مەن سەندىن ئېڭىز تۇرسام، سەن مېنى قانداق
يەيسەن؟ — دېسە بۆرە:

— قانداق يېسەم يەيمەن، دەپ ئۇنىڭغا ھۇجۇم قىلىشقا
باشلاپتۇ. تايچاق بۆرىگە:

— ھەي بۆرە، بوپتۇ، مېنى يېگەن، ئاۋۋال ماڭا بىر
ياردەم قىل دەپتىكەن، بۆرە:

— قانداق ياردەم قىلىمەن دەپ سوراپتۇ:
— تاپنىمغا ئويۇلغان بىر خەت بار، ئۇ خەتنى ئوقۇپ
بەرسەڭ، ئاندىن مېنى يېسەڭ مەيلى، — دەپتۇ — دە، ئارقا
پۇتمىنى كۆتۈرۈپ تۇرۇپتۇ. بۆرە ئۇنىڭ پۇتمىدىكى خەتنى
ئوقۇيمەن دەپ باش لىڭشىتقانىكەن، تايچاق بۆرىنىڭ

«ئۇنداق بولسا سەنمۇ بىز بىلەن بىللە جەڭ قىل» دەپتۇ ھېلىقى قۇش.
كۈنلەر، ھەپتىلەر ئۆتۈپتۇ، ئەمما جەڭ يەنىلا توختماپتۇ،
كۈنلەرنىڭ بىرىدە، ئەھۋال بىردىنلا ئۆزگىرىپتۇ. شەپەرەڭ
ھايۋانلارنىڭ قۇشلار ئۈستىدىن غەلبە قىلىشقا يۈزلەنگەن
لىكىنى كۆرۈپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇ دەرھال قۇشلار توپىدىن
ئايرىلىپ ھايۋانلار تەرەپكە ئۆتۈپتۇ. بۇنى كۆرگەن بىر
ھايۋان شەپەرەڭدىن: «سەن بۇ يەرگە نېمەدەپ كەلدىڭ؟
بىزنىڭ ھەرىكىتىمىزنى كۆزەتمەكچىمۇ سەن؟!» دەپ ھەيۋە
بىلەن سوراپتۇ. بۇ ھايۋاننىڭ سۆزىدىن چۆچۈگەن شەپەرەڭ
مۇلايىم قىياپەتتە: «سەن مېنىڭ چىشىم بارلىقىنى كۆرمىدىڭمۇ؟
مەنمۇ سىلەرنىڭ جەمەتلىكلەردىن بىرىغۇ!» دەپتۇ. ھايۋان
بۇنى ئاڭلاپ تازا ئاچچىقى كەپتۇ - دە، «سەن كىمنى
ئەخمەق قىلسەن، بىز بايلا سېنى جەڭ مەيدانىدا قۇشلار
ئارىسىدا كۆرگەن ئىدىققۇ» دەپ ۋارقىراپ شەپەرەڭنى قوغ-
لىۋېتىپتۇ. ئۇ قۇشلارنىڭ يېنىغا بارغانىكەن، قۇشلارمۇ
ھەيدىۋېتىپتۇ.

شۇنىڭدىن ئېيتىبارەن، شەپەرەڭ ئۆزى يالغۇز ياشايدىغان
بۇپتۇ. كۈن - ئايلار ئۆتۈپ ھايۋانلار بىلەن قۇشلار ئوتتۇرىد-
ىدىكى جەڭ توختاپ، بارا - بارا ئۇلار ئوتتۇرىسىدا
دوستلۇق شەكىللىنىپتۇ. ئەمما ئۇلار شەپەرەڭنى ئارىغا ئالماپتۇ.
شۇنىڭ بىلەن شەپەرەڭ كۈندۈزى ھەرىكەت قىلىشتىن قورقۇپ
كېچىسى ھەرىكەت قىلىدىغان بوپتۇ.

(«شىنجاڭ ئۆسمۈرلىرى گېزىتى» 1985 - يىل 26 -

مارت سانىدىن ئىلمىدى)

لېك اۆزۈم ئۆزۈم، قېتىشىش پىسچى پىسچى پىسچى پىسچى
قېتىشىش پىسچى پىسچى پىسچى پىسچى پىسچى پىسچى پىسچى
قېتىشىش پىسچى پىسچى پىسچى پىسچى پىسچى پىسچى پىسچى
قېتىشىش پىسچى پىسچى پىسچى پىسچى پىسچى پىسچى پىسچى

شەپەرەڭنىڭ سەرگۈزەشتىسى

بۇرۇنقى زاماندا بىر ئورمانلىقتا بىر توپ ھايۋانلار بىلەن بىر توپ قۇشلار ياشايدىكەن. شەپەرەڭ بولسا ھايۋانلارغىمۇ، قۇشلارغىمۇ قوشۇلماي يالغۇز ياشايدىكەن. كۈنلەرنىڭ بىرىدە ھايۋانلار بىلەن قۇشلارنىڭ ئوتتۇرىدا سىداقاتتىق جەڭ بوپتۇ. شەپەرەڭ يا ھايۋانلار تەرەپتە تۇرۇشنى، يا قۇشلار تەرەپتە تۇرۇشنى بىلەلمەي جەڭگە قاتناشماپتۇ. چۈنكى ئۇ ھايۋانلار تەرەپتە تۇراي دېسە قاننى بار بولۇپ ئۇچالايدىكەن، قۇشلار تەرەپتە تۇراي دېسە چىشى بار بولۇپ نەرسىلەرنى چايناپ يەيدىكەن. شەپەرەڭ قانداق قىلىشىنى بىلمەي بېشى تازا قېتىپتۇ، ئويلا - ئويلا ئاخىرى ئەپچىل بىر چارە تېپىپتۇ. ئەگەر قۇشلار غەلبە قىلىشقا يۈزلەنسە قۇشلارغا قوشۇلۇشنى، ئەگەر ھايۋانلار تەرەپ غەلبە قىلىشقا يۈزلەنسە ھايۋانلارغا قوشۇلۇشنى ئويلاپتۇ - دە، جەڭ بولۇپ ۋاتقان يەرنىڭ نېرىسىدا تۇرۇپ ئۇلارنى كۈتۈپتۇ. ئۇ قۇشلارنىڭ ھايۋانلار ئۈستىدىن غەلبە قىلىشقا يۈزلەنگەنلىكىنى كۆرۈپتۇ - دە، جەڭ مەيدانىغا قاراپ ئۇچۇپ تۇ، بېرىپ قۇشلار ئارىسىغا قوشۇلۇپتۇ. ئارىدىن بىر قۇش شەپەرەڭدىن: «سەن بۇ يەردە نېمە قىلىسەن؟» دەپ سوراپتۇ. «سەن مېنىڭ قاننىم بارلىقىنى كۆرمىدىڭمۇ؟ مەنمۇ سىلەرنىڭ جەمەتلىرىدىن» دەپتۇ شەپەرەڭ دەرھال كۈلۈمسىرەپ تۇرۇپ.

تۈلكە ئۇلۇق - كىچىك تىنىپ، يەنە يېتىپتۇ، توساتتىن
ئۇ ئالا كۈچۈكنىڭ بىر بولاق سوۋغات ئېلىپ كېتىۋاتقىنىنى كۆرۈپ
تۇ - دە، شۇ ھامان:

— ھەي ئالا كۈچۈك، ئالا كۈچۈك! نەگە كېتىۋاتىسەن؟ —
دەپ چاقىرىپتۇ.

بۈگۈن ھېيت بولغاچقا، ئېيىقچاق مېھمانغا چاقىرىپتۇ.
ئۇنىڭ ئۆيىگە بەزمە - تاماشا قىلىشقا كېتىۋاتمەن! —
دەپتۇ ئالا كۈچۈك.

— مېنىمۇ بىللە ئالغاچ بارساڭ قانداق! — دەپتۇ
تۈلكە.

ئالا كۈچۈك ئۇنىڭغا تىكىلىپ قاراپ:
— سەن تۈلكە ئىش - ھەرىكەت قىلمايدىغان ھالىڭغا
تېخى بىكاردىنلا تەييار ھالاۋەت كۆرىمەن دەمسەن؟ ھى،
مەن سېنى ئالغاچ بارمايمەن! — دېگىنىچە بەدەر يۈگۈرۈپ
كېتىپتۇ.

تۈلكە ئەمدى كېتەي دەپ تۇرۇشقا، تۇيۇقسىزلا يەنە
بىر چۈجە خورازنىڭ كېلىۋاتقىنىنى كۆرۈپتۇ. قوينىدا تېخى
بىر بولاق سوۋغىمۇ بار ئىكەن. تۈلكە ئالمان - تالمان
ئۇنى چاقىرىپ:

— خورازجان، بۈگۈن مۇنچىلىك ياسىنىپ نەگە بارماق
چىسەن؟ دەپ سوراپتۇ.

— بۈگۈن ھېيت بولغانلىقتىن، ئېيىقچاق مېھمانغا
چاقىرىپتۇ. بىز ئۇنىڭ ئۆيىگە بېرىپ ئېسىل تائاملارنى يەپ
كۆڭۈل ئاچىمىز! — دەپتۇ چۈجە خوراز.

— مېنىمۇ بىللە ئالغاچ بارساڭ قانداق؟ — دەپتۇ تۈلكە.
چۈجە خوراز ئۇنىڭغا بىر ئالىيىپ قويۇپ:

— سەن يېيىشىنلا بىلىپ، ئىش - ھەرىكەت قىلمايدىغان
ھالىڭغا تېخى تەييار ھالاۋەتكە ئىگە بولماقچى بولۇۋاتامسەن؟

ئېيىقچاقنىڭ مېھمان چاقىرىشى

بىر تۈلكە بولۇپ، ناھايىتى ھۇرۇن ھەم ئاچكۆز ئىكەن. كۈن بويى يەپ - ئىچىپ قورسىقىنى توقلاپ ئۇخلايدىكەن. ئۇخلاپ بولۇپلا يەنە نەرسە - كېرەك ئوغرىلاپ يېگىلى تۇرىدىكەن. شۇڭا ئۇنى كۆرگەنلەرنىڭ ئۇچلۇكى كېلىدىكەن.

بىر كۈنى ئۇ يوغان بىر تۈپ دەرەخنىڭ ئاستىدا ئۇخلاپ قايتۇ، ئويغىنىپ قارىسا كۈن پاتاي دەپ قالغان، قورسىقىمۇ بەك ئېچىپ كەتكەن. ئۇ نەگە بېرىپ بىر نەرسە تېپىپ يېسەم بولار؟ دەپ خىيال سۈرۈپتۇ. شۇ ئەسنادا توساتتىنلا بىر ئاسلاننىڭ بىرمۇنچە ئۇششاق ياغلىق توقاچلارنى كۆتۈرۈپ كېتىۋاتقىنىنى كۆرۈپتۇ - دە، ئالدىراپ:

— ھەي ئاسلانچاق، ئاسلانچاق، نەگە كېتىۋاتسەن؟ — دەپ چاقىرىپتۇ.

— بۈگۈن ھېيت مۇناسىۋىتى بىلەن ئېيىقچاق مېھمان چاقىرغانىكەن، ئۇنىڭ ئۆيىگە بېرىپ بەزمە - تاماشا قىلىپ كېلىمىز! — دەپتۇ ئاسلان.

— مېنىمۇ بىللە ئالغاچ بارساڭ قانداق؟ — دەپتۇ تۈلكە. ئاسلان ئۇنىڭغا قاراپ:

— سەن تۈلكە ئىش - ھەرىكەت قىلمايدىغان ھالىڭغا تېخى بىكاردىنلا تەييار ھالاۋەت كۆرسەن دەمسەن؟ ھى، مەن سېنى ئالغاچ بارمايمەن، دېگىنىچە بەدەر چېپىپ كېتىپتۇ.

— رەھمەت ساڭا ئالا كۈچۈك، — دەپتۇ ئېيىقچاق، —
مەنمۇ سېنى داستىخانغا تەكلىپ قىلىمەن، مانا بۇلار سۆڭەك،
قۇرت ۋە كىچىك بېلىقتىن تەييارلانغان ئۈچ خىل غىزا، خالى
غىنىڭنى يە، تۈزۈت قىلما.

— مېنىڭ قۇرت ۋە كىچىك بېلىق بىلەن خۇشۇم يوق،
گۆشنىڭ سۆڭىكىنى ھەممىدىن ياخشى كۆرىمەن، — دەپتۇ
ئالا كۈچۈك.

شۇ ئەسنادا چۈجە خورازمۇ يېتىپ كەپتۇ. ئۇمۇ ئېلىپ
كەلگەن سوۋغىتىنى ئېيىقچاققا تاپشۇرۇپتۇ.

— رەھمەت ساڭا چۈجە خوراز، قېنى داستىخانغا مەرھە-
مەت قىلغىن، — دەپتۇ ئېيىقچاق، — مانا بۇلار سۆڭەك، قۇرت
ۋە ئۇششاق بېلىقتىن تەييارلانغان ئائام، كۆڭلۈڭ نېمىنى
تارتسا شۇنى يە، تارتىنما!

— سۆڭەك بىلەن بېلىقنى يېگۈم كەلمەيدۇ، ئۇششاق
قۇرتلارنى بەك ياخشى كۆرىمەن، — دەپتۇ چۈجە خوراز.
ئۇلار تاماققا ئېغىز تېگىۋاتقاندا، تۇيۇقسىز «دۇڭ — دۇڭ،
دۇڭ» ئاۋاز ئاڭلىنىپتۇ. كىمكىنە ئىشكىنى قاتتىق چەككەن! —
دەپ ھەممەيلەن ھەيران بولۇشۇپتۇ.

— كىم؟ — دەپ سوراپتۇ ئېيىقچاق.

تۈلكە ئىشكى سىرتىدا ۋارقىراپتۇ:

— ئىشكىنى ئىلدام ئېچىش! مەن چوڭ تۈلكە بولىمەن!

تۈلكە ئىشكىنى كۈچىنىڭ بارىچە قېقىپ تۇرۇپ يەنە:

— ئىشكىنى دەرھال ئېچىپ، ياخشى يېمەكلىكلەرنى ئالدىمغا

ئېلىپ كېلىش! — دەپ ۋارقىراپتۇ.

بۇ چاغدا ئېيىقچاق، ئاسلان، ئالا كۈچۈك ۋە چۈجە خوراز

بىرگە باش قوشۇپ چارە — ئامال ئويلاپتۇ.

ئېيىقچاق سۆز ئېلىپ مۇنداق دەپتۇ:

— مەن ئۆي سالغان چاغدا، بىرمۇنچە تاش ئېشىپ

ھى، مەن سېنى ئالغاچ بارمايمەن! — دەپتۇ. ئاھاڭدا
ئاچچىقىنى باسالماي قالغان تۈلكە ئاغزىنى يامان
قىلىپ:

— ھەممىڭ پەس نېمىلەر، خەپ توختاپ تۇرۇش،
مېنى ئالغاچ بېرىشماساڭمۇ ئۈزۈم بېرىۋېرىمەن، ئېيىقچاقنىڭ
ئۆيىدىكى ناز — نېمەتلەرنىڭ ئېسىلى ماڭا تەئەللۇق! —
دەپ ۋايسىغانچە ئاغزىنى تاماشتىپ ئېيىقچاقنىڭ ئۆيى تەرەپكە
مېڭىپتۇ.

ئېيىقچاق ئۆيىدە ئالدىراش ئىشقا كىرىشىپ كەتكەندە
كەن، ئۇ ئۆي ئىچىنى سېرىپ — سۈپۈرگەندىن كېيىن جوزا —
ئورۇندۇقلارنى پاكىز سۈرتۈپ، ئۈچ خىل تاماق — بېلىق،
گۆشنىڭ سۆڭىكى ۋە قۇرت — قوڭغۇزنى تىزىپ قويۇپتۇ.
بۇ چاغدا تۇيۇقسىز ئىشنىڭ چەككەن ئاۋاز ئاڭلىنىپتۇ.

— كىم؟ — دەپ ئالدىراپ سوراپتۇ ئېيىقچاق.
— مەن ئاسلان بولمەن.

ئېيىقچاق ئىشكىنى ئېچىپ:
— ۋاي كېلىڭ، ئاسلانچاق! — دەپ ئاسلانى ئۆيگە تەك
لىپ قىلىپ يەنە ئىشكىنى يېپىپ قويۇپتۇ. ئاسلان سوۋغات
ئۈچۈن ئېلىپ كەلگەن توقاچلارنى ئېيىققا ئۈزۈشتىپتۇ.

— رەھمەت ساڭا ئاسلانچاق، مەنمۇ سېنى داستىخاندىكى
نەرسىلەرگە ئېغىز تېگىشكە تەكلىپ قىلىمەن، — دەپتۇ ئېيىق
چاق، — سىلەر ئۈچۈن بۇ ئۈچ خىل تاماقنى تەييارلىدىم، تۈزۈت
قىلماي خالىغىنىڭچە يەۋەرگىن.

— سۆڭەك بىلەن ئۇششاق قۇرتلارنى كۆڭلۈم تارتمايدۇ،
كىچىك بېلىقنى ھەممىدىن ياخشى كۆرىمەن، — دەپتۇ ئاسلان.
ئاسلان تائام يېگىلى تۇرغاندا، ئالا كۈچۈك كىرىپ كەپتۇ.
ئۇمۇ ئېلىپ كەلگەن سوۋغىتىنى ئېيىقچاققا ھەدىيە قىپتۇ.

قالغان، مەن بۇ قاشلارنى سىلەرگە بۆلۈپ بەرمەي، ئىشك ئېچىل-
غان ھامان، ھەممەيلەن ئۇنىڭغا تاش ياغدۇرايلى!
— ۋاي شۇنداق قىلايلى! — دەپ چۇرقىرىشىپتۇ كۆپچىلىك.
ئېيىقچاق دەرھاللا تاشلارنى كۆپچىلىككە تەقسىملەپ بەرىپتۇ.
ئېيىقچاق ئىشكىنى ئېچىپتۇ. تۈلكە ئىشكىتىن كىرىشى
بىلەنلا:

— يەيدىغان ياخشى نەرسىلەرنىڭ ھەممىسىنى چاپسان
كەلتۈر دەپ ۋارقىراپتۇ.
كۆپچىلىك:

— مە ئالە! مانا ئال! مانا ئال! — دەپ چۇقان سېلىپ
تۈلكىگە تاش ياغدۇرۇپتۇ. تۈلكە بېشىنى تۇتقانىچە:
— ۋايىجان! ۋايىيەي! ۋاي ئۆلەي دېدىم! — دەپ كاڭ-
شىپ قۇيرۇقىنى خادا قىلىپ تىكىۋېتىپتۇ.
كۆپچىلىك قاقاقلاپ كۈلۈشۈپ، ناخشا - ئۇسسۇلنى
قىزىتىپ، راسا كۆڭۈل ئېچىپتۇ.

— (شىنجاڭ ئۆسمۈرلىرى» گېزىتىنىڭ 1986 - يىلى 25 -
مارت سانىدىن)

نەزەرىيە كىتابى، قوشۇمچە كىتاب، ۱۹۵۱-يىلى، ۱-نەشر، ۱۰۰-بەت.
ئىككىنچى نەشر، ۱۹۵۲-يىلى، ۱-نەشر، ۱۰۰-بەت.
۱۹۵۳-يىلى، ۱-نەشر، ۱۰۰-بەت.
۱۹۵۴-يىلى، ۱-نەشر، ۱۰۰-بەت.

قوغۇنچىنىڭ باھاسى

يېقىنقى زاماندا، شەھەرگە يېقىن بىر يېزىدا مامۇت دېگەن بىر قوغۇنچى ئۆتكەنسەن. ئۇنىڭ قوغۇنلىرى شۇنداق چوڭ، شۇنداق تاتلىق ئىكەن، بىر قېتىم يېگەن كىشى يەنە بىر قېتىم يېسەم دەپ ئارزۇ قىلىدىكەن. مامۇت ھەر يىلى قوغۇنى پىشقاندا، باش بۇرۇننى يۇرت چوڭلىرىغا، ئاندىن قوۋم - قېرىنداشلىرىغا ئېغىز تەگكۈزىدىكەن. ئۇلارنىڭ رازىلىقىنى ئالغاندىن كېيىن بازارغا ئېلىپ كىرىپ ساتىدىكەن.

مامۇت بىر كۈنى ئەتىگەندە پىشقان قوغانلارنى ئۈزۈپ، بازارغا ماڭدۇرۇپتۇ - دە، قوغۇنلۇقنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى كەپىدە ئارام ئېلىپ ئولتۇرسا، ناتونۇش بىر ئادەم ئېرىق ياقىلاپ كېلىپ، غىپىدە قوغۇنلۇققا كىرىپتۇ، ئۇ چۈنەك ئارىلاپ بىر قوغۇننى ئۈزگەندە قوغۇنچىنىڭ ئوغلى بۇنى كۆرۈپ قېلىپ، دادىسىغا:

— دادا، ئاۋۇ ئادەمنى قارىغىنا، قوغۇننى ئۈزۈۋالدى، — دەپتۇ.

مامۇت قاراپ:

— بوپتۇ بالام، ئۇ يولۇچى ئوخشايدۇ، قوغۇن يەپ ئۇسسۇزلۇقنى قاندۇرۇۋالسۇن، — دەپتۇ.

— ۋۇي دادا، قوغۇندىن يەنە بىرنى ئۈزدى، — دەپتۇ ئوغلى دادىسىنى نوقۇپ.

ئۇنىڭ ئىسمىنى ئالغاندا پەيدا بولغان بولسا، ئۇنىڭ
بىرلىكىنى بىرلىشىپ بولمىدى. ئۇنىڭ بىرلىكىنى بىرلىشىپ
بىرلىشىشقا - تەبىئىي قانۇننىڭ بىرلىكىنى بىرلىشىپ
بىرلىشىش - بىرلىشىش قانۇنىنى بىرلىشىپ بىرلىشىش
بىرلىشىش قانۇنىنى بىرلىشىپ بىرلىشىش قانۇنىنى بىرلىشىپ

نەيەت

بىرلىشىش قانۇنىنى بىرلىشىپ بىرلىشىش قانۇنىنى بىرلىشىپ
بىرلىشىش قانۇنىنى بىرلىشىپ بىرلىشىش قانۇنىنى بىرلىشىپ
بىرلىشىش قانۇنىنى بىرلىشىپ بىرلىشىش قانۇنىنى بىرلىشىپ

پادىشاھ بىر كۈنى شىكارغا چىقىپتۇ. لېكىن سەيلى -
ساياھەت قىلىمەن دەپ ئۆز ئادەملىرىدىن ئايرىلىپ قاپتۇ.
ئۇ تېنەپ - تەمتىرەپ يۈرۈپ، يىراقتا تۇرغان بىر يالغۇز
ئۆيىنى كۆرۈپتۇ ۋە ھارغان ئېتىنى شۇ تەرەپكە قاراپ بۇراپتۇ.
بۇ ئۆيدە بىر موماي يالغۇز قىزى بىلەن تۇرىدىكەن،
موماي بۇ كىشىنىڭ پادىشاھ ھەزرەتلىرى ئىكەنلىكىنى كۆرۈپ
ئۆيگە باشلاپتۇ. ياخشى غىزا - نېمەتلەرنى ئۇنىڭ ئالدىغا
قويۇپتۇ. ھېرىپ - ئېچىپ كەلگەن پادىشاھ بۇ مەززىلىك تا -
ماقلارنى يەپلا ئۇيقۇغا كېتىپ قاپتۇ، شۇ ئۇخلىغانچە بىر ئاش
پىشىم ئۇخلاپتۇ. كەچ بولۇپ قالغانلىقتىن، بۇ يالغۇز موماي -
نىڭ ئۆيىدە قونۇپ قېلىشقا توغرا كەپتۇ.
بۇ موماينىڭ بىر سۈتلۈك سىيىرى بار ئىكەن، كەچتە
قىزى ھويلىغا چىقىپ سىيىر سېغىپتۇ. سىيىر بىر قازان سۈت
بېرىپتۇ.

پادىشاھ بۇنى كۆرۈپ «سىيىر كۆپ سۈت بېرىدىكەن،
مەن ئوردىغا قايتقىنىمدىن كېيىن بۇ مومايدىن ھەركۈنى بىر قازان
سۈت تەلەپ قىلىمەن» دەپ نىيىتىنى بۇزۇپتۇ.
تاڭ ئېتىپتۇ، قىز يەنە سىيىر سېغىپتۇ. بۇ قېتىم سىيىر ناھا -
يىتى ئاز سۈت بېرىپتۇ، قىز ئانىسىغا:

— بوپتۇ بالام، ئۇ ئادەم موللا ئوخشايدۇ، موللا دېگەن نەپسكە ئامراق بولىدۇ، بىرنى ئۆزى يەپ، يەنە بىرنى ئۆپكە ئېلىپ كەتمەكچى ئوخشايدۇ، دەپتۇ.

— ۋۇي دادا، ئۇ تويمىغۇر يەنە بىرنى ئۆزدى، دەپتۇ ئوغلى تېپچەكلەپ.

بوپتۇ بالام، ئۇ ئادەم يولۇچى ئەمەس، موللىمۇ ئەمەس، ھاجى ئوخشايدۇ، ھاجىلارنىڭ بەزىلىرى سودىگەر كېلىدۇ، بىرنى ئۆزى يەپ، ئىككىسىنى ساتماقچى ئوخشايدۇ، — دەپتۇ.

ۋۇي دادا، ۋۇي دادا، ئۇ ئادەم يەنە بىرنى ئۆزدى، يەنە ئۆزگىلىۋاتىدۇ، دەپتۇ تىپىرلاپ.

مامۇت قوغۇنچى دىككىدە ئورنىدىن تۇرۇپ: — بالام، ئەمدى بولمىدى، ئۇ ئوغرى ئوخشايدۇ، ئوغرى

دېگەن پىشقاننىمۇ، سويىمىنىمۇ ئۇزۇپ، قوغۇنلۇقنى نابۇت قىلىۋېتىدۇ. چۆر، ئۇنى تۇتۇۋالايلى، دەپ قولغا كالتەك ئېلىپ، كەپىدىن يۈگۈزۈپ چىقىپتۇ. قوغۇنچىنىڭ كېلىۋاتقانلىقىنى كۆر-گەن ئوغرى ئۆزگەن قوغۇنلارنى قولتۇققا قىسىپ قېچىپتۇ. بىراق ئوغرىنىڭ قولتۇقىدىكى تۆت قوغۇن ئېرىقتىن ئۆتە — ئۆتمەيلا سىرىلىپ چۈشۈپ قاپتۇ.

(«ئىلى گېزىتى» نىڭ 1986 - يىلى 11 - ئاينىڭ 4 - كۈنىدىكى سانىدىن ئېلىندى.)

— بۇ ھېساب ئەمەس، باشقىدىن سىنىشىمىز — دەپتۇ
يەكچەشمە مەغلۇبىيەتكە تەن بەرمەي.

— بولسۇ، قېنى كارامىتىڭنى بىر كۆرەي، — دەپتۇ
قاسم. يەكچەشمە بار كۈچنى يىغىپ تۇرۇپ، راسا كېلىشتۈرۈپ
بىر يەل قويغانىكەن، خۇددى يولۋاس ھۆركىرىگەندەك بىر
ئاۋازنىڭ چىقىشى بىلەن تەڭلا ھەممە يەرنى سېسىقچىلىق قاپ
لاپ كېتىپتۇ. بۇنى كۆرگەن يىگىت:

— سەن مۇشۇ يەردە تۇرۇپ ئاڭلىغىن، بولمىسا قورقۇپ
كېتىپ، يۈرىكىڭ يېرىلىپ ئۆلۈپ قالسىن، — دەپتۇ — دە،
دوۋىلەپ قويغان يانتىقىنىڭ كەينىگە ئۆتۈپ، يولدا ئۇچراپ
قالغان ھېلىقى سۇناينى ئېلىپ بولۇشىغا چاقتۇ.

سۇناينىڭ ئاۋازىدىن تىترەپ كەتكەن يەكچەشمە بۇ
نۆۋەتمۇ ئۇتتۇرۇپ قويغانلىقتىن دەرغەزەپ بولۇپ، «ئەمدى
كۈچ سىنىشىمىز!» دەپ ۋارقىراپتۇ.

— بىز ئىنسان ئەۋلادى، ئەزەلدىن مەرد كېلىمىز، — دەپتۇ
قاسم، — بۇ نۆۋەتتىمۇ يەنە ساڭا بېرەي، يەنە قانداق
كارامىتىڭ بولسا چىقارغىن، بىر كۆرەي.

يەكچەشمە بۇ نۆۋەت بارلىق كۈچىنى پۇتغا يىغىپ،
ئادەملەرنىڭ قۇچىقىمۇ يەتمەيدىغان بىر تۈپ دەرەخنى شۇنداق
تەپكەنمەن، دەرەخ قاراسلاپ سۇنۇپ كېتىپتۇ.

بۇنى كۆرگەن قاسمۇ قېتىقنى كۆمۈپ قويغان يەرنى
پەملىپ تۇرۇپ! — ئەمدى مېنىڭكىنى كۆرگىن! — دەپلا بىر
دەسسەگەنىكەن، توپغا مىلەنگەن قېتىق چاچراپ چىقىپ
يەكچەشمىنىڭ يۈز — كۆزلىرىنى بۇلغۇۋېتىپتۇ.

— سەن بىر پەشۋا بىلەن بىر تۈپ دەرەخنى يېقىتقان
بولساڭ، مەن بىر پەشۋا بىلەن يەرنىڭ مېڭىسىنى چۈۋۈۋەتتىم،
بۇنىڭغا نېمە دەيسەن؟ يەنە نېمە كارامەتلىرىڭ بولسا چىقار-
غىن، كۆرۈپ باقاي!

«كۆلچەك كۆرسەم قويۇپ بېرىمەن» دەپ پاقنى ئېلىپ قوينغا ساپتۇ ۋە ئىشىنى قىلىۋېرىپتۇ. چۈش ۋاقتى بولغاندا قاسم قاتتىق ئۇسساپ كېتىپتۇ - دە، ھېلىقى كۆمۈپ قويغان يەرگە كېلىپ قارىغۇدەك بولسا، پېشانىسىنىڭ ئوتتۇرىسىدا بىرلا كۆزى بار، كۆزى يوغان جامدەك، يۈزى خۇددى تامدەك، بېشىدىكى مۈڭگۈزى بۇغىنىنىڭكىگە ئوخشاش، قۇيرۇقىنىڭ كۆرۈنۈشى ئېشەك نىڭكىدەك، بوينىنىڭ ئۇزۇنلۇقى تۈگىنىڭكىدەك، ئەمما پۇتلىرى كالىنىڭكىدەك، شۇنداق كۆرۈمسىز بىر مەخلۇق تۇرغۇدەك. قاسم بۇ نەرسىنى كۆرۈش بىلەنلا، ئۇنىڭ ئۇزۇندىن بۇيان كەنت خەلقىگە زىيان سېلىپ كېلىۋاتقان يەكچەشمە ئىكەنلىكىنى بىلىپتۇ، ئەمما كۆرۈنۈشىدىنلا كىشىلەرنىڭ جېنى چىقىپ كەتكۈدەك شۇنداق سەت، غايەت زور بۇ مەخلۇقنى پەقەت قارا كۆچ بىلەنلا يەڭگىلى بولمايدىغانلىقىنى بىلىپ، ئۆزىنى بېسىۋاپتۇ.

— ھەي ئادەم نەسلى، ئۈچ كۈندىن بېرى ناشتەسىز، قورسىقىم ئېچىپ، ئۈچەيلىرىم قۇرۇپ كەتكەنىدى. ئەمدى سېنىڭ گۆشۈڭنى يەي قورسىقىمنى تويغۇزۇپ، قېنىڭنى ئىچىپ ئۇسسۇز-لۇقىمنى قاندۇرماغىنىمنى كۆر! — دەپ ۋارقىراپتۇ يەكچەشمە.

— ھەي بالاخۇر، نەچچە ۋاقىتتىن بېرى يەكچەشمىنى ئىزدەپ يۈرگەنلىكىمنى ئاڭلىمىغانمىدىڭ؟ تولا كۆرەڭلىمەي بىر قوشۇق قېنىڭنى تىلەپ، ئالدىغا كېلىپ ئېگىلسەڭ بولارمىكىن! — دەپتۇ قاسمۇ غەزەپ بىلەن.

يەكچەشمە بۇ يىگىتنىڭ باشقا ئادەملەردەك ئاسانلا تېز پۈكمەيدىغانلىقىنى سېزىپتۇ - دە، دەرھال قويندىن يوغان بىر پىتنى ئېلىپ قاسمنىڭ ئالدىغا تاشلاپتۇ. ئاچكۆز يەكچەشمە نىڭ كۆڭلىدىكىنى چۈشەنگەن قاسمۇ قوينغا سېلىۋالغان ھېلىقى چوڭ پاقنى ئېلىپ يەرگە تاشلىغانىكەن، ئىككى يەكچەشمە پىتنىنىڭ تاشلىغان پىتىدىن ئېشىپ كېتىپتۇ.

يېرى بولغان مەنزىلگە كەپتۇ ۋە باشقا يەككە شىملەر بىلەنمۇ
كۆرۈشۈپتۇ.

يەككە شىملەر بۇ پالۋان يىگىتكە ئاتاپ كاتتا زىياپەت
ئۆتكۈزۈپتۇ. بىراق داستىخاندا ئىنتايىن ئاز خىزىلانغان يىگىتنى
كۆرگەن باش يەككە شىمە ئۇنى ئايرىم ئۆيدە ئارام ئالدۇرۇش
باھانىسى بىلەن بايلاشنى كۆزلەپ، قاسمغا: «بىردەم ئارام ئېلى-
ۋېلىڭ» دەپ زورلاپتۇ. قاسم: «بۇ ئىشتا چوقۇم سىر بولسا
كىرەك» دەپ ئويلاپ ماقۇل بوپتۇ. شۇنىڭ بىلەن باش
يەككە شىمە قاسمنى بىر ئۆيگە باشلاپ كىرىپ، ئۇرۇنلاشتۇرۇپ-
تۇ، ئاندىن چىقىپ كېتىپ ئىشىك سىرتىدىن تۇيدۇرماي قۇلۇپ
سىلىپ قويۇپتۇ ۋە مەسلىھەتچى يەككە شىملەرنىڭ قېشىغا كېلىپ،
ئۇلار بىلەن قاسمنى قانداق ئۆلتۈرۈش ھەققىدە مەسلىھەت
لىشىپتۇ. ئارىدىن بىر يەككە شىمە:

— ھەي، بۇنىڭ باش قاتۇرغۇدەك نېمىسى بار دېيىسەن؟
دەل ئاشۇ يىمىكت ياتقان ئۆيىنىڭ ئۆگزىسىدە نۇرغۇنلىغان تاش
لار تۇرسا، ھەم ئۆيىنىڭ ئۆگزىسىدە يوغان بىر تۈگۈك تۇرسا،
ئاشۇ تاشلارنى دەل يېرىم كېچە بولغاندا ئۇنىڭ
ئۈستىگە تاشلايدىغان بولساق، مىڭ جېنى بولغان بىلەنمۇ
ساق قالمايدۇ ئەمەسمۇ؟ — دەپتېكەن. باش يەككە شىمىنىڭ
بۇيرۇقى بىلەن شۇنداق قىلماقچى بولۇشۇپتۇ.

قاسم يەككە شىمىنىڭ ئىشىكىنى قولۇپلاپ كەتكەنلىكىنى
سېزىپ قېلىپ ئىشىككە قۇلىقىنى يېقىپ، ئۇلارنىڭ قىلىشتان
رەزىل پىلانلىرىنى ئۇقۇپ قاپتۇ ۋە دەرھال يوتقىنىغا تەكىنىنى
سولاپ، دوپپىسىنى كىيىدۈرۈپ قويۇپ، ئۆزى ئويۇققا چىقىپ
ئۆلتۈرۈپتۇ.

دەل يېرىم كېچە بولغاندا دېگەندەك ھەر يوغان تاشلار
تەكىنىنىڭ ئۈستىگە ئۈزۈلمەي چۈشۈشكە باشلاپتۇ. بىردەمدىن
كېيىن: «بولدى ئەمدى، ھەرقانچە باتۇر بولسىمۇ بۇ چاق

بۇ گەپلەرنى ئاڭلىغان يەكچەشمە كۆڭلىدە «راست ئەمەس
مۇ، ئۇ بىر پەشۋا بىلەن يەرنىڭ مېڭىسىنى چۇۋۇۋەتەن تۇرسا،
مېنىڭ مېڭەم دېگەن قانچىلىك نېمىدى؟» دەپ ئويلاپتۇ - دە،
يىڭىتىنى ئالداپ ئۆلتۈرۈشنىڭ كويىغا چۈشۈپ:

— ھەي، باتۇر يىڭىت، ساڭا قايىل بولدۇم، ئەمدى
ئىلتىماسم شۇكى، بىز مەڭگۈلۈك دوستلاردىن بولساق، بۈگۈن
بىزنىڭ ئۆيگە بېرىپ مېھمان بولۇپ كەلسەڭ، سېنىڭ باتۇر-
لۇقىڭنى باشقا يەكچەشمىلەرمۇ كۆرۈۋالسا، — دەپتۇ.

قاسم يەكچەشمىنىڭ بۇ ھىلىگەرلىكىنى بىلىپ تۇرسىمۇ،
لېكىن ئۇنىڭ تەلىپىدىن باش تارتىدىغانلا بولسا، ئىشلەتكەن
ھىلىسىنىڭ پاش بولۇپ قېلىشىدىن ئەنسىرەپ، ماقۇل بوپتۇ.
شۇنىڭ بىلەن ئۇلار ماڭا - ماڭا بىر چوڭ دەرياغا
دۇچ كىياپ قاپتۇ. قاسم قارىغۇدەك بولسا، يەكچەشمە ھېچ
ئىككىلەنمەستىن دەرياغا كىرىپ كېتىۋاتقۇدەك. قاسم كىرەي
دېسە سۇ شۇنداق كۆپ، ئۇ دەرھال بىر ئەقىل تېپىپتۇ - دە،
يەكچەشمىگە قاراپ:

— ھەي يەكچەشمە، سەن سۇنى كېچىپ يۈرگىنىڭ بىلەن
بىز ئىنسان ئەۋلادى ئۈچۈن بۇنچىلىك سۇنى كېچىپ يۈرۈش
بىر ئاۋارىچىلىك، ئىشەنمەسەڭ قاراپ تۇر، مەن بىرلا ئاتلاپ
ئۇ قاشقا ئۆتۈپ بولىمەن. بىراق بىز دوست بولغىنىمىز ئۈچۈن،
سېنى يالغۇز تاشلاپ كېتىشكە كۆڭلۈم ئۇنىمايۋاتىدۇ. مەن ئۇ
تەرەپكە ئۆتۈپ كەتسەم سەنمۇ دەريادىن ئۆتۈپ بولغۇچە زېرر
كىپ قېلىشىم تىزغانلا گەپ، — دەپتۇ.

شۇنىڭ بىلەن يىڭىتنىڭ سۆزلىرىنى ئاڭلىغان يەكچەشمە
ئۇنىڭغا:

— ئۇنداقتا مەن سېنى ئېلىپ ئۆتەي، — دەپتۇ ۋە قاسم
نى ئۈستىگە مىندۈرۈپ دەريادىن ئۆتۈپتۇ. ئۇلار يەنە يولنى
داۋاملاشتۇرۇپ، ئىككى كېچە - كۈندۈز دېگەندە ئاران بەتمەك

قاسم ئىككى يەكچەشمىنى باشلاپ ئۆيىگە كەپتۇ ۋە يەك
چەشمىلەرنى ھويلىغا باشلاپ قويۇپ، ئالتۇن - كۈمۈش قاچى-
لانغان خالتىسىنى كۆتۈرۈپ ئىچكىرىكى ئۆيگە كىرىپ كېتىپتۇ.
قاسم ئانىسى بىلەن كۆرۈشۈپ دەرھال يەكچەشمىلەرنى
ئۇجۇقتۇرماسا بولمايدىغانلىقىنى ئېيتىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئايال
قولغا يىرغان بىر قىگرافنى ئېلىپ قازاننىڭ گىرۋىكىگە سۈركەپ
تۇرۇپ: «بالام، ئاۋۋال قايسىنى سويىمىز، ئاۋۋ تەرەپتىكىسى خېلى
چوڭدەك كۆرۈنىدۇ، ئاۋۋال شۇنى سويۇپ مەھەللىمىزگە بىر
زىياپەت ئۆتكۈزۈپ بەرسەك قانداق؟» دېگەنكەن، تاشقىرى-
دا ئولتۇرغان يەكچەشمىلەر بۇ گەپنى ئاڭلاپ ئۆلەر - تىرىلىش-
گە قارىماي قېچىپ كېتىپتۇ. يەكچەشمىلەرنىڭ قاچقىنىنى سەز-
گەن قاسم قولىغا بىر پالتىنى ئېلىپ، ئىچكىرىكى ئۆيدىن
يۈگۈرۈپ چىقىپ: «يەكچەشمىنى تۇتۇڭلار!» دەپ قوغلاپتۇ.

بۇ ياۋاش ئىككى يەكچەشمە ھېچ تەرەپكە قارىماستىن
ئۈدۈل ئالدى تەرەپتىكى چوڭ ئورمانلىققا قاراپ قېچىپتۇ، ئۇلار
ھاسىراپ - ھۆم-دەپ ئاران كېتىۋاتسا ئالدىدىن بىر تۈلكە
چىقىپ كەپتۇ ۋە يەكچەشمىلەرگە قاراپ:

— نېمانچە قورقۇپ كەتتىڭلار؟ — دەپ سوراپتۇ.

يەكچەشمىلەر بولغان ئەھۋالنى بىر قۇر سۆزلەپ بەرگەن-
كەن، تۈلكە ئۆزىنى تۇتۇۋالماي كۈلۈپ كېتىپتۇ.

— نېمىگە شۇنچە كۈلسەن؟ — دەپ سوراپتۇ يەكچەشمىلەر.

— ھەي، سىلەر شۇنداق بوي، شۇنچىلا كۈچۈڭلار بىلەن
ئاشۇ بىر ئادەمگە تەڭ كېلەلمىدىڭلارمۇ؟ مەنچۇ، مۇشۇنچىلىك
تۇرۇپمۇ، داۋاملىق ئاشۇلارنى بوزەك قىلالايمەن، تىرخۇلىرىنى
تۇتۇپ يەيمەن، نەرسە - كېرەكلىرىنى بۇلاپ قاچالايمەن، —
دەپتۇ تۈلكە.

— ئەگەر ماقۇل كۆرسەڭلار ھازىر ھەممىمىز بىللە بېرىپ،

ئۇنى تۇتۇپ باغلاپ ئالدىمىزغا سېلىپ كېلەتتۇق، بىراق،

ئىچىلىك كۆكۈم - تالقان بولۇپ كەتتى» دېگەن ئاۋاز بەلەن تەڭ تاشلار چۈشۈشتىن توختاپتۇ. سەھەر ۋاقتى بولغاندا قاسم تاشلارنى يوتقاننىڭ چۆرىسىگە تىزىپ قويۇپ، يالغاندىن ئۇخلىغان بولۇپ يوتقانغا كىرىپ يېتىۋاپتۇ. يەكچەشىمىلەر كىرىپ قارىسا يىگىت بەخىرامان ئۇخلاۋاتقۇدەك.

قاسم يەكچەشىمىلەرنىڭ كىرگەنلىكىنى باھىپ، كۆزىنى ئاچماي تۇرۇپلا: «ئەجەب پىت تولىكەن، كەچىدىن بېرى ئاراھە خۇدا ئۇخلىيالماي كەتتىم» دەپتىكەن. بۇ گەپلەرنى ئاڭلىغان يەكچەشىمىلەر: «شۇنچىلا تاشلار پىت چاققانچىلىك تۇيۇلغان بولسا، ھەقىقەتەن باتۇر ئىكەن، تېزدىن بۇ تاشلارنى يۆتكە ۋېتەيلى، ھېلى ئويغىنىپ قالسا چاتاق تېرىمىسۇن - يەنە» دېيىشىپ، كەچىدىن بېرى تاشلىغان تاشلارنى ئەتىگىنى يۆتكەپ كېتىپتۇ ھەم قاسم ئورنىدىن تۇرغۇچە ئۇنىڭ ئەتىگەندەك تامىقىنى تەييارلاپ قويۇپتۇ.

قاسم ئورنىدىن تۇرۇپ تاماقنى يەپ بولغاندىن كېيىن، ئۆزىنىڭ قايتىپ كەتمەسە، قېرى ئىسىمنىڭ قىيىنلىقى قالدەنغانلىقىنى ئېيتىپتۇ ھەم يەكچەشىمىلەرنىڭمۇ مېھمان بولۇپ بىرىشىنى ئۆتۈنۈپتۇ. ئەمما يەكچەشىمىلەر قورقۇپ بىر - بىرىگە: «سەن بارغىن، سەن... بار... ر... غىن» دېيىشىپ زادىلا ئۇنىماپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ھېلىقى باش يەكچەشىمە يەكچەشىمىلەر ئىچىدىكى ئەڭ ياۋاشلىرىدىن ئىككىسى تەيىنلەپ، ئۇلارغا بىر خالتا كۈمۈش، بىر خالتا ئالتۇن كۆتۈرگۈزۈپ، قاسمغا قوشۇپ يولغا سېلىپ قويۇپتۇ.

قاسم ئۇلار بىلەن خوشلىشىپ، يانتاقلققا كەپتۇ، ئىككى يەكچەشىمگە يانتىقىنى ئارتىپ، ئۈستىگە مىنىپ ئۆيگە قايتىپتۇ. قاسم ئۆيگە ئاز قالغاندا يول بويىدا ئويناپ يۈرگەن بىر بالغا گەپ ئۆگىتىپ: «ئانامغا خەۋەر قىلىپ قويغىن» دەپ ئۆيگە ئەۋەتىپتۇ.

ئالتۇن ۋە قەلەم

بۇرۇنقى زاماندا بىر بوۋاينىڭ ئەخەت، ئېزىز ئىسىملىك ئىككى ئوغلى بار ئىكەن.

بوۋاي چوڭ ئوغلىنى ئوقۇشقا بەرگەندە مەكتەپتىن قېچىپ ئوقۇماپتۇ. كىچىك ئوغلى ئېزىز مەكتەپتە ناھايىتى ياخشى ئوقۇپتۇ. كۈنلەرنىڭ بىرىدە بوۋاي ئاغرىپ يېتىپ قاپتۇ. ئۇ بارلىق مال - دۇنيالىرىنى ئالتۇنغا ئايلاندۇرۇپ ئوغۇللىرىغا: «مەن ئۆلۈپ كەتسەم مۇشۇ ئالتۇننى تەڭ بۆلۈ- شۇڭلار» دەپتۇ. دە، كۆز يۇمۇپتۇ. ئۇلار دادىسىنى يەرلىككە قويغاندىن كېيىن ئەخەت: «ئۇكا، مەن ئالتۇننى بازارغا ئاپىرىپ تەپمۇتەڭ ئىككىگە بۆلدۈرۈپ كېلەي» دەپ ئالتۇننى ئېلىپ ئۆيىدىن چىقىپ كېتىپتۇ. ئېزىز ئۆيدە دادىسىدىن قالغان قەلەمنى قولغا ئېلىپ دادىسىنى ئەسلەپ شېئىر يېزىشقا باشلاپتۇ. كۈن كەچ بوپتۇ، ئەخەت كەلمەپتۇ، ئەسلى ئۇ ئالتۇننى ئېلىپ قېچىپ كەتكەن ئىكەن.

دادىسى ۋە ئاكىسىدىن ئايرىلغان ئېزىز پۈتۈن زېھنىنى خەتكە بېرىپ، ئاجايىپ ئۇستا خەتتات بولۇپ چىقىپتۇ. شۇ كۈنلەردە پادىشاھقا بىر خەتتات لازىم بولۇپ قېلىپ، پادىشاھ بۇ ئىشقا ئېزىزنى لايىق كۆرۈپتۇ.

كۈنلەرنىڭ بىرىدە پادىشاھ بىر شەھەردە زىيارەتتە بولۇش ئۈچۈن يولغا چىققاندا ئېزىزنى بىللە ئېلىپ بېرىپتۇ.

سەلەر...

— بولىدۇ، ئەگەر راستتىنلا سەن دېگەندەك بولىدىغان بولسا، ئۆزىمىزنى بىر تونۇتۇپ قويايلى، — دەپتۇ يەكچەشمىلەر شۇنىڭ بىلەن تۈلكە ئىككى يەكچەشمىنى باشلاپ، قاسم نىڭ ئۆيى تەرەپكە قاراپ مېڭىپتۇ.

قاسم يەكچەشمىلەرنىڭ كۆزىدىن غايىب بولۇشنى كۈتۈپ تۇرغانىكەن، بىر چاغدا قارىسا، يەنە ھېلىقى ئىككى يەكچەشمىنىڭ بىر تۈلكىگە ئەگىشىپ كېلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپتۇ ۋە دەرھال بىر ھىيلە ئويلاپ چىقىپ، يەكچەشمىلەرنىڭ يېقىن راق كېلىشىنى كۈتۈپ تۇرۇپتۇ.

ئۇلار يېقىنلاشقاندىن كېيىن قاسم:

— ھە، تۈلكە دوستۇم، ساڭا نېمىدەپ رەھمەت ئېيتسام بولار. ئانا، ئارغامچىنى ئېلىپ تېزىرەك چىققىنا، تۈلكە دوستۇم يەكچەشمىلەرنى تۇتۇپ كەپتۇ. بۇ گەپلەرنى ئاڭلىغان يەكچەشمىلەر: «ئالدىنقىمىز» دەپ، تۈلكىنى بىر پەشۋا بىلەن ئۇجۇقتۇرۇۋېتىپ، يەنە قېچىپ كېتىپتۇ. قاسم يەنە غەلىبە قىلغانلىقىدىن خۇشال بولۇپ:

— يەكچەشمىنى تۇتايلى، يەكچەشمىنى تۇتايلى! دەپ ۋارقىرىغىنىچە كىشىلەرنى ئەگەشتۈرۈپ، مەھەللىنىڭ چېتىگە بېرىپتۇ.

شۇنىڭدىن كېيىن بۇ ئاچكۆز مەخلۇق بۇ كەنتكە ئىككىنچىلەپ دەسسەمس. كىشىلەرگىمۇ زىيان سالماس بوپتۇ. كەنت خەلقىمۇ خاتىرجەم تۇرمۇش كەچۈرۈشكە باشلاپتۇ.

(86 - يىللىق «بوستان» ژۇرنىلىنىڭ 4 - سانىدىن ئېلىندى)

پادشاھ بىلەن مالچى

بۇرۇننىڭ بۇرۇنىدا، مەشرقتە بىر مەملىكەت بولغان
كەن، ئۇنىڭ زېمىنى كەڭ، ئاھالىسى كۆپ، لەشكىرى ھېسابسىز
ئىكەن. پادشاھى بولسا ئوۋ ئوۋلاشنى ياخشى كۆرىدىكەن.
بىر كۈنى پادشاھ ئادىتى بويىچە ياساۋۇللىرىنى ئېلىپ
ئوۋغا چىقىپتۇ. ئۇلار بىر جاڭگالغا كەلگەندە ئالدىغا بىر جەرەن
ئۇچراپتۇ. پادشاھ ۋە ياساۋۇللار: بۇ جەرەننى خۇددى ئۈزۈك
كۆزدەك قورشۇپتۇ. پادشاھ ئادەملىرىگە جەرەننى تىرىك
تۇتۇشنى، ئۇنى كىم قاچۇرۇپ قويسا، شۇنىڭ كاللىسىنى
ئالدىغانلىقىنى ئېيتىپتۇ. پادشاھ ياساۋۇللىرى بىلەن جەرەننى
قىستاپ كەلگەندە، جەرەن پادشاھنىڭ بېشىدىن سەكرەپ
قېچىپ كېتىپتۇ. ياساۋۇللار: «پادشاھ ئەمدى قانداق قىلاركىن»
دېگەندەك قىلىشىپ، بىر-بىرىگە قاراپ كۈلۈشۈپتۇ. پادشاھ
ئامالسىز جەرەن قاچقان تەرەپكە قاراپ ئات ساپتۇ. قوغلا-
قوغلا بىر جايغا بارغاندا جەرەن كۆزىدىن غايىب بوپتۇ.
پادشاھنىڭ ئاچلىق ۋە ئۇسسۇزلۇقتىن ھالى خاراب بوپتۇ. ئۇ
يا ئالدىغا مېڭىشنى، يا كەينىگە مېڭىشنى بىلمەي، بېشى
قېتىپ ئەتراپقا قارىغۇدەك بولسا، يىراقتا بىر كىچىك كەپىدىن
ئىس چىقىۋاتقۇدەك. پادشاھ ئېتىغا مىنىپ ئىس چىقىۋاتقان
تەرەپكە قاراپ مېڭىپتۇ. كەپىنىڭ ئالدىغا كېلىپ ئاتتىن
چۈشەي دەپ تۇرۇشىغا، كەپىدىن بىر كىشى چىقىپتۇ. پادشاھ

ئۇلار شەھەرنى تاماشا قىلىۋاتسا، بىر بالا ئادەمنىڭ يۈرىكىنى ئەزگۈدەك نالە قىلىپ تىلەمچىلىك قىلىۋاتقۇدەك، بۇنى كۆرگەن ئېزىزنىڭ يۈردىكى سىيرىلىپ ھېلىقى تىلەمچىگە يېنىدىن بىر تىلانى ئېلىپ سۇنۇپتۇ. تىلەمچى بېشىنى كۆتۈرۈپ قارىغاندا ئېزىز ئۆز ئاكىسى ئەخەتنى تىزىۋېتىۋ. ئەمما ئەخەت شاھانە تون - سەرىپاي بىلەن سالاپەتلىك تۇرغان ئۈكسىنى تونۇماپتۇ. ئېزىز ئاكىسىنى ئۆزى چۈشكەن سارايعا ئېلىپ بېرىپ تونۇشلۇق بېرىپتۇ. ئەخەت ئۇنى تونۇغاندىن كېيىن ئىزادىن يەرگە كرىپ كەتكىلى تاسلا قاپتۇ.

— ئۇكا، — دەپتۇ ئەخەت قاتتىق ھەسرەتلىنىپ، — ئالتۇن دېگەنمۇ تۈگەيدىكەن، بىلىم تۈگىمەيدىغان بايلىق ئىكەن، — دەپتۇ.

(«شىنجاڭ ئۆسمۈرلىرى» گېزىتىنىڭ 1983 - يىلى 2 - ئاينىڭ

1 - كۈنىدىكى سانىدىن ئېلىندى).

ئاياز ئوڭايىسىز لانغان ھالدا:

— ھەي باي ئاكا، ئۆزىڭىز كۆرۈپ تۇرۇپسىز، مېنىڭ
كەپەمدە سىزگە سېلىپ بېرىدىغان يۇرتقان - كۆرپەممۇ يوق.
ئانداق قىلارمەن؟ دەپتۇ.

— كېرەك يوق، سىز نەدە ياتىشىڭىز مەنمۇ شۇ يەردە
ياتمەن. — دەپتۇ شاھ.

كەچ كىرگەندە ئاياز پادىشاھقا بىر ئەسكى تېرىنى سېلىپ،
بېشىغا بىرنەچچە كېسەكنى قويۇپ بېرىپتۇ. ئۆزى داڭ يەردە
يېتىپتۇ. پادىشاھ ئەسكى تېرىنىڭ ئۈستىدە شۇنداق شېرىن
ئۇخلاپتۇكى، ئۆمرىدە بۇنچىلىك شېرىن ئۇخلاپ باقمىغانىكەن،
پادىشاھ بىركەمدە ئويغىنىپ قارىسا، ئۆزىنىڭ يېنىدا ئاياز
ئۇخلىماي قاراپ ئولتۇرغۇدەكمىش، پادىشاھ بۇنىڭغا ئەجەبلىنىپ:
— سىز بۈگۈن مال بېقىپ چارچىغان تۇرۇقلۇق، يەنە
ئۇخلىماي نېمە قىلىپ ئولتۇرىسىز — دەپ سوراپتۇ.

— ھەي باي ئاكا، — دەپتۇ ئاياز پادىشاھقا، — سىز مېنىڭ
مېھنىم. مەن سىزنى تونۇمساممۇ، لېكىن بۈگۈن كېچە
سىزنىڭ ئامان - ئېسەنلىكىڭىزگە كاپالەتلىك قىلىشىم كېرەك.
بۇ جايدا يىرتقۇچ ھايۋانلار كۆپ، كېچىچە سىزگە بىرەر
خېيىم - خەتەر يېتىپ قالمىسۇن دەپ، سىزنى مۇھاپىزەت قىلىپ
ئولتۇرۇۋاتمەن.

پادىشاھ بۇنىڭدىن قاتتىق تەسىرلىنىپتۇ. ئاڭغىچە تاڭمۇ
ئېيتىپتۇ. پادىشاھ ئورنىدىن تۇرۇپ قىلىدىغان ئىشلىرىنى تۈگەت-
كەندىن كېيىن، قېتىق بىلەن زاغىرىنى ئىشتىھا بىلەن يەپتۇ.
ناشتىدىن كېيىن پادىشاھ كۆپ رەھمەتلەرنى ئېيتىپ، ئېتىغا
مىنىپ، ئوردىغا يېنىپ كەپتۇ. پادىشاھ بۇ ئىشنى ئويلاپ
نەچچە كۈنگىچە كۆزىگە ئۇيقۇ كەلمەپتۇ. ئۇ كۆڭلىدە: «ئاياز
مېنىڭ ئېسىل سۈپەت شاھانە بەستىمگە قاراپ كېچىچە ئۇخلى-
ماي مېنى قوغدىغان بولۇشى مۇمكىن، ياكى ماڭا ئىشەنمەستىن

قارىغۇدەك بولسا بۇ كىشى بېشىغا كونا كىگىز قالپاق،
 ئۈستىبېشىغا ئۆچكە تېرىسىدىن تىكىلگەن كونا جىلىتكە بىلەن
 تېرە ئىشتان كىيىۋالغان، بوي - تۇرقى كېلىشكەن، خۇش خۇي
 بىر ئادەم ئىكەن. پادىشاھ ئىتىنىڭ تىزگىنىنى ئۇنىڭغا بېرىپ،
 كەپىگە كىرىپتۇ. ھېلىقى كىشى پادىشاھنى يەرگە
 سېلىپ قويغان ئۆچكە تېرىسىگە ئولتۇرۇشقا تەكلىپ قىپتۇ.
 پادىشاھ نائىلاج ئولتۇرۇپتۇ. ئۇ كىشى پادىشاھنىڭ ئالدىغا
 قېتىپ كەتكەن ئىككى زاغرا بىلەن بىر تاۋاق قېتىق ئەكىلىپ
 قويۇپتۇ. پادىشاھنىڭ بۇ غىزاغا كۆڭلى تارتىمىغان بولسىمۇ،
 قورساقنىڭ ئاچلىقى ئۇنى بۇ غىزانى يېيىشكە مەجبۇر قىپتۇ.
 پادىشاھ زاغرىنى قېتىققا چۆكۈرۈپ يېگەن ئىكەن، شۇنداق
 مەزىلىك تېتىپتۇكى، ئۇنىڭغا ئۆمرىدە يېگەن ئائاملىرى بۇنداق
 مەزىلىك بولمىغاندەك تۇيۇلۇپتۇ. شۇنداق قىلىپ، پادىشاھ
 زاغرا بىلەن قېتىقنى ئىشتىغا بىلەن يەپ، قورساقنى تويغۇزۇپتۇ.
 ئاندىن ھېلىقى كىشىگە قاراپ: **ئىشىڭىز نېمە؟ دەپ سوراپتۇ.**
ئىشىم ناياز، دەپ جاۋاب بېرىپتۇ ھېلىقى كىشى.
 ئاندىن پادىشاھتىن سوراپتۇ: **ئىشىڭىز نېمە؟**
ئۆزلىرىڭنىڭ ئىشىمى - شەرىپلىرى ئېمىكىن؟
ئىشىم شىۋاز، دەپتۇ شاھ، سىز بۇ جاڭگالدا
نېمە ئىش قىلىسىز؟ پادىشاھ ئۇنىڭ ئىشىمىنى سېلىپ
 مەن ئۇ يەردە باينىڭ مېلىنى باققىمەن، ئۆزلىرى
 قانداق بولۇپ بۇ ياققا كېلىپ قالدىلىكىڭىزنى؟
 سىز بىلەن چە سودىگەر ئىدۇق، دەپتۇ شاھ، ئۆزلىرىڭنىڭ
 شاھ ئىكەنلىكىڭىزنى يوشۇرۇپ، سەپەر قىلىشقا مۇشۇ ئەتراپتىن
 كەلگەندە بۇلاڭچىلارغا ئۇچراپ تىرىپىرەن بولۇپ كەتتۇق.
 مەن بۇ يەرگە قانداق كېلىپ قالغانلىقىمنى بىلمەيمەن. بۈگۈن
 كېچە بىزگە ھەمراھ بولسام قانداق؟

ئۇنىڭ بىلەن بىللە ئوۋغا چىقىپتۇ. ئۇلار بىر مەرگىل يول يۈرگەندىن كېيىن پادىشاھ ئايازدىن:

— يېيىشكە نېمە ياخشى؟ — دەپ سوراپتۇ.

— ئاياز دەرھاللا:

— تۇخۇم، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ.

ئۇلار بىرنەچچە كۈن يول يۈرۈپ، نۇرغۇنلىغان ئوۋ ئوۋلاپ ئوردىغا قايتىپتۇ. ئايالار ئوتۇپتۇ، يىللار ئوتۇپتۇ. پادىشاھ يەنە بىر كۈنى ئايازنى ئېلىپ ئوۋغا چىقىپتۇ. بىر مەرگىل يول يۈرگەندىن كېيىن پادىشاھ ئايازدىن توساتتىنلا:

— نېمە بىلەن؟ — دەپ سوراپتۇ. ئاياز تېنىمەستىن دەرھاللا:

— تۇز بىلەن، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ.

شۇنىڭدىن كېيىن پادىشاھ ئايازنىڭ ئەقىللىك ئادەم ئىكەنلىكىنى بىلىپتۇ. چۈنكى پادىشاھنىڭ بۇ قېتىمقى سونالى ئۇنىڭ نەچچە يىللاپ ئوۋغا چىقىپ «يېيىشكە نېمە ياخشى» دېگەن سوئالنىڭ داۋامى ئىكەن. ئايازنىڭ نەچچە يىللار ئىلگىرىكى ئىشنى ئېسىدە ساقلاپ، تەمىرىمەي جاۋاب قايتۇرغىنىغا قايىل بوپتۇ. شۇنىڭ بىلەن پادىشاھ ئايازنى ئۆزىگە ۋەزىر قىلىۋاپتۇ. پادىشاھ ئايازنىڭ توغرا تەكلىپ، مەسلىھەتلىرى نەتىجىسىدە يۇرتىنى تېخىمۇ ئادىللىق بىلەن سوراقتا باشلاپتۇ. ئوردا ئىچىدىكى ۋە يۇرتتىكى پارىخور خىيانەتچىلەرنى، زالىم بەگلەرنى بىر يوقىتىشقا باشلاپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئايازنىڭ ئىناۋىتى كۈندىن-كۈنگە يۇقىرى كۆتۈرۈلۈشكە باشلاپتۇ. بۇنى ئوردا ئىچىدىكى بەزى ئەمەلدارلار كۆرەلمەي، ئايازنى پادىشاھقا چىقىپتۇ. پادىشاھ ئۇلارنىڭ سۆزىگە ئىشىنىپ ئايازنى ۋەزىرلىكتىن ئېلىپ تاشلاپتۇ. شۇنىڭ بىلەن يۇرت ئىچى قالايمىقانلىشىپ، ئەرز-شكايەتلەر كۆپىيىشكە باشلاپتۇ. پادىشاھقا بولغان نارازىلىقمۇ كۆپىيىشكە

ئۆزىنى قوغداپ ئۇخلايدىغان بولۇشىمۇ مۇمكىن، قانداقلا بولمىسۇن بىر سىناپ كۆرەي» دېگەن ئويغا كەپتۇ. ئەتىسى ئۆزىنىڭ ئەڭ ئىشەنچلىك ۋەزىرىنى دىۋانە قىياپەتتە ياسان دۇرۇپ، ئايازنىڭ يېنىغا ئەۋەتىپتۇ. ئاياز بۇ دىۋانە سۈپەت ۋەزىرىنى پادىشاھقا قانداق مۇئامىلە قىلغان بولسا، ئۇنىڭغىمۇ شۇنداق مۇئامىلە قىلىپ كۈتۈۋاپتۇ. كېچىچە ئۇخلاماي ۋەزىرى مۇھاپىزەت قىلىپ ئەتىسى يولغا سېلىپ قويۇپتۇ. ۋەزىر بۇ ئىشتىن قاتتىق تەسىرلىنىپتۇ ۋە ئەھۋالنى پادىشاھقا مەلۇم قىپتۇ. ئۈچىنچى نۆۋەتتە پادىشاھ ئۆز ئوغلىنى ئىنتايىن بىچارە قىياپەتتە ياساندۇرۇپ، ئايازنىڭ كەپىسىگە ئەۋەتىپتۇ. ئاياز بۇنىڭغا ئىلگىرىكىگە ئوخشاشلا مۇئامىلە قىپتۇ. شاھزادە قايتىپ كېلىپ ئەھۋالنى ئەينەن مەلۇم قىپتۇ.

پادىشاھ ئايازنىڭ مەيلى باي بولسۇن ياكى كەمبەغەل بولسۇن ئوخشاش مۇئامىلە قىلغىنىغا قاراپ ئۇنى «ساپ دىل كىشى ئىكەن» دەپ ئىشەنچ قىپتۇ. پادىشاھ دەرھال ئىككى خىزمەتچىسىنى ئايازنى ئېلىپ كېلىشكە بۇيرۇپتۇ. خىزمەتچىلەر ئايازنى پادىشاھنىڭ ئالدىغا ئېلىپ كەپتۇ. ئاياز ئوردىغا كېلىپ تەختتە ئولتۇرغان پادىشاھنىڭ ھېلىقى كۈنى كەپىدە قونغان باي ئىكەنلىكىنى كۆرۈپ ھەيران قاپتۇ. پادىشاھ ئايازنىڭ ئىززىتى ئۈچۈن تەختتىن چۈشۈپ ئۇنىڭ بىلەن قىزغىن كۆرۈشۈپتۇ. خىزمەتچىلەرگە ئايازنى مۇنچىغا ئاپىرىپ يۇيۇندۇرۇپ، كىيىملىرىنى ئالماشتۇرۇپ كېلىشنى بۇيرۇپتۇ. ئاياز ئوردىدا بىرنەچچە كۈن تۇرۇش جەريانىدا، ھېلىقى دىۋانە سۈپەت كىشىنىڭ پادىشاھنىڭ ئوڭ قول ۋەزىرى ئىكەنلىكىنى، ھېلىقى بىچارە يېتىم بالىنىڭ شاھزادە ئىكەنلىكىنى بىلىپ ئىشنىڭ تەكىتكە يېتىپتۇ. پادىشاھ ئايازنى ئۆزىگە مەھرىم قىلىپ ئېلىپ قاپتۇ.

بىر كۈنى پادىشاھ ئايازنىڭ ئەقلىنى سىنماقچى بولۇپ،

شاھلىق تاجىنى تارتىۋالماقچى. ھاھقانچىلىق ھاھقانچىلىق - يالغانلىقنى پادىشاھ بۇ چىقىمچىلارنىڭ گېپىنىڭ راست - يالغانلىقنى دەلىللەش ئۈچۈن ئوردىدىن ئادەم چىقىرىپ تەكشۈرۈپتۇ. تەكشۈرگۈچىلەر ئايازنىڭ كىشەرىگە خەزىنىدىن پۇل بەرگەنلىك نىڭ راست ئىكەنلىكىنى مەلۇم قىپتۇ. پادىشاھ ئەستايىدىل تەكشۈرمەيلا يەنە ئايازنى ۋەزىپىسىدىن قالدۇرۇپتۇ. خەزىنىنىڭ ئاچقۇچىنى ئۆزى تاپشۇرۇۋېلىپ، خەزىنىنى ئۆزى تەكشۈرۈپ باقماقچى بوپتۇ. ئەتسى پادىشاھ خەزىنىگە كىرىپ قارىسا ئىشىك بېشىدا بىر تۈگۈنچەك ئېسىقلىق تۇرغۇدەك. ئۇنى ئېلىپ قارىغۇدەك بولسا، ئايازنىڭ مال بېقىپ يۈرگەن چاغلىرىدا كىيگەن كونا شىرە چورۇقى ئىكەن. ئۇنىڭ ئۈستىگە: «ئەي ئاياز، ئۆتكەن كۈنۈڭنى ئۇنتۇما، شىرە چورۇقىڭنى قۇرۇتما» دېگەن خەت چاپلاقلىق تۇرغۇدەك. پادىشاھ ئايازنى چاقىرىپ، بۇ ئىشنىڭ سەۋەبىنى سوراپتۇ.

— پادىشاھى ئالەم، — دەپتۇ ئاياز سوتالغا جاۋاب بېرىپ، — مەن مال بېقىپ يۈرىدىغان ۋاقىتىمدا پۇتۇمغا مۇشۇ چورۇقنى كىيگەنىدىم. سىز مېنى ئەكىلىپ باش ۋەزىر ۋە خەزىنىدار قىلىپ تەيىنلەپ راھەتكە چىقاردىڭىز. مەن شۇنچىۋالا دۇنيانى كۆرۈپ، بۇرۇن كۆرگەن كۈنۈمنى ئۇنتۇپ قالماسلىق، بىچارە پۇقرالارنى ئۇنتۇپ قالماسلىق ئۈچۈن بۇ كونا شىرە چورۇقۇمنى مۇشۇ يەرگە ئېسىپ قويدۇم. ئۇنى ھەر كۈنى نەمدەپ تۇرىمەن. چۈنكى ئۇ قۇرۇپ قالسا قېتىپ كېتىدۇ - دە، پۇتنى ئاغرىتىدۇ. ئۇنى ئىشىك بېشىغا ئېسىپ تۇرىۋېتىشكى سەۋەب: مەن ھەر كۈنى كىرىپ - چىقىش جەريانىدا ئۇ مېنىڭ پېشانىمگە تېگىپ تۇرسا، مەن ئۆتكەن كۈنۈمنى دائىم ئەسلەپ تۇرىمەن. مەن ئۆتكەن كۈنۈمنى ئۇنتۇپ قالسام، خەلقنىڭ ھال - ئەھۋالىدىن خەۋەرسىز قالغىمەن. مەن بۈگۈنكىدەك راھەت - پاراغەتلىك تۇرمۇشقا ئېرىشكىنىمىدە، يەنە مېڭىغان بىچارە كەمبەغەللەرنىڭ

باشلاپتۇ. بۇ ئەھۋالنى كۆرگەن پادىشاھ ئاياز بىلەن ھېلىقى چېقىمچى ئەمەلدارلارنى سىناپ باقماقچى بولۇپتۇ.

بىر كۈنى پادىشاھ ئىككى خۇرجۇن تىللا - تەڭگىلەرنى ئېلىپ، ئاياز ۋە باشقا ئوردا ئەمەلدارلىرى بىلەن سەيلىگە چىقىپتۇ. ئۇلار شەھەردىن چىققاندىن كېيىن، پادىشاھ ئىككى خۇرجۇندىكى تەڭگە - تىللارنى يولغا چېچىپتۇ ۋە ئېتىغا قامچا سېلىپ ئارقىسىغا قارىماستىن كېتىۋېرىپتۇ. بىر مەزگىل ئۆتكەندە پادىشاھ كەينىگە قارىغۇدەك بولسا، يالغۇز ئايازلا ئۆزىگە ئەگىشىپ كېلىۋاتقۇدەك، قالغان «ئاتالمىش سادىق» ۋەزىرلەرنىڭ بىرەرمۇ كۆرۈنمىگۈدەك. پادىشاھ ئايازدىن:

— سەنمۇ نېمىشقا ئۇلار بىلەن تىللا - تەڭگە تېرىپ قالمايسەن؟ — دەپ سوراپتۇ.
ئاياز:

— مەن پۇلنى كۆرسە ھەممىدىن كېچىدىغان پەسكەشلەر - دىن ئەمەسمەن، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ.

ئوردىغا قايتىپ كېلىپ پادىشاھ ئايازنى ئوڭ قول ۋەزىر ۋە خەزىنىدار قىلىپ تەيىنلەپتۇ. پادىشاھ يەنە ئايازنىڭ بەرگەن مەسلىھەتى بىلەن يۇرت سوراپتۇ. ئۇزۇن ئۆتمەي يەنە يۇرت ئىچىدىكى قالايمىقانچىلىقلار تۈگەپ، خەلق يەنە خۇشال - خۇرام تۇرمۇش كەچۈرۈپتۇ. ئاياز خەزىنىدار بولغاندىن كېيىن يۇرت ئىچىدىكى كەمبەغەل، تۇل خوتۇن، يېتىم - يېسىرلارغا ئازدۇر - كۆپتۈر پۇل - پېچەك بېرىپ، ئۇلارنىڭ تۇرمۇشىنى خاتىرجەم قىپتۇ. بىراق، ئوردا ئىچىدىكى بەزى ئەمەلدارلارنىڭ بۇنىڭغا ئىچى تارلىق قىلىپ، ئايازنى پادىشاھقا چېقىپتۇ.

— شەۋكەتلىك پادىشاھى ئالەم، — دەپتۇ ئۇلاردىن بىرى، — ئاياز خەزىنىدىكى بايلىقلارنى ئۆزىنىڭ يېقىن ئادەملىرىگە بېرىۋەتتى. ئۇ خەزىنىدىكى مال - دۇنيا بىلەن بايلىق توپلاپ

ئالتۇن ئېگەر

بۇرۇنقى زاماندا كۈنچىقىشتا بىر شەھەر بولغانىكەن. بۇ شەھەرنىڭ بىر پادشاھى بار ئىكەن. ئۇنىڭ ئاتىسىدىن قالغان شاھلىق تەختىگە ۋارىسلىق قىلىۋاتقىنىغا ئون تۆت يىل بولغانىكەن. ئۇ پادشاھ بولغان كۈندىن باشلاپ ئۆز ئېلىگە بارلىق ئالۋان - ياساقلارنى سېلىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن پۇقرالارنىڭ كۈنى تەسلىشىپ تۇ. بەگ - تۆرىلەرنىڭ بولسا تۇرمۇشى باياشات ئۆتۈپتۇ. زۇلۇمغا چىدىمىغان خەلق پادشاھقا ھەقلىق ئەرز - شكايەتلەرنى قىلسا، ئۇ: «مېنىڭ ئەمىر - پەرمانىمغا بويسۇنماي يەنە ماڭا ئەرز قىلىپ كەلدىڭمۇ؟!» دەپ ئۇلارنى تۇتۇپ، تۈرلۈك جازالارغا ھۆكۈم قىلىدىكەن. ئەرز قىلغۇچىنىڭ ۋەكىللىرى كۆپىنچە قەبرىلاردىن ئىكەن. شۇڭا پادشاھ قەبرىلارغا بەكمۇ ئۆچ بولۇپ كەتكەنىكەن.

بىر كۈنى كېچىسى پادشاھ ئاجايىپ چۈش كۆرۈپتۇ. چۈشىدە: ئاجايىپ ھەيۋەتلىك بىر قوشۇن ئۆز مەملىكىتىگە باستۇرۇپ كېلىۋاتقانمىش. قوشۇننىڭ ئاددى، قورال - ياراقلارنىڭ سانىنى مۆلچەرلەپ بېرىش مۇمكىن ئەمەسمىش. كۆزەت - كۈچى قاراۋۇللارنىڭ ئېيتىشىغا قارىغاندا، دەم تۇرماق تۇغ - ئەلەملىرىنىڭ سانىنى ئېلىشمۇ مۇمكىن ئەمەسمىش. شاھ ئۆز ياساۋۇل - قاراۋۇللىرىنىڭ ئايىغى ئۈزۈلمەي ھاسراپ - ھۆمۈ - رەپ «ۋاي بولمىدى، يۇرتنى يىغا بېسىپ كەتتى، ئىش يامان

جاپا - مۇشەققەتتە تۇرۇۋاتقانلىقىنى ئۇنتۇپ قالسام بولمايدۇ.
 پادىشاھ ئايازنىڭ بۇ سۆزىدىن قاتتىق تەسەۋرلىنىپتۇ.
 ئۆزىنىڭ پۇقرالارنىڭ ھالىدىن خەۋەر ئالماي تېخىمۇ غەپلەتتە
 قالغانلىقىدىن خىجىل بولۇپتۇ. شۇنىڭدىن كېيىن ئايازغا بوھتان
 چاپلىغانلارنى قاتتىق جازالاپتۇ. ئايازنىڭ ئەھلىنى ئەسلىگە
 كەلتۈرۈپتۇ. شۇنىڭدىن ئېتىبارەن خەلق خاتىرجەم، خۇشال -
 خۇرام كۈن ئۆتكۈزۈشكە باشلاپتۇ.

«بۇلاق» ژۇرنىلىنىڭ 1988 - يىلى 4 - ساندىن ئېلىندى.

[Faint, mostly illegible handwritten text, likely bleed-through from the reverse side of the page.]

ئىشام بېرىدىغانلىقىنى، ئەگەر چۈشىنىشكە توغرا تەبىر بېرىلمىسە،
ئۇ كىشىنى جېنىدىن جۇدا قىلىدىغانلىقىنى ئېيتىپتۇ. بۇ چاغدا
چۈشىگە توغرا تەبىر بېرىلەيدىغان كىشىلەرمۇ گەپ قىلىشقا
جۈرئەت قىلالماپتۇ. ھەممە ۋەزىر - دۇلىلار باشلىرىنى تۆۋەن
قىلىپ، تەزىم بىلەن قول باغلاپ سۈكۈتتە تۇرۇشۇپتۇ. بۇنى
كۆرگەن شاھ شەزەپكە كېلىپ!

— ھەممىڭ ھارامتاماق ئانقەپپىلار، ھېچقايسىڭ
مېنىڭ بېشىغا كېلىدىغان بالا - قازاغا ئېچىنىشمايسەن؛
شۇنچىلىك چۈشكىمۇ تەبىر ئېيتىشىپ بېرىلەيسەن. ئەمدى مەن
ئۆز چۈشۈمگە ئۆزۈم تەبىر ئېيتىپ، ئۆزۈم تەدبىر قىلالىمەن،
ھەر قاندىق مېنىڭ پەرمانىغا ئىتائەت قىلىپ، ئىجرا
قىلىشمايدىكەنسىەن، دارغا ئاسمەن، دەپ غەزەپ بىلەن
ھەيۋە قىپتۇ. ۋەزىر - دۇلىلار:

— خوش شاھم، بىز تەييار، — دەپتۇ.

— مېنىڭ سەلتەنەتلىك تەختىمگە قەست قىلىدىغان
قېرىلاردۇر، — دەپتۇ شاھ ئۆزىنىڭ چۈشىدە كۆرگەن ساقاللىق
سەركەردىلەرنى تىلغا ئېلىپ، — مېنىڭ ئوردادا بۇ ئىشقا
سەل قارايدىغان ئەمەلدارلاردىن تارتىپ ئىسكەرلەرگىچە ھەر-
قاندىغىنى ئېغىر جازالايەن! پادىشاھ شۇ ھامان جايلارغا
پەرمان چۈشۈرۈپتۇ. شۇ كۈندىن باشلاپ قېرىلار ئۆلتۈرۈلۈشكە
باشلاپتۇ. شاھنىڭ غەزىپىدىن قورققان بارلىق كىشىلەر پەرماننى
ئىجرا قىلماسلىققا ئامال قىلالماپتۇ. شۇنىڭدىن كېيىن بۇ
مەملىكەتتە قېرىلار قالماپتۇ.

بىر كۈنى شاھ شىكارغا چىقىپتۇ. ئۇلار مېڭىپ چوڭ بىر
دەريا بويىغا يېتىپ كەپتۇ. دەريانىڭ ئېرىقى قىرغىقى تاغ
بۆلۈپ، بۇ تاغ ناھايىتى ئېگىز ھەم ھەيۋەتلىك ئىكەن.
شاھ شىكارداشلىرى بىلەن سۆزلىشىپ كېلىۋاتقاندا،
بىردىنلا دەريانىڭ تېگىدە چوڭ بىر نەرسە پارقىراپ كۆرۈ-

بولدى» دېيىشىپ شاھنىڭ ئالدىدا يەرگە يۈكۈنۈپ ئولتۇرۇشقان
لىقىنى كۆرۈپتۇ. شاھنىڭ كۆزىگە قەسىرنىڭ ئىچى تاراڭغۇ-
لىشىپ كەتكەندەك كۆرۈنۈپتۇ. بۇ چاغدا شاھ نېمە قىلارنى
بىلمەي ھوشنى يوقىتىپ قويۇپتۇ. بىر چاغدا شاھ ھوشغا
كېلىپ قارىغۇدەك بولسا دۈشمەن شەھەرگە يېقىنلىشىپ قاپتۇ.
ساقاللىرى ئاق، سېرىق، قوڭۇر رەڭدىكى ھەر بومبا ساقاللىق
قېرى سەركەردىلەر ھۇجۇمچى قوشۇنلىرىغا بۇيرۇق بېرىپ
ھەيۋەتلىك نەرە تارتىپ كېلىۋاتقۇدەك. ئاندىن لەشكەرلىرى
بۇيرۇقنى نەجا كەلتۈرۈپ، شەھەر دەرۋازىلىرىغا ھۇجۇم قىلىپ
ئوت قويۇپ، سېپىللارغا ئاسمان - پەلەك شوتىلارنى قويۇپ،
قەلئە ئۈستىلىرىگە چىقىۋاتقۇدەك. يەنە بىردەمدىن كېيىن شەھەرنىڭ
ئىچىنى ئوت يالقۇنى قاپلاپ، شاھنىڭ ئوردا - قەسىرلىرى
كۆيۈپ، ئىس - تۇققەكلەر كۈن نۇرىنى توسۇپ قاراڭغۇ زۇلمەتكە
ئايلىنىپتۇ.

پادىشاھ چۆچۈپ ئويغانسا، تىپتىنچ ھەرىدە زەرچۈشەكلەر
ئىچىدە ياتقانىكەن.

پادىشاھ: «ئاھ خۇدا، ئۆزۈڭ ساقلىغايىسەن، قىيامەت
بولدىمۇ نېمە؟» دەپتۇ. كۆرگەن چۈشىنى ئويلاپ، بىئەھىلە
پۈتۈن سەركەردىلىرى ساقاللىق قېرىلار ئىكەنلىكىنى بىر - بىرلەپ
كۆزىدىن ئۆتكۈزۈپتۇ. پادىشاھ كۆڭلىدە: «مانا دېمىدىمۇ،
ھەممە بېشىكەلچىلىك ئاشۇ قېرىلاردىن كېلىدۇ. مانا، مېنىڭ
تەختىمگە، شاھلىق سەلتەنىتىمگە دەخلى يەتكۈزىدىغان قېرىلارنى
بۇ دېيارىمدىن يوق قىلمايدىغان بولسام، پادىشاھ بولماي
كېتەي» دەپتۇ. شۇ چاغدا تاڭمۇ ئېتىپتۇ. ئۇ دەرھال دۆلەت
ئەربابلىرى ۋە ۋەزىر - ۋۇزۇرا، ھۈنەرچىلىرىنى ۋە مەسلىھەت-
چىلىرىنى يىغىپ كېڭەش ئۆتكۈزۈپتۇ. كېڭەشتە ئۆزى كۆرگەن
چۈشىنى سۆزلەپ بېرىپ، بۇ چۈشىنىڭ تەبىرىنى ئېيتىپ بېرىشىنى
تەلەپ قىپتۇ. چۈشىگە توغرا تەبىر بەرگەن كىشىگە نۇرغۇن

چىلىق تارتىشتىن قۇتۇلمايمەنمۇ؟ دەپ ئويلىنىپتۇ. اېگىن ئۆزىنى مەۋم قىلىشقا ئالدىرىماپتۇ. يىگىت بۇ ئىشنى ئاتىسىغا مەسلىھەت سېلىپ، ئاتىسىنىڭ رازىلىقىنى ئالغاندىن كېيىن باشلاشنى قارار قىپتۇ.

شاھ قېرىلارنى ئۆلتۈرۈشكە كىرىشكەن ۋاقتىدا ھېلىقى يىگىت يەر ئاستىغا بىر يوشۇرۇن گەمە ياساپ، ئاتىسىنى شۇ يەرگە يوشۇرۇپ قويغانىكەن. يۇرتتا قېرىلار تۈگەپ بىر قانچە يىل ئۆتكەندىن كېيىن، ئالتۇن ئېگەر ۋە قەسى يۈز بېرىپتۇ. يىگىت ئۆيگە كېلىپ ئاتىسىغا ئالتۇن ئېگەر ۋە قەسىنى بايان قىپتۇ ۋە شۇ ئالتۇن ئېگەرنى دەريادىن ئاچقىپ، بۇ نامرات ئائىلىسىنىڭ تۇرمۇشىنى ياخشىلاش تەلپىنى قويدۇپتۇ.

— مەن پەقەت ئۆز ئائىلىمىزنىڭ تۇرمۇشىنى دەپلا بۇ ئىشقا تەۋەككۈل قىلغىنىم يوق، — دەپتۇ يىگىت ئاتىسىغا، — مۇھىمى سىز بىر قانچە يىلدىن بۇيان كۈننىڭ سېرىقىنى كۆرمەي يەر ئاستىدا يېتىۋاتىسىز، بۇ ئىشقا مەن چىداپ تۇرالماي قالدىم. سىزنىڭ ياشانغاندا ياتقان يېرىڭىزنىڭ زىنداندىكى گۇناھكارلارنىڭ ياتقان يېرىدىن نېمە پەرقى؟

— ئەقلىڭگە بارىكالا ئوغلۇم! — دەپتۇ يىگىتنىڭ ئاتىسى، — ئۇنداق بولسا، سەن مېنىڭ دېگىنىم بويىچە ئىش قىلساڭ، بۇ ئىشنىڭ ھۆددىسىدىن چىقالايسەن. ئالتۇن ئېگەر سۇ ئاستىدا ئەمەس، بەلكى سەن ئېيتقان ھېلىقى دەريانىڭ نېرىقى قىرغىقىدىكى تىك تاغنىڭ چوققىسىدا، دەريا تېگىدە كۆرۈنگىنى كۈننىڭ تاغ كەينىگە ئۆتۈشى بىلەن ئالتۇن ئېگەرنىڭ دەرياغا چۈشكەن شولىسى. رىۋايەتلەرگە قارىغاندا، بۇنىڭدىن نەچچە زامانلار ئىلگىرى باشقا يۇرتنىڭ لەشكەرلىرى بۇ ئەلگە كېلىپ مەغلۇپ بولغان. ئۇلارنىڭ شاھى قاچىدىغان جاي تاپالماي، تاغنىڭ نەچچە كۈنلۈك ئايغىسىدىكى چىغىر يول بىلەن ئورمان ئارىلاپ تاغ ئۈستىگە چىقىپ كەتكەنىكەن. ئۇ تاغنىڭ باشقا

ئۇپتۇ. شاھ ئېتىنىڭ تىزگىنىنى تارتىپ ئوختىتىپتۇ. دەريانىڭ تېگىدىكى پاراقراق نەرسىگە سەپسىلىپ قارىغۇدەك بولسا، بىز ئالتۇن ئېگەر ئىكەن. شاھ ۋەزىر-ئۇزۇرالىرىغا ئالتۇن ئېگەرنى كۆرسىتىپ:

— ئەگەر بۇ ئالتۇن ئېگەرنى كىم سۇ ئاستىدىن ئاچقىپ بەرسە، ئۇنىڭغا نۇرغۇن دۇنيا، قابىلىيىتىگە قاراپ يۇقىرى ئەمەل بېرىمەن، لېكىن ئۇنى ئاچقانمسا ئۆلۈم جازاسى بېرىمەن دەپتۇ.

ۋەزىرلەردىن بىرى بۇ تېز ئاقدىغان چوڭقۇر دەرياغا چۈشۈپ، ئالتۇن ئېگەرنى ئاچقىپ شاھتىن نۇرغۇن ئالتۇن ئىنئام ئېلىش ۋە تېخىمۇ يۇقىرى مەنەپكە ئېرىشىش نىيىتىدە كىيىملىرىنى سېلىپ دەرياغا سەكرەپتۇ. قالغان كىشىلەر مانا چىقىدۇ، ئەنە چىقىدۇ، دەپ ئۇزاققىچە كۈتۈپتۇ، لېكىن چىقماپتۇ.

شاھ ئالتۇن ئېگەرنى قولغا چۈشۈرۈشنىڭ تەقەززاسىدا دەريادىن كۆزنى ئۈزمەي قاراپ تۇرۇپتۇ. ئۇنىڭ كەينىدىن يەنە بىر ئەمەلدار چۈشۈپ ئۇمۇ چىقماپتۇ. شۇنداق قىلىپ تويمىغۇر ئەمەلدارلاردىن بىر قانچىسى دەرياغا چۈشۈپتۇ. لېكىن بىرەرسىمۇ قايتىپ چىقماپتۇ.

بۇنىڭدىن ئەجەبلەنگەن شاھ كەچ كىرگەندە باشقا ئەمەلدارلىرى بىلەن ئوردىغا قايتىپتۇ. خەلقنى يىغىپ، دەريا ئاستىدىكى ئالتۇن ئېگەرنى كىم ئاچقىپ بەرسە، ئۇنىڭغا نۇرغۇن مال - مۈلۈك، ئەمەل بېرىدىغانلىقىنى جاكارلاپتۇ. لېكىن شاھنىڭ ئوردىسىدىكى سۇ ئۇزۇش ماھىرلىرى بولغان ئەمەلدارلاردىن ھېچقايسىسى دەريادىن چىقمايلا تۈگىشىپ كەتكەنلىكىنى ئاڭلىغان خەلقنىڭ بىرىمۇ ئالتۇن ئېگەرنى ئېلىشقا جۈرئەت قىلالماپتۇ. بۇلارنىڭ ئارىسىدىن بىر ياش يىگىت: «مەن كەمبەغەل، ئالتۇن ئېگەرنى ئاچقىپ شاھنىڭ ئىنئامىغا ئېرىشسەم، تۇرمۇشتا قىيىن

شۇ ماڭغانچە كەچتە تاغقا ئانچە يىراق بولمىغان بىر مەھەل
لىگە كېلىپ قونۇپتۇ. ئىتسى يەنە تاڭ يورۇماستىنلا تاغقا
قاراپ يول ئاپتۇ. تاڭ شەپقى يەر يۈزىگە نۇر چاچقاندا،
تاغنىڭ تۈۋىگە كېلىپ، تاغقا يامشىپ يۇقىرى ئۆرلەشكە باش
لاپتۇ. كۈن چۈش بولغاندا، تاغ تۆپىسىگە قارىغانىكەن،
كۈن نۇرىدا ياللىراپ، ئەتراپىغا نۇر چېچىپ تۇرغان ئالتۇن
ئېگەرنى كۆرۈپتۇ. سەپسىلىپ قارىغۇدەك بولسا بېشى خۇددى
قۇشنىڭ بېشىغا ئوخشايدىغان، ئاجايىپ ئېسىل بىر ئالتۇن
ئېگەر ئىكەن. ئۇنىڭ يېنىدا ئالتۇن يالىتىلغان ئۆزەڭگە تۇرۇپتۇ.
ئېگەر تاسمىلىرىمۇ كۆمۈش ۋە ئالتۇندىن ياسالغانىكەن.
يىگىت بۇ نەرسىلەرگە قول تەگكۈزمەي تۇرۇپ ئىككى رەكەت
شۇكرانە ناماز ئوقۇپ، خۇداغا شۇكرى سانا ئېيتىپ «بىسىللا»
دەپ تاسمىلار بىلەن ئېگەرنى باغلاپ، تەسلىكتە يۈرۈپ، كەچ
كىرگەندە شاھنىڭ ئوردىسىغا يېتىپ كەپتۇ. بۇنى كۆرگەن شاھ
خۇشاللىقتىن بىر ھەپتە توي - تاماشا قىلىپ، شەھەر خەل
قىمگە ئاش تارتىپتۇ. توي - تاماشاغا يىغىلغان خەلق ئالدىدا
ئۆزىنىڭ ۋەدىسىگە ۋاپا قىلىدىغانلىقىنى نامايان قىلىپ، يىگىت
كە بېرىدىغان ئىنئامنى جاكارلاپتۇ. جاكاردا مۇنۇلار ئۇقتۇرۇ-
لۇپتۇ: «بۇ يىگىت بولسا ھېچقانداق كىشى ھەل قىلالمىغان
ئىشنى ھەل قىلدى. مېنىڭ بىردىنبىر تەلپىنىنى ئورۇندىدى.
شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇنى تۆۋەندىكى ئايماقنىڭ ھاكىملىقىغا تەييار-
لىدىم. بىر ئائىلىلىك كىشىنىڭ ئۆمرىگە يەتكۈدەك مال - دۇنيا
بەردىم. تۆۋەندىكى ئايماقتا ھۆكۈمەتنىڭ يىللىق بېجىدىن
باشقا بارلىق ئىشلارنى بۇ يىگىت باشقۇرىدۇ.

پادىشاھ توي - تاماشا تۈگىگەندىن كېيىن، يىگىت بىلەن
ۋەزىرىنى ئايرىم زىياپەتلىكە چاقىرىپ سۆھبەت ئېلىپ بېرىپتۇ.
سۆھبەتتە يىگىتنىڭ ئەسلى زاتىنى بىلىمەكچى بولۇپ ئۇنىڭدىن
سوراپتۇ. يىگىت جاۋابەن:

يېرىدە چۈشەندۈرۈش بولمىغانلىقتىن ئاغىدىن چۈشەلمەپتۇ،
ئارقىدىنغا يېنىشتىن قورقۇپ، شۇ تاغنىڭ ئۈستىدە ئۈلۈپ تۈگەت
كەنەش. ئېگەر دەل شۇ شاھنىڭ ئېگىرى، بالام، سەن ھەرگىز
دەرياغا چۈشمىگىن، ئاشۇ چىمىر يول بىلەن تاغقا چىققانىدىن
كېيىن، يەنە شۇ يول بىلەن يېنىپ چۈشكىن. — دەپتۇ.

شۇنىڭدىن كېيىن يىگىت ئاتىسى بىلەن خوشلىشىپ يولغا
راۋان بوپتۇ. يىگىت شۇ ماڭغىنىچە، شەھەرگە كىرىپ، شاھنىڭ
ئوردىسىغا قەدەم باسقاندا، قاراۋۇل ئۇنىڭ ئالدىنى توسۇپ:
— نېمە ئادەمسەن؟ نېمە ئەرزىڭ بار؟ دەپ سوراپتۇ.

— مەن ئالتۇن ئېگەرنى دەريادىن ئاچقىمىش ئۈچۈن كەل
دىم، شاھىمىزغا ئۆزۈمنى مەلۇم قىلىپچىمەن. — دەپتۇ يىگىت.
— ھەي يىگىت، ئۆزۈڭ ياش ئىكەنسىن، مەن — مەن دېگەن
يىگىتلەر دەرياغا كىرىپ قايتىپ چىقىدى، نادانلىق قىلىپ ياش
چېنىڭغا زامىن بولما، ئاستا ئارقاڭغا يېنىپ يولۇڭغا ماڭ. —
دەپتۇ قاراۋۇل.

— ئىدى قاراۋۇل ئاكا، مەن شۇ ئالتۇن ئېگەرنى دەريادىن
ئاچقىشقا بەل باغلاپ كەلدىم، بۇ ئىشتىن قايتمايمەن. —
دەپتۇ يىگىت.

خەۋەرچى بۇنى شاھقا يەتكۈزۈپتۇ. شاھ يىگىتنى قوبۇل
قىلىپ، شەرتلەرنى قايتا ئوتتۇرىغا قويۇپتۇ.

— مەن شاھىمىزنىڭ ئالىي ھۆرمىتى ئۈچۈن بۇ خەتەر-
لىك ۋەزىپىنى قورۇنساڭمۇ بەل باغلىدىم. — دەپتۇ يىگىت
تەمكىنىڭ بىلەن.

— ئۇنداق بولسا دەپتۇ شاھ، — ئېگەرنى ئېلىپ كەل
سەڭ بېرىدىغان ئىنئامىمۇ دېگىنىدىن ئۆزگەرمەيدۇ، ۋەدەم
ۋەدە، ئېگەر ئالتۇن ئېگەرنى ئېلىپ كېلەلمىسەڭ بېرىدىغان جاھ
زاينىمۇ ئۆزگەرمەيدۇ، سانئا ئۈچ كۈن مۇھىلەت بېرىمەن.

يىگىت ئوردىدىن چىقىپ ئۇدۇل تاغقا قاراپ يول ئاپتۇ.

ئۇنىڭغا قازا كېلىشتىن قورقۇپ، يەر ئاستىغا يوشۇرۇپ قويغا-
ندىم، مانا ھازىر ئاتامنىڭ يەر ئاستىدىكى گەمدە يېتىۋاتقىنىغا
ئۇزاق يىللار بولدى. ئاتامدىن ئايرىلساق بىر ئۆيلۈك بەش -
ئالتە جان ئادەم پاناھسىز قالاتتۇق. شۇنىڭدىن بېرى ئاتام
گەرچە ئىش - ھەرىكەتتە بولالمىسۇن، بەزگە يول كۆرسىتىپ
تۇرغانلىقتىن ھازىرغىچە خېلى ئوڭۇشلۇق ھايات كەچۈرۈپ
كېلىۋاتىمىز، شاھىمىزنىڭ ئالتۇن ئېدەرگە ھاجىتى چۈشكەندە،
مەن بۇ ئەھۋالنى ئاتامغا يەتكۈزۈپ، شاھىمىزنىڭ تەلپىنى
ئورۇنداپ شۆھرىتىنى ئاشۇرماقچى ئىكەنلىكىنى ئېيتتىم، -
يىگىت ئاتىمىنىڭ بەرگەن مەسلىھەت ۋە يوللىرىنى شاھقا تەپ-
سىلىي سۆزلەپ بولغاندىن كېيىن، سۆز ئاخىرىدا، - مەن
ئاتامنىڭ ئاقالانە مەسلىھەتى بويىچە تاغقا چىقىپ ئېگەرنى
ئەچۈشتۈم، - دەپتۇ.

- بارىكالا، ئاتاڭغا رەھمەت دەپتۇ شاھ.
شۇنىڭدىن كېيىن پادىشاھ چۈشىدە كۆرگەن ئىشلارغا
ئىشىنىپ، بىگۇناھ پۇقرالارنى ئۆلتۈرگەنلىكىگە قاتتىق پۇشايم
مان قىپتۇ. بۇلارنىڭ سۆھبىتى ئاخىرلىشىپتۇ. شاھ شۇ زامان
تېخى ئۆلتۈرمەي زىنداندا ساقلاپ قويغان قېرىلارنى ئازاد
قىلىدىغانلىقىنى پۈتۈن ئەلگە جاكارلاپتۇ. ئاندىن كېيىن يىگىتنى
ئاتىسى بىلەن تۆۋەندىكى ئايماققا داغدۇغىلىق يولغا سېلىپ
قويۇپتۇ.

يىگىت بۇ جايغا يېتىپ بارغاندىن كېيىن، ئۆمرىنىڭ
ئاخىرىغىچە خەلقنى باج - سېلىق ئالماپتۇ. شۇنىڭ بىلەن
ئۇنىڭ تۇرۇۋاتقان يېرىگە بەرىكەت يېغىپ، باياشات ئۆتۈپتۇ.

(«بۇلاق» ژۇرنىلىنىڭ 1988 - يىلى 4 - سانىدىن ئېلىندى.)

— مەن مۇشۇ شەھەردىن يېرىم كۈندىلا بارىدىغان بىر
 يېزىدىكى كەمبەغەل يىگىت بولمەن، — دەپتۇ.
 — سېنىڭ ئاتاڭ، ئاناڭ بارمۇ؟ — دەپ سوراپتۇ
 شاھ. يىگىت:
 — مېنىڭ ئاتا — ئانام ۋە بىرنەچچە ئۇششاق ئۇكىلىرىم
 بار، — دەپتۇ.
 سەن بۇ ئالتۇن ئېگەرنى دەريادىن قانداق ئاچقىنىڭ؟
 دەپتۇ شاھ. يىگىت!
 — مەن بۇ ئېگەرنى دەريادىن ئاچقىمىدىم، شۇ دەريانىڭ
 كۈن ئولتۇرۇش ئېتىكىدىكى تاغنىڭ ئۈستىدىن ئەچۈشتۈم، —
 دەپتۇ.
 شاھ بۇ ئىشتىن ئەجەبلىنىپ ۋەسەل ئويلىنىۋالغاندىن كېيىن:
 — بۇ ئېگەرنىڭ تاغ ئۈستىدە ئىكەنلىكىنى قانداق بىل
 دىڭ؟ — دەپتۇ.
 — ساڭا ئالتۇن ئېگەرنىڭ تاغ ئۈستىدە ئىكەنلىكىنى بىرى ئېيتىپ
 بەردىمۇ ياكى ئۆزۈڭ بىلىدىكەنمۇ؟ — دەپ سوراپتۇ، ۋەزىر.
 — بۇ سوئالغا جاۋاب بېرىشكە ئاجىز مەن، — دەپتۇ
 يىگىت.
 — نېمە ئۈچۈن؟ — دەپ سوراپتۇ ۋەزىر مۇلايىملىق بىلەن.
 ئالتۇن ئېگەرنىڭ قولغا كەلگەنلىكىگە خۇشال بولغان پادىشاھ:
 — مەيلى ھەرقانداق ئېيتالمايدىغان نازۇك كېپىڭ بول
 سىمۇ ئېيتىۋەرگىن، مەن كەچۈرۈمەن، — دەپتۇ.
 — بېشىمدىن قورقۇمەن، — دەپتۇ يىگىت.
 — بېشىڭنىڭ كېتىشىدىن قورقۇمىغىن، سېنىڭ ھاياتىڭغا
 ئۇلۇغ شاھىمىز كېپىللىك قىلىدۇ دەپتۇ ھېلىقى ۋەزىر.
 — بىزنىڭ مەملىكىتىمىزدە قېرىلارغا قازا، ئەلگە بالا
 كېلىۋاتقان چاغلاردا، — دەپتۇ يىگىت سۆزىنى باشتىن باش
 لاپ، — مېنىڭ يېشى ئاتىشىدىن ھالقىغان ئاتام بار ئىدى.

ئۆيىگە توپلىنىپتۇ. تۈرلۈك ئامال - چارىلەرنى ئوتتۇرىغا قو-
يۇپتۇ. ئۇنىڭ ئىچىدە دىۋان بېگىنىڭ تەدبىرى ھەممىگە
ماقۇل بوپتۇ.

— شەھەردىن ئاتلىق ماڭغاندا تۆت كۈندە يېتىپ بارىد-
غان بىر تاغ بار. تاغنىڭ ئوتتۇرىسىدا بىر چوڭ باغ بار. بۇ كوھ-
قاپنىڭ دېۋىلىرىگە تەئەللۇق باغ. بۇ باغدىن ئادەم بالىسىنىڭ
بىرەرتال مېۋە ئېلىپ چىقىشى مۇمكىن ئەمەس. ئوڭ قول ۋەزىر-
نى شاھشۇياققا ھەر خىل مېۋىلەرنى ئېلىپ كېلىشكە ئەۋەتسە،
ئۇ دېۋىلەرنىڭ قولىدا ئۆلمىگەندىمۇ، باشقا ئىككى خەۋىپتە
ئۆلىدۇ، — دەپتۇ دىۋان بېگى.

— ئىككى خەۋىپ نېمىلەر كىن؟ دەپ سوراپتۇ باشقىلار.
— شەھەردىن ئىككى كۈنلۈك يىراقلىقتا بىر بۇلاق بار،
دېۋىلەرى بۇ بۇلاققا زەھەر تۆككەن. بۇ يەردىن ماڭغان ھەرقانداق
يولۇچى شۇ بۇلاققا چۈشمەي، بۇلاق سۈيىدىن ئىچمەي ماڭال
مايدۇ. بۇلاق سۈيىنى ئىچمەي ئۆتۈپ كەتكەن تەقدىردە، ھېلى-
قى باغنى ساقلايدىغان تۆت ئىت بار. بۇ ئىتلار دىۋە نەسل-
دىن، ئۇلار كۈچتۈڭگۈر ۋە غالىجىرلار، ھەرقانداق پالۋانمۇ
بۇ ئىتقا تەڭ كېلەلمەيدۇ، — دەپتۇ دىۋان بېگى.

ئۇلار بۇ ئاجايىپ تەدبىرنى شاھقا يەتكۈزۈپتۇ. شاھ بۇ
تەدبىرنى ماقۇل كۆرۈپتۇ ۋە ئوڭ قول ۋەزىرگە:

— سەن ماڭا ئادەمنى ياشارتىدىغان، ھەرقانداق
كېسەلگە شىپا مېۋىلەردىن تېپىپ كەل! — دەپتۇ.

ئوڭ قول ۋەزىر ئۆيىگە قايتىپتۇ. نېمە قىلىشنى بىلمەي
بېشى قېتىپتۇ. خوتۇنى ئەھۋال سورىغانىكەن، شاھ تاپشۇرغان
ئىشنىڭ چارىسىنى تاپالماي قىيىنلىۋاتقانلىقىنى ئېيتىپتۇ.

— سىلنى ئۇلار دېۋىلەرنىڭ قولى بىلەن يوقىتىشنى
كۆزلەپتۇ، — دەپتۇ ۋەزىرنىڭ خوتۇنى، — شاھ دېگەن مېۋ-
لەر دېۋىلەرنىڭ بېغىدا بار، بۇ باغدا جاھاندا بارىكى مېۋ-

ئۆلمەي تۇرۇپ جەننەتنى كۆرۈش

زامانى ئاۋۋالدا، زالىملار ئەتىۋار، ئادالەتلىكلەر خار،
ھەسەتخورلار مەنەسەپتار، ئاق كۆڭۈللەر زار بولغان، پارىخورلار
بېيىپ، ساداقەتمەنلەر نامراتلاشقان، بىلىمسىزلەر يۈز تاپقان،
ئىلىم ئەھلى خارلانغان، گۈلنىڭ ئورنىنى تىكەن، بۇلبۇلنىڭ
ئورنىنى زاغ ئالغان بىر مەملىكەت بولغانىكەن. ئۇ ئەلنىڭ
شاھى ناھايىتى دۆت ۋە كالۋا، قىرىق خوتۇنى بولسىمۇ، ھېچ
قايسىسىدىن پەرزەنت يۈزى كۆرمىگەنىكەن. بۇ شاھنىڭ ئوڭ قول
ۋەزىرى تولىمۇ ئادىل، ئۇنىڭ خوتۇنى دانىشمەن ئىكەن.
ئايىلار، يىللار ئۆتۈپتۇ، شاھقا قېرىلىق يېتىپتۇ. ئۇ ئۆز
پۇشتىدىن تامغان ۋارىسىنىڭ يوقلۇقىدىن غەمگە يېتىپتۇ. ئور-
دىدىكى پىتىنخورلار، خانىشلار شاھلىق تەمەسىدە چاياندەك
قۇتراپتۇ. ئۆز مەقسەتلىرىگە يېتىش ئۈچۈن گۇرۇھلارغا بۆلۈ-
نۈپتۇ. سول قول ۋەزىر، دىۋان بېگى قاتارلىقلار ئوڭ قول ۋە-
زىرى شاھلىقنى قولغا كەلتۈرۈش يولىدىكى توسالغۇ دەپ قا-
راپ، ئۇنى كۆزدىن يوقىتىش مەقسىتىدە ئاساسسىز بوھتانلارنى
چاپلاپ ئۇنى شاھقا چېقىپتۇ. شاھ غەزەپكە كەپتۇ. بىراق ئوڭ
قول ۋەزىرگە ئاشكارا قول سېلىشنى ئەپ كۆرمەپتۇ - دە:
- ئۇ تېگىگە يېتەلمەيدىغان، نام - نىشانسىزلا يۇقىد-
غان بىر ئەپلىك چارە تېپىڭلار، - دەپتۇ.
پىتىنخورلار شۇ كېچىنىڭ ئۆزىدە سول قول ۋەزىرىنىڭ

تەشئالىق قىيناپتۇ. شۇ چاغ ئۇنىڭ كۆزىگە بىر تۈپ دەرەخ كۆرۈنۈپتۇ. ۋەزىر زور ئۈمىد بىلەن شۇ دەرەخ تۈۋىگە بېرىپتۇ. بۇ چىنارنىڭ تۈۋىدە تەختاۋسىز ئېقىپ تۇرغان بىر بۇلاق بار ئىكەن. ئۇسسۇزلۇق، ئىسسىق ئازابىدا بېشى ئاي لانغان ۋەزىر خوتۇنىنىڭ دېگىنى بويىچە ئىش قىلماي، ئاتتىن چۈشۈپتۇ - دە، ئاتنى چىنارغا باغلاپ بولۇپ، قولغا بىر ئوچۇم سۇ ئاپتۇ. دەل شۇ چاغدا بىر كۆك كەپتەر ئۇچۇپ كېلىپ، ۋەزىرنىڭ قولغا قاننى بىلەن ئۇرۇپتۇ. ئۇ «ۋاي...» دەپ قولنى تارتقانىكەن، ئوچۇمدىكى سۇ تۈكۈلۈپ كېتىپتۇ. ئۇ قايتا سۇ ئالماقچى بولغانىكەن، «بۇ سۇنى ئىچمەڭ! ئىچىشىڭىز ئۆلۈمگە كەلتۈرىدۇ» دېگەن ئاۋاز كەپتۇ. ئۇ ھەيرانلىقتا ئەتراپقا قاراپ تۇرۇپتۇ. كۆكتىكى كۆك كەپتەردىن باشقا ئۇچار قاناتمۇ، ئادەممۇ كۆرۈنمەپتۇ. شۇ چاغدا ۋەزىر كۆك كەپتەرنىڭ ئۆز خوتۇنى ئىكەنلىكىنى پەملەپتۇ - دە، سۇنى ئىچمەي يولغا راۋان بويۇپتۇ. ئوڭ قول ۋەزىر تۆتىنچى كۈنى يېرىم كېچىدە كۆزلىگەن مەنزىلگە كەپتۇ. ئۇ خۇرجۇندىكى قوينىڭ كاللىسىنى بۇلۇڭدىكى ئىتلارغا تاشلاپ بېرىپتۇ، ئاندىن سۈڭۈچتىن باغقا كىرىپتۇ. قارىسا باغ ئىچىدە مېۋىلەر مەي بولۇپ پىشىپ كەت كەنلىكى، ۋەزىر ئاي شولىسىدىن پايدىلىنىپ ئىزدەپ، ئاق ئەن چۈر، سېرىق نەشپۈتنى تېپىپ تۆتىنچى كۈنى ئاپتۇ - دە، باغدىن قايتىپ چىقىپتۇ.

ئوڭ قول ۋەزىر ئوردىغا قايتىپ، بىر ئەنجۈر، بىر نەش پۈتنى شاھقا بېرىپتۇ. بۇنى كۆرگەن شاھ ۋە ھىلىگەر ئەمەل دارلار سۈيىقەستلىرىنىڭ بەربات بولغانلىقىنى پەملەپتۇ. ئارىدىن بىرنەچچە كۈن ئۆتكەندىن كېيىن، ئىچىدە چايان قاترايدىغان مەككەرلار باشقا سۈيىقەست پىلانلاپتۇ. — ھازىر ئەندە ئىسيان تولا، بىز جەڭگە تەييارلانمىساق بولمايدۇ. ئەمما لەشكەرلىرىمىزنىڭ قورال - ياراقلارنى يېتەر-

لەرنىڭ ھەممىسىنى تاپقىلى بولىدۇ. ئۇ باغدىكى ئاق ئەنجۈر ئادەمنى ياشارتىدۇ، سېرىق نەشپۈت ھەرقانداق كېسەلگە شىپا بولىدۇ. قارا ئەنجۈرنى يېگەن ئادەم مۈڭگۈزلۈك ھايۋانغا ئۆز-گىرىپ قالىدۇ. كۆك نەشپۈتنى يېسە ئەسلىگە كېلىدۇ. سىلە شەھەردىن چىقىپ كۈنچىقىش تەرەپكە قاراپ تۆت كۈن ئات-لىق ماڭىلا. ئاندىن دېۋلەرنىڭ ماكانىغا بارىلا. ئۆيدىن چىقىپ ئىككى كۈن ماڭغاندىن كېيىن، سۈسۈز، گىياھسىز چۆلدىكى بىر بۇلاق بېشىغا بارىلا. بۇلاق سۈيى زەھەرلەنگەن، ھەرگىز ئىچمىسىلە، ئاتنىمۇ سۇغارمىسىلا، يەنە يېرىم كۈن ماڭغاندا بىر كىچىك دەريا بويىغا بارىلا. مانا مۇشۇ يەردە ئۇسسۇزلۇقلىرىنى قاندۇرۇپ، ئاتنى سۇغىرىپ، ھاردۇق چىقارسىلا، تۆتىنچى كۈنى باغقا يېتىپ بارىلا. سىلە دېۋىنىڭ ئۇخلىغان پەيتىنى كۈتسىلە، دېۋىلەر ئۇخلايدۇ. ئەمما باغنى ساقلايدىغان تۆت ئىت ئۇخلىمايدۇ. ئۇلارغا تۇيدۇرماي بىردىن قوينىڭ كاللىسىنى تاشلاپ بىرىلا. ئىتلار كاللىنى غاجىلاپ قاۋتمايدۇ، سىلگە تەگمەيدۇ. سىلە سۈڭگۈچتىن كىرىپ باشقا ھەرقانداق مېۋىگە تەگمەي، ئاق ئەنجۈردىن تۆتنى، سېرىق نەشپۈتتىن تۆتىنلا ئالىلا، كۆپ ئېلىش خەتەرلىك. ئەنجۈر، نەشپۈتنى ئېلىپ چىقىپ يولغا را-ۋان بولىلا. يولدا ئەنجۈردىن بىرنى، نەشپۈتتىن بىرنى يەيلا. شۇنىڭ بىلەن ئۇسسۇمايلا، قورساقمۇ ئاچمايدۇ. ھەرگىز بىپەر-ۋالىق قىلمىسىلا، بولمىسا رەقىبلىرى تەنتەنە قىلىدۇ، دوستلىرى ماتەمدە قالىدۇ، بۇ جەرياندا مەنمۇ ھەمدەم بولارمەنۇ، لېكىن تەقدىرنىڭ ئىشىغا بەندە كار قىلماي قالسا، ئۇششاق بالىلىرىمىزغا مۈشكۈل بولىدۇ....

ئوڭ قول ۋەزىر بىر چوڭ خۇرجۇننىڭ ئاغزىغا تۆت كاللىنى، يەنە بىر كۆزىگە ئوزۇق - تۈلۈك ئېلىپ يولغا چىقىپتۇ. دېگەندەك توپتوغرا ئىككى كۈن يول يۈرگەندىن كېيىن گىياھسىز، سۈسۈز چۆلگە چىقىپ قاپتۇ. ھاۋا بەك قىزىپ، ۋەزىرنى

سىگە بېرىپ ئولتۇرىلا، تاڭ ئاتقاندا ناماز ئوقۇيلا، شۇ چاغدا شاھ ۋە باشقا ئەمەلدارلار نەق مەيدانغا كېلىدۇ، سىلە ئۇلارنى كۆرمىگەن بولۇپ، نامازلىرىنى ئوقۇۋېرىلا. نامازلىرىنى ئوقۇپ بولۇپ، دۇئاغا قول كۆتۈرگەندە: «ئۈچ كۈندىن بېرى جەننەتتە ئەجەبمۇ راھەت كۆردۈم، مۇشۇ پانىي ئالەمدىكى ھاياتتەمۇ ھايات بولۇپ تىمۇ؟ مەن جەننەتتە كۆرگەن راھەتنى بەلكىم مۇشۇ پانىي ئالەمگە بىر چاغلاردا ھۆكۈمرانلىق قىلغان سۇلايمان پەيغەمبەرئۇمۇ كۆرمىگەن، ئاللاھ، ئۆزۈڭگە يۈزىڭ رەھمەت!» دەيلا، دۇئا قىلىپ بولۇپ يانلىرىغا كەلگەن كىشىلەر بىلەن كۆرۈشىلا. شۇنىڭدىن كېيىنكى گەپلەرنى مەن ئەھۋالغا قاراپ دىللىرىغا سالىمەن.

ئوڭ قول ۋەزىر خوتۇننىڭ دېگىنىدەك قىپتۇ.
شاھ ۋە ئۇنىڭ شېرىكلىرى تاڭ سۈزۈلگەندە كېلىپ كۆ-
رۈپتۇكى، ئوڭ قول ۋەزىر بۇ چاغغىچە ھېچكىم كۆرمىگەن ئەڭ كاتتا تاج تاقاپ، كاتتا لباس يېپىنىپ، قىلىڭە قاراپ، جەن-
نەت راھەتلىرىنى بايان قىلىپ، خۇداغا شۈكرى - سانا ئېيتىپ
دۇئا قىلىۋاتقۇدەك. ئۇ ياشرىپ كەتكەنمىش، چىرايىدىن پەرىش-
تىدەك نۇر يېغىپ تۇرغۇدەك. ئوڭ قول ۋەزىر شاھ قاتارلىق
لارنى كۆرگەن بولسىمۇ كۆرمەسكە سېلىپ:

— ئەي ئىبارا خۇدايا، كەرىمنىڭ ئۇلۇغ، مېھىر - شەپ-
قىتىڭ تەڭدىشى يوق ئىكەن، مەندەك بىر ئاجىز بەندەڭنى ئۆز
پاناھىڭدا ساقلاپ، جەننەتكە ئېلىپ بېرىپ، ئۇ يەرنىڭ ناز - نېمەت-
لىرىگە، راھەت - پاراغەتلىرىگە ئائىل قىلىدىڭ دەپتۇ، — ۋە:

«ھېچ ھالاۋەت تەڭ كېلەلمەس جەننەتتىكى راھىتىمگە
كۆپ ئىبادەت تەڭ بولماس ئوتتا كۆيگەن ئائىتىمگە»

سىز، شۇڭا كۆمۈر كۆيدۈرۈپ، پولات - تۆمۈردىن قورال - ياراق ياسىمىساق بولمايدۇ. بىز مۇشۇنى باھانە قىلىپ ئەلگە ئوتۇن ئالۇنكى سالىساق، يىغىلغان ئوتۇننى ئوڭ قول ۋەزىر شەھەر شىرتىدىكى ئايدالغا مۇنار شەكلىدە قىلىپ تىزسا، ئۇ ئوتۇن ئۈستىدىن چۈشۈپ بولغۇچە ئوتۇنغا ئوت يېقىۋەتسەك... — دەپتۇ سول قول ۋەزىر.

شاھ سول قول ۋەزىرنىڭ دېگىنى بويىچە پەرمان چۈشۈرۈپتۇ.

ئوڭ قول ۋەزىر ئۆيگە بېرىپ ئەھۋالنى خوتۇنغا ئېيتىپتۇ.

— ئەمدى قۇتۇلۇش تەس، بۇ ئەجەل مېنىڭ بېشىمغا بىسمەھەل كەلگەن ئوخشايدۇ، — دەپ ھەسرەتلىنىپتۇ. — سىلە ئەندىشە قىلمىسلا، سىلە ئوتۇننى مۇناردەك قىلىپ تىزىۋەرسىلە، قالغان ئىشنى ئۆزۈم توغرىلايمەن، — دەپتۇ ۋەزىرنىڭ خوتۇنى.

ۋەزىر ئوتۇننى مۇنارغا ئوخشىتىپ تىزىۋېرىپتۇ، ئوتۇن تىزدىلىپ بولغاندىن كېيىن شاھ «ئوت يېقىلسۇن!» دېگەن مەنىدە كۆز ئىشارىتى قىپتۇ. ياساۋۇللار ئوتۇنغا تەرەپ - تەرەپتىن ياغ چېچىپ ئوت يېقىپتۇ، بىردىنلا يەر - جاھاننى ئوت ۋە تۈتەك قاپلاپ كېتىپتۇ. ئوڭ قول ۋەزىرنىڭ جەزمەن ئۆلىدىغانلىقىغا ئىشەنگەن شاھ ۋە باشقا ئەمەلدارلار ئوردىغا قايتىپتۇ. ئوڭ قول ۋەزىرنىڭ خوتۇنى سۇمۇرغ بولۇپ ئۇچۇپ كېلىپ ئېرىنى ئېلىپ كېتىپتۇ. بۇنى ھېچكىم سەزمەپتۇ. ئۈچىنچى كۈنى تاڭ ئاتاي دېگەن چاغدا ۋەزىرنىڭ خوتۇنى مۇنداق دەپتۇ:

— سىلى ھېلىقى ئاق ئەنجۈردىن بىرنى، سېرىق نەشپۈتتىن بىرنى ئېلىپ، مانا بۇ مەن تەييارلاپ قويغان جەننەتنىڭ ھۆر - پەرىلىرىگە ئاق خاس لىباسىنى يېپىنىپ، تاجىنى تاقاپ، ئوتۇن كۆيدۈرگەن ئايدالدىكى كۈلنىڭ تۆپىدە

ئاللاتا ئالا سېنى جەننەتنى زىيارەت قىلسۇن، جەننەتنىڭ نېمە ئەمىرىدىن تويغۇچە يەپ، ھەۋزى كەۋسەردىن قانغۇچە ئىچىپ قانسۇن، ئاندىن پانىي ئالەمگە قايتىپ بارسۇن، چۈنكى مەن ئۇنىڭ جېنىنى ئەزرائىل ئارقىلىق ئالدىم، ئۇ ئۆز ئەجلى بىلەن ئۆلمەي پانىي ئالەمدە كىشىلەر ياسىغان دوزاختا كۆيدى، مەن قاچان ئەزرائىلغا ئەمرى قىلىپ ئۇنىڭ جېنىنى ئالغۇچە ياشاۋەرسۇن، دېدى. سەن ھازىر جەننەتكە كىرىپ، بەھۇزۇر سەيلى - تاماشا قىل، مانا بۇ جەننەت لىباسى تاجىنى ئال» دېدى - دە، غايىب بولدى. بېشىمنى كۆتۈرۈپ ئالدىمغا قارىسام، ئالەمدە تەڭداشسىز باغۇ - ئىرەم، جەننەتۈل ئەبرى ماكاندا تۇرۇپتىمەن، ئەتراپىمدا جەننەتنىڭ ھۆرلىرى، ئۇلار ماڭا يول باشلىدى، پانىي ئالەمدە مەۋجۇت بولمىغان رەڭگارەڭ ئاجايىپ قىممەتلىك لەھەل - ياقۇت، ئالتۇن گۆھەردىن بىنا قىلىنغان كەڭ، ئاسمان - پەلەك قەسىرلەردە ئالتۇن كۇرسىلاردا ئولتۇرۇپ سەيلى - تاماشا قىلدىم، ناز - نېمەتلەردىن تويغۇچە يېدىم. بۇلارنى ئادەم قانچە يېسە سىڭدىكەن، ئازراق يېسىمۇ قورساق تويۇپ زادى ئاچمايدىكەن.

ئوڭ قول ۋەزىر جەننەتنىڭ گېپىنى قىلىۋاتقاندا شاھ ۋە ئوردا ئەمەلدارلىرىنىڭ ئاغزىلىرىدىن ئاققان شۆلىگەي ساقال - بۇرۇتلىرىنى بۇلغايتۇ، ھەممەيلەن جەننەتنى كۆرۈشكە ئالدى راپتۇ. ئەتىسىدىن باشلاپ ھېسابسىز ئوتۇن يىغدۇرۇپ، شاھ، سول قول ۋەزىر، دىۋانچى قاتارلىقلار ئوتۇننى تىزىپ مۇنار قىپتۇ ۋە ئۈستىگە چىقىپ، ئوتۇنغا ئوت ياقىتىۋېتىۋەتتۇ. دە، كۆيۈپ كۆل بولۇپتۇ.

بىچارە پۇقرالار ئۇلارنىڭ زۇلىمىدىن بىراقلا قۇتۇلۇپتۇ. ئادالەتپەرۋەر ئوڭ قول ۋەزىر شاھ بولۇپتۇ. ئەل ئاۋات، ئاۋام باياشات ياشاپتۇ.

«شىنجاڭ مەدەنىيىتى» ژۇرنىلىنىڭ 1988 - يىلى 4 -

سانىدىن ئېلىندى.

دېگەن نەزمىنى ئوقۇپتۇ.

شاھ ۋە ئۇنىڭ ھەمراھلىرى: «بۇ ئوڭمىزمۇ، چۈشمىزمۇ؟
دېيىشىپ ھەيرانۇھەس بولۇشۇپتۇ. ئوڭ قول ۋەزىرگە بولغا،
ئۆچمەنلىكلىرىنى ئىچىدە بىلىشىپ، ئۇنىڭ بىلەن ئوچۇق چە
راي كۆرۈشۈپتۇ. ئۇلار ئوردىغا قايتىپتۇ. شاھ ئوڭ قول ۋەزىر
نى يېنىغا ئولتۇرغۇزۇپ گەپ باشلاپتۇ:

— سىز ئوتۇننىڭ ئۈستىدىن چۈشۈپ بولغۇچە، مېنىڭ ئال
دىراڭغۇ، كەم ئەقىل چاپارمەنلىرىم ئوت يېقىۋېتىپتۇ. مەز
ئۇلارنىڭ كالىسىنى ئالدىم. سىزنى قۇتقۇزۇشقا
ئامال قىلالماي يىغلىدۇق، قاقشادۇق. بۈگۈن ئوت ئۆچكەچكە،
جەستىڭىزنىڭ كۈلىنى بولسىمۇ تېپىپ، نامىزىڭىزنى چۈشۈرۈپ،
دەپنە قىلايلى دېيىشكەندۇق، ئەمما بىز سىزنى ھايات ھالەتتە،
ھەتتا ياشارغان ھالەتتە كۆرۈپ تۇرۇپتىمىز.

— ئاللىلىرىغا رەھمەت، دەپتۇ ئوڭ قول ۋەزىر.

— خوش، بىز ئالانىڭ سىزنى بىز بىلەن دىدارلىشىشقا
قانداق نېسىپ قىلغانلىقىنىڭ بايانىنى بىلىشكە بولامىكەن؟ — دەپتۇ شاھ.

— ئوتۇننى تىزىپ بولۇپ چۈشۈۋېلىشىمغا مۇمكىن بول
مىدى، — دەپ سۆز باشلاپتۇ ئوڭ قول ۋەزىر، — رىسقىم
شۇنچىلىك بولار، — دەپ ئاللاغا سېغىندىم، مەن ئوتۇن بىلەن
كۆيدۈم، ئەمما جېنىم چىقمىدى، ئوت پەسەيگەن، ئىس — تۇ.
تەكلەر تارقىلىپ بولاي دېگەندە «تۇر ئورنۇڭدىن!» دېگەن
ھەيۋەتلىك، ئەمما يېقىملىق ئاۋاز ئاڭلاندى. كۆزۈمنى ئېچىپ
قارىسام مەھشەرگاھتا تۇرۇپتىمەن، ئەتراپىمدا پەرىشتىلەر
ماڭا قاراپ، ئالادىن ئەمىر كۈتۈپ تۇرۇپتۇ. بىر چاغدا خىزىر
ئەلەيھىسسالام ئالدىمغا كۈلۈپ كېلىپ:

«ئەي ئالانىڭ بەختلىك بەندىسى، سېنىڭ پانىي ئالەمدىكى
گۇناھلىرىڭ پانىي ئالەمنىڭ ئۆزىدە كۆيۈپ تۈگىدى. شۇڭا
مۇھەممەت ئەلەيھىسسالام ھازىر بولۇپ، ئالانىڭ ئالدىدا قۇللۇق
بىلدۈرۈپ، ساڭا ئالادىن شاپائەت تېلىدى، ئاللا قوبۇل قىلدى،

تەڭنە - قازانلىرىغىمۇ خاتىرجەملىك نېسىپ بولمايدىكەن.
ئايىغى ئۈزۈلمەي داۋام قىلىۋاتقان يېغىلىقلار تۈپەيلىدىن پا-
دىشاھلار كۈندە بىر قېتىم دېگۈدەك ئالمىشىپ تۇرغاچقا كەمبە-
غەللەر ھاشاردىن، قويلار قاشادىن زار بولسا، بايلار پادىشاھتىن
زار ئىكەن. چۈنكى ھەر قېتىم پادىشاھ ئالمىشقاندا يېڭى شاھقا
ساداقتىنى بىلدۈرۈش ئۈچۈن غەلۋىرلەپ تىللا، تايلاپ تەتىللا،
قوتانلاپ مال سوۋغا قىلىشىمسا پۈتۈن دەپنە - دۇنياسىدىن
ئايرىلىپ كېسىۋالغان ئۈچەيدەك بولۇپ قېلىشىدىكەن. شۇڭا
ئۇلارنىڭ ئىچى ئۆرتىنىپ يېڭىنى چىرايىغا چىقمايدىكەن.

مەيلى قانداقلا پادىشاھ ئالمىشسۇن ئىمىر شاھ بەگكە
ھېچقانداق مالا مەت يەتمەيدىكەن. ئەكسىچە، ئۇ تېخىمۇ زور
ئاتاققا ئىگە بولۇپ كېتىدىكەن.

پادىشاھ ھىرقېتىم بۇ يۇرتقا ئامبال ئەۋەتىپتۇ دېگەن
خەۋەرنى ئاڭلىغىنىدا ئۇ يېڭى كەلگەن ئامبالنىڭ بۇرۇننىڭ
ئاستى تۆشۈكىمىكەن؟ - دەپ سورىيدىكەن.

- ھەئە، تۆشۈككەن دېگەن گەپنى ئاڭلىغاندىن كېيىن،
مەيدىسىگە مۇشتلاپ تۇرۇپ:
- شۇنداقلا بولسا ئۇنىڭ بىلەنمۇ كېلىشىپ قالغىمىز، -

دەيدىكەن.
كۈنلەر ئۆتۈپ، ئاي پۈتۈپ، ئايلاردىن ھەم يىل پۈتۈپ،
يىللار ئەسىرنى كۆتۈپ، بىر چاغدا يېڭىدىن تەختكە چىققان
پادىشاھ بۇ يۇرتقا بىر ئامبال ئەۋەتىپتۇكى-ئۇنىڭ ئۆزى كې-
لىشتىن بۇرۇن داڭقى پۈتۈن يۇرتقا پۇر كېتىپتۇ. ئۇ ئادىللىقتا
نۇشۇرۋاندىن، سېخىلىقتا ھاتەمدىن قېلىشمايدىكەن، خەقسىڭ
رىسقىنى يېيىشنى ھارام دەيدىكەن. يېتىمنىڭ بېشىنى سىلايدىغان،
پۇقرانى قاقشاتقانىنى دارغا ئاسىدىغان، خۇشامەت قىلغاننى يارغا
باسىدىغان، بېشىنى تىلىدىن كەتكۈزمەيدىغان، يۈزىنى گالدىن
چۈشۈرمەيدىغان، ئۆزىگە چاڭ يۇقتۇرمايدىغان، تېمىغا قاڭ سوق

ئىمىر شاھ بەگ

بار ئىكەن، يوق ئىكەن، ئاچ ئىكەن، توق ئىكەن. ئۇزاق زامانلارنىڭ بىرىدە، يىراق شەرقىي تاماندا، قەدىم يىپەك يولىدا، مازار تاغنىڭ بويىدا كاتتا بىر يۇرت بار ئىكەن، يۇرتنىڭ ئۆزى ئاۋات ئىكەن، نان - ئوزۇقى ناۋات ئىكەن، مېۋىلىرى شېكەر ئىكەن، سۈيى ئابى كەۋسەر ئىكەن، كۈنگەي ياقتا بىر دەريا شاۋقۇنلىنىپ ئاقار ئىكەن، تەسكەي ياقتا ئېگىز تاغ بۇلۇتقا باش قويار ئىكەن، ئاشۇ يۇرتتا ئىمىر شاھ ناملىق بىر بەگ ئۆتكەنىكەن. ئۇنىڭ جىسمى پۈتۈنلەي ھىيلە - مېكىر بىلەن پۈتكەنىكەن. پۇقرالارنى بوزەك قىلىپ ئالۋان - سېلىق چاچار ئىكەن، يىغقان ئالتۇن - كۈمۈشتىن شاھقا مۇنچاق ئاسار ئىكەن. پۇش - پۇش بىلەن خۇش - خۇشنىڭ مەنئىسىنى بىلىدىكەن، پۇقرالارغا پۇش - پۇشنى، شاھقا خۇش - خۇشنى بېرەر ئىكەن. ئۇ يۇرت سورىغان چاغلاردا، يانتاق ئۈنۈپ باغلاردا، قوي - كالىلار ئورنىغا قاۋان ھوۋلاپ تاغلاردا، ئالەم كەڭ ئىكەن. زامان تار، ئىتلار كار ئىكەن، پۇقرالار خار، يېتىم - يېسىر، قەربلار قاقشايدىكەن، زار - زار. ئۇ زاماندا كۆپ ئىكەن، جەڭگە - جېدەل يېغىلىق، ئۇنى ئاز دەپ چۈشۈرگەن، ئالۋان - ياساق، باج - سېلىق، شۇم - جىدىن شاھلارنىڭ ئوردا - تەختىراۋانلىرى، ۋەزىرلەرنىڭ تاغدىكى مال - ۋارانلىرى ھەتتاكى تۇل خوتۇننىڭ سۇنۇق

سېنىڭ ئالدىڭدا تاۋۇزنى يېسۇن، ئۇنىڭ تاۋۇز يېگىنىنى كۆزۈڭ
نۆرسۇن، — دەپ يولغا ساپتۇ.

مالاي خۇرجۇنىنى ئېشەككە ئارتىپ، قۇشقىنىنى چىڭ تار-
تىپ، ئېشىكىنى سوڭۇلدىتىپ خەيرلىك سائەتتە ئۆتەڭگە يې-
تىپ كەپتۇ. قارىسا قوش قاناتلىق دەرۋازا، تاملىرى سېپىل،
يوللىرى شېغىل ھەيۋەتلىك بىر دەڭنىڭ دەرۋازىسى ئالدىدا
قولدا ئايپالما تۇتقان، كەمىرگە خەنجەر ئاسقان، يارمىغان
كۆتەكتەك كۆرۈنىدىغان بىر ياساۋۇل تۇرغان.

مالاينىڭ ئۆزىگە قاراپ تەپ تارتماستىن كېلىۋاتقانلىقىنى
كۆرگەن ياساۋۇل:

— توختا! نېمە ئادەمسەن، قەيەردىن كەلدىڭ، قەيەرگە
بارسەن؟! — دەپ توۋلاپتۇ.

— مەن ئەلچى، جانابى ئالىيلىرىدىن ھال — ئەھۋال سو-
راپ كەلدىم، — دەپتۇ مالاي.

— ئامبال ھېچكىمنى قوبۇل قىلمايدۇ، كەينىڭگە يان، —
دەپتۇ ياساۋۇل.

ياساۋۇلنىڭ ئەلپازىنىڭ يامانلىقىنى كۆرگەن مالاي، ئىمىر
شاھ بەگنىڭ تاپىلىغىنى بويىچە ئېشىكىنى دەرەخكە باغلاپ
تۇ — دە، ياساۋۇلغا ئاتاپ ئېلىپ كەلگەن تاۋۇزنى خۇرجۇندىن
چىقىرىپ توققۇز تەزىم بىلەن ئۇنىڭغا تەڭلەپتۇ:

— غوجام، بۇ تاۋۇزنى بېگىم ئۆزلىرىگە ئىككى كۈنلۈك
يەردىن ئەۋەتتى، ئامبال بېگىمگىمۇ تاۋۇز ئېلىپ كەلگەندىم.

تاۋۇزنى كۆرگەن ياساۋۇلنىڭ بىردىنلا گۈل قەقەلىرى
ئېچىلىپ، بايقى ھەيۋىتىدىن قىلچىمۇ ئەسەر قالدۇرماپتۇ — دە،
سەن مۇشۇ يەردە ساقلاپ تۇر دېگىنىچە تاۋۇزنى قولتۇقلاپ
ئىچكىرىگە كىرىپ كېتىپتۇ ۋە ھايال بولمايلا چىقىپ، ئامبال
كىرسۇن دەيدۇ، — دەپتۇ. مالاينىڭ خۇشلۇقتىن ئاغزى قولىد-
قىغا، چاپنىنىڭ پېشى تۇتقىغا يېتىپ، يەنە بىر تاۋۇزنى بې-

تۇرمايدىغان، شۇنداق ئامبال ئىشىكى، ئۇنىڭ قارىسىنى كۆر-
مەي تۇرۇپ پۈتۈن يۈرت تەۋرەپ كېتىپتۇ. ئۇنىڭ ھەيۋىسىدىن
قورققان زالىم بايلار ئىمىر شاھ بەگنىڭ ھەيۋىسىغا مەسەھەتكە
كېلىشىپتۇ.

بايلارنىڭ ئاغزىدىن ئامبالنىڭ ھەيۋىسىنى ئاڭلىغان ئىمىر
شاھ بەگ ئادىتى بويىچە:

— ئې خالايق، يېڭى كەلگەن ئامبالنىڭمۇ بۇرنىنىڭ
ئاستى تۆشۈكىمكەن، — دەپ سوراپتۇ.

— ئىلاھم ئەلۋەتتە شۇنداقتۇ، — دېيىشىپتۇ، — بايلار.

ئىمىر شاھ بەگ:

— ئۇنداق بولسا بۇ ئامبال بىلەنمۇ كېلىشىۋالغۇدەك
مىز؟ — دەپ بەخىرامان ئولتۇرۇۋېرىپتۇ. ئۇنىڭ بەخىرامان
ئولتۇرغانلىقىنى كۆرگەن بايلار قايتا زۇۋان سۈرمەي
قايتىشىپتۇ.

ئىمىر شاھ بەگنىڭ ئىنتايىن ئىشەنچلىك بىر مالىيى

بولۇپ، ئۇ ئاشۇ مالىيىنى ئالدىغا چاقىرتىپتۇ — دە:

— ئاڭلىسام، يېڭىدىن تەيىنلەنگەن بىر ئامبال ئۆتەڭگە

كەپتۇ. ئۇ يەردە ئىككى — ئۈچ كۈن دەم ئېلىپ، ئاتىرىغا يەم

ئېلىپ، ئاندىن يولغا چىقىپ، ئۈدۈل شەھەرگە چۈشمەش، سەن

كېچىلەپ يولغا چىقىپ ئېشىكىڭنى بىۋاسىتە چىقىپ، بۇ ئىككى

تاۋۇزنى خۇرجۇنغا تىقىپ، ئىككى كۈنلۈك يولنى بىر كۈندە

بېسىپ، ئۇ جانابنىڭ ئالدىغا بار، ئامەت ساڭا بولسۇن يار،

دەرۋازىنى ساقلاۋاتقان ياساۋۇلغا بۇ بىر تاۋۇزنى بەر، ئۇسىد

غىنىدا ھۇزۇرلىنىپ يەر، تەمىنى تېتىپ ساڭا رەھبەت دەر، شۇ

چاغدا زۇۋاننى ئاچ، زۇۋاننىڭدىن شېكەر — شەرىپەت چاچ، بۇ

تاۋۇزنى ئامبالنىڭ دېگىن، تاۋۇزلار ئالماشمىسۇن، تىلىك گاچا،

بېشىڭ قاپاقلاشمىسۇن، بۇ جانابنىڭ ئالدىدا سالام بەجا

كەلتۈرگىن، بېگىم ھاردۇق سوراڭغا ئەۋەتتى دېگىن، ئامبال

ئېلىشىپ، يۇرتقا كىرىش ئېغىزىدا ئامبالنى كۈتۈپ تۇرۇشۇپتۇ.
ئامبال يۇرتقا كىرىش بىلەن ئۆزىگە ھۈرمەت بىلدۈرۈپ
يەر سۆيۈۋاتقان يۇرت كاتتىلىرى بىلەنمۇ كارى بولماستىن،
ھەتتا ئامبال يامۇلغىمۇ كىرمەستىن مەپسىنى ئۇدۇل ئىمىرشاھ
بەگنىڭ ئۆيىگە ھەيدەپتۇ.

(«ئاقسۇ ئەدەبىياتى» ژۇرنىلىنىڭ 1988 - يىلى 4 - سان -
ئىدىن ئېلىندى.)

شېدا كۆتۈرگىنىچە ئامبال تۇرغان ئۆيگە كىرىپتۇ. بوسۇغىدىن كىرىپلا يەر سۆيۈپ تىزلانغىنىچە ئامبالنىڭ ئالدىغا بېرىپ ئايىغىغا باش قويۇپ، قوللىرىنى سۆيۈپتۇ. ئاندىن كېلىشتىكى مەقسىتىنى ئىزھار قىلىپ چىرايلىق سۆزلەردىن تەسۋىبى تىزىپ: «بۇ تاۋۇزنى ئىمىر شاھ بېگىم ئۆزلىرىگە ئەۋەتكەندى» دەپ تاۋۇزنى شىرە ئۈستىگە قويۇپتۇ.

— رەھمەت، بېگىگە مەندىن سالام ئېيتىپ قوي، دەپتۇ ئامبال ۋە تاۋۇزنى كۆتۈرۈپ ئىچكىرىكى ئۆيگە ئەكىرىپ قويۇشقا مېگىپتۇ.

— جانابى ھەزرەتلىرى، — دەپتۇ مالاى يەرگە تىزلىنىپ تۇرۇپ، — بېگىم ئامبالنىڭ تاۋۇزنى يېگىنىنى ئۆز كۆزۈڭ بىلەن كۆرۈپ كەل، دېگەندى، — مالاينىڭ گېپىگە ھەيران بولغان ئامبال تاۋۇزنى شىرەگە قويۇپ يېنىدىن خەنجەرنى چىقىرىپ تاۋۇزغا شۇنداق ئۇرغانىكەن، جىرىڭلاپ تۇرغان ئالتۇن — كۈمۈشلەر شىرەگە قۇيۇلۇپتۇ.

كۆز ئالدىدىكى بۇ كارامەتنى كۆرگەن ئامبالنىڭ كۆزلىرى پولىتىيىپ، ئاۋازلىرى خىرقىراپ كېتىپتۇ — دە: — سىلەرنىڭ يۇرتتا بۇنداق تاۋۇز جىقمۇ؟ — دەپ سورايتۇ.

— ناھايىتى جىق، — دەپتۇ مالاى قۇللۇق بىلەن. — ئۇنداق بولسا غوجاڭغا دەپ قوي، مەن بارغۇچە بۇنداق تاۋۇزلاردىن چىقراق يىغىپ قويسۇن، — دەپتۇ — دە، مالاينى يولغا سېلىپ قويۇپتۇ.

ئۈچ — تۆت كۈندىن كېيىن ئامبال بۇ يۇرتقا كەپتۇ. يۇرت خەلقى يۇرتنىڭ بېشىدىن ئامبال يامۇلىغىچە يولنىڭ ئىككى تەرىپىگە چىقىپ تۇرۇشۇپتۇ، يۇرت كاتتىلىرى ئېسىل تونلىرىنى كىيىشىپ، ئارغىماقلارغا مىنىشىپ، سوۋغا — سالاملارنى

تۇرۇقلۇق، ئۆزىڭىز جاۋاب تاپالمىغان سوئاللارغا جاۋاب تاپ
قۇزىمەن دەپ، پۈتۈن شەھەردىكىلەرنىڭ كاللىسىنى ئېلىپ،
بالا - چاقىلىرىنى يېپىتم قالدۇرۇپ، شەھەردىكى ئادەملەرنى
ئاز قويدىڭىز. ئۇلار سىزدىن زېرىكتى. سىز ئۇلاردىن ئايرىلىپ
قىلىشقا ئاز تېلىۋاتسىز. ناۋادا كۈنلەر ئۆتۈپ بېشىڭىزغا بىر
پالاكەت كەلسە، سىزگە كىممۇ كېلىپ ياردەمدە بولار؟» دەپتۇ.
قىزىدىن بۇ سۆزنى ئاڭلىغان پادىشاھ قاتتىق خاپا
بولۇپ، قىزىنى دەرھال ئۆلۈمگە بۇيرۇپتۇ. بۇ چاغدا بىر ئاق
كۆڭۈل ۋەزىر: «ئادەم ئەلەيھىسسالامنىڭ ۋاقتىدىن تارتىپ تا بۇ-
گۈنكى كۈنگە قەدەر بىرەر ئايالنىڭ قېنى تۆكۈلگەن ئەمەس،
ئەڭ ياخشى مەلىكىنى زىندانغا تاشلىساق» دەپ پادىشاھقا
مەسلىھەت بېرىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن پادىشاھ قىزىنى ئۆلتۈرۈش
نىيىتىدىن يېنىپ، زىندانغا تاشلاپتۇ. لېكىن، ۋەزىر پادىشاھ
نىڭ قىزىنى ئۆلتۈرۈۋېتىشىدىن ئەنسىرەپ، بىر ساندۇق ياسىدى
تىپتۇ - دە، مەلىكىنى مەخپىي زىنداندىن ئاچقىپ ئۇنى دەر-
يادا ئېقىتىۋەتمەكچى بولۇپتۇ. مەلىكە ساندۇققا كىرىش ئالدىدا
ۋەزىرگە: «ئەگەر مەن ھاياتلا بولىدىكەنمەن بىر كەمبەغەل يى-
گىتكە تېگىپ ئۇنى دادامنىڭ ئورنىغا دەستىپ، خەلقنى بالايىپ
ئاپەتتىن قۇتۇلدۇرىمەن» دەپ قەسەم بېرىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن
مەلىكە دەريادا بىرنەچچە كۈن ئاققاندىن كېيىن بىر قوشنا
مەملىكەتكە بېرىپ قايتۇ. بۇ چاغدا دەريا بويىدا ئوتۇن كې-
سۋاتقان بىر ئوتۇنچى، دەريادا ئېقىپ كېلىۋاتقان ساندۇقنى
كۆرۈپ قايتۇ - دە، يۈگۈرگەن يېتى بېرىپ ساندۇقنى قىر-
غاققا چىقىرىپتۇ، لېكىن ئاغزىنى ئېچىشقا جۈرئەت قىلالماپتۇ.
شۇنىڭ بىلەن ساندۇقنى كۆتۈرۈپ پادىشاھنىڭ ئالدىغا ئېلىپ
بېرىپتۇ.

پادىشاھ ساندۇقنى ئاچقۇزۇپ قارىغۇدەك بولسا، ساندۇق
ئىچىدە، ئاي دېسە ئاي ئەمەس، كۈن دېسە كۈن ئەمەس، بىر

ئەقىللىك مەلىكە

قەدىمكى زاماندا، مەلۇم بىر دەريانىڭ ياقىسىدا، بىر شەھەر بولغانىكەن، ئۇ شەھەرنىڭ پادىشاھى تولمۇ زالىم ئىكەن، خەلق ئۇنىڭ زۇلۇمىدىن زار - زار قاقشايدىكەن. بىر كۈنى پادىشاھ ھەرەم بېغىدىكى راۋاقتا چىقىپ ئولتۇرسا، بىر قاغا «قاق، قاق» قىلىپ قاقلىدىغىنىچە ئۆتۈپ كېتىپتۇ. بۇنى كۆرگەن پادىشاھ دەرھال ۋەزىر، ۋۇزىرلىرىنى چاقىرىپ، ئۇلاردىن: «قاغا نېمە دەۋاتىدۇ؟» دەپ سوراپتۇ. ۋەزىر - خىزمەتچىلىرى!

«ئەي پادىشاھى ئالەم، سىلى ئەقىل - پاراسەتكە توۋانغان، بىلىملىك ئادەم. سىلى بىلىملىك بىز پەقەت بىلىدۇق» دەپ جاۋاب بېرىپتۇ. بۇنى ئاڭلىغان پادىشاھ دەرغەزەپ بولۇپ: «بۇ بىكار نانچىلارنىڭ دەرھال كاللىسى ئېلىنسۇن!» دەپ بۇيرۇپتۇ. ئاندىن كېيىن ئالىم - ئۆلىمالارمۇ پادىشاھنى قايىل قىلغۇدەك جاۋاب تېپىپ بېرەلمەي بېشىدىن ئايرىلىپتۇ. پادىشاھنىڭ بۇ سوئالغا جاۋاب بېرەلمەي پۈتۈن شەھەر بويىچە نۇرغۇن كىشىنىڭ بېشى تېنىدىن جۇدا بوپتۇ.

پادىشاھنىڭ مەلىكە مېھراي ئىسىملىك ئەقىللىك ۋە گۈزەل بىر قىزى بار ئىكەن. مەلىكە دادىسىنىڭ بۇ ئىشلىرىدىن قاتتىق غەزەپلىنىپتۇ. بىر كۈنى مەلىكە مېھراي دادىسىغا: «ئەي دادا، سىز شۇنچە پەم - پاراسەتلىك، بىلىرمەن

كۈندىن - كۈنگە ئەسلىگە كېلىشكە باشلاپتۇ، بوۋاي ھەر كۈنى ئوغلى بىلەن بىللە دەرياغا تور تاشلاش ئۈچۈن كېتىدىكەن، مەلىكە بولسا بوۋاي بىلەن ئوغلى كەلگۈچە ئۆي ئىشلىرىنى قىلىپ، مەزىلىك تاماقلار بىلەن ئۇلارنى خۇشال - خۇرام كۈتۈۋالىدىكەن. ئەمما مەلىكە ھەرگىز زۇۋان سۈرمەيدىكەن. شۇنداقتمۇ بېلىقچى بوۋاي مەلىكىنى ئۆز قىزىدەك ياخشى كۆرىدىكەن.

كۈنلەر ئۆتۈپ، ئايلا ئۆتۈپ بىر كۈنى مەلىكە مېھراي تۇيۇقسىزلا: «ئەي بوۋا، ئوغلۇڭىزغا دېسىڭىز، مېنى ئەمرىگە ئالسا» دەپتۇ. بۇنى ئاڭلىغان بوۋاي ھەيران بولۇپ: «ئەي قەزىم، مەن قول ئىلكىمدە يوق كەمبەغەل بېلىقچىمەن. سىزنى ئوغلۇمغا ئېلىپ بەرگۈدەك بىساتىم يوق، بۇنى قانداق قىلدىمىز؟» دەپتۇ.

مەلىكە بوۋاينىڭ غەم - قايغۇسىنى يوقىتىش ئۈچۈن دەر-ھال: «بوۋا، ئۇنداق دېمەڭ، سىلەر نېمە كىيسەڭلار مەنمۇ شۇنى كىيمەن، سىلەر نېمىنى يېسەڭلار مەنمۇ شۇنى يەيمەن» دەپتۇ. مەلىكىنىڭ بۇ سۆزلىرىدىن تەسىرلەنگەن بوۋاي ئوغلى بىلەن مەلىكىنىڭ نىكاھىنى ئوقۇپ، ئاددىي - ساددا توي قىلىپ قويۇپتۇ. شۇنىڭدىن كېيىن ئۇلار ناھايىتى خۇشال - خۇرام تۇرمۇش كەچۈرۈپتۇ. بىر كۈنى مەلىكە مېھراي قۇلىقىدىكى ھالقىسىنىڭ بىر پېيىنى بوۋايغا بېرىپ: «مۇشۇ ھالقىنى شەھەرگە كىرىپ سېتىپ كېلىڭ» دەپتۇ. بوۋاي مەلىكىنىڭ دېگىنى بويىچە شەھەرگە كىرىپ، ھېلىقى ھالقىنى يېنىدىن چىقىرىشىغا نۇرغۇن كىشى بوۋاينى ئارىغا ئېلىپ: «بۇنداق گۆھەر ھالقا پەقەت پادىشاھنىڭ سارىيىغا لايىق ئىكەن» دەپ ھالقىنى ماختىشىپ سودىدا تالىشىشقا باشلاپتۇ. دەسلەپ ئون تىللا دەپتۇ، كېيىن يۈز تىللا دەپتۇ، ئاخىرى مىڭ تىللاغا چىقىپتۇ. بوۋاي مىڭ تەسلىكتە ئادەملەر توپىدىن ئايرىلىپ، مىڭ تىللا-

تەڭداشسىز ساھىبجامال ياتقۇدەك. پادىشاھ بۇ قىزنى كۆرۈپ
ئەس - ھوشنى يوقىتىپ قويۇپتۇ. بىرقانچە كۈنلەر ئۆتكەن
دىن كېيىن پادىشاھ مەلىكىنى چاقىرىۋېلىپ ئۇنى ئۆزىگە
ھىغا ئېلىش توغرىسىدىكى تەلپىنى ئىزھار قىپتۇ، مەلىكە:
«ماقۇل، ئەمما مېنىڭ شەرتىم بار، ئالدى بىلەن مەن
قانداق كېلىپ قالغانلىقىمنى بىلىۋالاي، مەن ئېقىپ كەلگەن
دەريا بويىغا بېرىپ كېلىشىمگە رۇخسەت قىلغايىسىز» دەپتۇ.
پادىشاھ بۇ شەرتكە دەرھال كۆنۈپتۇ ھەم مەلىكە مېھرايىنى بىر -
قانچە كېنىزەك بىلەن مەپىگە ئولتۇرغۇزۇپ، دەريا بويىغا ئۈزۈك
تىپتۇ. مەلىكە دەريا بويىغا بارغاندىن كېيىن، دەرياغا قاراپ
ئەل - يۇرتنى سېغىنىپتۇ ھەم كۆڭلىدە: «مەن ئەسلىدە بىر كەم
بەغەل يىگىتكە تېگىپ، دادامنىڭ تەختىگە ۋارىسلىق قىلىپ،
خەلقنى ئازاب - كۈلپەتتىن قۇتۇلدۇرمىەن، دەپ قەسەم ئىچ
كەن تۇرسام، ئەمدى پادىشاھقا خوتۇن بولسام قانداق بولىدۇ»
دەپ ئويلاپ ئۆزىنى دەرياغا تاشلاپتۇ. بۇ چاغدا دەريادا
يوغان بىر بېلىق ئۆزىنى ئۇياق - بۇياققا تاشلاپ ئاغزىنى
ئېچىپ تۇرغانىكەن، مەلىكە بېلىقنىڭ ئىچىگە كىرىپ كېتىپتۇ.
بىللە بارغان كېنىزەكلەر چۇرقىرىش يۈگۈرگەن پېتى پادىشاھ
نىڭ ئالدىغا كېلىپ، ئەھۋالنى مەلۇم قىپتۇ. بۇنى ئاڭلىغان
پادىشاھ، مەلىكە مېھرايىنىڭ دەردىدە تاج - تەختنى تاشلاپ،
سەرگەردان بولۇپ، مەلىكىنى ئىزدەپ چىقىپ كېتىپتۇ.

شۇ دەريانىڭ بويىدا بىر بېلىقچى بولۇپ، يالغۇز بالىسى بىلەن
تۇرمۇش كەچۈرىدىكەن. بىر كۈنى بوۋاي ئەتىگەندىلا دەرياغا تور
تاشلىغانىكەن، يوغان بىر بېلىق تورغا ئېلىنىپ چىقىپتۇ. بېلىقچى
بوۋاي خۇشال بولۇپ، بېلىقنىڭ قورسىقىنى يارسا، ئىچىدىن ھېلىقى
ساھىبجامال مەلىكە چىقىپتۇ. قارىسا قىزنىڭ جېنى بار ئىكەن.
بېلىقچى بوۋاي مەلىكىنى ئۆيىگە ئاپىرىپ ئوبدان بېقىپتۇ، قىز

لىپ بۇ گۈزەل شەھەرگە كىرىپ قاپتۇ. ئۇ بۇ شەھەرنى ئۆ-
رۈپ: «نېمىدېگەن ئۆكتەملىك، مېنىڭ شەھىرىمگە ئوخشاش
شەھەر ئالدىڭزىڭ زادى كىم؟...» دەپ خاپا بوپتۇ. ئۇ دەرۋا-
زىدىكى سۈرەتنى كۆرۈپ مەلىكىگە ئاشىقى بىقارار بوپتۇ ۋە
ئۇنى قولغا چۈشۈرۈش نىيىتىگە كەپتۇ. ئەمما مەلىكە بۇ پادى-
شاھنىڭ يامان نىيىتىدىن بىخەۋەر بولغاچقا، پادىشاھنىڭ شە-
ھەرگە كىرىشىگە رۇخسەت قىپتۇ. پادىشاھ قىزنى كۆرۈپلا:
«مېنىڭ ئەمرىمگە ئۆتسىڭىز...» دەپتۇ. مەلىكە دەرھال:
«مېنىڭ ئېرىم بار. سىزنىڭ تەلىپىڭىز شەرىئەتكە دۇرۇس كەل-
مەيدۇ» دەپتۇ. بۇنى ئاڭلىغان پادىشاھ: «مەن بىر پادىشاھ تۇرۇقلۇق
سېنى ئەمرىمگە ئالمايمەنمۇ؟» دېگىنىچە قىلىچىنى يالىڭاچلاپ
تۇ. مەلىكە مۇلايىملىق بىلەن پادىشاھتىن:

«شاھىم، سىلنىڭ نەچچە خوتۇنلىرى بار ئىكەن؟»
دەپ سوراپتۇ.

پادىشاھ كۆرەڭلىك بىلەن: «يۈز خوتۇنۇم بار» دەپ
جاۋاب بېرىپتۇ. مەلىكە: «تەقىرىم، سىلنىڭ يۈز خوتۇنلىرى تۇرۇقلۇق،
شۇلارنىڭ ئۈستىگە يەنە مېنى خوتۇنلۇققا ئالماقچىمۇ؟» دەپ سوراپتۇ.
بۇنى ئاڭلىغان پادىشاھ دەرغەزەپ بولۇپ، مەلىكىگە ئېتىلىپتۇ.
بىراق مەلىكىنىڭ خىزمەتچىلىرى پادىشاھنىڭ پۇت - قوللىرىغا
كىشەن سېلىپ زىندانغا تاشلاپتۇ، بۇنى ئاڭلىغان ئەل - جاما.
ئەت مەلىكىنىڭ باتۇرلۇقىغا ئاپىرىن ئوقۇپ، ئۇنى پادىشاھ قىلىپ
تەيىنلەپتۇ.

مەلىكە تەختكە ئولتۇرغاندىن كېيىن قوشون توپلاپ دادى-
سىنىڭ شەھىرىگە ئاتلىنىپتۇ. مەلىكىنىڭ قوشۇنى دادىسىنىڭ
شەھىرىگە بارغاندىن كېيىن دادىسى ئۆزىگە قارشى قوشۇن كېلى-
ۋاتقانلىقىنى، لېكىن ئۇلار قايسى پادىشاھنىڭ قوشۇنى ئىكەنلى-
كىنى بىلمەيلا ئۇلارغا قارشى ئۇرۇشقىلى قوشۇن چىقىرىپتۇ.

نى قوينغا سېلىپ خۇشال - خۇرام ئۆيىگە قايتىپتۇ. مەلىكە،
بوۋايدىن ئەھۋالنى ئاڭلاپ خۇشال بوپتۇ. بۇ ھالىقنى مەلىكە
مېھراينىڭ دادىسى ئۆز خەزىنىسىدىكى ئەڭ قىممەتلىك گۆھەر-
دىن كۆز قۇيدۇرۇپ ياستىپ بەرگەنىكەن. بۇنداق گۆھەردىن
دۇنيادا ئىككىنچىسى يوق ئىكەن. مەلىكە ئەنە شۇ مىڭ تېللاغا
تامچى، ياغاچچى، نەققاشچى ۋە تۆمۈرچى ئۇستىلارنى چاقىرىپ
دەريانىڭ قىرغىقىغا، خۇددى دادىسىنىڭ تەختىگە ئوخشاش را-
ۋاق سالدۇرۇپتۇ ھەم ئۆزىنىڭ رەسىمىنى دەرۋازىنىڭ تۆپىسى-
گە چاپلاپ قويۇپتۇ. ئارىدىن كۈنلەر ئۆتۈپتۇ، ئايلار ئۆتۈپتۇ.
بىر كۈنى مەلىكىنىڭ ئىشوق - پىراقىدا سەرسان بولۇپ يۈر-
گەن ھېلىقى پادىشاھ، مەلىكىنى ئىزدەپ بۇ يەرگە كېلىپ قاپ-
تۇ. قارىغۇدەك بولسا دەرۋازىغا مەلىكە مېھراينىڭ سۈرىتى
چاپلاقلق تۇرغۇدەك، شۇنىڭ بىلەن پادىشاھ خۇددى گۆھەر
تېپىۋالغاندەك خۇشال بولۇپ، دەرۋازىئەنگە يېلىنىشقا باشلاپ
تۇ: «بۇ مەلىكە مېنىڭ قولۇمدىن قېچىپ كەتكەن، مەن ئۇنى
مىڭ تەسلىكتە ئىزدەپ تاپتىم، مېنى كىرگۈزۈۋەتسەڭلار» دەپ
تۇرۇۋاپتۇ. لېكىن دەرۋازىئەن: «سەن كىم؟ بىز سېنى تونۇمايمىز،
ۋەنگە ھەيۋە قىلىپ قىلىچ ئويناقتىكى باشلاپتۇ. مەلىكە بۇ
ئىشتىن خەۋەر تاپقاندىن كېيىن، پادىشاھنىڭ كىرىشىگە ئىجازەت
بېرىپتۇ، پادىشاھ كىرىپلا مەلىكىگە: «يۈزۈڭنى ئاچ، سەن
مېنىڭ» دەپ قىلىچنى چىقىرىپتۇ، لېكىن مەلىكىنىڭ ئادەملىرى
چاققانلىق بىلەن پادىشاھنى باغلاپ، پۇت - قولغا كىشىن
سېلىپ زىندانغا تاشلاپتۇ. شۇنىڭ بىلەن كۈنلەر ئۆتۈپتۇ، ئايلار
ئۆتۈپتۇ، بىر كۈنى مەلىكە يەنە بىر قۇلۇقىدىكى ھالىقنى سات-
تۇرۇپ گۈزەل، مەنزىرىلىك بىر شەھەر ياستىپتۇ ھەم بۇ شە-
ھەرگە «شەھىرى ئاۋات» دەپ نام قويۇپتۇ. كۈنلەرنىڭ بىر
كۈنى باشقا بىر مەملىكەت پادىشاھى سەيلى - ساياھەت قىت

شېپالىق ئوت

بۇرۇنقى زاماندا چەت بىر يېزىدا قاۋۇل ئىسىملىك بىر بالا ئۆتكەنىكەن. قاۋۇلنىڭ ئائىلىسىدە دادىسى، ئانىسىدىن باشقا بىر جەدە تاي، بىر شوخ كۈچۈكى بار ئىكەن. كۈنلەرنىڭ بىرىدە قاۋۇلنىڭ دادىسىنىڭ كۆزى قارىغۇ بولۇپ قاپتۇ. قاۋۇل دادىسىغا بەك ئامراق بولغاچقا، كېچە - كۈندۈز يىغلاپ، دادىسىنىڭ كۆزىگە شېپا تېپىشنى ئويلايدىغان بوپتۇ.

قاۋۇل بىر كېچىسى چۈشىدە ئاپئاق ساقاللىق لوقمان ھېكمىگە يولۇقۇپ، دادىسىنىڭ كۆزىگە داۋا قىلىپ قويۇشنى ئۆتۈنۈپتۇ. لوقمان ھېكمى قاۋۇلغا تەسەللى بېرىپ: — بالام، داداڭنىڭ كۆزى چوقۇم ئېچىلىدۇ. لېكىن ئۇ ساڭا باغلىق. سەن جاپا - مۇشەققەتتىن، خەتەردىن قورقماي، چىمەن تاغقا بارساڭ، ئالۋاستىنىڭ ماكانىدا يوپۇرمىقى ئۇششاق، يىلتىزى سېرىق بىر خىل شېپالىق ئوت بار. ئەنە شۇنى ئەكىلىپ قاينىتىپ داداڭغا ئىچۈرسەڭ ۋە كۆزىگە سۈرمە قىلساڭ، دەرھال ئېچىلغۇسىدۇر. مەن ساڭا ئاق يول تىلەيمەن، — دەپتۇ. شۇ ئەسنادا كۈچۈكنىڭ قاتتىق ھاۋشىشى بىلەن قاۋۇل ئويغىنىپ كېتىپتۇ. دادىسىنىڭ كۆزىنى ئاچىدىغان شېپالىق ئوت قاۋۇلنىڭ

لېكىن ئۇلار تەڭ كېلەلمەي مەغلۇپ بوپتۇ. شەھەردە پادىشاھقا يار - يۆلەك بولغۇدەك بىرەر مۇ ئادەم چىقماپتۇ. شۇنىڭ بىلەن مەلىكە دادىسىنىڭ شەھەردىكى ئىشغال قىلىپ، ئېرىنى دادىسىنىڭ ئورنىغا پادىشاھ قىلىپ تەيىنلەپتۇ. ئاندىن كېيىن ھېلىقى زىن دانغا تاشلانغان ئىككى پادىشاھنىڭ شەھەردىنمۇ ئىشغال قىلىپ، ئاخىرى مەلىكە ئۆزى «شەھىرى ئاۋات» قا، ئېرى ھېلىقى ئۈچ شەھەرگە كىرىپ پادىشاھ بولۇپ، ئەلى ئادىل سوراپتۇ. ئەل پاراۋان بولۇپ، مەلىكەت قۇدرەت تېپىپتۇ، خەلقلەر بالايدىن ئاپەتتىن قۇتۇلۇپتۇ.

(«بۇلاق» ژۇرنىلىنىڭ 1989 - يىلى 1 - ساندىن ئېلىندى).

كۆرسەت، — دەپتۇ. كۈچۈك قۇيرۇقىنى شىپا كىشىسى رازى بوپتۇ. قاۋۇل تاينىڭ بېشىنى سىيلاپ تۇرۇپ: — تايجىقىم، تايجىقىم چاچا چەكتىڭ، يەنە ئازراق غەيرەت قىل، — دەپتۇ. تاچاق بېشىنى قاۋۇلغا سۈركەپتۇ. ئۇلار يەنە ئىككى كۈن مېڭىپ چىمەن تاغقا يېتىپتۇ. بۇ تاغ شۇنداق گۈزەل ئىكەنكى، ھەممە يېرى ياپىيىشلىققا تولغان گۈل — چىمەنلىك ئىكەن. تاي كىشىنى، كۈچۈك ئېغىزى خۇشال بولۇشۇپتۇ.

ئۇلار ھاردۇقىنى چىقارغاندىن كېيىن قاۋۇل كۈچۈككە: — كۈچۈكۈم، سەن بېرىپ دورىلىق ئوتنىڭ نەدىلىكىنى بىلىپ كەلگىن، شۇنىڭغا دىققەت قىلغىنكى، ھەرگىز قالايمىقان ھاۋشىما، ياۋا جانىۋارلارنى تۇتسىمەن دەپ قوغلىما! بىز ئالۋاستى ماكاندا تۇرۇۋاتىمىز، — دەپتۇ.

كۈچۈك ئۇلار ئارىسىغا شۇڭغۇپ، دورىلىق ئوتنى ئىزدەپ مېڭىپتۇ. بىر ئاش پىشىمدىن كېيىن، قايتىپ كېلىپ غىڭشىغىدىن نىچە بۇ دورىلىق ئوتنى ئالۋاستى بەك قاتتىق ساقلايدىغانلىقىدىن خەۋەر بېرىپتۇ.

قاۋۇل غەمگە چۆككەن ھالدا ئۇيان ئويلاپ، بۇيان ئويلاپ، ئاخىرى ئالۋاستىنىڭ گۈلدۈرمامىدىن قورقىدىغانلىقىنى ئەسلىپتۇ. دە، ئاسماندا قارا بۇلۇت پەيدا بولۇشىنى كۈتۈپتۇ. بىر كۈندىن كېيىن تاغنى تۇمان قاپلاپ، چاقماق چېقىپ گۈلدۈرلەشكە باشلاپتۇ. قاۋۇل خۇشال كەيپىياتتا تاينى يېتىملىپ، كۈچۈككە ئەگىشىپ يولغا چىقىپتۇ. ئالۋاستىلار گۈلدۈرمامىدىن قورقۇپ، تاغ ئۆڭكۈرلىرىگە مۆكۈنۈپتۇ. قاۋۇل ئاخىرى شىپالىق ئوتنى تېپىپ يۇلماقچى بوپتۇ. لېكىن شۇ چاغدا كۈچۈك پۇتلىرى بىلەن يىملىتىپ تۇتۇشنى تاتىلاپتۇ. قاۋۇل تاي ۋە كۈچۈك بىلەن بىرلىشىپ تارتىپ ئاخىرى شىپالىق ئوتنى يۈلۈپتۇ. — دە، ئاندىن:

خىيالىدىن بىردەم نېھرى بولماپتۇ. ئۇ مەھەللىسىدىكى چوڭلاردىن «چىمەن تاغ» نىڭ قەيەردىلىكىنى، ئۇ يەرگە قانداق بارغىلى بولىدىغانلىقىنى سوراشقا باشلاپتۇ. ئۇزۇن يىل سەپەردە يۈرگەن بىر بوۋاي:

چىمەن تاغ دېگەن بەك يىراق، ئالاھىزەل ئاتلىق ئون كۈنلۈك يول. بەش كۈنلۈك يولدا بىر تېمىم سۇ، بىر تال گىياھ ئۇچرىمايدۇ. چىمەن تاغ دېگەن جىن - ئالۋاستىلار ماكانى. ئۇ يەرگە بارغان ئادەم ساق قالمايدۇ. بالام، سەن ئەجەب بۇنى سوراپ قالدىڭغۇ؟ - دەپتۇ. قاۋۇل يىغلاپ تۇرۇپ دادىسىنىڭ ئەھۋالىنى ۋە كۆرگەن چۈشنى سۆزلەپ بېرىپتۇ. بۇنى ئاڭلىغان بوۋاي بېشىنى چايقاپ:

- سەن تېخى كىچىك، يول بەكمۇ خەتەرلىك، بۇ نىسە تىڭدىن يان ئوغلۇم، داداڭنىڭ كۆزى ئاستا - ئاستا ئېچىلىپ قالار، - دەپ نەسەھەت قىپتۇ.

قاۋۇل دادىسى ئۈچۈن ھەر نېمە بولۇشقا رازى بولۇپ، چىمەن تاغقا بېرىش نىيىتىدىن يانماپتۇ ۋە يول تەييارلىقىغا كىرىشىپتۇ. بىراق ئانىسى:

- قاۋۇل بالام، ئەمدى ئون ئىككى ياشقا كىردىڭ، مۇنداق خەتەرلىك يولغا سېنى ئەۋەتىشكە كۆڭلۈم چىدمايدۇ، بارمىغىن، - دەپتۇ.

- ياق ئانا، مەن دادام ئۈچۈن جاپادىن قورقمايمەن، دورىنى چوقۇم ئەكىلىمەن، - دەپ تۇرۇۋاپتۇ. ئاخىرى بىر ئاي ۋاقىتنى قەرەل قىلىپ، تېپىغا مىنىپ، كۈچۈكىنى ئەگەشتۈرۈپ يولغا چىقىپتۇ. يول يۈرسەمۇ مول يۈرۈپ يەتتە كۈندە چىمەن تاغ ئېتىكىگە يېتىپ بېرىپ، بىر كۈن دەم ئاپتۇ.

قاۋۇل كۈچۈكىنىڭ بېشىنى سىيلاپ تۇرۇپ، - كۈچۈكۈم، سېنىڭ ئايىڭنىڭ چاقتان، لېكىن ئالدىراقسان سەن، يەنە ئىككى كۈندە چىمەن تاغقا يېتىمىز، شىپالىق ئوتنى ئەكىلىشكە كۈچۈڭنى

باتۇرلۇقىغا ئاپىرىن ئوقۇپتۇ. شىپالىق ئوتنى قاينىتىپ دادىسىغا
ئىچكۈزۈپتۇ ۋە كۆزىگە سۈرمە قىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن بوۋاينىڭ
كۆزى ئېچىلىپتۇ. بوۋاي خۇشاللىقىدا قاۋۇلنى باغزغا بېسىپتۇ.

(«شىنجاڭ ئۆسمۈرلىرى» گېزىتىنىڭ 1984 - يىلى 13 -
يانۋار سانىدىن ئېلىندى).

— تايچىقىم، بار كۈچۈك بىلەن چاپا — دېگىنىچە سەكرەپ
تايغا مىنىپتۇ. تايچاق ئۇچقاندەك چېپىپ ئىككى كۈنلۈك يولنى
بىر كۈندە بېسىپتۇ. ئۇلار دەم ئېلىۋاتقاندا قاۋۇل:

— كۈچۈكۈم، سېنىڭ ئايغىڭ چاققان، ئەگەر ئالۋاستىلار
قوغلاپ كەلسە، سەن دورىنى ئالغىن — دە. يۈگۈرگىن، بىز
تاي بىلەن ئالۋاستىنى توسىمىز، — دەپتۇ.

— ياق، سىلەر مېڭىڭلار، ئالۋاستى كەلسە مەن ئۇنىڭ پۈت
سىڭىرىنى چىشلەپ ماڭالماس قىلىۋېتىمەن، — دەپتۇ.

ئۇلار يەنە يولغا چىقىپ مېڭىپ مەھەللىگە كېلىشكە ئىككى
كۈن قالغاندا ئىچىدىغان سۈيى، يەيدىغان ئوزۇقى تۈگەپ كېتىپتۇ.
تاي مۇ ھېرىپ ئاران — ئاران مېڭىپتۇ.

قاۋۇل بۇ ئەھۋالدا يۇرتىغا بارالمايدىغانلىقىغا كۆزى
يېتىپ، كۈچۈككە:

كۈچۈكۈم، سەن كېتىۋەر، بېرىپ بىزنىڭ ئەھۋالىمىزنى
ئۆيىگە خەۋەر قىل، — دەپتۇ. كۈچۈك يۈگۈرۈپ كېتىپتۇ.

قاۋۇل ئارقىدىن تايىنى يېتىلەپ مېڭىۋېرىپتۇ.
ئەمدى گەپنى مەھەللىدىن ئاڭلايمىز.

قاۋۇلنىڭ ئانىسى يىگىرمە، نەچچە كۈندىن بېرى مەھەللى
چېتىدىكى دۆڭگە چىقىپ تاقەتسىزلىك بىلەن قاۋۇلنىڭ يولغا

قارايتتۇ. قاۋۇلنىڭ ئاغىنىلىرىمۇ ئۇنىڭ يولغا تەقەززا بولۇۋات
قاندا، كۈچۈك جانۋار تىللىرىنى غېرىچ سائىكىلاتقان ھالدا

يېتىپ كېلىپ ئانىنىڭ پېشىدىن تارتىپتۇ.
قاۋۇلنىڭ ئاغىنىلىرى ئوزۇقلۇق ئېلىپ، قاۋۇلنىڭ ئالدىغا

قاراپ ئات چاپتۇرۇپتۇ. ئۇلار يېرىم كۈن ماڭغاندا قۇم ئۈستىدە
قىيىنلىپ، ئۆمىلەپ كېلىۋاتقان قاۋۇلنى كۆرۈپتۇ — دە، چاپسان بېرىپ

ئۇنىڭ گەز باغلاپ كەتكەن لەۋلىرىگە سۈتمىتىپ، ئوزۇقلاندۇرۇپتۇ.
قاۋۇل ئاغىنىلىرىنىڭ ھەمراھلىقىدا مەھەللىگە قايتىپ

كەلگەندە، ئەھلى جامائەت قاۋۇلنىڭ ئۆيىگە يىغىلىپ، ئۇنىڭ

رېپ، ئۆزىنىڭ كۆپ گەپ قىلماي يولغا راۋان بولغانلىقىنىڭ سەۋەبىنى چۈشەندۈرۈپتۇ.

— ھە، «ئۈنچە - مارجان تاش ئىكەن، ئارپا - بۇغداي تاش ئىكەن» دېگەننى ئاڭلىمايمىدىڭ، — دەپ ھېكايە قىپتۇ دېھقان، — مەنمۇ كاتتا سودىگەرنىڭ بالىسى ئىدىم، بىر قېتىم كېمىلەرگە مال قاچىلاپ، يىراق سەپەرگە چىقتۇق. دېڭىزدا قاتتىق بوران چىقىپ يولدىن ئېزىپ ئادىمىزاتسىز بىر ئارالغا چىقىپ قالدۇق. شۇ چاغدا كېمىدىكى ھەممە مال - دۇنيالار بىز ئۈچۈن يۈك بولۇپ، كېمىنىڭ بۇلۇڭىدا تاشلىنىپ قالغان بىر قاپ بۇغداي جېنىمىزنى ساقلاپ قالغانىدى. شۇنىڭدىن تارتىپ بىر تال دان كۆرسەممۇ ئېرىتمەي ئېگىلىشىمنىڭ سەۋەبى شۇ. بېشىڭغا كۈن چۈشكەن بولسا ئەكەل تاغرىڭنى، — دېھقان شۇنداق دەپ بەكرىنىڭ تاغرىغا كۆتۈرەلسىڭۇچىلىك بۇغداي قاچىلاپ بېرىپتۇ.

دېھقاننىڭ سۆزلىرى بەكرىنى قاتتىق ئويغا سايپتۇ. ئۇ ھېلىقى بۇغداينىڭ يېرىمىنى ئوزۇق قىلىپ، يېرىمىنى شۇ يىلى تېرىپتۇ. كۆزدە بىر تال دانىمۇ زايە قىلماي يىغىۋاپتۇ. شۇنداق قىلىپ، يىلدىن - يىلغا ئاشلىقى كۆپىيىپتۇ. بالا - چاقىلىق بولۇپ كۈنلىرى بەختلىك ئۆتۈپتۇ.

«بەكرى قانداق قىلىپ بېيىپ كەتتى؟» دەپ سورىغانلارغا ئۇ: «ئاشنى خارلىغاننىڭ ھالىغا ۋاي، ئاشنى قەدىرلىگەن بولۇر باي» دەپ جاۋاب بېرىدىغان بوپتۇ.

(ئىلى دەرياسى) ژۇرنىلىنىڭ 1989 - يىلى 2 - سانىدىن ئېلىندى.

ئېيتقاندىن، ئۇلار «ھە» دەپلا قويۇپتۇ. يەنىلا ئۆزىنىڭ ئويۇن. تاماشىسى بىلەن بۇلۇۋېرىپتۇ، ئارىدىن ئۇزۇن ئۆتمەي خۇدا بەردى ئالەمدىن ئۆتۈپتۇ.

خۇدا بەردى ئالەمدىن ئۆتكەندىن كېيىن، يەتتە ئوغلى بىلەن كېيىنكى يەككە ئوغلى ئارىسىدا مىراس تاللىشىش باشلىنىپتۇ. يۇرت - جامائەت خۇدا بەردىنىڭ بارلىق دەپنە - دۇنيا - سىنى توققۇز ئۇلۇش قىلىپ، يەتتە ئوغلىغا يەتتە ئۇلۇش، ئانا - بالغا بولسا ئىككى ئۇلۇشنى بۆلۈپ، دەۋانى لىلا ئايرىپ قويۇپتۇ.

يەتتە ئوغۇل ھويلا ئىچىدىكى بىر ئېغىز ئۆيدە لىگىرچاق ياساپ ساتىدىكەن. ئۇلارنىڭ بازارغا ئاپارغان ماللىرى كۈندىن - كۈنگە كاساتلىشىپتۇ. يەككە تازنىڭ ياسىغان لىگىرچاقلرى بازارغا كىرىش بىلەنلا سېتىلىپ تۈگەيدىكەن. بۇنى كۆرگەن يەتتە تازنىڭ ئۇنىڭغا ئىچى تارلىق قىلىپ، بىر كۈنى كېچىدە ئۇلار مەسلىھەتلىشىپتۇ، ئۇلار يەككە تازنىڭ ياسىغان لىگىرچاقلرىنى كۆيدۈرۈۋېتىپتۇ. ئەتسى يەككە تاز ئورنىدىن تۇرۇپ قارىمۇ خۇدەك بولسا، لىگىرچاقلرىنىڭ ھەممىسى كۆيۈپ كۈل بولغا. نىكەن، ئۇ بۇنى يەتتە تازنىڭ قىلغانلىقىنى جەزىم قىپتۇ - دە، ئىككىلىنىپ تۇرماستىن لىگىرچاقلنىڭ كۈلىنى ئىككى تاغارغا سېلىپ يەكشەنبە كۈنى سەھەردە بازارغا ئېلىپ كەپتۇ. كۆرگەن - بىلگەنلەر ئۇنىڭدىن:

— ھەي تاز، تاغرىڭدىكى نېمە؟ — دەپ سوراپتۇ.

يەككە تاز:

بىر تاغاردىكى زىچقە ئالتۇن، يەنە بىر تاغاردىكى كېپەك ئالتۇن، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ.

بازار ئەھلىدىن بىرەيلەن ھەيران بولۇپ، «كېپەك ئالتۇن قانداق بولىدىغاندۇ؟» مەيلى ئالسام ئالاي، دەپ بىر تاغرىنى ئون چارەكتىن، ئىككى تاغرىنى يىگىرمە چارەك ياكىيۇغا سېتىپ

يەككە تاز بىلەن يەتتە تاز

بۇرۇننىڭ بۇرۇنسىدا، بىر شەھەردە خۇدا بەردى ئىسىملىك بىر ياماقچى ئۆتكەنىكەن.

ئۇ ئايالى ئۆلۈپ كەتكەندىن كېيىن، يەتتە ئوغلىنى ئۆزى بېقىپ چوڭ قىپتۇ، خۇدا بەردى ئۆزىنىڭ كەسپىگە بالىلىرىنىڭ ۋارىسلىق قىلىشىنى دائىم ئويلايدىكەن، ئەمما ئوغۇللىرى بۇنى ئويلاپمۇ قويمايدىكەن.

كۈنلەردىن بىر كۈنى خۇدا بەردى كۆڭلىدىكىنى بالىلىرىغا ئېيتىپتۇ.

— ئاۋۋال ئاكامىز ئۆگەنسە بىزمۇ بىر — بىرلەپ ئۆگىنىش جىز، — دېيىشىپتۇ بالىلارنىڭ كىچىكلىرى.

كۈنلەر ئۆتۈپتۇ، ئايىلار ئۆتۈپتۇ، خۇدا بەردى قېرىپ مۇكچىيىپتۇ، ئوغۇللىرى بولسا ئويۇن — تاماشىغا بېرىلىپ كېتىپ ئاتىسىنىڭ ھۈنرىنى ئۆگىنەلمەپتۇ. بالىلىرىدىن كۆڭلى قالغان خۇدا بەردى دوست — يارەنلىرىنىڭ ياردىمى بىلەن بىر خوتۇنغا ئۆيلىنىپ — تۇ ۋە بۇ خوتۇندىن بىر ئوغۇل پەرزەنت كۆرۈپتۇ. ئايالىنىڭ تېجەشلىك بىلەن ئۆي تۇتۇشى ۋە چەددىسى،كى ئارقىسىدا ئۇ — لارنىڭ ھال — ئوقىتى كۈندىن — كۈنگە ياخشىلىنىپتۇ.

«يېتىمنىڭ ئاغزى ئاشقا تەگسە، بۇرنى قاناپتۇ» دېگەندەك، شۇ كۈنلەردە ياماقچى خۇدا بەردىنىڭ كېسىلى كۈندىن — كۈنگە ئېغىرلىشىپتۇ. ئۇ چوڭ بالىلىرىغا ئىلگىرىكى تەلپىنى

تازنىڭ سىرىنى پاش قىپتۇ. بۇ گەپ قۇلاقتىن - قۇلاققا
ئۆتۈپ ئاخىرى يۇرت باشلىقىنىڭ قۇلقىغا يېتتۇ. ئۇ يەتتە
تازنى ئۇرۇپ، ھەر بىرىگە بەش تىلادىن جەمئىي ئوتتۇز بەش
تىلا جەرىمانە قويۇپ، ئېشەكنى جەرىمانە پۇلىغا ھېسابلاپ
يەتتە تازنى قۇرۇق قول بازاردىن قوغلاپ چىقىرىپتۇ. ئۆز
رىدە بۇنداق رەسۋاچىلىقنى كۆرمىگەن يەتتە تازنىڭ غەزىپى
ئۆرلەپ، يەككە تازنى ئۆلتۈرۈش پىلانىنى تۈزۈپتۇ، ئۇلار ئاخىرى
ئىككى چارەك بۇغداي ئۇندا قويماق سېلىپ، ئىككى - ئۈچ تا -
غارغا قاچىلاپتۇ، ئوتتۇرانچى تاز ئەقىل كۆرسىتىپ مۇنداق
دەپتۇ:

— بۇ يەككە تازنى مۇشۇ قويماق سالغان تاغارغا سېلىپ،
ئېلىپ ماڭايلى، ئۇنداق قىلمىساق بۇ ئىشنى خەلقى ئالەم
بىلىپ قالسا رەسۋا بولىمىز.

قالغان ئالتە تاز بۇنىڭ ئەقلىگە بارىكالا ئېيتىپتۇ ۋە
شۇنداق قىپتۇ.

ئۇلار مېڭىپتۇ - مېڭىپتۇ، بىر يەرگە كەلگەندە چوڭ بىر
دەرياغا دۇچ كەپتۇ، ئۇلار يەككە تاز سولانغان تاغارنى دەريا
بويىغا قويۇپ، يېقىن ئەتراپتىكى مەھەللىگە بېرىپ قېتىم تېپ
پىپ ئىچىپتۇ. يەككە تاز تاغاردىن قۇتۇلۇشنىڭ ئامالىنى كۆز-
لەپ، تاغارنىڭ ئىچىدە تۇرۇپ توۋلاپتۇ. يېقىن ئەتراپتا بىر ھا-
رامزادە تاز قوي بېقىۋاتقۇدەك، ئۇ بۇ ئاۋازنى ئاڭلاپ «نېمە»
ئىشتۇ دەپ ئاۋاز چىققان تەرەپكە كەلسە بىر تاغار تۇرغۇدەك،
مالچى تاز تاغارنى ئاچقانىكەن، ئىچىدىن بىر تاز چىقىپ ھې-
لىقى مالچى تازغا ھىجىيىپ قاراپتۇ ۋە ئۇنىڭدىن:

— ئاداش قۇيماق يەمسە؟ — دەپ سوراپتۇ.

— بەرسەڭلا يەيمەن، — دەپتۇ مالچى تاز.

يەككە تاز:

— ئۇنداق بولسا تاغارنىڭ ئىچىگە كىرىپ يەڭلار، بولمىسا

ۋاپتۇ، يەككە تاز ھېلىقى كىشىگە:

— ئاغزىنى ھازىر ئاچماي ئۆيگە ئاپىرىپ ئاچسىلا، بول
مىسا بۇنى كۆرگەنلەر كۈلۈپ قويسا زىنچە ئالتۇن كۆمۈرگە،
كېپەك ئالتۇن كۈلگە ئايلىنىپ قالىدۇ، — دەپتۇ ۋە ئىككى تاغار
ياڭيۇنى ئېلىپ ئۆيگە قايتىپتۇ. ئۇ بىر داس ياڭيۇنى يۇيۇپ،
تازىلاپ قازانغا سېلىۋاتقاندا، يەتتە تاز پايدا — مەنپەئەت
توغرىسىدا بىر — بىرىگە گەپ بەرمەي ئۆيگە كىرىپ كەپتۇ —
دە، يەككە تازنىڭ ئوچاق بېشىدا ئولتۇرغانلىقىنى كۆرۈپ، ئۇ—
نىڭدىن سورايتۇ:

— ھەي تاز، بۇ ياڭيۇلارنى نەدىن ئالدىڭ؟

— سىلەرلىكىڭىز چاقىلىرىمنى كۆيدۈرۈپ ياخشى قىلغان ئىكەنسىلەر،
مەن ئۇنىڭ كۈلى بىلەن كۆمۈرىنى تاغارغا قاچىلاپ ياڭيۇغا
تېگىشىپ ئەكەلدىم. مانا بۇ قازانغا سالغان ياڭيۇلار لىڭگىر—
چاقنىڭ كۈلىگە كەلگەن، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ.

ئۇلار بۇنىڭغا ھەيران قاپتۇ ۋە ئۆزلىرىمۇ شۇنداق قىل-
ماقچى بوپتۇ. يەتتە تاز ئۆزلىرى ياساپ پۈتتۈرۈپ قويغان لىڭ-
گىر چاقىلىرىنىڭ ھەممىسىنى كۆيدۈرۈپ، كۆمۈر بىلەن كۈلىنى ئاي-
رىپ ئون تۆت تاغارغا قاچىلاپ، قوشنىلىرىنىڭ بىرقانچە ئېشەكلى-
رىنى ئىشامتىشكە مايلىۋېلىپ، بازار كۈنى سەھەردە «يارە بېيىم ئاللاھ»
دەپ شەھەرگە راۋان بوپتۇ. ئۇلار بازارغا يېتىپ كېلىپ، تۆت
كوچىنىڭ تۆت دوقمۇشغا بېرىپ «ماللىرى» نى قاتار تىزىپ
قويۇپتۇ ۋە كانىيى يىرتىلغۇدەك توۋلاپتۇ:

— خېرىدار كۆزۈڭ بولسا كۆرەرسەن، زىنچە ئالتۇن بىلەن
كېپەك ئالتۇن ساتىمىز، نەرخى ئەرزان، سۈپىتى ئوبدان ...

ئۆتكەن ھەپتە يەككە تازدىن «مال» ئېلىپ ئۆتتۈرۈۋەت-
كەن ھېلىقى خېرىدار كېلىپ قارىغۇدەك بولسا ئىش ئۆتكەنكى-
دەك ئىكەن، خېرىدار شۇ جايدىلا غوۋغا چىقىرىپتۇ، يەتتە

ئىگەمبەردى

بۇرۇننىڭ بۇرۇنىدا توقسۇنباي دېگەن بىر مەرگەن ئۆت-
كەنەنكەن. ئەل - يۇرت ئۇنى: «ئاتقان ئوقى زايە كەتمەيدۇ»
دەپ تەرىپلىشىدىكەن. توقسۇنباي يەتمىش ياشقا كەلگەندە،
قوزۇقتا يىگىرمە يىل ئېسىقلىق تۇرغان ئوقيانى قايتا قولغا
ئېلىپ، ئۆزىنى بىر سىناپ باقماقچى بولۇپ يەنە ئوۋغا
چىقىپتۇ.

توقسۇنباي ئېتىغا مىنىپ، بىر بەلدىن ئېشىپ ئوتلاۋاتقان
بىر توپ كېيىكنىڭ ئۈستىدىن چۈشۈپ قاپتۇ. ئوقيانى ئوقلاپ،
ئەڭ چەتتە ئوتلاۋاتقان بىر كېيىكنى ئېتىپتۇ. كېيىك شۇ يەر-
گىلا يىقىلىپتۇ. توقسۇنباي: «خۇدا ماڭا ئۇزۇن ئۆمۈر بېرىپ-
سەن، كۆز نۇرۇمدىنمۇ ئايرىماپسەن» دەپ خۇداغا شۈكرى ئېيتىپ،
كېيىكنى بېسىپ بوغۇزلىۋاپتۇ. ياش ۋاقتىدىكى ئادىتى بويىچە
كېيىكنىڭ ئىچىنى يارماستىن تۆشۈنى ئايرىپ ئاپتۇ، ئازراق
كاۋاپ قىلماق بولۇپ، بىر پارچە گۆشنى ئەمدىلا كېسىۋېلىپ
قولغا ئېلىشىغا، گۆش چاچراپ چىقىپ كېسىلگەن ئورنىغا
بېرىپ يېپىشىپ قاپتۇ. كېيىكنىڭ تاش ئۈستىدە تۇرغان تۆشمۇ
سىرىلىپ چۈشۈپ، كېيىكنىڭ گەۋدىسىگە يېپىشىپ قاپتۇ. كېيىك
ساپاق بولۇپ ئەسلىگە كېلىپ، ئورنىدىن ئىرغىپ تۇرۇپ
قېچىپتۇ. بۇ كارامەتكە توقسۇنباي ھەيران بولۇپ:
— ئەي كېيىك، ھېچ بولمىغاندا بۇ سىرنىڭ باش ئاخىرىنى
بولسىمۇ بىلىپ قالاي، زادى «-ايۋانمۇ سەن، شەيتانمۇ؟!» دەپ

ئاكام كۆرۈپ قالسا يېگۈزمەيدۇ، دەپتۇ.
ئۆمرىدە قۇيماق يېپ كۆرمىگەچكە ماقۇل بولۇپ تاغارنىڭ
ئىچىگە كىرىپتۇ، پۇرسەتنى غەنىيمەت بىلگەن يەككە تاز تاغار-
نىڭ ئاغزىنى چىكىپ قويۇپ، مالچى تازنىڭ قويلىرىنى ھەيدەپ
كېتىپ قاپتۇ. يەتتە تاز قايتىپ كېلىپ تاغارنى دەرياغا تاش
لاپتۇ. ئۇلار ئۆيگە ماڭايلى دەپ تۇرۇشىغا يەككە تاز بىر پادا
مالنى ھەيدەپ كېلىۋاتقۇدەك، ئۇلار سىنىچلاپ قارىغۇدەك بولسا،
ئۆزلىرى سۇغا تاشلىۋەتكەن يەككە تاز ئىكەن، چوڭ تاز:
— يا پىرسەي! ماۋۇ تازنىڭ يامانلىقىنى، ھازىر دەرياغا
تاشلىۋەتسەك، ئۇياقتىن بىر پادا مالنى ھەيدەپ كېلىۋاتىدۇ -
يا؟ — دەپتۇ ۋە ئۇنىڭدىن سورايتۇ:

— ھەي تاز، قوينى نەدىن تاپتىڭ؟ يەككە تاز:
— ھەي ئاكا، سىلەر مېنى دەرياغا تاشلىۋەتكەن ئىدىڭلار،
دەرياغا چۈشۈپ قارىسام دەريانىڭ ئاستىدا نۇرغۇن
مال بار ئىكەن، ئاپئاق ساقال بىر بوۋاي كېلىپ: «كۈچۈڭنىڭ
يېتىشىچە ئېلىپ مال قىلىۋال» دېدى. شۇنىڭ بىلەن مۇشۇ مال
لازىنى ھەيدەپ چىقتىم، — دەپتۇ.

— يەنە بارمىكەن؟ — دەپ سورايتۇ يەتتە تازنىڭ بىرى،
— بار ئىكەن، بار بولغاندىمۇ ئىنتايىن كۆپ ئىكەن.
ھەر سېمىز، ھەر سېمىز قويلار ئوتلاپ يۈرىدۇ، —
دەپتۇ يەككە تاز. ئۇلار يەككە تازنىڭ كېپىنى «راست» دەپ
بىرىنىڭ كەينىدىن بىرى ئۆزىنى دەرياغا تاشلاپتۇ. يەككە تاز
ھېلىقى مالچى تازنى ئىزدەپ دەريانىڭ بىر يېرىدىن تېپىۋېلىپ ئۇنى
قۇتۇلدۇرۇپ، ئۇنىڭ ماللىرىنى قولغا بېرىپ، ئۇنىڭغا كۆپ
رەھمەتلەرنى ئېيتىپ كېتىپ قاپتۇ. شۇنىڭ بىلەن خەلق ئارىسىدا:
«ئورنىنى كىم كولىسا ئۆزى چۈشەر» دېگەن ماقال تارقالغان
ئىكەن.

«بۇلاق» ژۇرنىلىنىڭ 1988 - يىلى 4 - سانىدىن ئېلىندى

لەرنى بېكىتتى. بىر كۈنى: «مۇشۇ ئالتۇن زەنجىرنى قىزغا ئېلىپ بارسام، بەلكىم مېنى ئۆز ئەسلىمگە قايتۇرار» دېگەن ئۈمىد تە ئاسمانغا كۆتۈرۈلۈم - دە، قىزنىڭ ئىشىكىگە بېرىپ قوندۇم. قىز مېنى كۆرۈپ، - ھەي جانىۋىرىم كەلدىڭمۇ؟ - دەپ قولغا ئېلىپ باش - كۆزۈمنى سىيلاپ، پۈتۈمدىكى ئالتۇن زەنجىرنى يېشىۋالدى. ئاندىن ھېلىقى ئۇزۇكنى بارمىقىدىن چىقىرىۋېتىپ قانچىغا ئايلاندۇردى - دە، ئىت بولۇپ كەت! دەپ ماڭا بىر قامچا ئۇردى. مەن يوغان بىر ئىتقا ئايلىنىپ قالدىم.

ئۆز تەقدىرىمدىن ھەسرەتلىنىپ بېشىم قاينان تەرەپكە ماڭدىم. يېرىم كېچە بولغاندا سەككىز كىگىز ئۆي تىكلىگەن بىر قويچىلار مەھەللىسىگە يېتىپ كېلىپ، مال قورۇلىرىنىڭ چېتىدە ياتاتتىم، بىر چاغدا ئوپۇر - توپۇرچىلىكتىن ئويغىنىپ كەتتىم. قارىسام، قويلارغا بۆرە تەگكەنسەن. بىر توپ بۆرە بىلەن ئېلىشىپ ھەممىسىنى تالاپ يېقىتتىم. تاڭ ئاتقاندا قويچىلار ئويغىنىپ، قاشانىڭ ئەتراپىدىكى بۆرە ئۆلۈكلىرىگە قاراپ ھەيران بولۇپ قېلىشتى، بىر قېرى قويچىنىڭ ماڭا كۆزى چۈشۈپ: «قاراڭلار، بۇ كىمنىڭ ئىتىدۇ؟ بىزنى كېچە كەلگەن بالا - قازادىن قۇتۇلدۇرۇپ تاپتۇ!» دېدى.

شۇ كۈندىن باشلاپ قويچىلارنىڭ ئەتىۋارلىق ئىتى بولۇپ قالدىم، ئۇلار مېنى كۆڭۈل قويۇپ باقتى. مەن بولغاچقا كېچە لىرى بەخىرامان ئۇخلايدىغان بولدى. ماللىرى كۆپىيىپ قورۇغا سىغمايلىرىنى سېتىپ ئالتۇنغا ئالماشتۇرۇشتى. بىر كۈنى قويدىلار ئارىسىدا بۇ ئالتۇنلارنى بۆلۈشۈۋېلىش توغرىسىدا ماجىرا چىقتى. شۇ چاغدا ھېلىقى قېرى قويچى:

- ھەي قويچىلار، بىزگە نېمە يېتىشمەيدۇ، بۇ ئالتۇننى بۆلۈشۈپ نېمە قىلىمىز، ئۇنىڭدىن بۇنى سادىق ئىتىمىزنىڭ بويىنىغا ئېسىپ قويايلى، بۇ كەلگەندىن بېرى مېھىمىز ئامان، تۈر-مۇشىمىز تىنچ بولۇپ قالدى، - دېدى.

سوراپتۇ. كېيىن كەينىگە قاراپ:

— مېنىڭ ئەھۋالىمنى ئىگە مېرەردىن سورا! — دەپتۇدە،
كۆزدىن غايىب بوپتۇ.

توقسۇنباي تېخىمۇ ھەيران بولۇپ ئۆيىگە قايتىپتۇ.
بۇ سىرنىڭ تېگىگە يەتمەك بولۇپ يىراق — يېقىندىكى
ئىگە مېرەدى ئىسىملىك كىشىلەرنى سۈرۈشتۈرۈپتۇ، بۇ ئەتراپتا
ئۇنداق ئادەم يوقكەن. ئىزدە — ئىزدە چەت ياقىدىكى بىر مە
ھەللىگە بېرىپ قاپتۇ. بۇ يەردە ئىگە مېرەدى ئىسىملىك ئاپئاق
ساقال بىر بوۋاي بارئىكەن، بوۋاي مېھماننى ئىززەت — ھۆرمەت
بىلەن قارشى ئاپتۇ، تاماقتىن كېيىن، توقسۇنباي ھېلىقى
كېيىنكىنىڭ ۋەقەسىنى سۆزلەپ، بۇ ئىشنىڭ سىرنى سوراپتۇ.

ئىگە مېرەدى ساقىلىنى سىيلاپ ئۇزۇندىن — ئۇزۇن خىيال
سۈرۈپ ئولتۇرۇپتۇ — دە، ئاخىرىدا: «خۇدا مېنىڭ سىرنى ئادەم
زاتقا يەتكۈزۈش ئۈچۈن، بۇ كېيىنكى سىلگە يولۇقتۇرۇپتۇ.
ئەمدى ئېيتىسام بولماس» دەپ ھېكايىسىنى باشلاپتۇ.

— ياش چاغلىرىم ئىدى، — دەپ ھېكايە قىپتۇ ئىگە مېرەدى، —
ئاتام ماڭا بىر باينىڭ قىزىنى ئېلىپ بەرمەكچى بولدى،
قىيىن ئاتام بىزگە ئاتاپ يېڭى ئۆي سالغانىكەن. ئۆز ئاتامنىڭ
رازىلىقى بىلەن قىزنىڭ ئۆيىگە ئوغۇنچىلاپ كىردىم، توي
كۈنى مېنى يېنىغا ئاتۇرغۇزدى، ئاندىن بارمىقىدىن بىر تال
ئۇزۇكنى چىقىرىۋالدى — دە، «قامچا بولۇپ كەت!» دېدى. ھې
لىقى ئۇزۇك قىزنىڭ قولىدا قامچىغا ئۆزگىرىپ قالدى. ئۇ ماڭا
قاراپ «بۈركۈت بولۇپ كەت!» دەپ بىر قامچا ئۇرۇۋىدى، بىر
بۈركۈتكە ئايلىنىپ قالدىم.

ئۇچتۇم، ئۇچتۇم. تاڭ سەھەردە بىر كىشىنىڭ ئىشىكىنىڭ
ئالدىدىكى باراخقا قوندۇم. ئۆي ئىگىسى مېنى كۆرۈپ: «تازىمۇ
قىران بۈركۈت ئىكەن» دەپ تۇتۇپ ئوۋغا سالدى. كۆزۈمگە كۆ
رۈنگەننىڭ ھەممىسىنى ئالدىم. ھېلىقى كىشى بارغانسېرى يې
يىپ، ئىززەت — ھۆرمەت تاپتى. پۇتلىرىغا ئالتۇندىن زەنجىر —

دېگىنىچە قىلىۋېدىم، راستىنلا ئەسلىمگە قايتتىم. ئۈزۈكنى قام-
چىغا ئايلاندۇرۇپ، ئوينىشى بىلەن قۇچاقلىشىپ ياتقان ئايال-
نىڭ قېشىغا كېلىپ: «تۆگە بولۇپ كېتىڭلار!» دەپ شىلاتتۇپ-
دىم. ئۇلار ئەركەك - چىشى بىر جۈپ تۆگىگە ئايلاندى. ئۆي-
دىكى مال - مۈۈكلەرنى تۆگىلەرگە ئارتىپ ئۆز ئۆيۈمگە قايتىپ
كەلدىم.

ئاتا - ئانا مېنىڭ خەۋىرىمنى ئاللاي بىر كۆزى ياش،
بىر كۆزى قان ھالەتتە تۇرغانىكەن. خۇشال كۆرۈشتۈق. تۆگە-
دىكى ماللارنى چۈشۈرۈپ، ئۈزۈكنى يەنە قىلىچقا ئايلاندۇرۇپ،
كېيىك بولۇپ كېتىڭلار! - دەپ تۆگىلەرگە شىلتىۋېدىم، تۆگىلەر
كېيىككە ئايلىنىپ چۆلگە چىقىپ كېتىشتى. شۇنىڭدىن بېرى
ئۇلارنى يولۇقتۇرمىغانىدىم. ئۇ ئىشنىمۇ ھېچبىر كىشىگە تىنمە-
غانىدىم. بەلكىم سىزگە يولۇققان كېيىك شۇ كېيىكلەرنىڭ بىرىدى
بولسا كېرەك.

ئىگەمبەردى ھېكايىسىنى شۇ يەردە تۈگىتىپتۇ. توقسۇنباي:
«يا ئاللا شۇنچىلىك ۋاقت ئوۋچىلىق قىلىپ يۈرۈپ بۇنداق ۋە-
قەنى ئاڭلىمىغان ئىكەنمەن» دەپ ئىگەمبەردىگە رەھمەت ئېيتىپ
قايتىپتۇ.

(«ئىلى دەرياسى» ژۇرنىلىنىڭ 1988 - يىلى 6 - سى-
ندىن ئېلىندى.)

قويچىلار تېرىدىن ھەميان تىكىپ ئۇنىڭ ئىچىگە ئالتۇنلار-
نى تىقىپ بويىنۇمغا ئېسىپ قويۇشتى. «ئەمدى بۇ ئالتۇنلارنى
ئاپىرىپ بەرسەم قىز ئىنساپقا كېلىپ مېنى ئەسلىمگە قايتۇرار»
دېگەن خيالدا شۇ كۈنى قويچىلار مەھەللىسىنى تاشلاپ، ئايلا-
سىنىڭ ئالدىغا قايتىپ كەلدىم. ئايالىم باش - كۆزۈمنى سىيلاپ،
بويىنۇمدىن ھەمياننى يېشىپ ئالدى - دە، يەنە ئۈزۈكنى قام-
چىغا ئايلاندۇرۇپ: «مۈشۈك بولۇپ كەتكىن» دەپ شىلتىدى. شۇ
زامان مۈشۈك بولۇپ قالدىم. تالاغا يۈگۈرۈپ چىقىپ، ئەمدى
قېچىپ نەگە بارارمەن، - دەپ ئۆچ ئېلىش نىيىتىگە كەلدىم -
دە، ئۆيگە ئاستا قايتىپ كېلىپ، ساندۇقنىڭ ئاستىغا مۆكۈنۈۋالدىم.
ئايالىمنىڭ بىر موماي خىزمەتكارى بولۇپ، ئۇنىڭ چىرا-
مى تولمۇ قورقۇنچلۇق ئىدى. بىر چاغدا ئۆيگە شۇ موماي
كىرىپ كەلدى. كۆڭلۈمگە: «ھەممە شۇملۇقنى تېرىۋاتقان مۇشۇ
جادۇگەر بولسا كېرىك» دېگەن گۇمان چۈشتى - دە، ئۇنىڭ
كۆزلىرىنى مورلاپ ئويۇۋەتمەكچى بولۇپ، سەكرەپ مۇرىسىگە
چىقۇۋالدىم. ئۇ چۆچۈپ ماڭا قانداق:

— ئەي، سەن ئىگەمبەردى ئەمەسمۇ؟ ماڭا چىقىلما، سې-
نىڭ بېشىڭغا چۈشكەن كۈنلەرنى بىلىمەن. ئۇ قىزنىڭ سەندىن
باشقا ئوينىشى بار، ھەر كۈنى شۇ يىگىتى بىلەن كۆڭۈل ئاچ-
دۇ. قىزنىڭ خىيالى سېنى كۆزدىن يوقىتىش، ئىشەنمەسەڭ،
قىز ياتىدىغان ھۇجرىغا كىرىپ بايقاپ تۇر، ئۇلار قۇچاقلىشىپ
يېتىپ ئۇيقۇغا كەتكەندە قىزنىڭ ئاغزىغا قۇيرۇقنى سۈركە،
ئۇ ھېلىقى ئۈزۈكنى كېچىسى ئاغزىغا سېلىپ ياتىدۇ. قۇيرۇقنى
سۈركەسەڭ كۆڭلى ئاينىپ قەي قىلغاندا ئۈزۈكىمۇ يەرگە چۈش-
دۇ. ئۈزۈكنى ئېلىپ ئۆيىنىڭ ئارقىسىدىكى كۆك تاشقا: «ئەمدى
ئىگەمبەردى بولىمەن» دەپ سۈركەسەڭ ئەسلىڭگە قايتىسەن، -
دەپتۇ.

مومايىنىڭ سۆزىگە بىر ئىشىنىپ، بىر ئىشەنمەي، ئۇنىڭ

قىز بويىغا يېتىپ قالغان كۈنلەرنىڭ بىرىدە پادىشاھنىڭ كۆزىگە چېلىقىپ قالىدىكەن. بۇ قارلۇق پادىشاھنىڭ شىكاردىن قايتقان ۋاقتى بولۇپ، قىزنى كۆرۈش بىلەنلا قورسىقىغا چىن كىرىپتۇ.

بۇ كۈنلەردە قىزنىڭ ئانىسى ئاتىخان بايلارنىڭ ئىشىنى قىلىپ، ئەگەر ئىش تېپىلمىسا تىلەمچىلىك بىلەن تىرىكچىلىك قىلىپ يۈرگەن بولغاچقا، شۇ كۈنمۇ قىزغا تالا - تۈزگە چىقماستىن تاپىلاپ سىرتقا ئىش ئىزدەپ چىقىپ كەتكەنىكەن. پادىشاھ ھەمراھلىرىغا ئاستاراق مېڭىپ تۇرۇشنى، ئۆزى سۇ ئىچىۋېلىپلا يېتىشىۋالدىغانلىقىنى ئېيتىپ يولدىن قايرىلىپ، نېمىگىدۇر ئەنسىرىگەندەك ئۆيگە ئىلدام كېتىۋاتقان قىزغا يېتىشىپ:

— قىزچاق، ئۆيىڭىزدە ئۇسسۇزلۇق بارمۇ؟ — دەپتۇ - دە، ئاتتىن چۈشۈپ، ئىزا تارتىپ زۇۋان سۈرمەي كېتىۋاتقان قىزنىڭ ئارقىسىدىن تاپان بېسىپلا ئۆيگە كىرىپتۇ.

بۇ چاغدا پادىشاھ بىلەن دائىم بىللە شىكارغا ۋە سەپەرگە چىقىدىغان ۋەزىر پادىشاھنىڭ سۆزى ۋە ھەرىكىتىگە ھەيران قېلىپ:

— ئادەتتە پادىشاھنىڭ بىرەر ئىشى بولسا باشقىلارنى بۇيرۇيتتى، بۈگۈن ئەجەب... دەپتۇ، لېكىن پادىشاھنىڭ دېگىنى بويىچە كېتىۋېرىپتۇ.

قىز ئارقىسىدىن ئىز بېسىپ كېلىۋاتقان ئېسىل كىيىنگەن بۇ يۈچۈن ئادەمنى ئۆيگە كىرگۈزمەي ئىشىكىنى تاقىۋېلىشقا پېتىنالمىپتۇ. پادىشاھ ئۆيگە كىرگەندىن كېيىن ئۆيدە باشقا ئادەمنىڭ يوقلۇقىنى پەملەپ:

— ئاتا - ئانىڭىز نەگە كەتتى؟ — دەپ سوراپتۇ قىزدىن. قىز بۇ يۈچۈن ئادەمنىڭ سوئالىدىن ھەيران قالغان ۋە ئىزا تارتقان ھالدا بىر چىنە سۈنى ئىككى قولى بىلەن قورۇن

قىڭغىر ئىشى قىرىق يىلدىن كىيىنمۇ
مەلۇم بولىدۇ

قەدىمكى زاماندا كۆنچى دەرياسى ياقىسىدا قارلۇق ئىسپىلىك بىر پادىشاھ ئۆتكەنىكەن. ئۇنىڭ شاھلىق تىجى ئاتىدىن مىراس قالغانىكەن. قارلۇق شاھ ئۆمرىدە ئوتتۇز ئۈچ خوتۇن ئالغان بولسىمۇ، يېنىدا پەقەت بىرلا خوتۇننى ساقلايدىكەن. چۈنكى بىر خوتۇننى ئالىدىكەن - دە، بىر يىلغىچە تۇغمىسا، «تۇغمىدىك» دەپ قوغلايدىكەن؛ تۇغسا، يەنە بىرنى تۇغۇپ قالسا مەندىن كېيىن قالسا شاھلىق تالىشىدۇ، دېگەن باھانە بىلەن ئۇنىمۇ ئوردىدىن قوغلاپ چىقىرىدىكەن. قارلۇق شاھ ئۆزىنىڭ شەھۋانىي نەپسىنى قاندۇرۇش ئۈچۈن تاجىغا تايىنىپ خالىغان خوتۇن - قىزلارنى ئاياغ - ئاستى قىلىدىكەن.

قارلۇق شاھ ئۆيىدىن قوغلاپ چىقىرىۋەتكەن تۇنجى خوتۇندىن بىر قىز پەرزەنت كۆرگەن بولۇپ، بۇ قىزنىڭ ئىسمىنى ئانىسىنىڭ ئىسمىغا ماسلاشتۇرۇپ ئايقىز دەپ قويغانىكەن. كېيىنچە ئايخان دەپ چاقىرىدىغان بوپتۇ.

ئايقىزنىڭ ئانىسى ئاتىخان، پادىشاھنىڭ زۇامىغا چىدىماي شەھەردىن يىراق بىر مەھەللىگە كۆچۈپ بېرىپ، ناھايىتى غۇر-بەتچىلىكتە نامرات تۇرمۇش كەچۈرىدىكەن. ئېغىر نامراتلىق تۇرمۇش شارائىتى ئاستىدىمۇ بۇ قىز ناھايىتى چىرايلىق، گەرچە كىيىملىرى يىرتىق بولسىمۇ پەرزاتتەك گۈزەل چوڭ بوپتۇ.

دەپ نالە قىپتۇ. ئايىلار ئۆتۈپ ئايقىزنىڭ ھامىلىدارلىقى مە-
لۇم بولۇشقا باشلاپتۇ. بۇ ۋەقە كىشىلەر ئارىسىغىمۇ تارىلىپ
كېتىپتۇ. بەزىلەر «توۋا» دەپ ياقىسىنى تۇتسا، بەزىلەر «قۇل-
قىم ئاڭلىمىسۇن - ئاڭلىمىدىم» دېيىشىپ جىم بولۇشۇپتۇ. يەنە
بەزىلەر بولسا، ئىگە - چاقىسى يوق يېتىم بالا، تۇل خوتۇن
ئەمەسمۇ، ئۇۋال بولدى، دەپ ئىچ ئاغرىتىشىپتۇ. ئاتىخان ئانا بۇ
ئىزا - ئاھانەتكە چىدىماي، بۇ دۇنيادىن ئايرىلىش نىيىتىدە
قىزىغا تارتىشىپ يۈرگەن كۈنلەردە ئۆز ۋاقتىدىكى ئىشتىن ئاز -
تولا خەۋىرى بار كىشىلەر ھېسداشلىق قىلىپ يول كۆرسىتىپتۇ.
قىزنىڭ بويىدىن ئاچراپ كېتىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئانا نىيىتى-
دىن يېنىپ ئاجىز قىزىنى بېقىپتۇ... يىغلاپ - قاقشاپ ئارىدىن
ئون نەچچە يىل ئۆتۈپ كېتىپتۇ. ئايقىز ئوتتۇز ياشلارنىڭ قا-
رىسىنى ئېلىپ، ئايخان بولۇپ قاپتۇ. ئاتىخان ئانا زۇلۇم ۋە ئى-
زىلىش دەستىدىن كېسەلگە گىرىپتار بولۇپ يېتىپ قاپتۇ. قى-
زىنىمۇ تۇرمۇشلۇق قىلالماپتۇ. ئۆز ھاياتىدىن ئەنسىرەپ قىزىنى
دادىسىغا تاپشۇرۇپ بېرىش قارارىغا كەپتۇ. ئانا قىزىغا دادى-
سىنىڭ كىم ئىكەنلىكىنى ۋە ئارىدىن قانداق ۋەقەلەر بولۇپ مۇشۇ
تەقدىرگە يەتكەنلىكىنى ئېيتىپ بېرىپتۇ. يىغا - زارە قىلىشىپتۇ.
شۇنداق قىلىپ پادىشاھقا خەۋەر يەتكۈزۈلۈپتۇ.

ئاتمىش ياشقا يېقىنلىشىپ قالغان پادىشاھ نۇرغۇن پەر-
زەنت كۆرگەن بولسىمۇ يېنىدا بىرمۇ بالىسى يوق بولۇپ بۇ-
رۇنقى قىلغانلىرىغا پۇشايمان قىلىپ تۇرغانىكەن. ئۇ خەۋەر
پادىشاھقا ناھايىتى خۇش يېقىپتۇ. خۇشال بولۇپ بۇ ئىش
توغرۇلۇق پۈتۈن يۇرتنى خەۋەرلەندۈرۈپتۇ ۋە ئادەم ئەۋەتىپ
قىزىنى ئاتىسى بىلەن بىللە ئوردىغا ئېلىپ كېلىشكە ئادەم
ماڭدۇرۇپتۇ.

ئانا - بالا ئىككىلىپ پادىشاھ بىلەن يۈز كۆرۈشكەندە

قىزلى ئىزدەپتۇ. ئىزدە - ئىزدە بىر كونا ئۆيدىن ئۆلۈكىنى تېپىپ كېلىپتۇ. بىر ئۇچى كېسىلگەن چوڭ گۈللۈك قىزىل ياغلىق قىزنىڭ گېلىنى قىسىپ بوغۇپ تۇرغانلىقىنى كۆرۈپ، قىزنىڭ بوغۇلۇپ ئۆلۈۋالغانلىقىنى پەملەپتۇ. ئانا نەچچە قېتىم ھوشىدىن كېتىپ - نەچچە قېتىم ھوشىغا كېلىپ، ئاچچىق غەزەپ بىلەن پۈتۈن كۈچىنى يىغىپ ئۆرە تۇرۇپ، ۋەقەنى باشتىن - ئاياق سۆزلەپ، پادىشاھنىڭ ئەپت - بەشىرىسىنى ئېچىپتۇ. بۇ ۋەقە شۇ ھامان يۇرت ئىچىگە تاراپ ھەممە كىشىلەرگە ئاڭلىنىپتۇ. بەزىلەر: «پادىشاھنى چالما كېسەك قىلىش كېرەك» دېيىشە، بەزىلەر «توۋا» دېيىشىپ ياقىسىنى تۇتۇشۇپتۇ. پادىشاھ ئۆزىنىڭ ئىككى دۇنيالىق گۇناھكارلىقىنى بىلىپ، قازى - كالان، مۇپتى - ئەلەملەر ئالدىدا ئۆز قىلمىشىنى ئىتقار قىلىپ، بىلىپ - بىلمەي ئۆتكۈزگەن جىنايەتلىرىدىن پۈتۈن يۇرتىم، ئىبرەتلەندۈرۈشنى ئېيتىپتۇ. ئەتىسىدىن باشلاپ قارلۇق شاھنىڭ نەگە كەتكەنلىكىنى ھېچكىم بىلمەپتۇ.

شۇنىڭدىن كېيىن بۇ ۋەقە ئەل - يۇرت ئىچىدە چۆچەك بولۇپ، بىر خىل سەلبىي تەربىيە ۋاسىتىسى بولۇپ قاپتۇ ۋە ھازىرغىچە ئەل ئىچىدە «قىغىر ئىش قىرىق يىلدىن كېيىنمۇ مەلۇم بولۇر» دېگەن ھېكمەتلىك گەپ تارلىپتۇ.

(«بوستان» ژۇرنىلىنىڭ 1987 - يىلى 2 - سانىدىن

ئېلىندى.)

قىز پادشاھقا قاراپ بىر كىمگە ئوخشاشقاندا ك قىپتۇ، كىمگە
ئوخشاشقىنىنى بىلەلمەي ئۇزۇنغىچە سەپسىلىپ قاراپتۇ،
بىردىن بۇنىڭدىن ئون ئۈچ يىل بۇرۇنقى پاجىئە كۆز ئالدىغا كېلىپ،
پۈتۈن ۋۇجۇدىنى سوغۇق تەر بېسىپ تىترەپ كېتىپتۇ. بىر
تاتىرىپ، بىر قىزىرىپ، ئىككى قولى بىلەن يۈزىنى ئەتكىنىچە
ئانىسىنىڭ باغرىغا ئۆزىنى ئېتىپتۇ.

پادشاھ قىزنى كۆرۈپ بۇ تونۇش چىرايىنى ئېسىگە
ئالالمىغان كىشى قىياپىتىگە كىرىۋالدىمۇ ياكى ھەقىقەتەن
تونىيالىدىمۇ، قىز ئانىسىغا ئېسىلىپ يىغلىغىلى تۇرغاندىلا
ئاندىن:

— ئاللا ئۆزۈڭ كەچۈرگەيسەن، — دەپتۇ — دە، ئوڭ
قولى بىلەن پېشانىسىنى تىزىۋاتقان پېتى تەختىدە ئولتۇرۇپ
قاپتۇ. مۇراسىمغا قاتنىشىۋاتقان مېھمانلار ۋە ئوردا خادىملىرى
بۇ ئاتا — بالىلارنىڭ بۇ خىل كىرۈرۈنۈشىدىن ئەجەبلىنىپ،
نېمە ئىش بولغانلىقىنى بىلىشەلمەي بىر — بىرىگە سوئال
نەزەردە قارىشىپتۇ.

كۆرۈشۈش مۇراسىمى ئاخىرلىشىپ، كېسەلچان ئانا بىلەن
ئايىقىز ئالدىن تەييارلاپ قويغان ھۇجرىغا ئېلىپ كىرىلىپتۇ.
ئانا ئۆزى ئېرى بولغان پادشاھنىڭ قىزىلىباش ئىكەنلىكىنى
جەزىملەشتۈرۈپتۇ ۋە بېشى ئايلىنىپ، كۆزى قاراڭغۇلىشىپتۇ.
چىرماش خىياللار دۇنياسىغا كېتىپتۇ. كەچلىك تاماقنىمۇ ھەر
ئىككىسىلا يېمەپتۇ. تون يېرىم بولغاندا ئانا قىزىغا بىر نېمە
دېمەكچى بولۇپ قارىسا قىزى ياتقان ئورنىدا يوق تۇرغۇدەك.
ئانا قىزىنى توۋلاپ ھەسرەت چىكىپ زارلىنىپتۇ. لېكىن قىزىدىن
ھېچقانداق سادا بولماپتۇ. ئانىنىڭ ئىنىسى ئاۋازى قانچە پەس
ئېيتىلسىمۇ بۇلارنىڭ ھۇجرىسىغا يېقىن ھۇجرىلاردىكى كېنىزەك
ۋە دېدەكلەر ئويغىنىشىپتۇ. ئۇلار ئاتىخان ئانىنىڭ يېنىغا
كىرىشىپتۇ. ئەھۋالنى ئۇقۇپ ھەر خىل خىياللار قىلىشىپتۇ ۋە

بولۇۋاپتۇ.

بۇ ئىككى دوستنىڭ ئارىسىدا بولغان پاراڭدىن خەۋەر تاپقان ئۇستازى ئۇلارنى چاقىرىپتۇ ۋە شاكىردىن:

— زاكىرغا بەرگەن جاۋابىڭنىڭ مەنىسى نېمە؟ — دەپ سورايتۇ.

— سىلى بىزگە، — دەپتۇ شاكىر ئۇستازىغا قاراپ، — «ئەقىللىك بولاي دېسەڭ، ئەقىللىرىڭدىن ئۆگەن» دەپ قەلىم بەرگەن ئىدىلە. مەن شۇ تەلىملىرىنى ئېسىمدە چىڭ تۇتۇپ، زاكىرنىڭ ئويۇنغا بېرىلىپ، ئۆگىنىشكە كۆڭۈل قويدىمغانلىقىدىن ئىبارەت ئەقىللىرىڭنى ئىبرەت قىلدىم، — دەپتۇ. زاكىر شاكىرنىڭ سۆزىنىڭ مەنىسىنى چۈشىنىۋاپتۇ ۋە تىرىشىپ ئۆگىنىشكە بەل باغلاپتۇ.

(«شىنجاڭ ئۆسمۈرلىرى» گېزىتىنىڭ 1985 - يىلى 22 - نۆكتەبىر سانىدىن ئېلىندى.)

زاكىر بىلەن شاكىر

بۇرۇنقى زاماندا زاكىر بىلەن شاكىر ئىسىملىك ئىككى دوست بولغانىكەن. ئۇلار كىچىكىدىن بىللە ئويناپ چوڭ بولۇپ، ئوقۇش يېشىغا يەتكەندە ئىككىسى تەڭلا مەكتەپكە كىرىپتۇ.

شاكىر ئىرادىلىك، تىرىشچان، زېرەك بالا بولغاچقا، پۈتۈن زېھنى بىلەن ئۆگىنىپ، كۈندىن - كۈنگە ئەقىل - پاراسەتكە تولۇشقا باشلاپتۇ. زاكىر بولسا ئويۇنقىبى، سىنىپقا كىرسە بېشى ئاغرىيدىغان، سىرتقا چىتسا قۇشقاچ مارايدىغان بالا ئىكەن. شۇڭا ئۇ ياخشى ئوقۇيالماپتۇ.

ئارىدىن بىرنەچچە ۋاقىت ئۆتۈپتۇ. شاكىر مەكتەپتە «ئەقەللىك بالا» دېگەن نامنى ئاپتۇ. زاكىر بولسا كۈندىن - كۈنگە ئارقىدا قېلىپ، «ئويۇنقىبى» دېگەن ئاتاققا قاپتۇ.

كۈنلەرنىڭ بىرىدە زاكىر شاكىردىن: «ئاداش، ئىككىمىز مەكتەپكە تەڭ كىردۇق. بىر سىنىپتا ئوقۇۋاتىمىز، ھەيرانمەن، سېنىڭ ئۆگىنىش ئەھۋالىڭ مېنىڭدىن كۆپ ياخشى، بۇنىڭ سەۋەبى نېمە؟» دەپ سوراپتۇ.

— تىرىشىپ ئۆگىنىشنى سەندىن ئۆگەندىم، بۇنىڭدىن باشقا سەۋەب يوق، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ شاكىر.

شاكىرنىڭ بۇ جاۋابى زاكىرنى دەنەجىتتىپتۇ. ئۇ: «شاكىر شۇنچە يېقىن دوستۇم تۇرۇقلۇق، مېنى زادىلىق قىلمىۋاتىدۇ» دەپ ئويلاپتۇ ۋە شۇنىڭدىن تارتىپ شاكىرغا گەپ قىلمايدىغان

بۇ مالنى ھېچقايسىسى ئالمايدىكەن، قانداق قىلىمىز؟
ۋەزىر ئېيتىپتۇ: قانداق قىلىمىز؟
— يەردىن چىققان مال پادىشاھنىڭ نېسۋىسىدۇر.
پادىشاھ ۋەزىرگە دەرغەزەپ بولۇپ دەپتۇ: قانداق قىلىمىز؟
— ئى بەھاي، بۇ مالنى بۇ ئىككى كىشىگە ئال دېسەم
ئالمىسا، مەن نېمە ئۈچۈن ئالمەن؟ بۇ ماڭا ھالال بولامدۇ؟
بۇ قانداق ئىنساپ؟! — دەپتۇ — دە، ۋەزىرنى ھەيدەپ
چىقىرىپتۇ.

ئۇنىڭدىن كېيىن يەر ساتقۇچى بىلەن يەر ئالغۇچى:
— ئى پادىشاھىم، بۇ خەزىنە بىزگە ھالال ئەمەس، بىزنى
بۇ بالادىن خالاس قىلغايىمىز، — دەپتۇ.
پادىشاھ:

— پەرزەنتىڭلار بارمۇ؟ — دەپ سورايتۇ.
يەر ساتقۇچى:
— بىر ئوغۇلۇم بار، تېخى ئۆيلەنمىگەن، — دەپ
جاۋاب بېرىپتۇ.

يەر سېتىۋالغۇچى:
— بىر قىزىم بار، ئۇمۇ ياتلىق بولمىغان، — دەپتۇ.
پادىشاھ بۇنى ئاڭلاپ ناھايىتى خۇشال بوپتۇ. بۇ
ئىككىسىنىڭ پەرزەنتلىرىنى ئالدۇرۇپ كېلىپ نىكاھ قىلدۇرۇپتۇ
ۋە بۇ مالنى ئوغۇل بىلەن قىزغا بېرىپ، پادىشاھلىق ئادالەتتىن
بەجا كەلتۈرۈپتۇ. ئوغۇلنىڭ ئېتى ھارۇن، قىزنىڭ ئېتى سېلىمە
ئىكەن. بۇ قىز دەپتۇكى:

— ھەي ھارۇن، بىر سۆزۈم بار، قوبۇل قىلساڭ مەن
ئېيتسام. ھارۇن:

— ئېيتقىن، — دەپتۇ، سەلىمە:
— بۇ دۇنيادا بىزنىڭ قانچىلىك ئۆمرۈمىز بار؟ بۇ

ئادالەت كۆچتىنىڭ مېۋىسى — گۆھەر

بۇرۇنقى زاماندا بىر ئادىل پادىشاھ ئۆتكەن بولۇپ، ئىسمى ئادىلھىمىت شاھ ئىكەن. بۇ كىشىنىڭ زامانىسىدا بىر دېھقان بىر ئادەمدىن يەر سېتىۋېلىپ شۇندىگەر قىلىشقا باشلىغاندا، يەردىن بىر خەزىنە مال چىقىپتۇ. دېھقان يەر ساتقان كىشىگە خەۋەر قىلىپ:

— سىزدىن سېتىۋالغان يەردىن بىر خەزىنە مال چىقتى، ئۇنى تاپشۇرۇۋالغان بولسىڭىز، — دەپتۇ.
يەر ساتقۇچى كىشى:

— مەن يەرنى سىزگە ساتقان، بۇ مال — دۇنيا سىزنىڭ دۇر، — دەپتۇ.

— دېھقان مەن سىزدىن يەرنىلا سېتىۋالغان، بۇ مال — دۇنيا ماڭا راۋا ئەمەستۇر، — دەپ ئۆز سۆزىدە چىڭ تۇرۇپتۇ. يەر ساتقۇچى كىشى:

— بۇ يەر مېنىڭدىكى ۋاقتىدا قانچە قېتىملاپ شۇندىگەر قىلغانىدىم. بۇ مال — دۇنيا ماڭا چىقىمىغانىدى. بۇ سىزنىڭ نېسىۋىڭىزدۇر، — دەپ ئالغىلى ئۇنىماپتۇ.

ئۇلار بىر — بىرى بىلەن تالاش — تارتىش قىلىشىپ، پۈتۈشەلمىگەندىن كېيىن، پادىشاھنىڭ ئالدىغا بېرىپتۇ. پادىشاھ بۇ ۋەقەنى ئاڭلاپ، بۇ ئىككى كىشىنىڭ ئىنساپىغا ئايرىن ئوقۇپتۇ، ئاندىن كېيىن ۋەزىردىن سوراپتۇ:

بۇ ۋەزىرنىڭ سۆزى پادىشاھقا ۋە ھەممە خەلقىگە ماقۇل كەپتۇ. بۇ ۋەزىرنىڭ ئېتى غولامدىن ئىكەن، پادىشاھ ئېيتىپتۇكى:

— سېنىڭ بۇ تەدبىرنىڭ ناھايىتى ياخشى بولدى، بۇ ئەقلىڭ ۋە دانىشمەنلىكىڭ ئۈچۈن سېنى ۋەزىرلەر ۋە ئەمىرلەرنىڭ ئەڭ ئالدىنقىسى قىلدىم، — دەپ ئۇنىڭغا شاھانە تون سەرپاي كىلدۈرۈپتۇ ۋە، — ئەي غولامدىن، مالىنى ساڭا تاپشۇردۇم، ھەر نېمە قىلساڭ قىل، ئەمما ئۆلۈمنى ئېسىڭدىن چىقارمىغىن، ئاخىرەت ئىشىدىن ئەندىشە قىل، ئەدى ئېھسان بىلەن بولغىن، يېتىم، بىچارىلەرگە شەپقەت قىل، بۇ پانىي دۇنيانىڭ دۆلىتىگە مەغرۇر بولما، — دەپ چېكىلەپتۇ. ئۇنىڭدىن كېيىن ھارۇن بىلەن سېلىمە:

— ئەي پادىشاھ، ئەمدى بىزگە رۇخسەت بېرىڭ — دەپتۇ. پادىشاھ بۇلارغا ياخشى تون، سەرپاي ۋە باشقا ماللاردىن بېرىپتۇ، ئۇلار پادىشاھقا ياخشى دۇئالار قىلىپ ئۆيىگە قايتىپتۇ. ئەلقىسسە، ۋەزىر بۇ خەزىنىلەرنى ئالدۇرۇپ كېلىپ، پۇقرا-لارغا بۇيرۇپ، مېۋىلىك دەرەخلەرنى يىلتىزى بىلەن ئالدۇرۇپ كېلىپ، ھەققىنى بېرىپتۇ. بىر دانە دەرەخكە بىر مىسقالدىن ئالتۇن بېرىپ، توقسان مىڭ تۈپ دەرەخنى سېتىۋېلىپ، بىر ياخشى جايغا تۇتقۇزۇپتۇ. ئوتتۇز كىشىنى ئۇ دەرەخلەرنى باققىلى بەلگىلەپتۇ. قالغان خەزىنىنى بۇ ئوتتۇز كىشىگە ئىش ھەققى ئۈچۈن بېرىپتۇ. ئاندىن كېيىن پادىشاھ قېشىغا بېرىپ: — ئەي پادىشاھى ئادىل، خەزىنىدىكى ھەممە مالنى خىراجەت قىلدىم. توقسان مىڭ تۈپ دەرەخنى توقسان مىڭ تىللا بېرىپ سېتىۋېلىپ، بىر ياخشى جايغا باغ قىلدۇردۇم، ئوتتۇز كىشىنى ئاڭا باققىلى قويدۇم. خەزىنىدىكى قالغان مالنى ئۇلارغا ئىش ھەققى بەردىم، — دەپتۇ. پادىشاھ خۇشال بولۇپ:

مالغا ئىگە بولۇپ، قىيامەتتە قانداق جاۋابىنى بېرىمىز؟ بۇ مال بىزنىڭ بولمىسا، شۇنداق تۇرۇقلۇق باشقىلارنىڭ رېزىقىنى يەيمىزمۇ؟ مېنىڭ ئىختىيارىم شۇكى، بىزنىڭ ئاتا - ئانىمىز ئالغىلى ئۇنىمىغان مال - دۇنيانى بىز نىچۇك ئالىمىز؟ بىز ئەڭ ياخشىسى بېرىپ پادىشاھقا ئېيتايلى، بۇ مالنى بىزدىن ئېلىپ يەنە بىراۋغا بەرسىڭىز دېسەك، چوقۇمكى بىزدىن ئالىدۇ، - دەپتۇ.

ھارۇنغا بۇ سۆز ماقۇل كەپتۇ. شۇ مەسامەت بىلەن ئىككىسى پادىشاھ قېشىغا بېرىپتۇ. پادىشاھ بارلىق ئەمىرلىرى بىلەن ئولتۇرغانىكەن، ھارۇن بىلەن سېلىمە ئەرز قىپتۇ.

- ئى پادىشاھى ئادىل، بۇ مال - دۇنيانى بىزدىن ئېلىپ باشقا بىراۋغا بەرسىڭىز، بىزنى بۇ غەمدىن خالاس قىلىڭىز، - دەپتۇ.

پادىشاھ بۇ ئىككى پەرزەنتنىڭ ئىنساپىغا ئاپىرىن ئېيتىپ، ئەمىر، ۋەزىر، ئۆلىمالاردىن سوراپتۇ:

- قانداق قىلىمىز؟ بىر ۋەزىر ئېيتىپتۇكى:

- بۇ مالنى ئۆز ئورنىغا كۆمەك كېرەك. يەنە بىر

ۋەزىر:

- خۇدايتائالا ئاشكارا قىلغان بۇ مالنى يەنە يوشۇرۇش ياخشى بولماس، بۇ خەزىنىنى شۇنداق قىلساق كېرەككى، ھەر كىمگە خەۋەر بېرىۋېلى، ھەر كىشى خاھى باغدىن، خاھى تاغدىن، مېۋىلىك دەرەخلەرنىڭ كۆچىتىنى ئېلىپ كەلسۇن. بۇ خەزىنىدىن ھەق بېرىپ ئۇنى سېتىۋېلىپ، ئۇنى بىر جايغا تىككۈزۈپ، بىرەر كىشىنى باققىلى قويايلى، دەرەخلەر مېۋىگە كىرگەندە يېتىم - يېسىر، مىسكىن - بېچارىلەر بېرىپ ئۇنى ئىختىيارىچە يېسۇن. ھېچكىم مەننى قىلمىسۇن، تاكى دەرەخلەر يوقالغۇچە شۇ بويىچە بولسۇن، - دەپتۇ.

— ئەي ۋەزىر، بۇ شەھەردە غەرىب، مەسكىن، يېتىم،
مۇساپىرلار بولسا چاقىرتقىن، ئۇلار ئۇ باغدىكى مېۋىلەردىن
يېسۇن، — دەپتۇ.

باغنىڭ مېۋىسى يىلدىن — يىغا ياخشى بوپتۇ. يېقىر—
مەسكىنلەر ئۆز ئىختىيارىچە ئېلىپ يەپتۇ ھەم ئۆيلىرىگە
ئېلىپ بېرىپتۇ. گۆھەر مېۋىلەرنىڭ روشەنلىكىدىن باغ ئاۋات
بوپتۇ. بۇ ۋەقە پۇقرالارنىڭ ئىنساپى پادىشاھنىڭ ئادالىتىنىڭ
ئىزى بولۇپ مەڭگۈ ساقلىنىپتۇ.

(«يېڭى قاشتېشى» ژۇرنىلىنىڭ 1985 - يىل
3 - سانىدىن ئېلىندى.)

— خۇدايتائالا ساخا ۋە سېنىڭ ئەۋلادىڭغا رەھمەت قىلسۇن، — دەپتۇ.

ۋەزىر ئۈچ يىلدىن كېيىن پادىشاھقا:

— ئەي پادىشاھى ئادىل، خۇدايتائالانىڭ قۇدرىتى بىلەن بۇ نەزەرلەر مېۋىگە كىردى. بۇ شەھەردە مۇنداق مېۋىلەر يوق. يەنە ئاجايىپراقى شۇكى، يەتتە مىڭ تۈپ دەرەختە كېچىنى يورۇتقۇچى گۆھەر مېۋە بولۇپتۇ. ھەربىر مېۋىنىڭ باھاسى بىر ئىقلىمنىڭ باھاسىچىلىك بار. ئۇنىڭ روشەنلىكىدە بارچە مېۋىلەر كېچە — كۈندۈز كۆرۈنۈپ تۇرىدۇ، — دەپتۇ. پادىشاھ خۇشال بولۇپ:

— ئەي غۇلامدىن، ئاشۇ مەيداندا ھەر تۈرلۈك تائام تەييار قىلدۇرغىن. مەن شەھەرنىڭ ئۆلىما ۋە پازىلىتىرى بىلەن بېرىپ تاماشا قىلغايەن، — دەپتۇ. ۋەزىر شۇ ھامان ھەر خىل ناز — نېمەتلەرنى تەييار قىلدۇرۇپتۇ. شەنبە كېچىسىدە پادىشاھ كەپتۇ. تاماشا قىلىپ مېۋىلەرنى كۆرۈپ ھەيران قاپتۇ. ھەممە خەلق: «بۇ كېچە كۈندۈزگە بەرگۈسىز بولۇپتۇ» دەپ ئەجەبلەنگەن ھالدا مېۋىلەردىن يەپتۇ. پادىشاھنىڭ ئەمىرلىرى: «بۇ كېچىنى يورۇتقۇچى گۆھەر مېۋىلەردىن ئۇزۇپ، پادىشاھقا ئېلىپ بارايلى» دەپ ئىختىيار قىلغانىكەن، پادىشاھ دەرغەزەپ بولۇپ:

— ئەي بېشەرىملەر، مەن مۇنداق گۆھەر تىككەنمىدىم؟ خۇدانىڭ قۇدرىتى بىلەن گۆھەر بولۇپتۇ. بۇنى يېمەك باي دۆلىتىدە كىشىگە زاۋا ئەمەس، سىلەر ھەرگىز بۇ گۆھەر مېۋىلەردىن ئالماڭلار. بۇ كېچىنى يورۇتقۇچى گۆھەرلەر پېتىم، مىسكىنلەر، يېتىم — يېسىرلارنىڭ نېسىۋىسىدۇر، — دەپتۇ. پادىشاھ ئوردىسىغا يېنىپتۇ. ئاندىن كېيىن ۋەزىرنى چاقىرتىپ كېلىپ:

باغدىن گەپ سورىسا تاغدىن جاۋاب بېرىدىغان، ئەدەب - ئەخلاق، قائىدە - يوسۇننى بىلمەيدىغان گالۋاڭ يىگىتكەن. ئايىلار ئۆتۈپتۇ، يىللار ئۆتۈپتۇ، تولۇنئاي ئۆزىنىڭ بەختسىزلىكىگە نالە قىلىپ يىغلاپتۇ، قاقشاپتۇ، ئاخىر تەقدىرگە بويسۇنۇشقا مەجبۇر بوپتۇ.

تولۇنئاي كۆپ ئەجر قىلىپ ئېرىگە ئەدەب - ئەخلاق، قائىدە - يوسۇنلارنى ھەتتا ئولتۇرۇپ - قوپۇش، گەپ - سۆز، مېڭىش - تۇرۇشلارنىڭ ھەممىسىنى ئۆگىتىپتۇ، ھەر ھالدا خېلى كۆپ ئوڭشالغاندەك قىلىمۇ، «قان بىلەن كىرگەن خۇي جان بىلەن چىقىپتۇ» دېگەندەك، يەنىلا دۆتلۈكى تۈگىمەپتۇ.

ھەرقانداق مەرىكە يوسۇنلارغا قاۋۇل قاتنىشىپلا قالسا، مەسخىرە، كۈلكىنىڭ نىشانىغا ئايلىنىپ قالىدىكەن. ئېرىنىڭ دۆتلۈكى تۈپەيلى تولۇنئاي مۇ يەرگە قارايدىكەن. بۇ توغرىلۇق دىلى ئازار يېگەن تولۇنئاي ئېرىنى ھېچيەرگە بارغۇزمايدىغان بولۇپ قاپتۇ.

بىر كۈنى قىزنىڭ ئاتا - ئانىسى كۈيۈمۇغۇل، بالا - چاقىلىرىنىڭ ھەممىسىنى مېھمانغا چاقىرىپتۇ. بۇ خەۋەرنى ئاڭلىغان تولۇنئاي نىڭ بېشىغا غەم چۈشۈپتۇ. ئۇ ئاتا - ئانىسى نىڭ ئۆيىگە ئېرىنى ئاپىراي دېسە، ئۇنىڭ تاققا - تۇققا سۆزلەپ، باشقا كۈيۈمۇغۇللارنىڭ ئالدىدا مەسخىرگە قېلىشتىن ئەنسىرەپتۇ. ئۆزى يالغۇز بېرىشنى بىئەدەب بىلىپتۇ. ھەر ئىك كىمىزلا بارماي قويايلى دېسە، ئاتا - ئانىسىنىڭ كۆڭلىگە كېلىشىدىن ئەندىشە قىلىپتۇ.

ئاخىر تولۇنئاي «ئادەم قۇلاقتىن، ھايۋان تۇياقتىن» دېگەن گەپ بار، مەن قاۋۇلغا ئەدەب - قائىدىلەرنى زېرىك مەي - تېرىكمەي ئۆگىتىپ، مېھمانغا بىللە ئاپىراي دېگەن قارارغا كەپتۇ. ئۇ ئېرىگە:

تەلۋە كۈيئوغۇل

زاماننىڭ زامانىسىدا بىر ئادەمنىڭ بەش قىزى بولغاندەك. بۇ قىزلارنى بىر - بىرلەپ ياتلىق قىلىپ ئاخىرى تولۇنئاي قاپتۇ. تولۇنئاي تولىمۇ زېرەك، دانىشمەن قىز بولۇپ، كۆزلىرى چوڭچاڭدەك، يۈزى تولىمۇ ئايدەك گۈزەل ئىكەن. ئاتا - ئانىسى بەش قىزىنىڭ ئىچىدە تۆت قىزنى بىر سېرى، تولۇنئايىنى بىر سېرى كۆرىدىكەن.

قىزنىڭ ئاتا - ئانىسى: «قىزىمىزنى بىرەر چوڭ باينىڭ بالىسىغا بەرسەك قىزىمىزمۇ راھەت كۆرسە، بىز شۇ يۇرت ئىچىدە ئاتاق - ئابروي قازانساق» دەپ ئارزۇ قىلىدىكەن.

كۈنلەرنىڭ بىرىدە شۇ يۇرتتىكى ئەڭ چوڭ باي ئۆزىنىڭ قاۋۇل ئىسىملىك ئوغلىغا تولۇنئايىنى سورۇتۇپ ئەلچى ئەۋەتتى. قىزنىڭ ئاتا - ئانىسى باي بىلەن قۇدىلىشىش خۇشاللىقىدا يىگىتنى كۆرۈپ بېقىش ئېسىگىمۇ كەلمەپتۇ ۋە قىزنىڭ رايىغا باقماي ماقۇل بوپتۇ. ئۇزۇن ئۆتمەي تولۇنئايى قاۋۇلغا نىكاھلاپ، قىرىق كېچە - كۈندۈز توي قىلىپ بېرىپتۇ.

بىراق قىز بىلەن يىگىت ئوت بىلەن سۇدەك زادى ماسلىشالماپتۇ، ئىسمى - جىسمىغا قىلچە ماسلاشمىغان قاۋۇل تولىمۇ بەغەرەز بولۇپ، تەلۋە، ھۇرۇن، قورسىقىنىڭ تويغىنىنى بىلمەيدىغان، ئالتىنچى ئايدا چاقىرسا يەتتىنچى ئايدا ھە دەيدىغان، ھوشۇر ئېيىدا مانتا يەپ سەپەر ئېيىدا كېكىرىدىغان،

مەي تۇرۇپ قوشۇق سالماڭ، گەپ قىلىش توغرا كەلسە، باش
قىلارنىڭ سۆزى تۈگىگەندە شۇ سۆزگە مۇۋاپىق كەلگۈدەك،
ئورۇنلۇق گەپنى قىلىش، سورۇننىڭ كەيپىياتىغا تەسىر
يەتكۈزۈپ چىرايىڭىزنى تۇرۇۋالماڭ، ئوچۇق - يورۇق كۈلۈپ
ئولتۇرۇڭ، سورۇندا باشقىلارنىڭ سۆزىگە قۇلاق سالماي، ھاڭ
ۋېقىپ بۇرۇن كۈچىلاپ، بېشىنى قاشلاپ... ئولتۇرۇشنىڭ ھەم
مىسى بەھۈرمەتلىك بولىدۇ... — دەپتۇ ئېرىدىن خاتىرجەم
بولالمايۋاتقان تولۇنئاي سۆزىنى داۋام قىلىپ، — ئەمدى ئال
دىڭىزغا تاماق كەلتۈرگەندە قورسىقىڭىز ھەرقانچە ئېچىپ كەت
سىمۇ تاماققا قىيا كۆزىڭىزنى سالماڭ، چوڭلارنىڭ ئېلىشىنى
كۈتۈڭ. تاماق كەلتۈرۈلگەندە تاكى دادام، ئاپام تەكەللۇپ
بىلەن «قېنى بالىلىرىم، تاماققا بېقىڭلار» دېدى. بۇ چاغدا
سز: «مەرھەمەت، چوڭلاردىن كەلسۇن» دېسىز. چوڭلار
«بىسىمىلا» دەپ تاماق يېيىشنى باشلاپ بېرىدۇ. سز ئاندىن
يېيىشكە باشلايسىز. بىراق ئېچىر قاپ كەتكەن بۇرىدەك باشقىد
لارنىڭ يېرىملاشقچە سز قاچىڭىزنى قۇرۇغداپ قويسىڭىز بول
مايدۇ... بۇ قېتىم سز مېنىڭ دېگىنىمدەك قىلىشىڭىز دادام،
ئاپاملارمۇ خۇش بولۇپ قالىدۇ. مەنمۇ پات - پات سىزنى
بىللە مېھمانغا ئاپىرىمەن، — دەپتۇ تولۇنئاي ئېزىنى
ئاگاھلاندۇرۇپ.

قاۋۇل ئايالىنىڭ دېگەنلىرىنى ئورۇنداشقا ۋەدە بېرىپتۇ.
— شۇنىمۇ ئېيتىپ قوياي، — دەپتۇ تولۇنئاي ئېرىگە
ئىشەنچ قىلالماي، — ئەگەر ئاپام مېھمانلارغا پولۇ ئەتكەن
بولسا ئالدىرىماي بىر كاپام - بىر كاپامدىن يەڭ، ناۋادا
مانتا ئەتكەن بولسا، بىرنى بىراقلا ئاغزىڭىزغا سالماي، بىر
چىشلەم - بىر چىشلەمدىن چايناپ يەڭ، — دەپتۇ.
قاۋۇل تولۇنئاي ئېيتىپ بەرگەن قائىدە - يوسۇنلارنى
بىر ھەپتىگىچە يادلاپتۇ. بىراق تولۇنئايىنىڭ كۆڭلىنى زادىلا

ئالدىمىزدىكى ھەپتىدە داداملارنىڭ ئۆيىگە مېھمانغا بارىمىز. سىز مېنىڭ دېگىنىمنى قىلىڭ، ئەگەر يەنە ئۆزىڭىزنىڭ بىلىگىنىڭىزنى قىلىپ تاققا - تۇققا سۆزلەپ يۈزۈمنى چۈشۈرىدىغان بولسىڭىز ئەمدى ھەرگىز كەچۈرمەيمەن، - دەپتۇ. قاۋۇل:

- خۇدا ھەقىقىي جېنىم خوتۇن، سىز ماڭا نېمە قىل دېسىڭىز شۇنى قىلىمەن، سىز نېمىنى ئۆگەتسىڭىز شۇنى ئۆگەنمەن، ئەمدى سىزنى ھەرگىز يەرگە قاراتمايمەن، - دەپ قاتتىق ۋەدە بېرىپتۇ ھەم خۇشاللىقتىن دوپپىسىنى ئاسمانغا ئېتىپتۇ.

- ئۇنداق بولسا مېنىڭ قىلغان گەپلىرىمنى ئوبدان ئاڭلاپ تۇرۇڭ، - دەپتۇ تولۇنئاي ئېرىگە قاراپ، - بىز ئاتا - ئانىلارنىڭ ئالدىغا بارمىغىلى ئۇزاق بولدى. ئۇلارغا ئازراق سوۋغا - سالام ئالىمىز، بۇنى سىز كۆتۈرىسىز، ئىشىكتىن كىرىپلا بۇقىدەك ئۇسۇپلا كىرمەي، «ئەسسالامۇئەلەيكۇم» دەپ دادام بىلەن ئاپامغا سالام بېرىسىز. ئۇلار سىزگە جاۋابەن: «ۋەئەلەيكۇم ئەسسالام، كېلىڭلار بالىلىرىم، سالامەت تۇردۇڭلارمۇ، ئۆي ئىچى تىنچلىقمۇ؟» دەيدۇ. سىز يەنە: «خۇداغا شۈكرى، ھەرقايسىلىرىنىڭ بەرىكەتىدىن ياخشى تۇردۇق دەيسىز». دادام بىلەن ئاپام: «قېنى ئولتۇرۇڭ بالام» دەپ ئولتۇرۇشقا ئىجازەت بەرگەندە ئاندىن كېيىن ئولتۇرىسىز. بىراق ئولتۇردۇم دەپ يۈگۈرۈپ تۆرگە چىقىپ كەتمەي، چوڭلار ئولتۇرۇپ بولغاندا ئاندىن كېيىن مۇۋاپىق ئورۇندا ئولتۇرىسىز. قائىدە بويىچە ھەرگىزمۇ چوڭلارنى پەگادا قويۇپ كىچىكلەر تۆرگە چىقىۋالمايدۇ. تۆت ئاچمىنىڭ ئەللىرىدىن كېيىن سىز ئولتۇرىسىز. چوڭلارنىڭ ئاغزىدىن گەپ تارتىۋېلىپ، ئاقساقاللىق قىلىش ئەدەبىسىزلىك بولىدۇ. چوڭلارنىڭ ۋە باشقىلارنىڭ سۆزى تۈگە

قاۋۇل يەنە بىر ئازدىن كېيىن:

— دادا، — دەپتۇ يەردە تۇرغان كىچىككىنە بىر تاشنى كۆرسىتىپ، — بۇ تاش يوغىنىسا ئۈچ يىلدىن كېيىن تۇلۇققا يارىغۇدەك تاش بولغۇدەك، — دەپتۇ. بۇ گەپتىن ھەممەيلەن ئۈچە يىللىرى ئۈزۈلگۈدەك كۈلۈشۈپتۇ.

قاۋۇل ئۆزىنىڭمۇ باشقىلارنىڭ ئالدىدا گەپ قىستۇرغىنىغا خۇشال بولۇپ مەغرۇرئانە تۇرۇپتۇ. تولۇنئاي بىچارە بەكلا ئىزا تارتىپ خورلۇق ھېس قىلىپتۇ. قاۋۇلنى بىللە ئېلىپ كەلگىنىگە بەكلا پۇشايمان يەپتۇ.

تاماق تەييار بولۇپ، مېھمانلار تېگىشلىك جايدا ئولتۇرۇشۇپتۇ. تاتلىق — تۈرۈملەر بىلەن چاي ئىچىلىپ بولغاندىن كېيىن، چىنە تاۋاقلاردا ئوخشىغان مانتا كەلتۈرۈلۈپتۇ، مانتىنىڭ مەززىلىك پۇرسىقى قاۋۇلنىڭ نەپسىنى غىدىقلاپ، يېڭۈسى كېلىپ تاقىتى تاق بولغان بولسىمۇ تولۇن ئاينىڭ چوكا چېكىشىنى تەقەززالىق بىلەن كۈتۈپ ئۇنىڭ كۆزلىرىگە تەلپۈرۈپتۇ.

چوڭلار بىردىن مانتا يەپ بولغاندىن كېيىن چوكىنىڭ «تاك» قىلىپ چېكىلىشى بىلەن تەڭ قاۋۇل ئالدىراپ كېتىپ مانتىنى ئېلىپ ئاغزىغا موڭلا ساپتۇ ۋە چاينىمايلا يۇتۇپتۇ — دە، يەنە قاچان چوكا چېكەرگىن دەپ كۆزىنى ئايالىدىن ئۈزمەي قاراپلا تۇرۇپتۇ. تولۇنئاي كېچىكتۈرۈپ يەنە بىر چوكا چاپتۇ. قاۋۇل بايقىدەكلا چاينىمايلا يۇتۇپتۇ. بۇنداق ئەھۋال بىرنەچچە قېتىم داۋام قىلغاندىن كېيىن قاۋۇلنىڭ بۇ ھەرىكىتى كۆپچىلىكىنىڭ دىققىتىنى قوزغاپ ھەممەيلەن بىر — بىرىگە مەنىلىك قارىشىۋاپتۇ. شۇ ئەسنادا بايقى قىزىق كۆرۈنۈشلەرگە دىققەت قىلىپ ئولتۇرغان بىر كىچىك بالا قولىدىكى ئىككى تال چو — كىنى رېتىم بىلەن تاۋاققا ئۇرغانىكەن، قاۋۇل — «ئايالىم ئۇرغان چېغى» دەپ ئويلاپ، ئەتراپقا قاراپمۇ قويماي ئىككى

خاتىرجەم بولماپتۇ. ئۇ ئۇنداق ئويلاپ - بۇنداق ئويلاپ،
ئاخىرى تاماق ئالدىغا كەلسە ھەممىنى ئۇنتۇۋىدىغان تەلۋە
ئېرىگە ئۆزى ئەڭ ئىشەنچلىك دەپ ئويلىغان بىر چارىنى
ئۆگىتىپتۇ.

— مەن ئاپامنىڭ: «يىغىنچاقلىقراق، مانتا ئەتسەم بولار-
مىكىن» دېگىنىنى غىل - پال ئاڭلاپ قېلىۋىدىم. بەلكى بىز
پارغاندا مانتا ئېتىپ قېلىشى ئېھتىمالغا ناھايىتى يېقىن، بىز-
نىڭ بەلگىمىز چوكا بولسۇن، مەن چوكنى بىرنى چەكسەم
بىز مانتىدىن بىرنى ئالىسىز. چوكا چېكىلمىگىچە ئالمايسىز، -
دەپتۇ تولۇنئاي ئېرىگە قايتا - قايتا جېكىلەپ.

— بۇ ناھايىتى ئىشەنچلىك چارە بولدى. ئەمدى
مەنمۇ خاتىرجەم بولدۇم، - دەپتۇ قاۋۇل خۇشال بولۇپ.
قاۋۇل بىلەن تولۇنئاي ئاتا - ئانىسىنىڭ ئۆيىگە مېھ-
مانغا بېرىپتۇ. تولۇنئايىنىڭ دادىسى، ئاپىسى ۋە باشقا تۇغقان
لىرى ئۇلارنىڭ ئالدىغا چىقىپ قارشى ئاپتۇ. ئۇلار مېھمانلار-
نىڭ ئالدى - كەينى يىغىلغۇچە قورۇ ئىچىگە تىكىلگەن ھەر خىل
مېۋىلىك كۆچەتلەرنى، رەڭگا رەڭ ئېچىلىپ كەتكەن گۈل
لەرنى تاماشا قىلىشىپتۇ. شۇ ئارىدا كۈيۈغۇللاردىن بىرەيلەن
قېيىن ئاتىسىغا زوقى كېلىپ:

— دادا، سىلنىڭ قوللىرى گۈلكەن، قىلغان ئەجىرلىرى
زاپە كەتتەپتۇ. يەنە بىر - ئىككى يىلدىن كېيىن ئۈزۈم
تاللىرى مېۋە بەرگۈدەك دەپتۇ. بۇنى ئاڭلىغان قاۋۇلنىڭ ئاغزى
قىچىشىپ كەپ قىستۇرغىسى كەپتۇ ۋە:
— دادا، ماۋۇ تىككەن كۆچەتلەر يوغىنىسا يەنە ئىككى
يىلدىن كېيىن ھارۋىغا چاق بولغۇدەك، - دەپتۇ. بۇنىڭغا ھەي-
ران بولغان باشقا كۈيۈغۇللار ھەيران بولۇپ كۈلۈشۈپتۇ.
بىراق قېيىن ئاتىسى قاۋۇلنى ئىزا تارتقۇزماسلىق ئۈچۈن
جىم تۇرۇۋاپتۇ.

گەپلەرنى بىرمۇبىر ئۆگىتىپتۇ. تولۇنئاي:
— سىز دادام ياتقان ئۆيگە كىرىپ: «ئەسسالامۇئەلەيكۇم
دادا، ئوبدان تۇراملا، كېسەللىرى قانداقراق؟ بىرئاز ياخشى
بولۇۋاتاملا» دەيسىز، دادام سىزگە جاۋابەن: «خۇداغا شۇكرى،
خېلى ياخشى بولۇپ قالدىم» دەيدۇ. سىز: «ناھايىتى ياخشى،
ھەرنېمە بولسا شۇنداق بولغاي» دەيسىز. يەنە: «دادا، سىلنى
قايسى تېۋىپ داۋالاۋاتىدۇ؟» دەپ سوراڭ، دادام سىزگە جاۋابەن:
«كۆرۈنۈۋاتقان دوختۇرنى ئېيتىپ بېرىدۇ. ئاندىن كېيىن سىز
«ياخشى بوپتۇ، ئۇ دوختۇرنىڭ قولى شىپالىق، سىلنىڭ
ئىشلىرىنى تېز ۋە ياخشى ھەل قىلىدۇ» دەيسىز. ئارقىدىن دو-
رىلىرىنى سورايسىز، ئۇنىڭدىن كېيىن دادام يەۋاتقان دورىلىرىنى
ئېيتىپ بېرىدۇ. ئاندىن سىز دادامغا: «بۇ دورا بەك شىپالىق
دورا، داۋاملىق يەپ بەرسىلە» دەيسىز. دادام سىزدىن خۇرسەن
بولۇپ قالىدۇ. ئۇنىڭدىن باشقا ئارتۇق گەپ قىلماڭ، — دەپ
جېكىلەپ يولغا سايپتۇ.

قاۋۇل قىيىن ئاتىسىنىڭ ئۆيىگە بېرىپ تولۇنئايىنىڭ
ئۆگەتكەنلىرى بويىچە:

— ئەسسالامۇئەلەيكۇم دادا، ياخشى تۇرۇپلا، يېقىندىن
بېرى كېسەللىرى قانداقراق؟ — دەپ سوراپتۇ.

— ئارىدا بىرئاز ياخشى بولۇپ قالغانىم، يېقىندىن
بېرى ئەھۋالىم ئانچە ياخشى ئەمەس، كۆڭلۈم ھېچنەرسە تارت-
مايدۇ، ئۆزۈم كۈندىن — كۈنگە ئاجىزلاپ كېتىۋاتىمەن، ماڭا
قېرىلىق يەتتىمۇ ياكى ئەجەل يېقىنلىشىپ كېلىۋاتامدۇ بىل-
مەيمەن، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ قىيىن ئاتىسى.

— ناھايىتى ياخشى، ھەر نېمە بولسا شۇنداق بولغاي، —
دەپتۇ قاۋۇل يادلىۋالغىنى بويىچە.

كۆيۈغلەننىڭ بۇ سۆزىنى ئاڭلىغان قىيىن ئاتىسىنىڭ
ئەرۋاھى قىرىق گەز ئۆرلىگەن ھالدا لېۋىنى چىشلەپ، يۈزىنى

قولى بىلەن چوكنىڭ رېتىمىغا ماسلاشتۇرۇپ كاپۇر - كۇپۇر قىلىپ، كۆزنى بۇمۇپ - ئاچقۇچە بىر تاۋاق مانتىنى يەۋىتىپتۇ، چاي كۆتۈرۈپ كېلىۋاتقان تولۇنئاي بۇ ئاھۋالنى كۆرۈپ نومۇس كۈچىدىن يىغلىغان پېتى ئۆيدىن چىقىپ كېتىپتۇ. «ئۆزۈم تاپقان بالاغا، نەگە باراي دەۋاغا» دېگەندەك، تىلۈن ئاينىڭ دادىسى بىلەن ئاپىسى نام - شوھرەتنى دەپ قىزنىڭ رايغا باقمىي، بېشىنىڭ ئوبدانلا سۈيى بار بىر تەلۈنگە ئايدەك قىزنى بېرىپ قويغىنى ئۈچۈن دەردىنى ئىچىدە بىلىشىپتۇ.

تولۇنئاي شۇندىن بېرى ئېرى قاۋۇلنى ھېچقانداق يەرگە ئاپارمايدىغان بوپتۇ. ئەمما ئۇ يەنەلا ئېرىگە نىسبەتەن «ئىنسان بولغاندىن كېيىن ئوڭلىنىپ قالار» دېگەن ئۈمىد بىلەن ياخشى مۇئامىلە قىلىپ، زېرىكمەي - تېرىكمەي ئەدەب - ئەخلاق ئۆگىتىپ يۈرۈپتۇ.

كۈنلەردىن بىر كۈنى تولۇنئاينىڭ دادىسى كېسەل بولۇپ، ئورۇن تۇتۇپ يېتىپ قاپتۇ. كۈيئوغۇلار كەينى - كەينىدىن بېرىپ قېيىن ئاتىسىنى يوقلاپ، ئۇنىڭ رازىلىقىنى ئېلىشىپتۇ. بۇنىڭدىن خەۋەر تاپقان قاۋۇل تولۇنئايغا: «مەنمۇ قېيىن ئاتام دىن رازىلىق ئېلىپ كېلىۋالاي» دەپ يالۋۇرۇپ تۇرۇۋاپتۇ. تولۇنئاي:

— ياق، بارماي قويۇڭ، كېسەل كىشىگە گەپ تېتىمايدۇ. ئۇنىڭ ئۈستىگە دادام سىزنىڭ تاققا - تۇققا گېپىڭىزنى ئاڭلىسا بىر كېسەل ئىككى بولىدۇ... — دەپ ئېرىنىڭ دادىسىنى يوقلاپ كېلىشىگە زادى قوشۇلماي.

قاۋۇلمۇ باشقا كۈيئوغۇللارغا ئوخشاش قېيىن ئاتىسىنى يوقلاپ، رازىلىق ئېلىپ كېلىشىنى بەكلا خالايدىكەن، شۇڭا ئۇ تولۇنئايغا يېلىنىۋېرىپتۇ. تولۇنئاي مىڭ تەسلىكتە ماقۇل بوپتۇ، ھەم دادىسىنىڭ قېشىغا بارغاندا قىلىشقا تېگىشلىك

كۆز پەرىخان

رېۋايەتكار بۇ دوردانە رېۋايەتنى ئەل كۆڭلىگە مۇنداق
پاساھەتلىك تىلدا بايان ئەتتى:
ياما ئىلىدە بىر شاھ بار ئىدى، ئۇنىڭ قۇتلۇق نامۇ -
ئەمەلى ئابدۇلھەبەت شاھ ئەردى. شاھ ئابدۇلھەبەتنىڭ رامزىيان
ئاتلىق بىر دانىشمەن ۋەزىرى بار ئىدى. كۈنلەردىن بىر كۈنى
بۇ ئىككىسىنىڭ خوتۇنلىرى ھامىلدار بولدى ۋە پاقلىنىدەك
ئىككى ئوغۇل تەۋەللۇت قىلدى. شاھ ئۆز ئوغلىغا كاردان دەپ،
ۋەزىر بولسا بەسارەت دەپ ئات قويدى. شاھ ۋە ۋەزىر نىھايەت
قۇۋاندى، شاھ ئەمىر:
— بۇلار بىللە چوڭ بولسۇن، بىللە ئىلىم - ئېرىپان
باماسدا پەرۋاز ئەتسۇن! — دېدى.
مۇددەرسلەرنى چاقىرىشتى ۋە ئوغۇللارنى ئۇلارغا تاپ
شۇردى. كۈنلەر ئۆتتى، ئايلار يىل مارجىنىنى ئاستى. بالىلار
مۇددەرسلەردىن كۆپلەپ بىلىملەرنى ئالدى. ئاقىۋەتتە ۋەزىرنىڭ
ئوغلى بەسارەت ئىلىم بابىدا ئۇچقۇر، زامانىسىنىڭ دانىشمىنى،
جانۇ - جانۋار تىللىرىنىمۇ بىلەر بىر ھېكمەتكار بولۇپ يېتىشىپ
چىقتى. شاھزادە كاردان بولسا ئويۇنكەش، قولدىن ئىش
كەلمەس، بىلىمسىز يىگىت بولۇپ ئۆستى. شاھ ئۆز ئوغلىغا
كۆپ مېنەت - ئەجرى قىلغان بولسىمۇ، ئۇنىڭدىن ھېچبىر دا-
ئالىق نىشانى چېلىقتۇرمىدى.

تام تەرەپكە ئۆرۈپ جىم يېتىپتۇ. قاۋۇل يەنە:

— دادا، سىلنى قايسى تېۋىپ داۋالاۋاتىدۇ؟ — دەپ سوراپتۇ.

— ئەزرائىل... — دەپتۇ قېيىن ئاتىسى زەردە بىلەن.

— پاه، بۇ تېۋىپ بەك ياخشى داۋالايدۇ، قولى يەڭگىل، سىلنىڭ ئىشلىرىنى تېز بىر تەرەپ قىلىدۇ. — دەپتۇ قاۋۇل ۋە يەنە سونالنى داۋاملاشتۇرۇپ، — تېۋىپ سىلگە قانداق دورىلارنى بېرىۋاتىدۇ؟

— زەھەر بېرىۋاتىدۇ، زەھەر، — دەپتۇ دادىسى تەنە ئارىلاش ئاچچىقلاپ.

— بۇ دورا بەكمۇ شىپالىق دورا، داۋاملىق يېسىلە، — دەپتۇ قاۋۇل پەرۋايى پەلەك ھالدا.

بۇ تەلۋە كۆيۈمغۇلنىڭ گەپلىرى قېيىن ئاتىسىنىڭ يۈزى كىگە ئەجەل ئوقى بولۇپ سانچىلىپتۇ. — دە: «يوقال كۆزۈمدىن!» دەپ قاتتىق بىر ۋارقىرىغىنىچە كېسەل مەڭگۈلۈك كۆز يۈمۈپتۇ.

(«بۇلاق» ژۇرنىلىنىڭ 1989 - يىلى 2 - سانىدىن ئېلىندى.)

شاھقا دۇنيا يورۇقى ئىقبال ئەتتى، شاھ ساقايدى. شۇندىن
سۇڭ بەسارەت يەر ئاستى چاھقا پىنھان بولدى.
ئەل قىسسە، ئەمدى ھېكايەتنى كاردان شاھزادىدىن
ئىشىتمەك كېرەك:

شاھزادە كاردان بەسارەت بىلەن ئىجىل - ئىناق، قىيا-
مەتلىك دوست ئىدى. بەسارەتنىڭ ئەھۋالىدىن شاھزادە كاردان
بىخەۋەر ئىدى، ئۇ بەسارەتنى ئىزدەپ ھېچ يەردىن تاپالمىدى،
سورمىغان ئادىمى قالمىدى، يۇرت - يۇرتقا خەۋەر بەردى،
بەسارەت سۇغا چۈشكەن تاشتەك ئىز - دېرەكسىز يوقالدى.
شاھزادە كاردان قىيامەتلىك يېقىن دوستىنى ئويلاپ، نالە -
پەرياد ئېيتىپ، سىنەسىنى زەي يەرگە يېقىپ يىغلاپ ئەردى.
شاھ ئابدۇلھەبەت شاھزادىگە كۆپ تەكەللۇپ ئېيتتى، دۇنيا -
دەپنە بىلەن ئالداپ كۆردى، قورقاتتى، كار قىلمىدى.

شاھزادە كاردان زەي يەردىن تۇرماي:

— ماڭا قىيامەتلىك دوستۇم بەسارەتنى تېپىپ بەر،
شۇندا ئورنۇمدىن تۇرمەن، — دېدى.

شاھ بىئىلاج ئەلگە جاكار ئەتتى:
— كىمدە - كىم ئوغلۇم كاردانىنى ئورنىدىن تۇرغۇزسا،
بويى بىلەن تەڭ ئالتۇن ھەدىيە قىلىمەن.

ئەلدىن ھېچكىم چىقمىدى، كۈنلەردىن بىر كۈنى بىر
موماي كەلدى. ئۇ شاھقا ھۈرمەت بەجا كەلتۈرۈپ:

— ئى، پاناگاھ، ئوغلۇڭنى مەن تۇرغۇزارمەن، — دەپ
ئېيتتى. شاھ خۇش بولدى ۋە مومايغا دۇئا قىلدى. موماي
كاردانىنىڭ ئالدىغا كېلىپ:

— يىگىتلەرنىڭ سەردارى، بۇلبۇللارنىڭ ناۋاسى، ئور-
نۇڭدىن تۇر ئوغلۇم. ساڭا بىر ئامەت كېلىۋر. ئات مىنىپ
سەيلە ئەت. جاھاننىڭ گۈزەللىكى سېنى ئىلىكىگە ئالغاي، —
دەپ مېڭ بىر ھىيلە - مېكرالەرنى ئىشلىتىپ، شاھزادىنىڭ

ۋەزىر ئوغلى بەسارەت كۈندىن - كۈنگە شانۇ - شوھرەت
تاپماقتا ئىدى. بۇ ھال شاھ ئۈچۈن تولسۇم ئەلەم بولدى،
چۈنكى تەخت ۋارىسى ئەلنى ئىدارە ئەتمەككە قۇربىسىز ئىدى.
شۇنىڭ بىلەن شاھ ئويلا - ئويلا ئاخىرى ئاغرىپ قالدى، كې
سەللىك مالا ئىكلىرى شاھنى قورشىۋالدى. دانىشمەن تېۋىپلارنى
چاقىرىشتى، لېكىن كېسىلىگە شىپا قول تېپىلمىدى. ئاخىرى
شاھ ئۆزى پىنھان سىر بەرگەن تېۋىپنى چاقىرتىپ، كۆرۈن
گەندى، تېۋىپ:

— شاھىمنىڭ داۋاسى دانىشمەن يىگىتنىڭ كۆزىدۇر،
شاھم شۇ كۆزنى يېسە سەللىمازا ساقىيۇر، — دەپتۇ. دانىشمەن
ئۆلىمالار مەسلىھەت قىلىشىپ: «شاھىمىزنىڭ دەردىگە زامانە
مىزنىڭ دانىشمىنى بەسارەتنىڭ كۆز گۆھىرى ئەجەب خوپتۇر»
دېيىشتى. شۇندىن سۇڭ بىر توپ ئەھلى خالىس نىيەتلەر
رامزىيان ۋەزىرنىڭ ھۇزۇرىغا كېلىشتى. دانىشمەن بەسارەت
بۇلارنىڭ كېلىش مۇددىئالىرىنى قەدەم تاۋۇشلىرىدىن بىلدى
ۋە ئۇ ئەھۋالنى ئاتىسىغا ئېيتىپ، كەلگەنلەرنى كۈتۈۋالدى ۋە
زىياپەت بەردى، زىياپەتتە دانىشمەن بەسارەت بىر پاقىلاننى
سويۇپ كۆشىنى مېھمانلارغا سۇندى، ئاندىن ھەربىرىنىڭ ئال
دىغا چىنە تەخسىدە تىللا - ئالتۇن قويدى. شۇندىن سۇڭ بىر
تەخسىگە پاقىلاننىڭ ئىككى كۆزىنى قويۇپ دەپتۇ:

— ئى خالىس نىيەت ياخشىلار، شاھىمغا مېنىڭ كۆزۈم
داۋا بويۇپتۇ، شىلەر شاھىمغا مېنىڭ كۆزۈمنى ئاپارغاندىن كۆرە
بۇ پاقىلان كۆزىنى ئاپارساڭلارمۇ ئوخشاش بولۇر، شاھىم بۇ
پاقىلان كۆزىنى يەپ ساقىيۇر، مەن شۇندىن سۇڭ ئادەمىزات
كۆزىگە كۆرۈنمەسەن، سىزلەرنى تەڭلىكتە قويمايمەن، مېنى
ئەپۇ ئېتەرسىزلەر.

كەلگەنلەرگە بۇ گەپ ماقۇل بولدى ۋە پاقىلان كۆزىنى
ئېلىپ بېرىپ شاھقا يېگۈزگەن ئەردى، بۇ كارامەتنى كۆرۈڭ،

تۇرمىدى. شاھنىڭ قىلمىغان ئامالى قالمىدى. ئاخىرى دانىشمەن
ۋەزىر - ۋۇزىرالاردىن ئەھۋال سورىغانىدى، ئۇلار:
بەلكىم بۇ قىزنى تاپقىلى بولۇر، بۇ تاپماققا بەسارەتتەك
دانىشمەن بولسا ئىردى، ئۇ ئىلىم - ھېكمەتنى بىلەن قىزنىڭ
ئىما - ئىشارىتىنى يېشىپ، شاھزادەمگە ئارام - ئىقبال بەخش
ئېتەر ئىدى، - دېيىشتى. شاھ ئۆز ئىشىغا ئۆكۈندى ۋە ئەلگە
ئۈچ كۈنگىچە قارىلىق تۇتۇپ، ئاللادىن بەسارەتنىڭ كۆزىنى
تىلەشنى جاكار ئەتتى. كىشىلەر ئۈچ كۈن ئاللاغا سېغىنىپ
مۇناجات ئېيتىپ، بەسارەتنىڭ كۆزىنى تىلدى، ئۇنى ئەلگە
بەرگىن دېدى. ئۈچ كۈندىن كېيىن ئەھلى جامائەت ئارىسىدا
دانىشمەن بەسارەت پەيدا بولدى ۋە قىيامەتلىك دوستى
شاھ كاردانىنىڭ قېشىغا بېرىپ، قۇچاقلاپ دەردىنى بىلدى
ۋە ئېيتتىكى:

— قىزنىڭ كۆزىنى تۇتقىنى، مېنىڭ ئىسمىم كۆز پەرىخان
دېگىنى، قۇلىقىنى تۇتقىنى، مەن قۇل ئاباد دېگەن يەردە
دېگىنى، ئىككى قولىنى ئالدى - ئارقىسىغا قىلغىنى، مېنى
ئىزدىسەڭ ئالدى - ئارقاڭغا قارىماي ماڭ دېگىنى، دەپ
بايان ئەتتى.

شاھ رازىلىق بەردى ۋە دانىشمەن بەسارەتنى شاھزادىگە
قوشۇپ قۇل ئابادقا يولغا سالدى. ئۇلار كۆپ يەراھنى باستى،
كۆپ سۇلار كەچتى. نىھايەت، قۇل ئاباد ئېلىنىڭ سىرتىغا
يەتتى. ئۇلار بىر موماينىڭ بىر كۆمۈزەك سۈنى ئاران كۆتۈرۈپ،
بىر خىلۋەتكە كېتىۋاتقانلىقىنى كۆردى. ئۇلار مومايغا سالام
بەردى. موماي ئۇلاردىن ئەھۋال سورىغان ئىردى، يىگىتلەر:

— جاھان كېزىپ تەمتىلەپ يۈرۈرمىز، بالىسى يوققا
بالمىز، - دەپ ئېيتتى. موماي نىھايەت خۇش بولدى.
ئۇلارنى ئۆيگە باشلاپ بېرىپ بالا قىلىۋالدى. موماينىڭ
باغۋەن بوۋىيى بار ئىردى. ئۇ قۇل ئاباد ئېلىدە مەشھۇر

كۆڭلىنى يۇمشاتتى. شاھزادە مومايغا ئېيتتىكى:
— ئاتامغا ئېيتىڭلار، دۇلدۇل توقۇلسۇن، يول كېزىپ
سەيلە ئېتۈرمەن.

دۇلدۇل ھازىرلاندى، شاھزادە دۇلدۇلغا قونۇپ، قۇشتەك
ئۇچۇپ، شەھەر سىرتىغا چىقتى، دالا كەزدى، چۆل باسنى،
بىر تاغقا بېرىپ تىندى ۋە كۆڭلى - كۆكسى يايلاپ، قېنى
جۇشقۇنلاپ، ئەمدى قايتاي دەپ كەينىگە شۇنداق بىر باق.
قاندى، كۆردىكى، ئۆزى كەلگەن دالا - دەشت كۆپكۆك دېڭىز
بولۇپ دولقۇنلاپ تۇرغانمىش، ئاق تۇمان ئارا بىر قېنىق
ئۆزۈپ كېلەرمىش، قېنىق ئۈستىدە بىر نۇر جۇلا قىلارمىش.
نۇر ئىچىدە بىر ساھىبجامالنىڭ سىماسى بالىقىپ تۇرارمىش،
قىز شاھزادىگە يېقىنلاشقاندا ئۇنىڭ گۈزەللىكى كۈنى خىرە
قىلار، ئۆزى شاھزادىگە ئىما قىلار ئەردى، قىز ئالدى بىلەن
كۆزىنى، ئاندىن كېيىن ئاغزىنى كۆرسەتتى، ئاندىن قۇلىقىنى
كۆرسىتىپ، ئىككى قولىنى ئارقىسىغا ئېلىپ، ئاندىن ئىككى
قولىنى ئالدىغا ئېلىپ تەزىم ئەتتى.

شاھزادە كاردان ئاغا يېقىنلاشماق ئۈچۈن يۈگۈرگەنىدى،
قىزمۇ، دېڭىزمۇ غايىب بولۇپ، ئاۋۋالقى چۆل -
دالا ئايان بولدى. شاھزادە ئاھ ئۇرۇپ يىقىلدى،
ھوشىغا كېلىپ، دۇلدۇلنى مىنىپ ئاتىسى ئالدىغا كەتتى ۋە
يەنە زەي يەرگە مەيدىسىنى يېقىپ يېتىۋالدى. شاھ ئۇنىڭ
ھالىنى سورىغانىدى، شاھزادە ئېيتتىكى:

— ئى، شاھ ئاتا، مەن دېڭىز كۆردۈم، دېڭىزدا بىر قىز
كۆردۈم. شۇ قىزنى تاپمىغۇچە ئارام ئالمايمەن.
شاھ بۇ قىز ھەققىدە سورىغانىدى، شاھزادە كۆرگەنلىرىنى
تامام سۆزلەپ بەردى. شاھ ھەيرانۇ ھەس بولدى، تېڭىرقىدى،
ئوغلۇمنىڭ كۆزىگە كۆرۈنگەن ئەرۋاھىمدۇ، جىنىمدۇ، دەپ
نەزىر - چىراغ بەردى. لېكىن شاھزادە يەنىلا ئورنىدىن

دانشمەن بەسارەت كۆز پەرىخاننىڭ بۇ ئىشارىدىن
«تۇندە قىزىلگۈل تۇۋىگە كېلىڭ!» دېگەن مەنىنى سەزدى.
ئاندىن شاھزادە ئالدىغا بېرىپ:

— كۆز پەرىخانغا ئىشارەت بەردىم. تۇندە ئۇ «قىزىلگۈل
تۇۋىگە چىقىمەن ئۇخلاپ قالما!» دەپ ئىپتىتى.

شاھزادە تۇننى تەقەززالىق بىلەن كۈتتى ۋە يەر يۈزىنى
تۇن پەردىسى باسقاندا مەشۇق دىلىنى كۆزلەپ، تىلىدا ئىشقى
سۆزىنى سۆزلەپ باغقا ئۆتتى. كۆز پەرىخاننى كۈتتى، كۈتتى،
ئۇنىڭدىن ھېچ نىشان بولمىدى، ئاخىرى ئۇخلاپ قالدى.

ئەلەقسە: مەلىكە كۆز پەرىخان قىرىق كېنىزىكى بىلەن
تۇن تەڭدە، باغقا ئۆتتى. كۆردىكى، شاھزادە ئاشقى كارىدان
قىزىلگۈل تۇۋىدە ئۇخلاپ قالغان، گۈل شاخدا بىر بۈلبۈل
خەندان ئۇرۇپ سايىراپ تېۋرغان. شۇندا ئەقىللىك مەلىكە
شاھزادىنىڭ قېشىغا كېلىپ، ئۇنىڭ قوينىغا بەش ئوشۇق
سېلىپ قويدى ۋە ئاندىن قايتىپ كەتتى.

ئاشقى شاھزادە بىر مەزگىلدە ئويغانغان ئەردى، ھېچ
تېۋىش يوق، تېپتىنچ، شۇندا كۆز پەرىخان چىقىمىدى دەپ
ئويلىدى — دە، قايتتى ۋە دانشمەن دوستىغا: «كۆز پەرىخان
چىقىمىدى» دەپ خەۋەر بەردى.

— سەن ئۇخلاپ قالدىڭمۇ دوستۇم، — دەپ سورىغان
ئەردى، شاھزادە:

— ياق، — دەپ جاۋاب بەردى، شۇندا دانشمەن
بەسارەت ئۇنىڭ قوينىنى ئاختۇرۇپ ئوشۇقلارنى ئالدى
ۋە ئىپتىتىكى:

— ئاشقىغا ئۇيقۇ ھارامدۇر، مەلىكە چىقىپتۇ ۋە سېنى
تېخى چوڭ بولماپسىز، ئوشۇق ئوينايدىغان ۋاقتىڭىز
ئىكەن دەپتۇ.

— ئەمدى قانداق قىلىمىز، — دەپ سورىدى شاھزادە.

باغۋەن ئەردى. ئۇ، كۆز پەرىخاننىڭ چاھار بېغىنى باقار ئەردى. كۈنلەردىن بىر كۈنى بەسارەت بوۋايغا باغقا بىللە ئېلىپ بېرىشنى ئۇتۇندى. بوۋاي:

— ئوغلۇم، بۇ كۆز پەرىخاننىڭ چاھار بېغى، ئىنسىس — چىن كىرىشكە بولمايدۇ، كۆز پەرىخاننىڭ غەزىپىدىن ئاللا ساقلىسۇن، — دېدى.

دانشمەن بەسارەت باغۋەن بوۋايغا يەنە يالۋۇردى، ئارىغا موماي كىردى ۋە ئاخىرى بوۋاينى ماقۇل كەلتۈردى. بوۋاي كۆز پەرىخانغا گۈل تىزغاندا دانشمەن بەسارەت: «مەن تىزغاي مەن بوۋا» دەپ گۈل تىزىپ ئىچىگە مۇنداق خەت سالدى: «كۆز پەرىخان، مەن كەلدىم، سىزنى كۈتمەن!» بوۋاي گۈلنى كۆز پەرىخانغا ئېلىپ كىرگەندە، كۆز پەرىخان خەتنى كۆرۈپ، بوۋايغا مۇنداق دېدى:

— قىزىلگۈل شېخى قىرىق بىر دەرەم — دەرەم!

بوۋاي قايتىپ كېلىپ بەسارەتتىن «بۇ نېمە گەپ» دەپ سورىدى. شۇندا دانشمەن بەسارەت ئېيتتىكى:

— ئى باغۋەن ئاتا، قىزىل گۈل شاخىدىن قىرىق بىر تال ئېلىپ كەل، — دەپتۇ، — دېدى.

بوۋاي قىزىل گۈلنىڭ يوغان شاخلىرىدىن ئالغان ئەردى، بەسارەت:

— ئى، ئاتا، نوتىلىرىنى ئېلىڭ، — دەپ ئاتا ئۆگەتتى، بوۋاي قىزىلگۈل نوتىلىرىنى كۆز پەرىخان ئالدىغا ئېلىپ كىرگەن ئەردى، كۆز پەرىخان ئۇنى ئېلىپ كەلگەن قىزىلگۈل شىۋىقى بىلەن راسا ساۋىدى. بوۋاي ئېگىراپ باغقا يېنىپ چىقتى. شۇندا بەسارەتكە:

— ئى، ئوغلۇم، قىزىلگۈلنىڭ يوغان شاخلىرىنى ئالمىغىنىم ياخشى بولغانىكەن، بولمىسا ساق قالماس ئىكەنمەن، ئەقلىڭگە ئاپىرىن! — دېدى.

— ئەمدى ئامال يوق، بىز بۇ يەردىن چىقىپ ماكان تۇتايلى، بىر مەزگىل كۈتەيلى، بەلكى يول بولۇپ قالار. شۇنداق قىلىشتى، ئۇلار شەھەر ئارىلىدى. ساتراشخانغا كىرىپ، چاچ — ساقاللىرىنى ياساتتى. ساتراشخاندا مەلىكە كۆز پەرىخان ھەققىدە پاراڭ باشلاندى. بىر كىشى ئېيتتى: — دوستلۇق، مېھرىبانلىق بولسا شۇنچىلىك بولار، مەلىكە كۆز پەرىخان بىلەن جانقۇل شاھنىڭ قىزى گۈل ھەسەل بىر — بىرىگە شۇنچە مېھرىبان، قىيامەتلىك دوست. ئەگەر گۈل ھەسەل كېلىدۇ دېسە، مەلىكە كۆز پەرىخان بىر ئايلىق يولغا ئالدىغا چىقىپ كۆز تۇتىدۇ. بۇ سۆزنى ئىشلىتىپ دانىشمەن بەسارەت ئويلاندى ۋە شاھزادىنى باشلاپ بىر ھىيلە قىلماقنى نىيەت ئەتتى.

ئەلقسە: دانىشمەن بەسارەت نۇرغۇن قىزلارنى سېتىۋالدى ۋە ئۇلارنى كېنىزەك سىياقىدا ياساندۇردى، شاھزادىنى بولسا، مەلىكە گۈل ھەسەل سىياقىدا ياساندۇردى، ئاندىن بىر ئايلىق يول ئۈستىدە تۇرۇپ مەلىكە كۆز پەرىخانغا خەۋەر يەتكۈزدى: «گۈل ھەسەل كېلورا!»

مەلىكە كۆز پەرىخان گۈل ھەسەل يولغا كۆز تىكتى ۋە ئۇنى خۇشال كۈتۈۋالدى. ئوردا ئىچىدە شاھانە زىياپەتلەر بولدى. كۈنلەر ئۆتتى، بىر كۈنى مەلىكە كۆز پەرىخان بىلەن «گۈل ھەسەل» تەنھا قالغاندا ھاممامغا چۈشۈشتى. شۇندا بۇ سىر ئەسرا ئايان بولدى. مەلىكە كۆز پەرىخان:

— شاھ ئاتامغا قانداق يۈز كېلۈرمەن، ئەل — يۈز بىلگۈچە ئۆلگىنىم تۈزۈك، سىز بىلەن بىللە كېتەي، — دەپ ئېيتتى ۋە ئۇچى شۇنداق قىلىشتى. نىھايەت ئۇلار يول يۈرۈپ، يول يۈرسىنۇمول يۈرۈپ، بىر دەشت — باياۋاندا تۇندى. شۇندا مەلىكە كۆز پەرىخان چاھار باغدا بولغان ھەممە دانىشمەن

— ئەمدى مەن سېنىڭ تىرىنىقىڭنى ئالسىمەن، گۆشىنى
تېلىمەن، شۇندا ئاغرىققا چىداش بېرىپ، تاڭ ئاتقۇچە
ئولتۇرسەن، — دەپ دانىشمەن بەسارەت دوستى شاھزادىنىڭ
چىمەلتىكىنىڭ تىرىنىقىنى گۆشى بىلەن شىلىپ ئالدى ۋە ئۇنى
تېكىپ قويدى. ئاندىن شاھزادىگە ئېيتتى:

— ئۇخلىغۇچى بولما، مەلىكە چىققاندا زىياپەت قىلۇر،
سۇ قۇيۇشقا باشلىغاندا سەن ئالدىدا تۇزۇۋال، ئۇنىڭ ھۆسنىگە
قانارسەن، قولۇڭنى ئاۋايلاپ يۇ، چىمەلتىكىگە سۇ تەگكۈزمە،
مەلىكە كۆز پەرىخان: «ئاخشام نە ئۈچۈن ئۇخلاپ قالدىڭىز،
دەپ سورىسا، «ئى، كۆز پەرىخان خالىدا كۆرۈشۈش ئۈچۈن
ئاز كېنىزىكىڭىز بىلەن چىقىشىڭىز بولماسمىدى، قىرىق كېنىزەك
ئالدىدا مەن قانداق سۆز قىلالايمەن، سىزنى كۆرۈپ، شۇڭا يالغاندىن
ئۇخلىغان بولۇۋالدىم» دەپ ئېيتتى.

سۆز شۇنداق بولدى، شاھزادە كاردان پۈتۈن تۈن بويى
قولنىڭ ئاغرىقىغا چىداپ، كۆز پەرىخاننى كۈتتى. تۈن
تەڭدە باغنى يورۇتۇپ كۆز پەرىخان كېنىزەكلىرى بىلەن باغقا
چىقتى ۋە شاھزادە بىلەن كۆرۈشتى. ئۇنىڭدىن: «ئاخشام نە
ئۈچۈن ئۇخلاپ قالدىڭىز؟» دەپ سورىغان ئۇردى، شاھزادە
دانىشمەن دوستى ئۆگەتكەندەك جاۋاب بەردى. كېنىزەكلەر
مەلىكە كۆز پەرىخاننىڭ قولىغا سۇ بەردى. شۇنىڭدىن كېيىن
شاھزادە قولىغا سۇ ئالغانىدى، بىر تامچە سۇ چىمەلتىكىنىڭ
گۆشىنى ئىشلىۋەتكەن يېرىگە تەگكەندە ئاغرىقىغا چىدىيالماي
قاتتىق سىلكىۋەتتى. شۇندا بىر تامچە سۇ كۆز پەرىخاننىڭ
مەڭزىگە قوندى. مەلىكە ئاچچىقلىنىپ:

— ھوي، ئەدەبىسىز! — دېدى — دە، كېنىزەكلىرىنى ئېلىپ
باغدىن چىقىپ كەتتى. چاھار باغدا يەككە — يېگانە قالغان
شاھزادە نالە — پەرياد قىلىپ يىغلىۋەتتى.

ئەلەقسە: دانىشمەن بەسارەت شاھزادىگە ئېيتتىكى:

ۋە چاچراپ ئورنىدىن تۇرۇپ؛
— ئى، قىيامەتلىك دوستۇم، دوستلۇق شۇنداق بولۇرمۇ،
مەن سېنى دەپ تەختى — بەختىمدىن كەچكەندىم، ئىمدى
سېنىڭدىن شۇ ۋاپا كەلدىمۇ؟ — دېۋىدى، بەسارەت ئەھۋالى
ئېيتتى؛ لېكىن شاھزادە ئىشەنمىدى. نۇرغۇن سۆزلەر ئېيتىلسىمۇ
بولمىدى. ئاخىرى بەسارەت ئېيتتىكى:

— ئى، قىيامەتلىك دوستۇم، ئاللاھەققىدە قەسەم
قىلىمامۇ ئىشەنمىدىڭ، خەير ئۆزۈڭگە قىلدىڭ! — دېدى — دە،
بىر چىرقىراپلا چىپار تاشقا ئايلىنىپ يېتىۋالدى.

شاھزادە بىلەن مەلىكە يولغا چۈشتى، يولدا ئۇلار
قاراقچىلارغا ئۇچراپ بالاغا يولۇقتى. قاراقچىلار مەلىكە كۆز
پەرىخانى بۇلاپ كەتتى. شاھزادىنى قۇل قىلىپ بىر كىشىگە
ساتتى. شاھزادە ئۆز قىلمىشىغا ئۆكۈنۈپ يىغلايتتى، كۈنلەردىن
بىر كۈنى ئۇ پۇرسەت تېپىپ قاچتى ۋە ئۇدۇل چىپار تاش
ئالدىغا كەلدى — دە، زار — زار يىغلاپ خۇداغا نالە قىلدى.
دانىشمەن سادىق دوستىنى سېغىندى. ئالادىن ئۆز گۇناھىنى
تىلىدى ۋە شۇنداق ھەسرەت بىلەن نەزمە ئېيتتىكى: چۆلدىكى
گۈل — گىياھلار، جانۇ — جانۋارلار تەڭ پىغان قىلىشتى.

بىلەمەي ھالۇقەدرىڭنى سېنى، ئەيلەپتىمەن خار، دوست،
بولۇپ قۇل كىشى قولىدا ساڭا بولدۇم ئەجەب زار، دوست.

ئالتىنچى كۈنىگە بارغاندا تاشتىن زۇۋان بولدى:
— خەيرىپەت ئاللا ئىسمى بىلەن قەسەم قىلدىڭ،
گۇناھكار گۇناھىنى تىلىسە كەچۈرمەسلىك گۇناھتۇر، سېنى
كەچۈردۈم، — دەپ ئورنىدىن تۇردى دانىشمەن بەسارەت.
شۇنداق قىلىپ دانىشمەن بەسارەت يەنە ئالانىڭ
قۇدرىتى بىلەن ئۆز قىياپىتىگە ئۆزگىرىپ، دوستى ئۈچۈن
كۆپ ياخشىلىقلارنى بەخش ئەتتى. مەلىكە كۆز پەرىخانى

لىكىلەرنىڭ ئىگىسى بەسارەت ئىكەنلىكىنى سەزدى ۋە كۆڭلىدە،
«ئەجەب، دانىشمەن بەسارەتنى كۆرمىگەن ئىكەنمەن» دەپ
ئۆكۈندى. شۇندا بۇنى سەزگەن بەسارەت: «دوستىغا سادىق
بولماق دوستلۇق بۇرچىدۇر، مەن سىزگە كۆرۈنۈشنى دوستلۇققا
خىيانەت دەپ بىلدىم!» دەپ ئېيتتى. كۆز پەرىخان يىگىتنىڭ
تاپقۇرلۇقىغا، دانىشمەن، ئالسىجانا بىلەمغا ئاپىرىن - تەسەن
ئېيتتى.

تۇن تەڭدە ئۇلارنىڭ ئۈستىدە غازلار ئۇچۇپ ئۆتتى.
ئۈچ غاز «غاق، غاق!» قىلىشتى. دانىشمەن بەسارەت
غازلارنىڭ نېمە دېگەنلىكىنى بىلدى. چوڭ غاز: «بۈگۈن تۇن
بۇلارنىڭ بېشىغا بىر بالا كېلۈر» دېدى. ئوتتۇراچى غاز،
«ۋەزىرنىڭ ئوغلى دانىشمەن، بۇ بالادىن شاھ ئوغلىنى،
مەلىكىنى قۇتۇلدۇرار!» دېدى. ئەڭ كىچىك غاز: «شاھ ئوغلى
دۆت، نەچچە كېچە ئۇخلىمىغان، بۈگۈن تۇن ئويغانماس!»
دېدى. تۇن شاملى چارچىغان تەنلەرگە ئۇيقۇ لەشكىرىنى
ئېلىپ كەلدى. شاھزادە كاردان ئۇيقۇ دېڭىزغا غەرق بولدى.
ھەممە شېرىن ئۇيقۇدا ئەردى، مەلىكە كۆز پەرىخان تۇيۇقسىز
شۇنداق قاتتىق چىرقىراپ ئويغاندىكى، دانىشمەن بەسارەت
ئويغىنىپ كەتتى. كۆردىكى، مەلىكىنىڭ ئوڭ مەڭزى ئىشىپ،
چىرايى بۇزۇلۇپ، بەتبەشەرىگە ئايلىنىۋاتاتتى. يىلان زەھىرى
ئۇنىڭ ئايدەك ھۆسنىگە ھۇجۇم قىلماقتا ئەردى، بەسارەت
نېمە قىلارنى بىلمەي قالدى. شاھزادىنى ھېچقانداق قىلىپ
ئويغىتالمىدى. مەلىكىنىڭ ھۆسنى بۇزۇلۇپ، ئايدەك رۇخسارى
ئۆزگىرىپ باراتتى. بىئىلاج دانىشمەن بەسارەت كۆز پەرىخان
نىڭ مەڭزىنى شوراپ يىلان زەھىرىنى دەمەۋدەم تۈكۈرۈپ
تۇردى. ئىشقى ئاستا - ئاستا ياندى. پەقەت قوناققەتەك
ئىشقى قالغاندا تاڭ سۈزۈلدى. شۇندا بەسارەت قاتتىق
بىر دورىغان ئەردى، شاھزادە ئويغىنىپ، كۆزى چۈشۈپ قالدى

ئەقىللىك كەنجى قىز

بۇرۇنقى زاماندا، غەرب تاماندا بىر باي ئۆتكەنكەن. ئۇنىڭ بەش قىزى بار ئىكەن، كۈنلەر ئۆتۈپتۇ، ئايىلار ئۆتۈپتۇ، يىللار ئۆتۈپتۇ، بۇ قىزلارمۇ چىرايلىق ئۆسۈپ بويىغا يېتىپتۇ. شۇ يۇرتنىڭ خىلۋەت بىر يېزىسىدا ھەمرا ئىسىملىك بىر يىگىت بولۇپ، قىزلارغا ئۇنىڭ كۆزى چۈشۈپتۇ، ئۇلار ئىچىدىن بىر ئەقىللىك قىزنى تاللاپ، ئۇنىڭ بىلەن توي قىلىشنى كۆڭلىگە پۈكۈپتۇ. ئاخىر ئۇ قايسى قىزنىڭ ئەقىللىك ئىكەنلىكىنى سىناپ بېقىش ئۈچۈن چارە تېپىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇ بىر ئالتۇن ئۈزۈك ئاپتۇ ۋە ئالتۇن ئۈزۈكنى كۆل بېشىدىكى سۆگەت شېخىغا شولسى سۇغا چۈشۈپ تۇرىدىغان قىلىپ ئېلىپ قويۇپتۇ.

بىر كۈنى قىزلارنىڭ چوڭى كۆل بويىغا سۇغا چىقىپتۇ. ئۇ سۇ ئالاي دەپ كۆلگە شۇنداق قارىغانىكەن، بىر ئالتۇن ئۈزۈك ئۇنىڭ كۆزىگە چېلىقىپتۇ. ئۇ قىز خۇشال بولۇپ، ئۈزۈكنى سۈزۈۋالاي دەپ قولىنى سۇغا سالغانىكەن، سۇ بىر داۋلغۇز پىلا ئالتۇن ئۈزۈك كۆزدىن غايىب بوپتۇ. سۇ جىم بولغاندىن كېيىن قارىسا، ئالتۇن ئۈزۈك يەنە كۆلدە پەيدا بوپتۇ. ئۇ يەنە قولىنى سۇغا سايپتۇ، لېكىن ئالتۇن ئۈزۈك يەنە كۆزدىن غايىب بوپتۇ. بۇ قىز شۇنچە ھەپلىشىپمۇ ئۈزۈكنى ئالالماي، سۈيىتىپ ئېلىپ ھەسرەت بىلەن ئۆيىگە قايتىپتۇ.

ئىزدەپ تاپتى، مەلىكە بىر غاردا تۇتقۇن قىلىنغانىدى، دالىش مەن بەسارەت بۇ يۇرتنىڭ شاھى بىلەن كېلىشىپ، ئۇنىڭغا نۇزغۇن دۇنيا - دەپنە بېرىش شەرتى بىلەن قاراقچىلارنى يورۇق ئالەمدىن قاراڭغۇ زېمىنغا ھۆكۈم ئەتتى. خەيرىيەتكى، ئازاد بولغان مەلىكە كۆزپەرىخان دانىشمەن بەسارەتكە كۆپتىن - كۆپ تەشەككۈر بايان ئەتتى.

ئەلقسە، رىۋايەتكار دەم نەپەستىن بۇ رىۋايەتنى شۇنداق ئاخىرلاشتۇردىكى: شاھزادە كاردان مەشۇقى كۆزپەرىخاننى ئېلىپ، دوستى دانىشمەن بەسارەت بىلەن ئۆز شەھىرىگە يول ئالدى. شاھ ئابدۇلھەبەت بۇلارنىڭ سەرگۈزەشتىسىنى ئىشتىپ، دانىش مەن بەسارەتنى ئۆز ئوغلىدىن چارى كۆردى ۋە شاھلىق تەھ تىنى ئۇنىڭغا بېرىپ. ئوغلى شاھزادە كارداننى ئوڭ قول ۋەزىر - لىككە تەيىن ئەتتى. باسارەتكە جانقۇل شاھنىڭ قىزى گۈل ھەسەلنى ئېلىپ بەردى، ئەل - يۇرت بۇ ئىشتىن بەھىساب مەمنۇن بولۇپ، ئادىل ۋە دانىشمەن شاھى بەسارەتنىڭ نۇرى ئاپتېپىدا تولىمۇ ئاسايىشلىق كۈن كۆرۈپتۇ.

«شىنجاڭ مەدەنىيىتى» ژۇرنىلىنىڭ 1989 - يىلى 5 - سانىدىن ئېلىندى

قىزنىڭ ئاتا - ئانىسى بۇ گەپلەرگە ئىشىنىپ، قىزغا دەشنام قىلىپ غەزەپ بىلەن ئۇنى سوراق قىپتۇ.
— ھەي يۈزى قېلىن، نېمىشقا بىر يالاڭتۇش بىلەن توي قىلماقچى بولدۇڭ؟ باي باينىڭ قاياشى، كەمبەغەل كەمبەغەلنىڭ قاياشى، سەن بىزنىڭ يۈزىمىزنى چۈشۈرۈپسەن، يو- قال كۆزۈمدىن! سەندەك قىزىمىز يوق، ماڭ، شۇ گاداي بىلەن نەگە بارساڭ بارا! كەنجى قىز ئازابلىنىپ:
— ھۈرمەتلىك ئانا ۋە دادا، ماڭا ئىشىنىڭلار، مەن باشقىلار- دىن ئۈزۈك ئالمدىم، بۇ ئۈزۈكنى كۆل بويىدىكى سۆگەتتىن ئالدىم، — دەپتۇ.

بىراق قىزنىڭ ئاتا - ئانىسى بۇ گەپلەرگە ئىشەنمەي ئۇنى ئۆيىدىن ھەيدەپ چىقىرىپتۇ.
بۇ بىچارە قىز ھەيدەپ چىقىرىلغاندىن كېيىن، ئۇنىڭ بارىدىغان يېرى بولمىغانلىقتىن، كۆز يېشى قىلغان پېتى بىر بېسىپ، ئىككى بېسىپ كۆل بويىغا كەپتۇ. كۆل بويىدا بىر ئاپئاق ساقاللىق بىر بوۋاي ئولتۇرغانىكەن. بۇ قىزنىڭ يىغلاپ تولىمۇ ھەسرەتلىنىۋاتقانلىقىنى كۆرگەن بوۋاي مۇلايىملىق بىلەن:

— نېمانچە قايغۇرىسىز قىزچاق! — دەپ سوراپتۇ. قىز كۆل بويىدىن ئالتۇن ئۈزۈك تېپىۋالغانلىقىنى، كېيىن ئاچىلىرىنىڭ قىلغان يامانلىقىنى، نەتىجىدە ئاتا - ئانىسىنىڭمۇ ئۆيىدىن ھەيدەپ چىقارغانلىقىنى بىر - بىرلەپ بوۋايغا سۆزلەپ بېرىپتۇ. بوۋاي بۇنى ئاڭلىغاندىن كېيىن ئۇنىڭغا ھېسداشلىق قىلىپ:
— قايغۇرماڭ قىزچاق، يۈرۈڭ، مەن بىلەن مېڭىڭ، ماڭا يېتىشەلسىڭىز بىللە مېڭىڭ، يېتىشەلمىسىڭىز ھاسامنىڭ ئىزىغا قاراپ ماڭسىڭىز بولىدۇ، — دەپتۇ ۋە ھاسسىغا تايىنىپ كېتىپ قاپتۇ، قىز بوۋاينىڭ ئارقىسىدىن ئەگىشىپ مېڭىپتۇ. لېكىن

ئەتسى ئىككىنچى قىز سۇغا چىقىپتۇ. ئۇمۇ كۆل بويىغا كېلىپ شۇنداق قارىغۇدەك بولسا، كۆلدە بىر ئالتۇن ئۈزۈك تۇرغۇدەك، ئۇمۇ قولىنى سالغانىكەن، سۇ بىر داۋالغۇپلا، ئالتۇن ئۈزۈك كۆزدىن غايىب بوپتۇ. سۇ جىم بولغاندا قارىسا ئۈزۈك يەنە سۇدا پەيدا بوپتۇ. ئۇ يەنە بىر ھازاغىچە ئاۋارە بوپتۇ، لېكىن ئۈزۈكنى تاپالماپتۇ.

يەنە بىر كۈن ئۆتۈپتۇ، سۇغا چىقىش نۆۋىتى ئۈچىنچى قىزغا كەپتۇ. ئۇمۇ كۆل بويىغا كېلىپ، شۇنداق قارىسا، كۆلدە بىر ئالتۇن ئۈزۈك تۇرۇپتۇ. ئۇمۇ ئاچىلىرىدەك سۇغا قول سېلىپ، ئۈزۈكنى سۈزۈۋېلىشقا باشلاپتۇ. لېكىن ئۇمۇ ئۈزۈككە ئېرىشەلمەي سۈيىنى ئېلىپ قايتىپتۇ.

تۆتىنچى قىزىمۇ ئۈزۈكنى تاپالماپتۇ. ئەمدى سۇغا چىقىش نۆۋىتى كەنجى قىزغا كەپتۇ. ئۇ كۆل بويىغا كېلىپ قارىغۇدەك بولسا، كۆلدە بىر ئالتۇن ئۈزۈك كۆزىگە چىلىقىپتۇ. ئۇمۇ ئالتۇن ئۈزۈكنى ئېلىش ئۈچۈن قولىنى سۇغا سالغانىكەن، ئالتۇن ئۈزۈك يوق بولۇپ كېتىپتۇ. كەنجى قىز ئويلىنىپتۇ، سىنچىلاپ سۇغا قاراپ، ئۈزۈكنىڭ سۇدا ئەمەسلىكىگە كۆزى يېتىپ، سۇ-گەتكە شۇنداق قارىغانىكەن، سۆگەت شېخىدىكى ئالتۇن ئۈزۈك ئۇنىڭ كۆزىگە چىلىقىپتۇ، كەنجى قىز ئالتۇن ئۈزۈكنى ئاپتۇ-دە، خوشال بوۋاپ قېن - قېنىغا پاتماي سۈيىنى ئېلىپ ئۆيىگە راۋان بوپتۇ.

قىزنىڭ ئالتۇن ئۈزۈكىنى ئېلىپ كەلگەنلىكى توغرىسىدىكى خەۋەر چوڭ ئاچىسىنىڭ قولىغا يېتىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئاچىلىرى ئالتۇن ئۈزۈكىنى سىڭلىسىدىن تارتىۋېلىشنى ئويلاشپتۇ. لېكىن ئۇلار ئۈزۈكنى تارتىۋالالمىغاندىن كېيىن تولمۇ ھەسەتخولۇق قىلىشىپ، ئاتا - ئانىسىغا: «كەنجى سىڭلىمىز يامان يولغا مېڭىپ قاپتۇ، بىر گاداي بىلەن توي قىلماقچى بوپتۇ ۋە ئۇنىڭ بىر تال ئالتۇن ئۈزۈكىنى ئاپتۇ» دەپ چىقىپتۇ.

ھەيدەپ چىقىرىلغاندىن كېيىن، مەن سىزنى ئۆز ئۆيۈمگە باشلاپ كەلدىم. قىزچاق، مەن ئويلاپ يۈرگەن چىرايلىق، ئەقىللىك قىز سىز بولىسىز.

قىز يىگىتى ھەيرانلىق سۆزىنى ئاڭلاپ، ھەم خۇشال بوپتۇ ھەم ئىزا تارتىپ يەرگە قاراپتۇ ۋە:

— ئاچىلىرىم مېنى كۆردىمەي، ماڭا ھاقارەت قىلىشتى، ئاتا — ئانام ئۆيدىن ھەيدەپ چىقاردى. ئۆيگە بارالماي ماكانىمىز بولۇپ قالدىم. دېگەننى خىيالىدىن ئۆتكۈزۈپتۇ. يىگىت قىزنىڭ دەردى — ھالىغا يېتىپ، پاك قەلبىنى ئۇنىڭغا ئاتا قىپتۇ ھەم مۇھەببەت ئىزھار قىپتۇ. كەنجى قىز ئۇنىڭ تولىمۇ سەمىمىي، سادىق ئىكەنلىكىگە كۆزى يېتىپ، ھەمرا بىلەن توي قىلىشقا ماقۇل بوپتۇ. ئۇلار خۇشال — خۇرام توي قىلىپ، بىر — بىرىگە سادىق بولۇپ بەختلىك تۇرمۇش كەچۈرۈپتۇ.

«قاراماي ئەدەبىياتى» ژۇرنىلىنىڭ 1989 — يىلى 3 — ساندىن ئېلىندى.

بىردەمدىن كېيىن بوۋايغا يېتىشەلمەي يىراقتا قاپتۇ. شۇنىڭ بىلەن قىز ھاسسىنىڭ ئىزىغا قاراپ مېڭىپتۇ. چۆلدە يالغۇز قالغانلىقىدىن قورقۇپ يىغلاپتۇ. ئۇ يىغلىغان پېتى ھاسسىنىڭ ئىزىنى بېسىپ ئالدىغا قاراپ مېڭىۋېرىپتۇ. بىر ھازا ماڭغاندىن كېيىن، بىر مەھەللىگە كېلىپ قاپتۇ. بۇ مەھەللىدە چىرايلىق بىر ئۆي بولۇپ، ئىشىك ئالدىدا بىر كىشى تۇرغانىكەن. قىز ئۇنىڭ ئالدىغا كېلىپ:

— ئالتۇن ھاسسىغا تايىنىپ ئۆتكەن بوۋاينى كۆردىڭىز-مۇ؟ — دەپ سوراپتۇ. قىزنىڭ سۆزى تۈگە — تۈگمەيلا ئۆيدىن چىرايلىق بىر يىگىت چىقىپتۇ. قىز سىنچىلاپ قارسا، بۇ يىگىت ھېلىقى ھاسسىغا تايانغان بوۋايغا بەكمۇ ئوخشاپ كېتىپتۇ. يىگىت تولىمۇ قىزغىنلىق بىلەن:

— قىزچاق كېلىڭ، ئۆيگە كىرىڭ! — دەپتۇ. قىز بۇ يىگىتنىڭ تولىمۇ قىزغىن، سىلىق مۇئامىلىسىنى كۆرۈپ، ئۆيگە كىرىپتۇ. يىگىت قىزغا: — قايغۇرماڭ، مانا بۇ ھەم سىزنىڭ ئۆيىڭىز، ھەم مېنىڭ ئۆيۈم بولىدۇ، — دەپتۇ. قىز بۇ گەپنى ئاڭلاپ تولىمۇ ھەيران بولۇپ:

— قانداقسىگە مېنىڭ ھەم سىزنىڭ ئۆيىڭىز بولىدۇ؟ — دەپتۇ. يىگىت قىزنىڭ دەرگۇماندا بولۇۋاتقانلىقىنى ھېس قىلىپ، ئۆتكەن ئىشلارنى بىر قۇر سۆزلەپ بېرىپتۇ:

— سىلەرنىڭ بەش ئاچا-سىڭىلىنىڭ ئىچىدىن ئەقىللىك بىر قىزنى ئۆزۈمگە لايىق تاللىماقچى ئىدىم، ئىسمىم ھەمرا، سىلەرنىڭ قايسىڭلارنىڭ ئەڭ ئەقىللىك ئىكەنلىكىڭلارنى سىناش ئۈچۈن ئالتۇن ئۈزۈكنى كۆل بويىدىكى سۆگەت شېخىغا ئېلىپ قويۇپ، بىر دالدىدا مۆكۈپ تۇرغانىدىم. ئالتۇن ئۈزۈكنى ئاخىر سىز ئالغانىدىن كېيىن بوۋايچە ياسىنىپ، كۆل بويىدا يۈز كۆ-رۈشۈش ئۈچۈن سىزنى كۈتۈپ ئولتۇرغانىدىم. سىز ئۆيىدىن

بىر كۈنى پادىشاھ دۈمبىسى يالىڭاچ بىر دېھقاننىڭ ئېتىزلىقتا ئەمگەك قىلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ قاپتۇ. ئۇ دېھقان بىر تەرەپتىن ئىشلەپ، يەنە بىر تەرەپتىن خۇشال ناخشا ئېيتىۋاتقۇدەك. پادىشاھ ئۇنىڭ چىرايىدا غەم - قايغۇدىن قىلچىمۇ ئەسەر يوقلۇقىنى كۆرۈپ، ھەيران بولغان ھالدا ئۇنىڭدىن:

— بۇرادەر، سىز بەختلىكمۇ؟ — دەپ سوراپتۇ.

— شۇنداق، مەن ناھايىتى بەختلىك، — دەپتۇ دېھقان كۈلۈپ.

— سىز پادىشاھ بولۇشنى خالايدىغانسىز؟

— مەن بۇ ئىشنى ئەزەلدىن ئويلاپ باققان ئەمەس.

— ئۇنداقتا، — دەپتۇ پادىشاھ، — كۆڭلىڭىزنى ماڭا سېتىپ بەرسىڭىز قانداق؟

— كۆڭلەك؟ — دەپتۇ دېھقان ھەيران بولۇپ، — مەندە ئەسلا كۆڭلەك يوق.

(ئۇرۇمچى كەچلىك گېزىتى، نىڭ 1987 - يىلى 9 - ئىيۇل سانىدىن ئېلىندى.)

كۆڭلەك

بۇرۇن - بۇرۇنسىدا ناھايىتى باي بىر پادىشاھ ئۆتكەن بولۇپ، ھوقۇق ۋە قۇددىرىتىمۇ ئىنتايىن زور ئىكەن. بىراق، ئۇ ئۆزىنى پەقەتلا بەختلىك ھېس قىلمايدىكەن. شۇنىڭ بىلەن ئۇ ئەقىل - پاراسەتتە كامالەتكە يەتكەن بىر ئاقساقال بوۋاي - دىن قانداق قىلغاندا بەختكە ئېرىشكىلى بولىدىغانلىقىنى سوراپتۇ. ئاقساقال پادىشاھقا:

— بەخت دۇنيادا ئېرىشكىلى بولمايدىغان ئەڭ قىيىن نەرسە، لېكىن مەن ئۇنى تېپىشنىڭ يولىنى بايامەن، — دەپتۇ.

— ئۇنى تېپىشنىڭ يولى قانداق؟ — دەپ سوراپتۇ پادىشاھ.

— بۇ ناھايىتى ئاسان، سىز بەختلىك كىشىنىڭ كۆڭ - لىكىنى كىيىشىڭىزلا كۇپايە.

پادىشاھ ئۇ كىشىگە كۆپتىن - كۆپ رەھمەت ئېيتىپ ئۇنى تېپىش قارارىغا كەپتۇ. ئۇ سەپەرگە ئاتلىنىپ، دۇنيادىكى نۇرغۇن دۆلەتلەرنى ئارىلاپ، ئۇ يەرلەردىكى پادىشاھ، ۋەزىر، يازغۇچى، ئالىم، ئارتىس، دوختۇرلارنى زىيارەت قىپتۇ. ئەمما ئۇلارنىڭ ھېچقايسىسى ئۆزىنى بەختلىك ھېسابلىمايدىغانلىقىنى ئېيتىپتۇ. پادىشاھ ئاخىرى ئۆز مەملىكىتىگە قۇرۇق قول قايتىشقا مەجبۇر بوپتۇ.

— مەن بىرلا سەكرەپ ئېتىلىپ چىقىدىغان بولسام، ھەق
مىلا يەرنى قۇم - شېغىل، تاشلار قاپلاپ كېتىدۇ، — دەپتۇ.

ئىت قورقۇپ كېتىپ بەدەر تىكۋېتىپتۇ.
توشقانچاق يەنە يىغلىغان پېتى يولغا راۋان بوپتۇ. بىر
ئېيىق ئۇنىڭغا ئۇچراپ:

— توشقانچاق، نېمىگە يىغلايسەن؟ — دەپ سوراپتۇ.
— نېمىشقا يىغلىمايتتىم؟ مېنىڭ دەرەخ قوۋزىقىدىن سېلىن-
غان بىر ئۆيۈم بار ئىدى، تۈلكە بىر ئاخشام قونۇۋالاي دەپ
ئۆيۈمنى ئارىيەت ئېلىپ مېنى ھەيدەپ چىقاردى.
— يىغلىما، مەن ساڭا ياردەم قىلاي.

— ياق، سەن ماڭا ياردەم بېرەلمەيسەن. ئىت تۈلكىنى
قوغلىۋېتىمەن دەپ بېرىپ قوغلىۋېتەلمىدى، شەنمۇ
قوغلىۋېتەلمەيسەن.

— ياق، قوغلىۋېتەلمەيمەن!
ئۇلار ئىككىسى ئۆيىنىڭ ئالدىغا كەپتۇ. ئېيىق دەرھال
ھۆركىرەپ:

— ھەي تۈلكە، يوقال بۇ يەردىن، — دەپتۇ.
بىراق تۈلكە كاڭ ئۈستىدە تۇرۇپ:

— مەن بىرلا سەكرەپ ئېتىلىپ چىقىدىغان بولسام،
ھەممىلا يەرنى قۇم - شېغىل، تاشلار قاپلاپ كېتىدۇ، —
دەپتۇ.

ئېيىقمۇ قورقۇپ تىكۋېتىپتۇ.
توشقانچاق يەنە يولغا راۋان بوپتۇ، بىر بۇقا ئۇنىڭغا
ئۇچراپ:

— توشقانچاق نېمىگە يىغلايسەن؟ — دەپتۇ.
— نېمىشقا يىغلىمايتتىم؟ مېنىڭ دەرەخ قوۋزىقىدىن يېپىل-
غان بىر ئۆيۈم بار ئىدى. تۈلكىنىڭ مۇزدىن ياسالغان بىر
ئۆيى بار ئىدى. ئۇ بىر ئاخشام قونۇۋالاي، دەپ مېنى

تۈلكە بىلەن توشقان

بۇرۇنسىدا بىر تۈلكە بىلەن بىر توشقان ئۆتكەنكەن. تۈلكەنىڭ مۇزدىن ياسالغان كىچىك بىر ئۆيى بار ئىكەن، توشقاننىڭمۇ قوۋزاقتىن ياسالغان كىچىك بىر ئۆيى بار ئىكەن. گۈزەل نەۋ باھار كېلىشى بىلەن تۈلكەنىڭ ئۆيى ئېرىپ كېتىپتۇ. توشقاننىڭ بولسا ساپساق تۇرۇپتۇ.

شۇنىڭ بىلەن تۈلكە توشقاننىڭ ئۆيىنى بىر كېچە قونۇۋالاي دەپ ئارىيەت ئاپتۇ - يۇ، يۈز ئۆرۈپ توشقاننى ھەيدەپ چىقىرىپتۇ. توشقانچاق يول بويى يىغلاپ مېڭىپتۇ.

بىر ئىت ئۇنى كۆرۈپ: (تۈلكەنىڭ ئۆيىنىڭ ئۈستىگە) - ھاۋ، ھاۋ، ھاۋ! توشقانچاق، نېمىگە يىغلايسەن؟ - دەپتۇ.

- مەن نېمىشقا يىغلىماي؟ ئەسلىدە مېنىڭ دەرەخ قوۋ-زىقىدىن ياسالغان بىر ئۆيۈم بار ئىدى، تۈلكەنىڭ مۇزدىن ياسالغان ئۆيى بار ئىدى. ئۇنىڭ ئۆيى ئېرىپ كەتكەندىن كېيىن، مېنىڭ ئۆيۈمدە بىر كېچە قونۇۋالاي، - دەپ مېنى ھەيدەپ چىقاردى.

- يىغلىما، توشقانچاق! مەن ساڭا ياردەم قىلاي، - دەپ ئۇلار ئىككىسى ئۆيىنىڭ ئىشىك ئالدىغا كەپتۇ. ئىت ھاۋ-شىغىلى تۇرۇپتۇ:

- ھاۋ، ھاۋ، ھاۋ! ھەي تۈلكەڭ، يوقال بۇ يەردىن! تۈلكە كاڭ ئۈستىدە تۇرۇپ ئۇلارغا:

ئۇلار ئۆيىنىڭ ئالدىغا كەپتۇ، خوراز راسا بىر سەكرەپ،
قاننى قېقىپ تۇرۇپ قىچقىرىپتۇ.

— قۇ - قۇ - قۇ! - مەن ئۆتكۈر تىرناقلىرىم بىلەن
ماڭمەن، مۇرەمدە بىر ئورغىقىم بار. تۈلكىنىڭ كاللىسىنى چېپ
پىپ تاشلىماقچىمەن. ھەي تۈلكىۋاي، كاڭدىڭ ئۈستىدىن ئىل
دام چۈشۈپ چىق بۇ يەرگە!

بۇنى ئاڭلاپ قورقۇپ كەتكەن تۈلكە:

— ئايغىمنى كىيىۋاتمەن!... دەپتۇ.

خوراز يەنە قىچقىرىپتۇ.

— قۇ - قۇ - قۇ! مەن ئۆتكۈر تىرناقلىرىم بىلەن ما-
ڭمەن. مۇرەمدە بىر ئورغىقىم بار، تۈلكىنىڭ كاللىسىنى چېپىپ
تاشلىماقچىمەن. ھەي تۈلكىۋاي، كاڭدىن چاپسان چۈشۈپ
چىق بۇ يەرگە!

— چاپنىمنى كىيىۋاتمەن... دەپتۇ يەنە تۈلكە.

خوراز ئۈچىنچى قېتىم يەنە چىللاپتۇ:

— قۇ - قۇ - قۇ! مەن ئۆتكۈر تىرناقلىرىم بىلەن ما-
ڭمەن، مۇرەمدە بىر ئورغىقىم بار، تۈلكىنىڭ كاللىسىنى چېپىپ
تاشلىماقچىمەن، ھەي تۈلكىۋاي، كاڭدىن ئىلدام چۈشۈپ چىق
بۇ يەرگە!

تۈلكە خۇددىنى يوقاتقان ھالدا يۈگۈرۈپ چىققانىكەن،
خوراز ئورغاق بىلەن بىرلا چېپىپ تۈلكىنىڭ جېنىنى ئاپتۇ.
شۇنىڭدىن ئېتىبارەن ئۇ توشقان بىلەن دەرەخ قوۋزىقىدا
يېپىلغان ئۆيدە ھايات كەچۈرۈپتۇ.

(«شىنجاڭ ئۆسمۈرلىرى» گېزىتىنىڭ 1984 - يىلى

12 - ئۆكتەبىر سانىدىن ئېلىندى.)

قوغلاپ چىقاردى.

— يۈر، بىللە بارايلى، مەن ساڭا ياردەم قىلاي.
— ياق، بۇقا، سەن ماڭا ياردەم بېرەلمەيسەن. ئىت
قوغلىۋېتىمەن دەپ بېرىپ قوغلىۋېتىلمىدى. ئېيىقىمۇ قوغلىۋې-
تىمەن دەپ بېرىپ قوغلىۋېتىلمىدى. سەنمۇ ئۇنى
قوغلىۋېتىلمەيسەن.

— ياق، مەن قوغلىۋېتىلەيمەن!
ئۇلار ئىككىسى ئۆيىنىڭ ئالدىغا كەپتۇ. بۇقا دەرھال
ھۆركىرەپتۇ:

— ھەي تۈلكە، يوقال بۇ يەردىن! — دەپتۇ.
بىراق، تۈلكە كاڭ ئۈستىدە تۇرۇپ:
— مەن بىرلا سەكرەپ ئېتىلىپ چىقىدىغان بولسام ئالەم-
نى قۇم — شېغىل، تاشلار قاپلاپ كېتىدۇ، — دەپتۇ.
بۇقا قورقۇپ كېتىپ بەدەر قېچىپتۇ.
توشقانچاق يەنىلا يىغلىغان پېتى ئۆز يولىغا راۋان بوپ-
تۇ، بەلكى ئىلگىرىكىدىنمۇ بەكرەك يىغلاپتۇ.

ئورغاق تۇتقان بىر خوراز ئۇنىڭغا ئۇچراپتۇ:
— قۇ — قۇ — قۇ! توشقانچان نېمىشقا يىغلايسەن؟ دەپتۇ.
— نېمىشقا يىغلىماي؟ مېنىڭ ئەسلىدە دەرەخ قوۋزىقىدا
يېپىلغان بىر ئۆيۈم بار ئىدى. تۈلكىنىڭ مۇزدىن ياسالغان
ئۆيى بار ئىدى. ئۇ بىر ئاخشام قونۇۋالاي، دەپ ئۆيۈمنى
ئارىيەت ئېلىپ، مېنى ھەيدەپ چىقاردى.

— يۈر، ئىككىمىز بارايلى. مەن ساڭا ياردەم بېرىمەن.
— ياق خوراز، سەن ماڭا ياردەم بېرەلمەيسەن.
ئىت قوغلىۋېتىمەن دەپ بېرىپ قوغلىۋېتىلمىدى.
ئېيىق قوغلىۋېتىمەن دەپ بېرىپ قوغلىۋېتىلمىدى.
بۇقىمۇ بېرىپ قوغلىۋېتىلمىدى، سەنمۇ قوغلىۋېتىلمەيسەن.
— ياق، مەن قوغلىۋېتىمەن!

بەختنى تاپقان بالىلار

بۇرۇن - بۇرۇنسىدا بىر كەنتتە ئۈچ كىچىك بالا بولۇپ،
ئۇلارنىڭ ئۈچلىسى پادىچى ئىكەن. ئۇلار بىر - بىرى بىلەن
تولمۇ ئىناق ئىكەن. ئۇلار دائىم كەنتتىكى قوي پادىلىرىنى
ئەڭ يىراقتىكى بىر ئورمانلىققا ئاپىرىپ باقىدىكەن. ئورمان
لىقىنىڭ ئىچىدە بىر كونا بۇلاق بولۇپ، ئۇنىڭ كۆزى ئېتىلىپ
قالغاچقا سۇ چىقمايدىغان بولۇپ قالغانىكەن. بۇلاقنىڭ كۆز
نى ئوت - چۆپ ۋە تۈرلۈك لاتقىلار توسۇۋالغانىكەن.

بىر كۈنى پادىچى بالىلاردىن بىرى:

- بىز بۇلاقنىڭ كۆزىنى ئېچىپ ئۇنى يەنمۇ چوڭقۇر -
لىتىپ قويساق قانداق؟ - دەپتۇ.

- بولىدۇ، - دەپتۇ ھەمراھلىرى خۇشاللىقىدا ۋارقىرىپ
شىپ. ئىككىنچى كۈنى ئۇلار بۇ يەرگە جەم بولۇپ چۈتۈ،
گۈرۈجەكلىرىنى تەييارلاپ، ھېلىقى بۇلاقنى كولاشقا كىرىشىپتۇ.
ئۇلار ئالدى بىلەن چوڭقۇر بىر ئېرىق كولاپ بارلىق سۇلارنى
شۇ ئېرىقتىن ئاققۇزۇپتۇ. بۇلاقنىڭ كۆزىگە تىقىلىپ قالغان
ئەخلىت - چاۋا ۋە لاتقىلارنى ئېلىپ تاشلاپتۇ. شۇنىڭ بىلەن
سۇپسۈزۈك سۇ بىر قەۋەت كۆپۈكنىڭ ئاستىدىن ئېقىپ چىقىپ،
كۆپۈكنى ئىككى تەرەپكە بۆلۈۋېتىپ تېگى تۆم بىر كۆلچەككە
قۇيۇلۇپتۇ. بۇ ئۈچ بالا سۇنىڭ ئېقىپ چىققانلىقىنى كۆرۈپ
ئىنتايىن خۇشال بولۇشۇپتۇ. بىر كۈن ئۆتكەندىن كېيىن ئۇلار

سان بولۇپ، سايە بېرىپ تۇرغۇدەك. بۇلاقنىڭ ئوت ئوتراپىدا بولسا، كىشىلەرنىڭ كېلىپ - كېتىشى بىلەن ھاسىل بولغان چېغىر يوللار تۇرغان. بۇنىڭدىن كىشىلەرنىڭ شۇ يەرگە سۇ ئىچكىلى ياكى سۇ ئالغىلى كەلگەنلىكى كۆرۈنۈپ تۇرغۇدەك. بۇ ئۈچ ياش بۇ يەردىكى بارلىق ئەھۋاللارغا ناھايىتى خۇشاللىق بىلەن قارىشىپ تۇرۇپتۇ. ئۇلار ھاپىچانلىنىپ: «بىزنىڭ قىلغان ئىشىمىز گەرچە كىچىك ئىش بولسىمۇ، لېكىن ئۇنىڭ بىلەن بىرگە يەتكۈزگەن پايدىسى ئاز بولماپتۇ!» دېيىشىپتۇ ۋە ياپىلاق تاشنىڭ ئۈستىدە ھېلىقى گۈزەل قىزنىڭ كېلىشىنى كۈتكەچ سۆزلىشىپتۇ.

— سىلەر مېنىڭ ئون يىلدىن بېرى نېمە ئىش قىلغانلىقىمنى بىلگىڭلار كېلىدىغاندۇر، — دەپ سۆز باشلاپتۇ، بىرىنچى يىگىت، — مەن سىلەردىن ئايرىلغاندىن كېيىن بىر شەھەرگە بېرىپ مەكتەپكە كىردىم. چىقلا نەرسىلەرنى ئۆگىنىپ بىر دوختۇر بولۇپ چىقتىم، — دەپتۇ.

— سەن بەختنىڭ نېمە ئىكەنلىكىنى بىلدىڭمۇ؟ — دەپ سوراپتۇ ئىككىنچىسى ئۇنىڭدىن.

— بىلىدىم، بۇ ناھايىتى ئاددىي گەپ ئىكەن، مەن كېسەللەرنى داۋالىدىم. ئۇلارنىڭ سالامەتلىكى ئەسلىگە كەلدى. بۇ نېمىدېگەن بەخت! مەنمۇ باشقىلارغا ياردەم بېرەلىگەنلىكىم ئۈچۈن ئۆزۈمنى بەختلىك ھېس قىلىدىم، — دەپتۇ ئۇ.

— مەن دەپتۇ ئىككىنچى ئاستاغىنا، — نۇرغۇن يەرلەرگە باردىم، كۆپلىگەن خىزمەتلەرنى ئىشلىدىم، ھەتتا گۈلچىمۇ بولدۇم. مەن مۇشۇنداق تىرىشچانلىق بىلەن ئىشلىگەنلىكىم ئۈچۈن ئۆزۈمنى باشقىلارغا پايدىسى تېگىدىغان ئادەم ئىكەنمەن دەپ ھېس قىلىدىم. مېنىڭ ئەمگىكىم بىكارغا كەتمىدى، شۇنىڭ ئۈچۈن مەنمۇ ئۆزۈمنى بەختلىك سانىمەن.

— ئۇنداق بولسا سەنچۇ؟ — دەپ ئىككىيلەن يېزىدا

مەن. سىلەرگە بەخت ئىلەيمەن! خەير - خوش! - دەپتۇ.
- بالىلار بىر - بىرىگە قارىشىپ، خۇشاللىقىدا
ھاياجانلىنىپتۇ.

- سىز بىزگە بەخت ئىلىدىڭىز. بەختنىڭ نېمە ئىكەنلىكىنى بىزگە ئېيتىپ بەرسىڭىز! - دەپتۇ بالىلاردىن بىرى
ھېلىقى ناتونۇش قىزغا قاراپ تۇرۇپ.

- بۇنى ئۆزۈڭلار چۈشىنىۋېلىڭلار، يەنە ئون يىلدىن
كېيىن بىز دەل مۇشۇ جايدا ئۇچرىشىپ قالارمىز. شۇ چاقىچە
بەختنىڭ نېمە ئىكەنلىكىنى بىلەلمىسەڭلار، شۇ ۋاقىتتا سىلەرگە ئېيتىپ
بېرىمەن. - دەپتۇ.

قىز سۆزىنى تۈگىتىپ قانداق تىۋىۋىقىسىز پەيدا بولغان
بولسا، شۇنداق غايىب بوپتۇ.

بالىلار ھەيران بولۇپ، بىر - بىرىگە قارىشىپ قاپتۇ ۋە
ئۇلاردىن بىرى:

- بىز بۆلۈنۈپ دۇنيانى ئايلىنىپ، بەختنىڭ
نېمە ئىكەنلىكىنى بىلىۋالايلى، مەن شەرققە باراي، -
دەپتۇ.

- مەن غەربكە باراي، - دەپتۇ يەنە بىرى.

- مەن مۇشۇ كەنتتە قالاي، مۇشۇ يەردە تۇرۇپمۇ
بەختنىڭ نېمە ئىكەنلىكىنى بىلىۋالسام ئەجەب ئەمەس، - دەپتۇ
ئۈچىنچىسى.

ئۇلار كېلىشكىنى بويىچە ئىش كۆرۈپتۇ. ئون يىل ئۆتكەندىن
كېيىن ئۇلار يەنە ھېلىقى بۇلاقتىكى يېنىدا ئۇچرىپ
شىپتۇ. بالىلار ساغلام ۋە كۈچلۈك يىگىتلەردىن بولۇپ
قالغانىكەن. ئۇلار يېزى كۆرۈشكەندىن كېيىن تولىمۇ خۇشال
بولۇشۇپتۇ.

بۇلاقتىكى سۈپسۈزۈك سۈيى بۇرۇنقىدەكلا چىمچىت
ئېقىۋاتقاندىن. بۇلاقتىكى يېنىدىكى دەرەخلەر ئۆسۈپ، باراق

ھەر كىشىنىڭ كالىنىسىدا بىر خىيال

بۇرۇنقى زاماندا گايىت ئىسسىق بىر كىشىنىڭ ئايالى ۋە بويغا يەتكەن قىزى بولۇپ، ئۈچلىسىنىڭ قۇلىقى ئېغىر ئىكەن. بۇلار ئۆزلىرىدىكى بۇ ئىۋەنلىكىنى كىشىلەرگە بىلدۈرمەسلىك ئۈچۈن، باشقىلارنىڭ نېمە دەۋاتقانلىقىنى ئۇلارنىڭ ھەرىكىتىگە قاراپ پەرەز قىلىش ئارقىلىق جاۋاب قايتۇرىدىكەن. بىر كۈنى گايىت ئاخۇن سوقما تام توسقانكەن، ناتو-نۇش بىر مويسىپىت يولۇچى شۇ يەردىن ئۆتۈپ كېتىۋېتىپ ئۇنىڭغا ئەدەب بىلەن سالام بېرىپ، ئەھۋال سورايتۇ. گايىت ئاخۇن ئۆز سوقمىسىنىڭ غەمىدە بولغاچقا، يولۇچىنىڭ كېيىنى ئاڭقىرالماي:

— سوققان تېمىم تۈزمۇ — قىڭغىرمۇ، چاتىقىڭ نېمە؟ يولۇڭغا مېڭۋەرمەمسەن — دەپ ۋارقىراپتۇ. يولۇچى ھەيران بولغان ھالدا ئۈندىمەي ئۆز يولىغا راۋان بوپتۇ. ئارىدىن ئۇزۇن ئۆتمەي گايىت ئاخۇننىڭ ئايالى بىر قاچا ئىسسىق چۆچۈرە كۆتۈرۈپ يېتىپ كەپتۇ. گايىت ئاخۇننىڭ ھېلىقى ئاچچىقى تېخى يانمىغاچقا تاماققا قارىماستىنلا ئايالىغا قاراپ:

— خوتۇن، كۆردۈڭمۇ؟ ھازىر بىر يولۇچى ئۆزىچىلا سوققان تېمىمغا زەڭ سېلىپ سۆزلەپ كەتتى، دەپ كايىپ بېرىپتۇ.

قالغان ھېلىقى ئۈچىنچى ھەمراھىدىن سورايتتۇ.
— مەن دېھقانچىلىق قىلىپ بۇغداي تېرىدىم، بۇغداي
نۇرغۇن كىشىلەرنى تويۇۋىزدى. ئەمگىكىمنىڭ بىكارغا كەتمەيدى
خانلىقىغا سىلەرنىڭ كۆزۈڭلار يېتىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن مەنمۇ
ئۆزۈمنى بەختلىك دەپ ھېسابلايمەن، — دەپتۇ ئۇ.
بۇ ئۈچەيلەن ئۇن چقارماي ئولتۇرپتۇ. دەل شۇ چاغدا
قەيەردىندۇر ئۇشتۇمتۇتلا ھېلىقى قىز پەيدا بوپتۇ. ئۇنىڭ
قىياپىتىدە ھېچقانداق ئۆزگىرىش يوق ئىكەن. بۇرۇنقىدەكلا
قۇندۇزدەك قاپقارا سۇمبۇل چېچى، بېشىدا گۈلچەمبىرىكى
تۇرغان. بۇ قىزنىڭ كەمتەرلىكى، ئاق نىيەتلىكى، گۈزەللىكى
ناھايىتى ئېنىق كۆرۈنۈپ تۇرغۇدەك.

— مەن ناھايىتى خۇشال، سىلەر مېنىڭ سۆزۈمگە
ئەمەل قىلىپ، يەنە مېنىڭ بىلەن كۆرۈشتۈڭلار! — دەپتۇ
قىز، — مەن سىلەرنىڭ ھەممە سۆزۈڭلارنى ئاڭلىدىم. سىلەر
ئۈچۈڭلار بەختنىڭ ئەمگەككە باغلىق ئىكەنلىكىنى، ئۆز
ۋەزىپىلىرىنى ياخشى ئورۇنداپ، خەلق ئۈچۈن پايدىلىق
ئىشلارنى قىلىشقا باغلىق ئىكەنلىكىنى چۈشىنىپسەلەر.
— سىز كىم بولىسىز؟ — دەپ ئۈچەيلەن تەڭلا
سورايتتۇ ئۇنىڭدىن.

— مەن پاراسەتلىك قىز دەپ جاۋاب بېرىپلا، قىز كۆز-
دىن غايىپ بوپتۇ.

«شىنجاڭ ئۆسمۈرلىرى» گېزىتى 1984 - يىل 12 -
نۆۋەتتە بىر ساندىن ئېلىندى.

ئالتۇن قول

بۇرۇنقى زاماندا بىر پادىشاھنىڭ ئەقلىمىك، بىلىمىك
گۈزەل بىر قىزى بولغانىكەن. بۇ قىز بالاغەتكە يەتكەندىن
كېيىن، تەرەپ - تەرەپتىن ئەلچىلەر كېلىشكە باشلاپتۇ. بىراق
قىزدىن ھېچقانداق سادا چىقىمىغاندىن كېيىن پادىشاھمۇ قىز
نىڭ رايىغا بېقىپ ئەلچىلەرگە ئېنىقراق جاۋاب بېرەلمەپتۇ.
شۇنداقتىمۇ ئەلچىلەر كېلىۋېرىپتۇ. پادىشاھ خىجىللىققا چىدىماي
قىزنى چاقىرىپ:

— بالام بېشىڭغا بەخت قۇشى قونۇش ئالدىدا تۇرۇۋا-
تىدۇ، بۇ بولسا ئائىلىمىزنىڭ بەخت - تەلىيى، ئەلچىلەرنى
قۇرۇق قايتۇرۇۋېتىشكە يۈزىمىز قانداق چىدايدۇ؟ كېلىۋاتقانلار-
نىڭ ھەممىسى شاھزادىلەرنىڭ ئەلچىلىرى ئىكەن، مەن ساڭمۇ
قاراشلىق تۇرۇۋاتىمەن، ئېنىق گەپ - سۆزۈڭنى قىلساڭ،
بىز ئەلچىلەرنى قۇرۇق قايتۇرمايلى، — دەپتۇ. قىز:
بولسۇن ئاتا، لەۋزىڭىزنى ئالاي، مەن بولسام سىزنىڭ
ئەتىۋارلىق ئەكە قىزىڭىز، بىراق مەن شاھزادە، بەگزادىلەرگە
تەگمەيمەن. مەيلى باي بولسۇن، مەيلى گاداي بولسۇن مەن
ئۈچۈن بەردىمىر. ماڭا پەقەت «ئالتۇن قول» لۇق يىگىت
بولسلا نىكاھلىنىشقا رازى بولۇۋېرىمەن، كىمنىڭ «ئالتۇن قول»
ئىكەنلىكىنى نەق مەيداندىلا ئۆزۈم تاللايمەن، چىراي - شەك
لىگە قارىمايمەن. پەقەت كىمنىڭلا بىرلا ۋاقىتتا بايلىقى

— ھوي، دادىسى تاماققا ئېغىز تەگمەيلا تۈزلۈككەن دەيلىغۇ، — دەپتۇ ئايالى رازى بولمىغان ھالدا، ئۇنىڭدىن كېيىن ئۇلارنىڭ نېمە دېيىشكىنى بىزگە نامەلۇم. ئايالى ئۆيىگە قايتىپ كەلگەندىن كېيىن، قولىياغلىققا كەشتە تىككۈۋاتقان قىزىغا قاراپ:

— قىزىم داداڭنىڭ مۇشۇ كاج مەجەزىنى قانداق قىلار-مىز؟ ئاپارغان ئاشنى ئىچمەي تۇرۇپلا تۈزلۈككەن دەيدۇ، — دەپ داتخۇرلۇق ئېيتىپتۇ. قىزى دەرھال: مېنى كىمىنىڭ ئوغلىغا بەرسەڭلار بېرىڭلار، پىكرىم يوق، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ.

(ئۈرۈمچى كەچلىك گېزىتى، نىڭ 1985 يىلى 20 - ماي سانىدىن ئېلىندى.)

بار، — دەپتۇ. بۇ چاغدا ھەممە شاھزادە، بەگزادىلەر مۇ مەيداندا تەق بولغانىكەن. مەلىكە:

— يىگىت، سىزنىڭ تۇرقىڭىزدىنلا گادايلىقىڭىز مانا مەن دەپلا تۇرۇپتۇ، بايلىقىڭىز بارمۇ؟ بايلىقىڭىزنى كۆرسىتىپ بېقىڭا! — دەپتۇ. يىگىت:

— بايلىقىم خۇرچۇندا، خالىسىڭىز كۆرسىتىمەن، — دەپتۇ ۋە خۇرچۇنى ئىچىدىكى نەرسىلەرنى تۆكۈپتۇ. يىگىت:

— سىزنىڭ ئوتتۇز كېنىزىڭىز بار، كىيىم تىككۈزمەكچى بولىشىڭىز، رەخت سىزدىن، كېشىش، تىكىش مەندىن، ھايت — ھۇيت دېگۈچە سىزدىن بىر تالاي پۇل ئالىمەن، مۇنۇ تۆمۈرچىلىك سايمانلىرى بىلەن شاھ ئامبىرىدىكى تۆمۈرلەردىن شاھنىڭ ئاتلىرىنى تاقىلاش ئۈچۈن تاقا، مىخ سوقمەن، ئاتلارنى تاقىلايمەن، ئۇنىڭدىنمۇ بىر تالاي پۇل ئالىمەن، ماۋۇ كەپكۈر بىلەن بىر كىملىرىنىڭ نەزىر — چىراغ ۋە توي — تۆكۈنلىرىدە ئوخشىتىپ ئاش قىلىمەن، خەلقنى خوش قىلىمەن، ئۆزۈممۇ يەيمەن ھەم ھەق ئالىمەن، شۇڭا خەلق مېنى «پولۇچى» دېيىشىدۇ، دېمەك، بىلىمەكچى بولىشىڭىز، قولۇمنى ھەرىكەتكە سالما لاھىزىلا باي بولىمەن، سايمانلىرىمنى خۇرچۇنغا سالما لاھىزىلا بولۇپ قالمايمەن، — دەپتۇ. مەلىكە شۇ مەيداندا مۇشۇ «ئالتۇن قول» لۇق يىگىت ئىكەن، مەن شۇ يىگىتكە تېگىمەن، — دەپتۇ. بۇ چاغدا شاھزادە، بەگزادىلەر ئاچچىقلىنىپ:

— سىز بىزنى ئەخمەق تاپتىڭىز، سىزنىڭ خىلىڭىز ئەسلىدە بىز ئىدۇق، بىر گاداينى تاللىۋالدىڭىز، ئادەمنىڭ قولى دېگەن گۆش تۇرسا، قانداق قىلىپ قولى «ئالتۇن» بولىدۇ؟

بىلەن گادايلىقنى كۆرسىتىلىشىگە قارايمەن، شۇ ۋاقىتتا كىمگە تېگىدىغانلىقىمنى ئۆزۈم جاكارلايمەن، شۇنىڭغا قاراپ كەلگەن ئەلچىلەرنى مېنىڭ ئەلچىلىرىم ئىكەن دەپ تونۇيمەن، شۇ ۋاقىتتا ئەرگە تېگىش ياكى تەگمەسلىكىمنى بىلەلەي سىز... - دەپتۇ:

پادشاھ بۇ گەپلەرگە ھەيرانۇ ھەس بوپتۇ - دە، قىزنىڭ شەرتىگە كۆنۈپتۇ. شەرت بويىچە قىز ئېگىز راۋاقتا ئولتۇرۇپ يىگىتلەرنى بىردىن - بىردىن ئالدىدىن ئۆتكۈزۈشكە جاھلاپتۇ. ئۆتكەنلەرنىڭ ھەممىسىلا شاھزادىلەر، بەگزادىلەر ئىكەن. بىر چاغدا قىز شۇنداق دەپتۇ: *غايە زىننەت رايى*
- بىرىڭلارنىڭمۇ قولى ئالتۇن ئەمەسكەن، ھەممىڭلارنىڭ بايلىقىڭلارنىلا كۆردۈم. بىراق گادايلىقنىڭلارنى كۆرۈلمىدىم، ئەمدى مەندىن تەمە كۈتمەڭلار، مەن سىلەرگە تەگمەيمەن. ھەيدەندىن چىقىڭلار، بۇنىڭغا رازى بولمىساڭلار كېلەر جۈمە كۈنى يەنە مەشەگە توپلىنىڭلار، - دەپتۇ. يىگىتلەرمۇ تاراپتۇ، بۇ گەپ ئېغىزدىن - ئېغىزغا كۆچۈپ ھەممىلا ئادەم ئاڭلاپتۇ.

بىراق بىر يېزىدا ئاق كۆڭۈل، بىرنەچچە خىل ھۈنەرلىرى بىلىدىغان، بىر ئەقىللىك ئوتۇنچى يىگىت يارىتىپتۇ. ئۇ مەلىكىنىڭ شەرتىنى ئاڭلاپ ئۆزىنىڭ بىر يۈرۈش سەيپۇنچىلىق، بىر يۈرۈش تۆمۈرچىلىك سايمانلىرىنى ۋە پولۇ قىلىدىغان كەپكۈرنى خورجۇنغا سېلىپ ئېشىكىنى مىنىپ، ئۈستىبېشى توپا ھالدىلا يىگىت تاللاش مەيدانىغا كىرىپ، مەلىكىگە سالام بەجا كەلتۈرۈپتۇ. دەسلەپتە بۇ يىگىت قىزغا بەك ئاۋارە كۆرۈنۈپتۇ، مەلىكىگە يىگىتنىڭ گادايلىق نۇرقىغا قاراپ بېقىپ، بايلىقىنى ئىزدەپ كۆرمەكچى بولۇپ بىر ئاز تۇرۇپ قايتۇ. ئۇ چاغدا پادشاھ ئوتۇنچى يىگىتكە قاراپ غەزەپكە كېلىپتۇ. مەلىكىگە يەنىلا مۇلايىملىق بىلەن يىگىتنى ئالدىغا چاقىرىپ: *ماڭا يېقىنراق كەلگىن، سەندىن سورايدىغان سوئال*

نۇرتاي بىلەن ئىمىنتاي

زامانلارنىڭ بۇرۇنىسىدا بىر نامرات بوۋاي ئۆتكەنكەن. ئۇنىڭ ئارزۇلۇق بىرلا ئوغلى بولۇپ، ئۇنىڭ ئېتى نۇرتاي ئىكەن. نۇرتاي ئالتە ياشقا كىرە - كىرمەيلا موللىغا ئوقۇشقا بېرىپتۇ. نۇرتاي ھەر پەيشەنبە كۈنى موللىسىغا پەيشەنبىلىك بېرىپ تۇرۇپتۇ. كۈنلەر، ئايلار ئۆتۈپ، ئارىدىن بەش يىل ئۆتۈپتۇ. ئادەت بويىچە مولا ھەققىگە پۇل، قوي، ئۇغلاق، نان - توقاچ قاتارلىق نەرسىلەرنى بېرىشكە توغرا كەپتۇ. بوۋاينىڭ موللىنى رازى قىلغۇدەك ھېچ نەرسىسى يوق ئىكەن. ئۇنىڭ مىڭ جاپادا يىغقان بىر تەڭگە پۇلغا موللىنىڭ رازى بولمايدىغانلىقىنى بىلىپتۇ. ئەمما نۇرتاي موللىسىنىڭ بېلىققا ئامراق ئىكەنلىكىنى سۈرۈشتۈرۈپ باشاۋاپتۇ. بۇنىڭدىن ئۆز ئاتا - ئانىسىنى خەۋەردار قىپتۇ. بوۋاي بىر تەڭگە پۇلغا بىر يىرتىق تور ئېلىپ، بېلىق تۇتۇپ، موللىنى رازى قىلىماقچى بوپتۇ. بوۋاي بازارغا بېرىپتۇ. قېرىشقاندىكى ئۇ كۈنى بازاردا ئەرزان تور تېپىلماپتۇ. ئاخىرى كەچ بازاردا بۇ خىجالەتمەن بوۋاي نىڭ بىر تەڭكىدىن باشقا پۇلى يوقلۇقىنى، بوۋايدىن باشقا خېرىدارنىڭمۇ يوقلۇقىنى بىلىگەن بىر دۇكاندار بىر كونا تورنى سېتىپ بېرىپتۇ.

بوۋاي تورنى ئالغان پېتى دەرياغا بېرىپتۇ. «بىسىللا» دېيىشىكىلا بىر ئالتۇن بېلىق تورغا چۈشۈپتۇ. بوۋاي خۇشال

بىزنىڭمۇ قوللىرىمىز ئاشۇ گاداينىڭ قولىغا ئوخشاشلا تۇرۇپ
تىغۇ؟ — دېيىشىپتۇ، مەلىكە:

— سىلەر بىكاردىن ۋارقىراشماڭلار، قولىڭ گۆش ئىكەن
لىكىنى مەنمۇ ئوبدان بىلىمەن، مېنىڭ «ئالتۇن قول» لۇق
يېڭىت دېگىنىم — ئۆزىنىڭ ھالال ئەمگەكى بىلەن جان باقمە
دىغان، ھەقىقىي ئەمگەك سۆيىدىغان مۇشۇنداق يېڭىت
ئىدى، «ئالتۇن قول» دېگەن ئەمگەككە قارىتىل
غان، — دەپتۇ.

شۇنداق قىلىپ شاھزادە، بەگزادىلەرمۇ قايىل بوپتۇ.
پادىشاھمۇ قىزىنىڭ تەلىپى بويىچە ئوتۇنچى يېڭىتنى كۈيئوغۇل
قىلىۋالغانىكەن.

(«تۇرپان» ژۇرنىلىنىڭ 1989 - يىل 4 - سانىدىن ئېلىندى).

نۇرتاي ئۆيدىن شۇ چىققانچە چاپىنىنى مۇرىسىگە ئارتىپ،
بېشى قايغان، پۇتى تايغان تەرەپكە قاراپ راۋان بوپتۇ.
بىرنەچچە كۈنلەردىن كېيىن بىر ئاچما يولغا كېلىپ قاپتۇ.
ئاچما يولىنىڭ دوقمۇشىدا ئىمىنتاي دېگەن ئۆزىدىن بىرەر ياش
كىچىك بىر بالغا يولۇقۇپتۇ. ئۇلار بىرىنى ئاكا، بىرىنى ئىنى
دەپ بىرلىكتە يولغا راۋان بوپتۇ. كۈنلەرنىڭ كەينىدىن كۈنلەر
ئۆتۈۋېرىپتۇ. ئارىدىن يەنە بەش يىل ئۆتۈپتۇ. ئاخىرى ئۇلار
چوڭ بىر شەھەرگە يېتىپ كەپتۇ. ئۇلار ھاردۇقنى ئېلىپ، قورە
ساقلىرىنى تويغۇزۇپ، بازار رەستىلىرىنى ئارىلاپتۇ. بازار رەستى
تىلىرىنىڭ بىرىدە، ئەتراپىنى ئادەملەر ئوربۇۋالغان پەشتاق
ئۈستىدە بىر باي ئەتراپىدىكى چوڭ - كىچىك بالىلارغا
شۇنداق دەپتۇ:

— كىم ماڭا ئىشلەيدۇ؟ ماڭا ئىشلىگەنلەرنى قىرىق كۈن
بېقىپ بىر كۈنلا ئىشلىتىمەن!

نۇرتاي بىلەن ئىمىنتاي بايغا ئىشلەپ بەرمەكچى بوپتۇ.
باي بالىلارنى باشلاپ ھەشەمەتلىك ئۆيىگە ئېلىپ كەپتۇ.
قورساقلىرىنى ئوبدان تويغۇزۇپتۇ. ئاندىن بالىلارنى چاھارباغقا
ئەكىرىپ، شۇ يەردە كۈتۈشكە باشلاپتۇ. ئۇلار باغ مەنزىرىسىنى
تاماشا قىپتۇ، بالىلار چىمەن ئۈستىدە ئېغىناپتۇ، سۈزۈك سۇلارغا
چۆمۈلۈپتۇ، قورسىقى ئاچسا، كۆرۈپ باقمىغان چىمىنى تائام،
ناز - نېمەتلەر كەلتۈرۈلۈپتۇ. كېنىزەكلەر ناخشا ئېيتىپ، ئۇسسۇل
ئويناپتۇ، بالىلار مۇشۇ ھالدا ئالاھەزەل ئون كۈننى ئۆتكۈزۈپتۇ.
ۋە بۇنىڭدا بىر ئىسرنىڭ بارلىقىنى پەملەپتۇ. نۇرتاي بىلەن
ئىمىنتاي باينىڭ ھۇزۇرىغا كىرىپ! —
— باي ھەزرەتلىرى، بىز قىلىدىغان ئىشنى تاپشۇرسىلا،
ئاۋۋال ئىشنى قىلايلى، ئاندىن ھالاۋەتلىرىنى كۆرەيلى، — دەپتۇ.
باي ئۇلارنىڭ تەلىپىنى قوبۇل قىپتۇ ۋە شۇنداق دەپتۇ:
— كۆرۈنگەن تاغدا بىر غار بار، غارنىڭ ئىچىدە بىر

لىقىدا بۇ غەنىيمەتنى ئۆيگە ئېلىپ كەپتۇ. بۇنى كۆرگەن موماي:

— ھەي دادىسى، بۇ ئالتۇن بېلىق مولغا زايە كېتىدۇ. ئۇنىڭ قەدىرىنى پادىشاھ بىلىدۇ. پادىشاھقا سوۋغات قىلايلى، پادىشاھ بولمىدى دېگەندىمۇ مىڭ تەڭگە ئىنئام قىلىدۇ. يېرىمنى مولغا بەرسەڭ، يېرىمنى بىلەن بىر يىلنى خاتىرجەم ئۆتكۈزۈمىز، — دەپتۇ.

بوۋاي مەسلەھەت بويىچە خۇش خەۋەرنى پادىشاھقا يەتكۈزۈشكە مېڭىپتۇ. موللىدىن دەرس ئېلىپ قايتقان نۇرتاي ئۆيدە يوغان داسقاچىلا قىلىق تۇرغان ئالتۇن بېلىقنى كۆرۈپتۇ. ئامال بولسا ئۇزۇننىڭ بېقىدۇ ۋالغۇسى كەپتۇ. شۇ ئەسنادا ھېلىقى ئالتۇن بېلىققا زۇۋان كەپتۇ. ھەي بابا، سەن ماڭا بىر ياخشىلىق قىلىپ، مېنى بۇ ئەھۋالدىن قۇتۇلدۇر. سېنىڭ بۇ شەپقىتىڭ ئۈچۈن مەنمۇ قولۇمدىن كېلىشىچە ياردەم قىلىمەن، — دەپتۇ.

نۇرتاي ھەيران بويىتۇ ۋە ئالتۇن بېلىققا قاراپ:

— مەن سېنى قانداق قۇتۇلدۇرالايمەن؟ — دەپتۇ.

— مەن سۇغا بەند قىلىنغان، — دەپتۇ ئالتۇن بېلىق، —

سۇدىن ئايرىلسام قۇتۇلۇپ كېتەلەيمەن. سەن مېنى سۇدىن ئالىسەن دە، تۇڭلۇكتىن ئاتسەن، مېنىڭ قۇتۇلغىنىم شۇ.

نۇرتاي ئالتۇن بېلىقنىڭ دېگىنى بويىچە ئۇنى سۇدىن ئېلىپ تۇڭلۇكتە ئېتىپتۇ. شۇ ھامان بىر قۇيۇن پەيدا بويىتۇ — دە، ئالتۇن بېلىق كۆزدىن غايىب بويىتۇ.

ئالتۇن بېلىق ھەققىدىكى خۇش خەۋەرنى ئاڭلىغان پادىشاھ بوۋايغا چىق ئىنئام بەرمەكچى بويىتۇ. بوۋاي بۇ سوۋغاتنى پادىشاھقا يەتكۈزۈش ئۈچۈن ئۆيىگە كەپتۇ ۋە نۇرتاينىڭ بېلىقنى غايىب قىلىۋەتكەنلىكىنى ئاڭلاپتۇ، بوۋاي پادىشاھقا قانداق يۈز كېلىشىنى ئويلىغانسىمۇ غەزىپى ئۆرلەپتۇ — دە، نۇرتاينى ئۆيدىن قوغلاپ چىقىرىپتۇ.

بوغان بۇ باينى ئالداپ دىۋىلەرگە يەم قىلىپ، بېرىشىنى ھەسە
لىمەتلىشۋالغانىكەن. شۇڭا ئۇلار بايغا دىۋىلەرنىڭ ئىزىنى
يوقلۇقىنى، بېرىپ ئالتۇنى خالىغانچە ئالغىلى بولمىغانداقىنى،
ئۆزىگىمۇ ئالتۇن ئالماقچى بولغانلىقىنى ئېيتىپتۇ. باي تېخىمۇ
كۆزنى قىزارتىپ، ئۇلاردىن بۇرۇن ئالتۇننىڭ ھەممىسىنى ئېلىپ
ۋالماقچى بۇپتۇ.

باي غاردىكى قۇدۇققا چۈشۈشى بىلەن ئىككى دىۋە ئىككى
قەرەپتە كۆزلىرىنى چەكچەيتىپ تۇرغۇدەك. باي قورققىنىدىن
غال - غال تىترەپ كېتىپتۇ. بىر دىۋە:

— قايسىمىزنىڭ پەرزاتى چىرايلىق؟ — دەپ سوراپتۇ.

باي ئۇيۇل - تۇيۇل: ئەللىشەن بىزنىڭ پەرزاتىمىز.

— سېنىڭ پەرزاتىڭ چىرايلىق، — دەپتۇ. ئىككى دىۋە:

غەزەپكە كەلگەن يەنە بىر دىۋە ئۆزىنىڭ پەرزاتىنى

كەمسىتكەنلىكى، ئۈچۈن، دەرھال باينىڭ كالىمىنى ئۈزۈپ

تاشلاپتۇ. ئۇلارنىڭ قىلىشى، ھەقىقەتەنلا ئىككى دىۋەنىڭ

نۇرتاي بىلەن ئىمىنتاي بالىلارغا ۋە يۇرتتىكى خەلقلە

باينىڭ دۇنياسىنى بۆلۈپ بېرىۋېتىپ، يولىغا راۋان بوپتۇ.

نۇرتاي بىلەن ئىمىنتاي يول يۈرۈپتۇ، تاغلاردىن ئېشىپتۇ،

دەريالارنى كېچىپتۇ، چۆللەرنى كېسىپتۇ، ئىخسىرى چوڭ بىر

شەھەرگە يېتىپ كەپتۇ. ئۇلار شەھەرنىڭ چېتىدىكى بىر يال

غۇز موماينىڭ ئۆيىگە چۈشۈپتۇ. موماي بالىلاردىن ئەھۋال سورى-

راپتۇ، نەدىن كېلىپ نەگە بارماقچى بولغانلىقىنى بىلمەپتۇ.

بوپتۇ. بالىلار ئۆزلىرىنىڭ ئىگە - چاقسىز مۇساپىر ئىكەنلىكىنى

ئېيتىپتۇ. موماي ئۇ ئىككىسىنىڭ ئۆزىگە بالا بولۇپ تۇرۇپ

قىلىشىنى ئېيتىپتۇ، بالىلارمۇ بۇنى ماقۇل كۆرۈپتۇ، كۈنلەرنىڭ

بىر كۈنى، بۇ ئىككى مۇساپىر يۇ چوڭ شەھەرنىڭ بازارلىرىنى

ئايلىنىپ كېلىش ئارزۇسىنى مومايغا ئېيتىپتۇ، مومايمۇ بەك كەچ

قالماي يېتىپ كېلىشىنى تاپىلاپ، زوخسەت بېرىپتۇ. نۇرتاي

قۇدۇق بار. ئۇ قۇدۇققا ئارغامچا بىلەن ئېسىپ قويۇلغان بىر
مېۋەت بار. شۇ مېۋەتكە بىرىڭلار پۈشۈشلىرى، قۇدۇق ئاستىدە
كىي يول بىلەن ماڭغاندا بىر ئۆي كۆرۈنىدۇ. ئۇنىڭدا ئالتۇن
بار، شۇ ئالتۇندىن بىر تۇلۇم ئېلىپ چىقىشلىرى.
بالمىلار باينىڭ دېگىنى بويىچە قۇدۇق بېشىغا بېرىپتۇ،
ئىمىنتاي قۇدۇققا چۈشۈپتۇ، شۇ چاغدا قۇدۇق ئاستىدىكى ئىككى
دەۋە بىر بىرىگە: «مەن ئېلىپ كەلگەن پەرىزات گۈزەل»
دېسە، «مەن ئېلىپ كەلگەن پەرىزات سېنىڭكىدىن گۈزەل» دەپ
تاللىشىپ تۇرغۇدەك. ئۇلار:
— قۇدۇققا چۈشكەن ئادەم زاتتىن سورايمىز. توغرىسىنى
دېسە، بىر تۇلۇم ئالتۇن بېرىپ چىقىرىۋېتىمىز، بولمىسا، ئادەتتە
تىكىدەك ئوزۇق قىلىمىز، — دەپتۇ.
ئىمىنتاي مۇشۇ دەتالاشنىڭ ئۈستىگە توغرا كېلىپ قاپتۇ.
دەۋىلەر ئىمىنتايىنى كۆرۈپلا، ئۇلاردىن بىرى شۇنداق دەپتۇ:
— مېنىڭ پەرىزاتىم چىرايلىقمۇ، بۇنىڭ پەرىزاتى چىراي
لىقمۇ؟ توغرا ئايرىپ بېرىسەن، شۇ چاغدا قۇتۇلسەن، بولمىسا
بىزگە يەم بولسەن.
— سېنىڭمۇ، ئۇنىڭمۇ چىرايلىق، — دەپتۇ ئىمىنتاي تەم-
تىرىمەستىن، — ھەركىمنىڭ ئۆزىگە چىرايلىق.
دەۋىلەر ئىمىنتايىنىڭ جاۋابىدىن قانائەتلىنىپتۇ. ئىمىنتاي
نىڭ تەلپىنى ئورۇنداپ، يوغان بىر تۇلۇمغا ئالتۇن قاچىلاپ
بېرىپتۇ. ئىمىنتاي ئالتۇننى ئېلىپ چىقىپتۇ ۋە ئەھۋالنى نۇر-
تايغا دەپ بېرىپتۇ. ئاندىن ئالتۇننى ئېلىپ باينىڭ ئالدىغا
كەپتۇ. باي ئالتۇنغا ئېرىشىپ يەنە نەپسى تاقىلداپ كېتىپتۇ.
تېخىمۇ كۆپ ئالتۇنغا ئېرىشىشنى ئويلاپتۇ ۋە ئىككىسى بىلدىن
ئالتۇننى قانداق قىلىپ ئېلىپ چىققانلىقىنى، دەۋىلەردىن قان-
داق قۇتۇلغانلىقىنى سورايتۇ.
نۇرتاي بىلەن ئىمىنتاي سانسىز بالىلارنىڭ جېنىغا-زامان

دەپتۇ پادشاھ.

— ئەي ئۇلۇغ پادشاھى ئالەم، بېشىمدىن قورقمىەن، —
دەپتۇ موماي.

— گۇناھىڭدىن ئۆتتۈم، — دەپتۇ پادشاھ.

— ئەي يېتىم — يېسىرلارنىڭ بېشىنى سىياغۇچى، ئەلچىگە
ئۆلۈم بارمۇ؟ — دەپتۇ موماي.

— ئەلچىگە ئۆلۈم يوق، — دەپتۇ پادشاھ.

— مەلىكە قىزنى يېتىم ئوغلۇمغا لايىق كۆرۈپ، بوسۇغا
ئاتلاپ كىردىم، — دەپتۇ موماي.

— جاللات! — دەپ ۋارقىراپتۇ پادشاھ.

— پادشاھى ئالەم، كىمنىڭ ئەجلى توشتىكىن؟ — دەپ
يېتىپ كەپتۇ جاللات.

— ئەي ئۇلۇغ شاھىم، — دەپ ئارتقا كىرىپتۇ ۋەزىر، —
بىرىنچىدىن، بۇ موماينىڭ گۇناھىدىن ئۆتتۈلە، ئىككىنچىدىن،

ئەلچىگە ئۆلۈم يوق دېدىلە، ئەمدى شۇ يىگىتنىڭ قانداق
خىسالى بار، بىر شەرت قويۇپ سىناپ باقساق، ئۇ چاغدىمۇ

بىز كېچىككەن بولمايمىز.

پادشاھ ۋەزىرنىڭ بۇ دانا سۆزىگە قايىل بوپتۇ ۋە:

— سېنىڭ ئوغلۇڭ ئون سەككىز مىڭ ئالەمدىكى بارلىق
قۇشلارنى مېنىڭ تەختىمگە يەتكۈزۈپ بەرسۇن! ئىگەر قۇشلار

مۇددەت ئىچىدە يېتىپ كېلەلمىسە، ئانا — بالا ئىككىڭنىڭ كالا-
لىسىنى ئالىمەن، — دەپتۇ مومايغا.

موماي پادشاھ ھۇزۇرىدىن ئاران دېگەندە قۇتۇلۇپ
چىقىپ، ئۆيىگە كەپتۇ.

— بالىلىرىم، پادشاھنىڭ تەلپىنى مەن ئەمەس، سۇ-
لايمان پادشاھمۇ ئورۇندىيالىمايدۇ، پادشاھنىڭ كۆزى بىزگە

قادالدى، — دەپتۇ موماي.
— شۇنىڭغىمۇ ئەنسىرەمدۇ، ئەتە سەھەرگىچە بىر گەپ

بىلەن ئىمىنتاي بازار ئارىلاپ، تاماشا قىلىپ كەچ قايتىپتۇ،
كەچقۇرۇن چاھار باغ تەرەپتىن بىر نۇر كۆرۈنۈپتۇ. نۇر ئارى
مىدىن ئاي دېسە ئاغزى بار، كۈن دېسە كۆزى بار بىر گۈزەل
قىز ئايان بوپتۇ. قىز نۇرتايغا بىر قاراپتىكەن، نۇرتاي ھوشنى
يوقىتىپتۇ. قىزنىڭ ئىشىقىدا ھالى خاراب، باغرى كاۋاپ بولۇپ،
ئۆيىگە قايتىپتۇ. موماي بۇ ئىككىسىنىڭ ھالىنى كۆرۈپ، بىر
ئىشنىڭ بولغانلىقىنى پەملەپتۇ.

— ئەي ئوغۇللىرىم، سىلەرگە نېمە پېشكەللىك بولدى؟ —
دەپتۇ.

نۇرتاي: —
— ئەي ئانا، سىز پادىشاھ قىزىغا ئەلچىلىككە بارسىز
دەپتۇ.

— بالىلىرىم، — دەپتۇ موماي، — پادىشاھنىڭ بۇ قىزى
نىڭ يولىدا نى — نى شاھزادىلەر جېنىدىن ئايرىلدى. پادىشاھ
ئالدىدا بىگۇناھ ئۆلگۈچە كۈننىڭ سېرىقىنى كۆرەيلى، ئەخمەق
لىك قىلمايلى، بىز قانداقمۇ ئۇلارغا تەڭ كېلەلەيمىز؟

ئىمىنتاي بۇ بېقىۋالغان ئانىسىنى بەكمۇ زورلاپ تۇرۇ-
ۋاپتۇ ۋە ئاخىرى ماقۇل كەلتۈرۈپتۇ. ئادەت بويىچە قىزغا
ئەلچىلىككە بېرىشتىن ئۈچ كۈن بۇرۇن سۈبھىدىن ئىلگىرى قىز
تەرەپتىكىلەرگە كۆرۈنمەي، ئۇلارنىڭ ھويلىسىنى سۈپۈرۈپ قو-
يىدىغان بولغاچقا، موماي بىرىنچى كۈنى شۇنداق قىپتۇ.
ئەتىسى پادىشاھ قىزغا ئەلچى كەلمەكچى ئىكەنلىكىنى پەملەپتۇ.
پادىشاھ باشقا ئەلنىڭ شاھزادىلىرىنىڭ ئەلچىلىرى، دەپ تەمە
قىپتۇ. شۇنداق بولسىمۇ، ئەتىسى ئەلچىنىڭ ھويلا سۈپۈرگىلى
كەلگەن ۋاقتىدىن پايدىلىنىپ تۇتۇۋېلىشنى لەشكەرلىرىگە تا-
پلاپتۇ، ئەتىسى لەشكەرلەر موماينى تۇتۇۋېلىپ پادىشاھنىڭ
ئالدىغا سۈرۈپ كىرىپتۇ.

— ھەي قاقباش، نېمىدەپ مېنىڭ ھويلامدا يۈرۈيسەن؟ —

نۇرتايىلار گۈندۈزنى كېچىگە، كېچىنى كۈندۈزگە ئۇلاپ،
توختىماي سەپەر قىلىپ، ئاخىرى ھېلىقى ئاچا يولغا يېتىپ كەپتۇ.
ئىمىنتاي ئاكسى نۇرتايدىن مۇشۇ ئاچا يولدا ئايرىلماق بوي-
مۇ. ئىمىنتاي:

— ئەي ئاكا، — سېنىڭ بىلەن مۇشۇ يەردە ئايرىلماقچى-
مەن، ۋەدىمىز بويىچە تاپقان — تەرگىنىمىز تەڭ ئىدى، لەشكەر،
قۇل، كېنىزەكلەر ھەممىسى جۈپ، مال — دۇنيامۇ شۇنداق، بۇ-
لارنى بۆلگىلى بولارمەنلىككە قىز يالغۇز ئۇنى قانداق قىل-
مىز؟ — دەپتۇ.

نۇرتاي قىزنى بۆلۈشنى رەت قىپتۇ. ئۆزى بىلەن ئېلىپ
كەتمەكچى بويىتۇ. ئىمىنتاي ئۇنىماپتۇ، بۇلارنىڭ تالاش — تار-
قىشى ئاخىرى قىزغا يېتىپتۇ.

— ۋەدە قىلىش، ۋەدىگە ۋاپا قىلىش ئەر يىگىتنىڭ ئىشى
— دەپتۇ قىز.

ئاخىر ئاكا — ئۇكا قىزنى قاتتىق باغلاپ، قاق ئوتتۇردى-
دىن زۇلپىقار بىلەن بىر ئۇرۇپ، ئىككىگە بۆلۈپ، ئوڭ تەرىپى-
نى نۇرتاي، سول تەرىپىنى ئىمىنتاي ئالدىغان بويىتۇ. ئى-
مىنتاي زۇلپىقارنى قىنىدىن چىقىرىپ، «يا پېرىم»، دەپ يۈگۈرۈپ
كەلگەن پېتى زۇلپىقارنى ئۇرۇشقا تەمشەلگەندە قىز ھودۇقۇپ
قاتتىق ۋارقىراپتۇ. شۇ ھامان قىزنىڭ ئاغزىدىن بىر زەھەرلىك
يىلان سۇغۇرۇلۇپ چىقىپ يەرگە چۈشۈپتۇ. ئىمىنتاي دەرھال
يىلانى سەكسەن پارچە قىلىپ چانئۆپتىپتۇ. ئاندىن قىزنىڭ قول-
پۇتلىرىنى يېشىپتۇ. ۋە قىزغا بەھۈرمەتلىك قىلىپ قويغانلىقىدىن
ئەپۇ سوراپتۇ. ئىمىنتاي ئاندىن ئەھۋالنى نۇرتايغا سۆزلەپ
بېرىپتۇ:

— بۇ بىر ئەجدىھاننىڭ بالىسى، ئىككىڭلارنىڭ بېشى بىر
ياستۇققا تەگكەن كۈنى ھەر ئىككىڭلارنى چېقىپ ئۆلتۈرەتتى.
قاتتىق قوللۇق قىلمىسام بۇنى يوقاتقىلى بولمايتتى. ماڭا ھېچ

بولار، — دەپتۇ ئىمىنتاي.

تاڭ ئېتىپتۇ، سەھەردىن باشلاپ ئون سەككىزمىڭ ئالەم
دىكى قۇشلارنىڭ ھەر بىر تۇرىدىن بىر جۈپتىن ئۇچۇپ كېلىش
كە باشلاپتۇ. موھاي پادىشاھ ئوردىسىغا خۇش خەۋەر يەت
كۈزگىلى بېشىپتۇ. ئوردىنى خىلمۇ خىل قۇشلار قاپلاپتۇ. يە
راقتىن كېلىۋاتقان قۇشلار قۇياشنى تورۇۋاپتۇ. بۇ ئباللاردىكى
ھېكمەتنى موھايىمۇ بىلەلمەپتۇ. پادىشاھمۇ بىلەلمەپتۇ. ئەمما
پادىشاھ بۇ بالىلارغا قايىل بوپتۇ. نۇر تايغا توي قىلىش ئى
جازىتىنى بېرىپتۇ. توي قىرىق كېچە — كۈندۈز داۋاملىشىپتۇ.
داش قازانلاردا گۆش قايناپتۇ. نەغمە — ناۋا ياڭراپتۇ. شۇنداق
داق قىلىپ نۇرتاي پادىشاھنىڭ بۇ گۈزەل قىزىغا ئويلىنىپتۇ.
لېكىن ئىمىنتاي نۇرتاي بىلەن شاھ قىزىنىڭ شۇ كۈن
دىن باشلاپ بىر ياستۇققا باش قويۇشىغا بول قىويماپتۇ. ئى
مىنتايىنىڭ بۇ ئىشىغا نۇرتاي ھەيران بوپتۇ. ئارىدىن ئايىلار
ئۆتۈپتۇ، نۇرتايىنىڭ يۈرىكى قىز ئۈچۈن ئوت بولۇپ كۆيۈپتۇ.
قىز قەلبىمۇ نۇرتاي ئۈچۈن ئوت بولۇپ يېنىپتۇ. بىراق ئۇلار
كۆڭۈللىرىدىكى گەپلىرىنى دېيىشىپ سىردىشاھماپتۇ.

ئاخىرى نۇرتاي ئىمىنتايغا شۇنداق دەپتۇ:

— ئىنىم ئىمىنتاي، سېنىڭ بۇ ئېشىڭ ماڭا ھاقارەت
ئەمەسمۇ؟

ئىككىمىز ۋەدىگە ۋاپا قىلىشىمىز كېرەك. تاپقان — تەرى
گىنىمىز تەڭ دەپ ۋەدىلەشكەندىن، ئىككىمىز ئايرىلغىچە سەۋاب
رى قىلىش كېرەك، — دەپتۇ ئىمىنتاي.

شۇنداق قىلىپ بىردى بىر يىلمۇ ئۆتۈپتۇ. نۇرتاي ئاتا —
ئانىسىنى ئەسلىپ پادىشاھتىن ئۆز يۇرتىغا قايتىش ھەققىدە ئى
جازەت سوراپتۇ. پادىشاھ ئۇلارنىڭ ئىلتىھاسىنى قوبۇل قىلىپ،
نەچچە يۈزلىگەن لەشكەر، قۇل — كېنىزەكلىرى بولغان بىر قىسىم
پەرىكارۋىنىنى ھازىرلاپ يولغا ساپتۇ.

ئالتۇن ئالما

بۇرۇنقى زاماندا بىر دېھقان ئۆتكەنكەن، ئۇنىڭ ئىككى ئوغلى بولۇپ، بىرىنىڭ ئىسمى باقى، يەنە بىرىنىڭ ئىسمى ساقى ئىكەن. كۈنلەرنىڭ بىرىدە دېھقان كېسەل بولۇپ ساقىيالىماي ئالەمدىن ئۆتۈپتۇ.

ساقى ئويۇن - تاماشاغا ئامراق، ئىش دېسە بېشى ئاغرىيدىغان، ئاش دېسە يۈگۈرىدىغان، تەييارغا ھەييار ئىكەن. باقى بولسا ساددا، سەممىي، مۇلايىم، راستچىل، ئەمگەكچان بولغاچقا، دادىسىدىن قالغان يەرگە قوغۇن تېرىماقچى بولۇپ، يېقىن ئەتراپتىكى پېشقەدەم قوغۇنچىلاردىن قوغۇن تېرىشنىڭ يولىنى سوراپ ئۆگىنىپ، قوغۇن تېرىشنى بىلىۋاپتۇ.

ساقى بولسا قۇرۇق خىيالىنىڭ مەستانىسى بولۇپ ھېچ ئىش قىلماي لاغايلاپ كۈن ئۆتكۈزۈپتۇ. بىر كۈنى باقى ساتمىدا قوغۇن بېقىۋاتقاندا، تاڭلىق زۇلۇشكە باشلاپتۇ. بۇنى كۆرگەن باقى دەرھال ساتمىدىن چۈشۈپتۇ. ئۇنىڭ ساتمىدىن چۈشكەنلىكىنى كۆرگەن ئوغرى دەرھال قېچىپتۇ. باقى ئۇنىڭ كەينىدىن قالماي قوغلاپتۇ. ئۇ ئادەم بىر قورۇلنىڭ ئىچىگە كىرىپ كۆزدىن غايىب بوپتۇ. باقى قورۇلنىڭ دەرۋازىسىنى قاققانكەن، دەرۋازا ئېچىلىپ ئاپئاق ساقاللىق بىر بوۋاي چىقىپتۇ. باقى بوۋاينى كۆرۈپ، ئەدەب بىلەن: «ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم بوۋاي، دەپ سالام بېرىپتۇ.

لاپ مۇشۇ ھويلىنىڭ ئىچىگە كىرىپ كەتتى. سەن ئۇنى كۆر-
دۇڭمۇ دەپ قوپاللىق بىلەن سوراپتۇ.

بوۋاي مۇلايىم ۋە سەمىمىي ھالدا:

— بالام، قوغۇننىڭ مەن ئۇزگەندىم. قوغۇننىڭ
ھەقىقىي ئۈچۈن بۇ ئالىملاردىن خالىغانچە ئۇزۇۋال، — دەپ
ھويلىسىدىكى ئالما دەرىخىنى كۆرسىتىپتۇ. ساقى بۇ ئالىملار-
نىڭ ئەسلىدە ئالتۇن ئىكەنلىكىنى بىلگەچكە ئالىملارنى ئاچ-
كۆزلۈك بىلەن ئۇزۇشكە باشلاپتۇ. ئۇ ئىشتان، چاپانلىرىنىڭ
يەڭلىرىنى ۋە پۇچقاڭلىرىنى بوغۇپ ئالما بىلەن توشقۇزۇپتۇ.
بوۋاي ئۇنىڭغا كۈن چىققۇچە بۇ يەردىن دەرھال كەتمىسە
بولمايدىغانلىقىنى بىر قانچە قېتىم ئېيتىپتۇ. ساقىنىڭ كۆزى
قىزىرىپ، ئالما دەرىخىدىن چۈشكىلى ئۇنىماپتۇ. كۈن چىقىشى
بىلەن تەڭ ھاۋا گۇادۇرلەپ، ئالما دەرىخى چۆزگىلىگەندەك
بولۇپ، يوغان بىر غار پەيدا بولپتۇ. ئەمگەك قىلماي، ئازغىنا
قانائەت قىلماي باي بولۇشنىڭ كويىدا يۈرگەن ساقى شۇ
غار ئىچىدە قېلىپ، ھاياتىدىن ئايرىلىپتۇ.

(«ئۈرۈمچى كەچلىك گېزىتى» نىڭ 1986 - يىلى 17 -

ئاپرىل سانىدىن ئېلىندى.)

— ۋەئەلەيكۇم ئەسسالام، — دەپتۇ بوۋاي ئۇنىڭ سالامىنى ئىلىك ئېلىپ. — كىمنى ئىزدەيسەن ئوغلۇم، — دەپ سوراپ تۇ بوۋاي.

— بايا بىرى قوغۇنلۇقتىن قوغۇن ئوغرىلاپ قېچىپ مۇشۇ قورۇ ئىچىگە كىرىپ، غايىب بوۋادى، — دەپتۇ باقى. — بالام قوغۇننىڭ مەن ئۆزىگە ئىدىم، قوغۇنغا مەن ھەق تۆلەي، — دەپتۇ بوۋاي. باقى تەكەللۇپ بىلەن:

— بوۋا، سىلى ئۆزىگەن بولسىلا مەيلى، مەن سىلىدىن ھېچ قانداق ھەق ئالمايمەن، — دەپتۇ. — دە، كەينىگە ئورۇلۇپ مېنىڭقا تەمشەلگەندە بوۋاي، ئۇنىڭ يولىنى تۈسۈپ: *بىر ئاي ئالماي، بالام، بۇ ئالىملارنى ئۆزۈڭ خالىغانچە ئۇزۇۋال، دەپ ھويلىسىدىكى بىر تۈپ ئالما دەرىخىنى كۆرسىتىپتۇ. باقى ئۆزىنى سوراپ ئىنساپ بىلەن ئانىسىغا، ئاكىسىغا، ۋە ئۆزىگە ئاتاپ ئۈچ تال ئالمنى ئۇزۇپ قوغۇنلۇققا قايتىپتۇ. تاڭ يۈرۈغاندا قارىغۇدەك بولسا، ئۇ ئالىملارنىڭ ئورنىدا ئالتۇن ئالىملار تۇرغۇدەك. بۇنى كۆرۈپ تىخۇشال بولغان باقى ئۆيگە قاراپ يۈگۈرۈپتۇ.*

باقى بولغان ۋەقەنى ئانىسى بىلەن ئاكىسىغا سۆزلەپ بېرىپتۇ. بۇنى ئاڭلىغان ساقى تېخىمۇ كۆپ بايلىققا ئىگە بولۇش غەرىزىدە شۇ كۈنى كەچتە قوغۇنلۇققا بېرىلىپ، لىساتە جىدا ئېيتىپ قوغۇنلۇقنى كۆرسىتىپتۇ. تاڭ سۈزۈلۈشكە ئاز قالغاندا قارىغۇدەك بولسا، بىر كىشى قوغۇنلۇققا كىرىپ قوغۇن بۇزۇشكە باشلاپتۇ. بۇنى كۆرگەن ساقى ئۇ كىشىنى قوغلاپتۇ، ئۇ كىشى قېچىپ، بىر يوغان ھويلىنىڭ ئىچىگە كىرىپ كېتىپتۇ. ساقى ھويلىنىڭ دەرۋازىسىنى قاققانىكەن، لىساتە ئېچىلىپ بىر ئاپئاق ساقاللىق بوۋاي چىقىپتۇ، ساقى بوۋايغا سالامۇ قىلماي، *ئۇ كىشىنى يېزىپ قىلالا* — دەپ ھەي قېرى، بايا بىرى قوغۇنلۇقتىن قوغۇن ئوغرى

خۇشال - خۇرام ئورنىدىن تۇرىدۇ، سەن چىقساڭ قاتەنىق ئۇيقۇغا كېتىدۇ، - دەپتۇ.

شۇنىڭدىن ئېتىبارەن، قۇياش چىقىشتىن دېرەك بېرىپ، تاڭ سۈزۈلۈشكە باشلىغاندا، خوراز ئۆزىنىڭ ئاكىسىنى كۆردىغانلىقتىن چەكسىز يايىراپ كېتىدىكەن - دە:

- قى - قى - قى، قى - قى - قى - قى! - دەپ چىلا لايىدىكەن. خورازنىڭ بۇنداق چىللىشى ئەسلىدە: «چوڭ ئاكا، مەن بۇ يەردە، مەن بۇ يەردە!» دېگىنى ئىكەن. قۇياش تاغ كەينىگە ئۆتۈپ ئاي چىقىشقا باشلىغاندا، كاتىكىگە كىرىۋېلىپ ئۇخلايدىكەن.

(«شىنجاڭ ئۆسمۈرلىرى» گېزىتىنىڭ 1985 يىلى 29 - ئۆكتەبىر سانىدىن ئېلىندى.)

قۇياش، ئاي ۋە خوراز

بۇنىڭدىن نەچچە يۈز يىللار بۇرۇن، قۇياش، ئاي، خوراز ئۈچ ئاكا - ئۇكا ئاسماندا ياشىغانىكەن. بىر كۈنى قۇياش ئەمگەك قىلغىلى سىرتقا چىقىپ كېتىپتۇ. ئاي بىلەن خوراز ئۆيدە قاپتۇ. كەچ بولاي دېگەندە، ئاي خورازنى يايلاقتىن ئات - ئۇلاق ئەكىلىشكە بۇيرۇپتۇ. چاپا كەش خوراز ئەتىگەندىن كەچ كىچە تىنماي ئىشلىگەچكە ھاردۇق يېتىپ يايلاققا بارالمىپتۇ. بۇنىڭغا ئوغىسى قاينىغان ھۇرۇن ئاي خورازنىڭ تاجىسىدىن تۇتۇۋېلىپ بولۇشىغا ئۇرۇپ باش - كۆزىنى قان قىلىۋېتىپتۇ ھەم ئۇنى ئاسماندىن يەرگە تاشلىۋېتىپتۇ.

كەچقۇرۇن قۇياش ئۆيگە قايتىپ كەلسە ئۆيدە خوراز يوق، شۇنىڭ بىلەن ئايدىن خورازنىڭ نەگە كەتكەنلىكىنى سۈرۈشتۈرۈپتۇ. ئاي بولغان ۋەقەنى قۇياشقا سۆزلەپ بېرىپتۇ. قۇياش بۇ ئىشنى ئاڭلاپ بەكمۇ بىئارام بوپتۇ، ئۇ: - ھەي ئاي، سەن باشقىلار بىلەن ئەپ ئۆتمىگەندىن كېيىن، مەنمۇ سەن بىلەن بىللە تۇرۇشنى خالىمايمەن. بۈگۈندىن باشلاپ تۈن كېچە ساڭا تەئەللۇق بولسۇن، كۈندۈزى ساڭا تەئەللۇق بولسۇن، سەن ئىنىم خورازنى ھەيدىۋەتتىڭ، ئەمدى ئۇ سېنى ياخشى كۆرمەيدۇ، بىراق ئۇ مېنى ھەرقانداق ۋاقىتتا ياد ئېتىپ تۇرىدۇ. ھەر قېتىم ئورنىدىن تۇرغىنىمدا ئۇمۇ

بولغاچقا، بويىنى سوزۇپ، قانچە سەكرىسمۇ مېۋىگە بويىسى يەتمەي، تازا تىت - تىت بوپتۇ.

مايمۇن يۈگۈرۈپ، دەريا بويىغا كېلىپ توسۇلۇپ قاپتۇ. دەريادا كۆۋرۈك يوق، قېيىقمۇ يوق بولغاچقا، ئۇ دەريادىن ئۆتەلمەپتۇ. ئۇ: «مەن دەرەخكە چقالايمەن، بۇغا دەريادىن ئۆتكەن بىلەن دەرەخكە چقالىدى. ئەگەر بىز ئۆزئارا يار-دەملەشسەك، مېۋىنى ئۈزەلەيدىكەنمىز؟» - دەپ ئويلاپتۇ ۋە شۇ ھامان «بۇغا، مەن ئامال تاپتىم! سەن چاققان كېلىپ، مېنى ئۈستۈڭگە مىندۈرۈپ دەريادىن ئۆتكۈز. بىز بىرلىكتە مېۋە ئۈزەيلى» دەپ توۋلاپتۇ. بۇغا بۇنى ئاڭلاپ، دەرھىال دەريا بويىغا يۈگۈرۈپ كەپتۇ - دە، مايمۇنى ئۈستىگە مىندۈرۈپ دەريادىن ئۆتكۈزۈپتۇ. ئۇلار يۈگۈرگىنىچە مېۋە دەرىخىنىڭ يېنىغا كەپتۇ. مايمۇن «شارت» قىلىپلا دەرەخكە چىقىپ شاختىن - شاخقا سەكرەپ يۈرۈپ مېۋە ئۈزۈپتۇ. ئۇلار بىرلىكتە مېۋىنى پىلغا ئاپىرىپ بېرىپتۇ. پىل كۈلۈپ تۇرۇپ: «ئەمدى چۈشەنگەنسەلەر، بۇغا دەريادىن ئۆتەلەيدۇ، لېكىن دەرەخكە چقالمايدۇ. مايمۇن دەرەخكە چقالايدۇ، لېكىن دەريادىن ئۆتەلمەيدۇ. سىلەرنىڭ ھەرقايسىڭلارنىڭ ئۆزۈڭلارگە خاس كارامىتىڭلار بار. سىلەر ئۆزئارا ھەمكارلاشقاندىلا مېۋىنى ئۈزەلەيسەلەر، كارامىتىڭلارنى كۆرسىتەلەيسەلەر» دەپتۇ. شۇنىڭدىن كېيىن مايمۇن بىلەن بۇغا ياخشى دوست بولۇپ ئۆتۈپتۇ.

(«قۇمۇل ئەدەبىياتى» ژۇرنىلىنىڭ 1985 - يىلى 4 - سانىدىن ئېلىندى.)

بۇ ئىشنىڭ قانداق بولىشىنى بىلىش ئۈچۈن، ئۇنىڭغا نىسبەتەن سۆزلىشىش كېرەك. - راللىڭ

بۇ ئىشنىڭ قانداق بولىشىنى بىلىش ئۈچۈن، ئۇنىڭغا نىسبەتەن سۆزلىشىش كېرەك. - راللىڭ

كىمىنىڭ كارامىتى چوڭ؟

ئورمانلىقتا بىر ماييۇن بىلەن بىر بۇغا بار ئىكەن، بىر كۈنى ماييۇن بىلەن بۇغا ئۇچرىشىپ قاپتۇ - دە، ھەر ئىككىسى ئۆزىنىڭ كارامىتى ھەققىدە سۆزلەپتۇ. ماييۇن مېنىڭ كارامىتىم چوڭ دەپتۇ. دېيىشە - دېيىشە ئىككىسى كەپ تالىشىپ قاپتۇ. ئاخىرىدا ئۇلار مۇسابىقىلەشمەكچى بوپتۇ. ئۇلار پىلنى گۇۋاھچىلىققا تەكلىپ قىلىپتۇ. پىل ئۇزۇن خارتۇمى بىلەن يىراقنى كۆرسىتىپ، «قاراڭلار، دەر-يانىڭ نېرىقى قىرغىقىدا بىر تۈپ مېۋىلىك دەرەخ تۇرۇپتۇ، كىمكى بالدۇر بېرىپ دەرەختكى مېۋىنى ئۇزۇۋالسا شۇنىڭ كارامىتى قالىتىكەن دەيمەن» دەپتۇ.

بۇغا مېنىڭ تۆت پۈتۈم بار، تېز يۈگۈرەلەيمەن، مەن چوقۇم مېۋىنى ئالدى بىلەن ئۇزۇۋالسىمەن» دەپ ئويلاپتۇ. مۇسابىقە باشلىنىپتۇ. پىل بار ئاۋازى بىلەن: «يۈگۈ-رۇڭلار!» دەپ ۋارقىراپتۇ، بۇغا پۇتلىرىنى كەڭ كېرىپ، ئالغا قاراپ ئېتىلىپتۇ - دە، كۆزنى يۇمۇپ - ئاچقۇچە دەريا بويىغا بېرىپ بوپتۇ. ئۇ دەريادىن بىر سەكرەپلا ئۆتۈپ ھايت - ھۇيت دېگۈچە مېۋە دەرىخىنىڭ يېنىغا بېرىپ بوپتۇ. ئۇ كەپ نىگە قارىسا، ماييۇن تېخىچە دەريادىن ئۆتەلمەپتۇ. بۇغا خۇشاللىقىدا ھا، ھا! ئەمدى مەن مېۋىنى ئالدى بىلەن ئۇزۇۋالدىغان بولدۇم دەپ ئويلاپتۇ. لېكىن مېۋە بەك ئېگىزدە

ئەتىراپىدا

ئۆتكەن زاماندا بىر جۈپ ئاچا - سىڭىل ياشىغانىكەن. ئۇلار بىر - بىرىگە كۆيۈنۈپ كۈن كەچۈرىدىكەن. سىڭىلى ساھىبجامال، ئاچىسى ئىنتايىن سەت، كۆرۈمىز ئىكەن. ئۇ دائىم ئۆزىنىڭ سەتلىكى ئۈچۈن بەكمۇ ئازابلىنىدىكەن. سىڭىلىمۇ دائىم ئاچىسىنىڭ غەمىنى يەپ، كۆڭلىنىڭ ھېچ ئارامى يوق ئىكەن. ئۇ ئاچىسىدىن يوشۇرۇنچە تەرەپ - تەرەپلەرگە بېرىپ، سەتنى چىرايلىققا ئۆزگەرتەلەيدىغان رەخسەتلىك شىپالىق دورىنى سۈرۈشتە قىلىدىكەن. كۈنلەرنىڭ بىرىدە، سىڭىلىنىڭ چاقىرىم يىراقلىقتىكى بىر ئەتىراپىدا باغدا، سەتنى چىرايلىققا ئايلاندۇرايلىدىغان بىر پەردىنىڭ بارلىقىنى ئۇقۇپ قاپتۇ - دە، دەرھال باغنى ئۆزىدەپ يولغا چىقىپتۇ. يول ئۈستىدە ئۇنىڭ تارتىمىغان جەبىر - جاپاسى قالماپتۇ. ھېچ ھالى قالمىغاندا ئاخىرى بۇ باغنى تېپىپتۇ. ئۇ پەردىگە ئۆزىنىڭ بۇ يەرگە كېلىشى مەقسىتىنى ئېيتىپتۇ. پەردى ئۇنىڭغا: «ئۆزۈڭنىڭ قېنى بىلەن ئاق رەڭلىك ئەتىراپنى قىزىل بويىپ، ئاچاڭنىڭ بېشىغا قانداق، ئاچاڭ شۇ ھامان بىر ساھىبجامالغا ئايلىنىدۇ. سەن سەت، كۆرۈمىز بىر قىزغا ئايلىنىپ قالسەن» دەپتۇ. بۇ چاغدا ئۇ قىلچە ئىككىلەنمەستىن ئۆزىنىڭ ئىسسىق قېنى بىلەن ئاق ئەتىراپنى بويىپ قىزىل ئەتىراپىغا ئايلاندۇرۇپتۇ.

بىر ئوغلى: پاراڭداشماقنى نىيەت قىلىپ، دەپتۇ. —
تۆت تۈرلۈك چارۋا مال سورايلى دەپتۇ. يەنە بىر

ئوغلى: بىر نەرسەنى نىيەت قىلىپ، دەپتۇ. —
ياق، يەرگە زېمىن، سوقا — تۈگمەن، باغ — رۋازان

ئالايلى، — دېسە، يەنە بىر قىزى: نىيەت قىلىپ، دەپتۇ. —
كاتتا، خىلىۋا خىل مال بىلەن تولغان دۇكان

سورايلى، — دەپتۇ. كىچىك قىزى: نىيەت قىلىپ، دەپتۇ. —
— ھەممىدىن ئېسىل نەرسە ئالتۇن — كۈمۈش، ئۈنچە —

مارجان، بىر شۇنى سورايلى، — دەپتۇ. ئۇلار ئىككى كۈن تالاش —
تارتىش قىلىپ، ھېچ نەرسىدە بىرلىككە كېلەلمەپتۇ.

بوۋاي ئۇيان ئويلاپ، بۇيان ئويلاپ خىيال دەرياسىنى
بويلاپ توختاپ:

— ھەي، خوتۇن، بۇ مەسىلەتكە قاتناشمىغانلار بار —
مۇ؟ — دەپ سورايتۇ. خوتۇنى:

— يېڭى چۈشكەن كېلىن قاتناشمىدى، — دەپتۇ.
— ئۈنمۇ چاقىرىڭلار، — دەپتۇ بوۋاي. شۇنىڭ بىلەن

يېڭى كېلىن چاقىرىلغاندىن كېيىن، نەچچە كۈندىن بۇيان بول —
خان ئەھۋالى كېلىنىگە ئېيتىپتۇ:

— بەخت قۇشىدىن نېمىلەرنى سوراپ ئالساق بولار؟ — دەپ
سورايتۇ. يېڭى كېلىن كۆپ ئويلىمايلا:

— بىز بەخت قۇشىدىن ئىتتىپاقلىقنى ئىنئام قىلىشنى
سورايلى. ئىتتىپاق بولساق، ھەممە ئىشىمىز راۋاج تاپىدۇ،

ئائىلىمىزگە بەرىكەت ياغدۇ، جېدەل — ماجىرالاردىن خالى بولۇپ،
يەنىلا ھازىرقىدەك بەختلىك ياشايمىز، — دەپتۇ.

بوۋاي ئىنتايىن خۇشال بولۇپ:
— مانا ئەمدى بەخت قۇشىدىن سوراپ ئالدىغان ئەڭگۈش

تىرىمىز تېپىلدى، — دەپتۇ.
ئۈچىنچى كۈنى بەخت قۇشى بوۋاينىڭ ئالدىغا كېلىپ:

بۇ ئىشنىڭ مەنىسى ۋە مەقسىتى بىلەن بىرلىكتە ئىشلىتىش كېرەك. بۇ ئىشنىڭ مەنىسى ۋە مەقسىتى بىلەن بىرلىكتە ئىشلىتىش كېرەك. بۇ ئىشنىڭ مەنىسى ۋە مەقسىتى بىلەن بىرلىكتە ئىشلىتىش كېرەك.

ئەڭ قىممەتلىك نەرسە نېمە؟
بۇ ئىشنىڭ مەنىسى ۋە مەقسىتى بىلەن بىرلىكتە ئىشلىتىش كېرەك.

قەدىمكى زاماندا ئەخمەت ۋە تاشمەت ئىسىملىك ئىككى بالا ئۆتكەن ئىكەن. ئەخمەت ئەقىللىك، ئويلاپ ئىش قىلىدىغان بالا ئىكەن. ئەگەر بىرەر يەردە بىر تال دان ياكى نان ئۇۋىقىنى كۆرۈپ قالسا ئۇنى دەرھال ئېلىپلا توخۇ، قۇشلارغا بېرىدىكەن. ئۆزى يەپ بىر چىشلەم نان ئېشىپ قالىمۇ، ئۇنى ئاۋايلاپ ئوراپ قويۇپ، قورسىقى ئاچقاندا يەيدىكەن. تاشمەت بولسا ئۇندىڭ ئەكسىنى قىلىدىكەن. قورسىقى تويىسا ئېشىپ قالغان نانلارنى توغرا كەلگەن يەرگە تاشلاۋېرىدىكەن. بىر كۈنى ئەخمەت تاشمەتكە:

— مۇشۇنداق قىلغىنىڭ ياخشى ئەمەس، نان ئەڭ قىممەتلىك نەرسە، — دەپتۇ.
— ياق، — دەپتۇ تاشمەت، — ئەڭ قىممەتلىك نەرسە

كۆھەر!
— ياق، نان!

— ياق، كۆھەر!
— بولمىسا يۈر ھەممە ياقنى ئايلىنىمىز. ئەڭ قىممەتلىك نەرسە نېمە ئىكەنلىكىنى سۈرۈشتۈرىمىز ۋە ئۆز كۆزىمىز بىلەن كۆرۈپ كېلىمىز، — دەپتۇ ئەخمەت.

تاشمەت ھەقۇل بولۇپتۇ. ھەر ئىككىسى بەلبېغىغا تۆت توقاچ تۈگۈپ يولغا چىقىپتۇ، ئۇلار ئۇزۇن يوللارنى بېسىپتۇ.

قورساقلىرى ناھايىتى ئېچىپ بىر دەرەخ تۈۋىدە توختاپتۇ. بەل
بېغىنى يېشىپ ھەر ئىككىسى ئۆز نېنىنى ئۈستۈپتۇ. شۇ چاغدا
يەنە ئەڭ قىممەتلىك نەرسە ئۈستىدە تالشىپتۇ.

— نان قىممەتلىك، — دەپتۇ ئەخمەت.

— گۆھەر، — دەپتۇ ناننى چىشاپ تۇرغان تاش
مەن، — قېنى ئەمدى ھەممە نەرسە گۆھەر بولۇپ قالغان بولسا
تازا قىزىق بولاتتى.

شۇ پەيتتە بىر قۇش ئۇچۇپ كېلىپ دەرەخكە قونۇپتۇ. دە،
تىلغا كىرىپ:

— مەيلى سېنىڭ ئېيتقىنىڭدەك بولسۇن، ھەممە نەرسەڭ
گۆھەر بولۇپ قالسۇن! — دەپتۇ.

شۇ چاغدا تاشمەتنىڭ ئاغزىدىكى نان شاراق — شۇرۇق
قىلىپ، چىشلىرىنى سۇندۇرۇۋەتكىلى تاسلا قايتۇ، تاشمەت باشقا
توقاچنى ئېلىپ ئۇشتاي دېسە، ئۈستىيالىماپتۇ. ئۇلارمۇ گۆھەرگە
ئايلىنىپ كەتكەنىكەن. بۇلار يالت — يۇلت قىلارمىش. ئەخمەت
بولسا ئۆزىنىڭ نېنىنى يەۋىرىپتۇ. ئۇ!

— ئالغىن، مېنىڭ نېنىمدىن يېگىن، — دەپتۇ تاشمەتكە.
تاشمەت ئۇنىڭ نېنىدىن بىر چىشلەم ئېلىپ ئاغزىغا سال
غانىكەن، بۇ نانمۇ گۆھەر بولۇپ قايتۇ. تاشمەت ئاچلىقتىن
يىغلىۋېتىپتۇ.

— خوش دەپتۇ ئەخمەت، — ئادەم ئۈچۈن ئەڭ قىممەتلىك
نەرسە نېمە ئىكەن؟

— ئەمدى بىلدىم. ئەڭ قىممەتلىك نەرسە نان ئىكەن، —
دەپتۇ تاشمەت. شۇ پەيتتە سېھرىگەر قۇش تىلغا كىرىپ يەنە
سۆزلەپتۇ:

— ھەممە نەرسە ئۆز ئەسلىگە كەلسۇن! تاشمەتنىڭ ئاغزى
زىددىكى گۆھەر يەنە ئىلا باشقىدىن نانغا ئايلىنىپتۇ. تاشمەت

بالنىڭ ئالدىغا كىرىپ ھاڭ - تاڭ قاپتۇ. چۈنكى ھۆكۈم زالىدا
ياقۇت شىردىن ئىككىسى، ئۈستىدە بىرمۇنچە تەڭگىلەر تۇر-
غانىكەن. ئۇلارنىڭ كېلىشىنى كۈتۈپ تۇرغان ئامبال:
- بۇ ئىككى شىردىن ئېلىڭلار، ئۈستىدىكى تەڭ-
گىلەرنى يىغىپ، بىرىڭلار ئېلىپ يەنە بىر شىرە سېتىۋېلىڭ-
لار. - دەپ ھۆكۈم قىپتۇ. ئاكا - ئۇكا ئىككىسى ئامبالنىڭ

ھۆكۈمىدىن ھەيران بولغانىكەن، ئامبال يەنە:
- ھەيران قالماڭلار، بۇ ئىككى ياقۇت شىردىن سىلەرنىڭ
ماڭا پارىغا بەرگەن تەڭگىلەرگە سېتىۋالدىم. قالغان تەڭگىلەر
مانا مۇشۇ، - دەپ چۈشەندۈرۈپتۇ ھەم ئاخىرىدا، - ئېسىڭلاردا
بولسۇنكى، قېرىنداشلىق مېھرىنى پۇلغا سېتىۋالغىلى بولمايدۇ،
لېكىن، ياقۇت شىرە سېتىۋېلىش ئاسان، ئىناق ئۆتسەڭلار تېخىمۇ
كۆپ بايلىققا ئېرىشىسىلەر، - دەپتۇ.
ئامبالنىڭ چارىسىدىن خۇشاللانغان ئاكا - ئۇكىلار قىلغان
ئىشلىرىغا پۇشايمان قىلىپ، ئۆز تەئەللۇقىنى ئېلىشىپ قايتىپتۇ
ھەم ئۆمرىنىڭ ئاخىرىغىچە بىر - بىرىگە ياردەم بېرىپ ئىناق
ئۆتۈپتۇ.

«تۈمەنتال چېچەكلىرى» ژۇرنىلىنىڭ 1991 - يىل

1 - سانىدىن ئېلىندى. ( )
بۇ ماقالە ئىككى قىسىمغا بۆلۈنۈپ چىقتى. بىرىنچى قىسىمىدا ئامبالنىڭ ئىشلىرى ئىزاھ قىلىندى. ئىككىنچى قىسىمىدا ئامبالنىڭ ئىشلىرى ئىزاھ قىلىندى. بۇ ماقالە ئىككى قىسىمغا بۆلۈنۈپ چىقتى. بىرىنچى قىسىمىدا ئامبالنىڭ ئىشلىرى ئىزاھ قىلىندى. ئىككىنچى قىسىمىدا ئامبالنىڭ ئىشلىرى ئىزاھ قىلىندى.

ئۆزىدىكىگەن. ئىمامنىڭ بىر خوتۇنى بولۇپ، تولىمۇ ساھىبجامال ئىكەن. ئىمام يامان كۆزلەردىن قورقۇپ خوتۇنىنى تولىمۇ پىنھان ساقلايدىكەنكى، مەسچىتكە چىقىپ كەتسەنۇ ئايالىنى ئۆيگە سولاپ، ئىشىكلەرنى قۇلۇپلاپ، بوسۇغا ئالدىنى سۇيۇرۇپ قويىدىكەن. ئايال ئۆز دېمەتلىكلىرىنىڭ تويى - تۆكۈن، نەزىر - چىراقلىرىغا كېتىپ بارغىنىنى كۆرۈپ قورسىقى كۆيۈپ غەمكىن كۈنلەرنى ئۆتكۈزىدىكەن.

كۈنلەرنىڭ بىرىدە ئىمامنىڭ مەھەللىسىگە بىر زەڭگە كۆچۈپ كېلىپ، ئىمام بىلەن تام قوشنا بولۇشۇپتۇ. زەڭگە ناخشاملارنى ئۆزىگە ئوخشاش نەشىخور دوستلىرىنى يىغىپ، مەي ئىچىشىپ، ساز چېلىپ، ئۇزاققىچە نەغمە - ناۋا قىلىش دىگەن. بۇلارنىڭ پاراڭلىرىدىن جاق توپىغان ئىمام ئۇلارنى تىنماي قاغايدىكەن، لېكىن خوتۇنى ئۇخلىغان بولۇپ يېتىۋېلىپ تۈگمەس شېرىن خىياللارنى سۈرىدىكەن. بارا - بارا ئىشقى ئۆرلەپ ئىمام يوق چاغلاردا تامدىن بېشىنى چىقىرىپ تىگشاي دىغان بوپتۇ.

كۈنلەر، ئايلار ئۆتۈپتۇ. زەڭگە بىلەن ئىمامنىڭ ئايالى ئىشقى پەيزىنىمۇ سۈرۈشۈپتۇ. ئانچە ئۇزۇنغا بارماي ئىمامنىڭ پاك كۆڭلىگە شەك چۈشۈشكە باشلاپتۇ. ئىمام شۇنىڭدىن كېيىن خوتۇنىنى سوراق قىپتۇ. لېكىن خوتۇنى ئىقرار قىلماپتۇ. ئاخىرى ئەتىسى سەھەر تۇرۇشۇپ «تاش قازى» قېشىغا دەۋاغا بېرىشقا كېلىشىپتۇ. ئىمام سۈبھى بىلەن تەڭ تامداق نامىزغا چىقىپ كېتىپتۇ. ئىمامنىڭ خوتۇنى ھويلا تامدىن ئارتىلىپ زەڭگىنىڭ ئۆيىگە كىرىپ، بىز ئەتە خىسلەتدار قاغ ئالدىغا دەۋاغا بارماقچى، شۇڭا سەن ئېشىكىڭنى ئېلىپ بېرىپ تەڭ يولدا ئوتۇن كۆلەپ تۇرغىن، ناۋادا ئىمام چاقىرىپ قالسا، مېنى بېلىمدىن تۇتۇپ، ئېشەككە مىنىدۈرگىن، باشقا ئىشلارنى ئۆزۈم توغرىلايمەن، دەپتۇ.

ئىمام نامازنى چالا - بۇلا ئادا قىلىپ، ئۆيىگە كىرىپ ئايالىنى تاھارەت ئالدۇرۇپ تاغقا قاراپ راۋان بوپتۇ.

ئىسلاھىيەتتە بولغۇچى. ئۇنىڭ ئارقىسىدا قالغان بىر قىسىم ئىسلاھىيەتچىلەر
بىر قىسىم ئىسلاھىيەتچىلەر بولۇپ، ئۇنىڭ ئارقىسىدا قالغان بىر قىسىم ئىسلاھىيەتچىلەر
بىر قىسىم ئىسلاھىيەتچىلەر بولۇپ، ئۇنىڭ ئارقىسىدا قالغان بىر قىسىم ئىسلاھىيەتچىلەر
بىر قىسىم ئىسلاھىيەتچىلەر بولۇپ، ئۇنىڭ ئارقىسىدا قالغان بىر قىسىم ئىسلاھىيەتچىلەر
بىر قىسىم ئىسلاھىيەتچىلەر بولۇپ، ئۇنىڭ ئارقىسىدا قالغان بىر قىسىم ئىسلاھىيەتچىلەر
بىر قىسىم ئىسلاھىيەتچىلەر بولۇپ، ئۇنىڭ ئارقىسىدا قالغان بىر قىسىم ئىسلاھىيەتچىلەر
بىر قىسىم ئىسلاھىيەتچىلەر بولۇپ، ئۇنىڭ ئارقىسىدا قالغان بىر قىسىم ئىسلاھىيەتچىلەر
بىر قىسىم ئىسلاھىيەتچىلەر بولۇپ، ئۇنىڭ ئارقىسىدا قالغان بىر قىسىم ئىسلاھىيەتچىلەر
بىر قىسىم ئىسلاھىيەتچىلەر بولۇپ، ئۇنىڭ ئارقىسىدا قالغان بىر قىسىم ئىسلاھىيەتچىلەر
بىر قىسىم ئىسلاھىيەتچىلەر بولۇپ، ئۇنىڭ ئارقىسىدا قالغان بىر قىسىم ئىسلاھىيەتچىلەر

تاش قازى

قەدىمكى زاماندا ئەجەم دىيارىدىكى خەلق پادىشاھلارنىڭ
ئادالەتسىز پەرمانلىرىدىن، قازىلارنىڭ ناھەق سوراقلرىدىن خەلق
تويۇپ، ئاللاھتىن ئادىل بىر سوراقتىن قازى تەنەپ قىلىشىپتۇ.
ئاللاھ يولىدا نۇرغۇن ئەدىقەلەر بېرىشىپتۇ. بۇ ئىش ئاللاھتىن
تەسراھەندۈرگەنلىكتىن ئاللاھ بۇ دىيارغا خەلىپە تەدار ناملىق بىر
ھەيۋەتلىك تاغ بىنا قىلىپتۇكى، بۇ تاغنىڭ ھەيۋەتىدىن پۈتۈن
دۇنيا زىلزىلىگە كەپتۇ. خەلق ئىچىدە ھەرقانداق دەۋا بولسا
ئىلاھ تاغقا كېلىپ ئەرز قىلىشسا ناھەق ئىش قىلغۇچىنى تاغ
دەرھال يۇتۇپ كېتىدىكەن.

شۇنىڭدىن كېيىن خەلق خاتىرجەم بولۇشۇپ بۇ تاغقا
«تاش قازى» دەپ نام بېرىشىپتۇ. شۇنىڭدىن كېيىن
يۇرتنى ئادالەت قاپلاپ يۇرتتىكى ئوغرى، خىيانەتچىلەر تۈگەپتۇ.
پادىشاھلارمۇ مۇشكۈل دەۋا - سوراقلارنى «تاش قازى» سورايدۇ،
دەپ تاغقا بۇيرۇشۇپتۇ. خەلق خۇشال بولۇشۇپ، ئاللاھقا ھەمدۇ-
سانا ئوقۇشۇپ، ئېتىقادلىرىنى كۈندىن - كۈنگە كۈچەيتىپ
مۇشۇ ئادالەتلىك كۈنلەرنىڭ مەڭگۈ داۋام قىلىشىنى تىلەشىپتۇ.
كۈنلەرنىڭ بىرىدە تاغقا ئون چاقىرىم يىراق بىر يېزىدا
ئاجايىپ بىر ئىش يۈز بېرىپتۇ:

بىر يېزىدا بىر ئىمام بولۇپ، ئۇ بەكمۇ تەقۋادار كىشى
ئىكەن. بۇ دۇنيادىكى ھەرقانداق ئىشتىن ئىبادەتنى ياخشى

۲ سىلىقلىقىدىن ئىللىقلىقى ياخشى

زامان ئاۋۋالدا ئەل يۇرت ئىچىدە بىكار تەلەپلىكى بىلەن تونۇلغان ھېكم سۆلەت ئىسىملىك بىر بايۋەچچە ئۆتكەنىكەن. ھېكم سۆلەت ھەرقانداق ۋاقىتتا ئۆزىنى غەلىتە ياساپ، ئاجايىپ - غارايىپ كىيىنىدىكەن - دە، مۇلايىم چاققان ئىسىملىك مالىيىنى كەينىگە سېلىپ، ئاق بوز ئېتىنى مېنىپ، قار-چىغىسىنى قولىغا قوندۇرۇپ، يىل بويى خالىغان يېرىگە بېرىپ ئوۋچىلىق قىلىدىكەن. ئوۋچىلىقتىن ئالغان ئاز - تولا غەنىيە مەتلىرىگە خۇشال بولۇپ تەڭتۇشلىرى ئارىسىدا ماختىنىپ يۈرۈيدىكەن. قاش قارايدىغان ھامان بېشى قايغان، پۇتى تايغان يەرلەرگە بېرىپ، ئەيش - ئىشردىن، كەيپ - ساپاغا بېرىلىپ، ئەل - خالايقنىڭ نەزەرىدىن چۈشكەنىكەن.

كۈنلەرنىڭ بىرىدە ھېكم بايۋەچچە باشقىلاردىن شەھەر-دېن خېلى يىراق بىر جايدىكى ھەر خىل ياۋايى جانئورلار تولىمۇ كۆپ بولغان گۈزەل بىر ئورماننىڭ تەرىپىنى ئاڭلاپ تۇ- دە، ئۇنىڭدا شۇ يەرگە بېرىپ ئوۋ قىلىپ، ئەل - خالايقنى تال قالدۇرۇش ئىستىكى تۇغۇلۇپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇ مالىيى مۇلايىم چاققانغا سەپەر تەييارلىقنى تېزدىن پۈتتۈرۈش توغرىسىدا بۇيرۇق بېرىپ، ئۆزى بۇ قېتىمقى سەپەرگە مۇناسىپ كېلىدىغان كىيىم تاللاشقا كىرىشىپتۇ. مۇلايىم چاققان بۇ قېتىم ئوۋ قىلىدىغان يەرنىڭ بەكمۇ

ئۇلار يول يۈرۈشۈپ بىر جايغا بارغاندا زەڭگىنىڭ قارىسى كۆرۈنۈپتۇ. ئىمامنىڭ ئايالى ئۆزىنى تاشلاپ، ھېرىپ قالدۇم، پۈتۈم ئاغرىپ كەتتى، ماڭا بىر ئېشەك تېپىپ بەرمىسەنە. رالمايدىكەنمەن، دەپ يېتىۋاپتۇ. ئىمام قارىسا خېلى يىراقتا بىر ئېشەك تۇرغۇدەك. ئىمام خوتۇنىنى يۈدۈپ، ئاران تەستە ئېشەك قېشىغا ئاپىرىپ، زەڭگىگە يالۋۇرۇشقا باشلاپتۇ. زەڭگە كېلىشۋالغان پىلان بويىچە: ئىمام ئۆزلىرى دېگەن بىر كاتتا زات تۇرسىلا، جان دەپ ئاپىرىپ قويىمەن، — دېگىنىچە يۈگۈرۈپ كېلىپ ئىمامنىڭ ئايالىنىڭ بېلىدىن تۇتۇپ ئېشەككە مىندۈرۈپ تاغقا قازاپ يېتىلەپ مېڭىپتۇ؛

تاغ ئالدىغا كەلگەندە ئىمام خوتۇنىغا: «سەن مەن ئىمامنىڭ نىكاھىغا ئۆتكەندىن بېرى غەيرىنىڭ بەدىنى مېنىڭ بەدىنىمگە تەگمىدى، ئەگەر تەگكەن بولسا تاغ مېنى يۈتسۇن دەپ قەسەم قىلىپ بەرگىن» دەپتۇ.

ئىمامنىڭ خوتۇنى «ئىمام، بۇ قانداق گەپ، باياتىن كۆزلىرى كۆردى. ماۋۇ ئېشەكچى مېنى كۆتۈرۈپ ئېشەككە مىندۈرگەندە قولى بەدىنىمگە تەگدى. ئەگەر مەن سىلى دېگەندەك قەسەم قىلسام مېنى تاغ يۈتۈپ كەتسە مەيلىمۇ» دەپتۇ.

ئىمام: «ھە، راست ئۇنىمۇ قوشۇپ قەسەم قىل» دەپتۇ. خىسلەتدار تاغ «تاش قازى» ئىمام بىلەن ئۇنىڭ ئايالىنىڭ ناھەق گۇۋاھلىقىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن زېمىن ئاسماننى لەرزىگە سالغۇدەك بىر گۈلدۈرلەپتۇ — دە، زېمىن يۈزىدىن غايىب بوپتۇ.

ئىمام: «مەن بىگۇناھ خوتۇنىنى دەۋاغا ئەكەلگەن ئوخشايمەن، شۇڭا تەڭرىنىڭ غەزىپى تۇتۇپ «تاش قازى» يوقالدى» دەپ ئويلاپ تىزلىنىپ خوتۇنىدىن ئەپۇ سوراپتۇ.

«تۈمەنتال چېچەكلىرى» ژۇرنىلىنىڭ 1991 - يىلى 1 - سانىدىن ئېلىندى.

ئارداش مەنەسەرە قەپتۇ.

مۇلايىم چاققان بايۋە چچىنىڭ يالاڭ كىيىنىۋالغانلىقىغا
بىر نېمە دېيىشنى ئويلاپتۇ - يۈ، يەنە كۆڭلىگە بىر نەرسىنى
پۈكۈپ گەپ قىلماپتۇ. ئۇلار شۇ تەرىقىدە مېڭىپتۇ، مېڭىپتۇ،
ئالاھەزەل قىرىق - ئەللىك چاقىرىم يول يۈرۈپ چۈش بولاي
دېگەندە چاقاغا دېگەن بىر سايغا كېلىپتۇ. ھېكم بايۋەچچە
ئېتىنى ئوينىتىپ، ئوۋ قوغلاۋاتقان قۇشنىڭ كەينىدە چېپىپ
پات - پاتلا مۇلايىم چاققاندىن ئۇزاپ كېتىدىكەن ھەم ئېشەك
نىڭ ئۆزىگە يېتىشىپ ماڭالمى يولنىڭ ئاۋمايۋاتقانلىقىدىن
ئاغرىنىپ مالىيىنى تىللاپ كېتىدىكەن:

- ھوي لايغەزەل، چۈمۈلىدەك مىدىقلاپ ماڭساڭ قانداق
يول ئاۋۇتمىز؟ قوتۇرۇڭنىڭ جېنى چىقمايدىغان يېرىگە ئۇرە!
- خوش غوجام، - دەپ قويدىكەن مالىي ئارانلا كې
تىۋاتقان ئېشىكىگە قازاپ قويۇپ ۋە قامچىسىنى توقۇمغا ئاستا
ئۇرۇپ قويدىكەن.

بايۋە چچىنىڭ قۇشى ئەمدىلا قاتارغا قوشۇلغان ئىككى
توشقانى تۇتقانىكەن، ئۇ:

- نېمىدېگەن سېمىز توشقانلار - ھە! بۈگۈن ماڭا ھەز-
رىتى پىرلار ئامەت ئاتا قىلغان ئوخشايدۇ، - دەپ بەكمۇ
خۇش بولۇپ كۆرەڭلەپ كېتىپتۇ.

ھېكم بايۋەچچە بىلەن مۇلايىم چاققان بىرى ئالدىدا،
بىرى كەينىدە مېڭىپ سايدا يەنە بىر ھازا يول يۈرگەندىن
كېيىن، ئۇلار سۇلار شىلدىرلاپ ئېقىپ، قۇشلار سايىرىشىپ،
جانىۋازلار قىيغىشىپ (سەكرىشىپ) تۇرغان شۇنداق گۈزەل بىر
جايغا كەپتۇ. بۇ باشقىلارنىڭ ماختىغىنىدىنمۇ نەچچە ھەسسە
ئارتۇق گۈزەل بىر يايلاق ئىكەن. خۇشاللىقىدىن قىن - تىنىغا
پاتماي قالغان ھېكم بىلەن قازچىسىنى قويۇپ بەرگەننىكەن،
قازچىغا ئوقتەك كۆك قەرىگە ئۇرلاپتۇ - دە، چاقماق تېزلىكىدە

گۈزەل، مول - غەنىيەتلىك جاي ئىكەنلىكىنى ئاڭلىغان بول
سىمۇ، بىراق ئېشىكىنىڭ قېرىپ، ئورۇقلاپ، ئاجىزلاپ كەتكەن
لىكىنى، شۇڭا بۇ قوتۇر ئېشەكنىڭ ئۇزۇن يول ۋە يۈككە
بەرداشلىق بېرەلمەي قېلىپ، ئۆزلىرىنى چۆلدە قويۇشتىن
ئەنسىرەيدىغانلىقىنى ئېيتىپ، غوجىسى ھېكم بايۋەچچىدىن
ۋاقتىنى كېچىكتۈرۈشنى ياكى باشقا ئېشەك ئالماشتۇرۇشنى
ئىلتىماس قىپتۇ. ئەمما سەپەرگە ئالدىراۋاتقان ھېكم بايۋەچچە
مالىينىڭ ئەزىملىكىدىن قاتتىق رەنجىپ:

— «قوتۇر ئېشەك يۈككە ئامراق» دېگەننى ئۇنتۇدۇڭمۇ؟
تولا تىلىڭنى چاينىماي چاپسان تۇتۇش قىل، باش توخۇ
بىلەن تەڭ يولغا چىقىمىز. ھارامزادە، - دەپ دوق قىلىپ تىل
ساپتۇ. ھېكم بايۋەچچىنىڭ ئاھانتىدىن قورقۇپ كەتكەن
مالاي:

— خوش غوجام، توغرا ئېيتتىلا، - دەپ چىقىپ كېتىپتۇ
ۋە كېچىچە تەييارلىقنى پۈتتۈرۈپتۇ. توقسان ياماق پاختىلىق
چاپىنى كىيىپ، دېگەن قەرەلىدە بايۋەچچىنىڭ ئېشىك ئالدىغا
ھازىر بولۇپ تۇرۇپتۇ. كۆز كۈنلىرى بولسىمۇ، ھېكم بايۋەچچە
خۇددى ئالتىنچى ئايدىكىدەك بېشىغا تەلپەك، ئۈستىگە يىپەك
كەمزۇل، يالاڭ تامبال كىيىپ، ئېگەر - يۈگەن، قوشقۇن،
كەمەلدۈرۈكلىرى كۈمۈشتىن نەقىشلەنگەن ئاق بوز ئېتىنى ئوي
نىتىپ، تويغا ماڭغاندەك چىقىپ كەپتۇ، مۇلايىم چاققان باي
ۋەچچىنىڭ بۇ سۆلىتىنى كۆرۈپ ئىچىدە كۈلگەن بولسىمۇ، ئەمما
ئۇنىڭغا ھەۋىسى كەلگەن قىياپەتتە سىرلىق ھىجىيىپ قول
قوشتۇرۇپ تۇرۇپتۇ. مالىينىڭ تەقى بولۇپ تۇرغانلىقىدىن خۇش
بولغان بايۋەچچە:

— توقسان يارماق ئاتا تەگمىشلىرىڭنى جېنىڭغا جاپا
قىلىپ نېمانچە قاتلاپ كىيىۋالدىڭ؟ ژوي، سېسىخۇر شۇپتۇر!
قېنى قوتۇرۇڭنى مېن، ئەمەسە يولغا چىقتۇق. - دەپ چاقچاق

يېتىپتۇ. مالاي نەم شامالنىڭ يۈزىگە ئۇرۇلغانلىقىنى سېزىپ، ئاسمانغا قارىسا كۆكنى قارا بۇلۇتلار قاپلاپ بىرمۇ يۇلتۇز كۆرۈنمەپتۇ. ناھايىتىمۇ چارچاپ كەتكەن مالاي بىردەمدىلا ئۇخلاپ قاپتۇ. تۈن نىسبى بولغاندا ئۇ ئۈستىگە تاراسلاپ چۈشكەن مۆلدۈرنىڭ زەربىسىدىن ئويغىنىپ كېتىپتۇ. چۆچۈپ كەتكەن مالاي بايۋەچچە ياتقان يەرگە قارىسا يوق تۇرغۇدەك. ئوبدان سىنچىلاپ قارىسا بىچارە بايۋەچچە مۆلدۈرنىڭ ئۇرۇلۇشىغا چىدىماي ئېتىنىڭ قورسىقى ئاستىغا كىرىپ پاناھلانماقچى بولۇۋاتقانلىقىنى كۆرۈپتۇ. شۇنىڭ بىلەن مۇلايىم چاققان تو-قۇمنى بېشىغا ئارتىپ بېرىپ بايۋەچچىنىمۇ پاناھغا ئالماقچى بولغانىكەن، بايۋەچچە مالىيىنىڭ ئۆزىنى ئات ئاستىدا تۇرغۇنىدا كۆرۈپ قالغانلىقتىن نومۇس قىلىپ، ئۇنى تىللاپ كېتىپتۇ ۋە دەرھال ئات ئاستىدىن چىقىپ بېشىنى چاڭگاللاپ، چىلىنىڭ چۈجىسىدەك تۈگۈلۈپ ئولتۇرۇپتۇ. ئانچە ئۇزۇنغا بارمايلا مۆلدۈر توختاپتۇ. ئەمما كۈزنىڭ سوغۇق جۇدۇنى كۈچىيىپ، ئىزغىرىن شامال چىقىشقا باشلاپتۇ. بايۋەچچە پاناھلىنىش ئۈچۈن ئوت - چۆپلەرنى يىغدۇرۇپ، ئۇنىڭ ئارىسىغا كىرىپ ياتقان بولسىمۇ، چۆپتىكى نەم ۋە سوغۇق شامال جىنى - جېنىدىن ئۆتۈپ كېتىپتۇ. سۆلەتۈز بايۋەچچە يالاڭ كىيىنىۋالغانلىقى، ئۇنىڭ ئۈستىگە نەم يەردە ياتقانلىقى ئۈچۈن سوغۇقتىن بەزگەكتەك تىترەشكە باشلاپتۇ. ئۇنىڭ چىشلىرى كاسىلداپ، ھەرقانچە قىلىسىمۇ توختىتالماپتۇ. مالاي بولسا توقۇمنى ئاستىغا سېلىپ ئوت - چۆپلەرنىڭ دالدىسىدا يېتىپ دەم ئاپتۇ. بىر چاغدا ئۇ بايۋەچچىنىڭ ھالىغا چىدىماي ئۇنىڭ يېنىغا بېرىپتۇ ۋە:

— غوجام بەك تۈگۈلۈپ كەتتىلە، لايىقلىرىدا باشقا نەرسە بولمىغاندىكىن قېلىنراق توقۇمنى بولسىمۇ ئۈستىلىرىگە يېپىپ دالدىغا ئەپ قويمايمۇ؟ دەپ سوراپتۇ.

— ئۇششۇپ ھالدىن كەتكەن بايۋەچچە يەنىلا تەن

تۆزۈنگە شۇڭغۇپ چۈشۈپ بىر كىيىك ئوغللىقىنى بېشىدىن
قاماللاپتۇ. بىردەمدىلا مۇنداق چىرك ئولجىغا ئېرىشكەن بايۋەچچە،
خۇشاللىقىدىن ئېتىمى ھەريان چاپتۇرۇپ كۈن نەيزە بويى قال
غۇچە توختىماي ئوۋ ئوۋلاپتۇ. ھايت - ھۈيت دېگۈچە قىرغاۋۇل،
توشقان. تۈلكە، جەرەندىن بولۇپ ئون نەچچە جانىۋازنى ئوۋلاپ
ئۆمرىدە كۆرۈپ باقمىغان ئولجىغا ئېرىشىپتۇ. مۇلايم چاققان
قوتۇر ئېشىكىنى سوكۇلدىتىپ ھېكىم بايۋەچچە ئوۋلىغان غەنىيە
مەتلەرنى يۈدۈپ يۈرۈپ ماجالى قالماپتۇ. بىر چاغدا ھېرىپ
ھالىدىن كەتكەن ئېشەك چىملىق ئۈستىدە يېتىۋېلىپ زادىلا
تۇرالمىپتۇ. بايۋەچچىنىڭ ئېتىمۇ، ئۆزىمۇ چىملىق - چىملىق
تەرگە چۆمۈلۈپ قاش قارىيىشقا باشلىغاندا ئوۋنى توختىتىپتۇ.
قورسىقى ئېچىپ غولدىرلاپ كەتكەن بايۋەچچە چىملىقتا ئوڭىدىن
سېغا يېتىپ، مالىنى ئوتتۇن تېرىپ گۈلخان يېقىپ قىرغاۋۇلدىن
بىرنى كاۋاپ قىلىشنى بۇيرۇپتۇ. مالاى دەرھال ئىشقا كىرىشىپ
قۇرۇق ئوتتۇن تەخ قىپتۇ. ھەمدە ئوت يېقىش ئۈچۈن بايۋەچ-
چىنىڭ تاش چاقىقىنى سوراپتۇ. بايۋەچچە يانپىشنى سىلاپلا
چۆچۈپ كېتىپتۇ. تاش چاقماق ئاللىقاچان چۈشۈپ قالغانىكەن.
غوجام، ئوت يېقىشقا ئامال قالمىدى، ئەمدى ئېلىۋال
غان نانلىرىمىزنى يەپ بۈگۈن كېچىنى ئۆتكۈزۈپ تۇرايلى،
«بۈگۈنكىنى يەپ، ئەتىنى خۇداغا قوياي» دېگەن گەپ بار
ئەمەسمۇ؟ ئېشەك بەرىبىر ئورنىدىن تۇرالمايدۇ، ئولجىلارنى
يۈدۈشكە تېخىمۇ ئىمكان يوق، دەپ قاپاقتىكى سوغۇق چاي
بىلەن قۇرۇق ناننى يەپ، قورساقلىرىنى تويغۇزۇشۇپ ئۇخلىماقچى
بوپتۇ. بايۋەچچە ئالسىھادىس بىرەر يىرتقۇچنىڭ ھۇجۇمىدىن
ساقلىنىش ئۈچۈن مالىنى ئۇخلىماي كۆزدە تېجىلىك قىلىشقا بۇير
رۇپتۇ. ئۆزى ئېگىزىنىڭ يوپۇقىنى ئاستىغا سېلىپ چىم ئۈستىدە
يېتىپ قاپتۇ. مۇلايم چاققانمۇ بايۋەچچىدىن كېيىنلا ئېشىك
نىڭ تىزىمىنى ئېلىپ كېلىپ بىر ئويماغدا چۈشۈپ تۈگۈلۈپ

دەۋىنى قورقۇتقان باتۇر

بۇرۇنقى زاماندا، بىر ئاق كۆڭۈل، ياشانغان باغۋەن بىلەن بىر نەشكەش بەگگە تام قوشنا ئىكەن. باغۋەن ئۆزىنىڭ ئاتا كەسپى بولغان باغۋەنچىلىكنى بەكمۇ قەدىرلەيدىكەن. شۇڭا ئۇ ئۆز بېغىنىڭ ھەرخىل مېۋە كۆچەتلىرىنى، ھەرخىل گۈللەرنى ئۇلاپ تۇتقۇزۇپ پەرۋىش قىلىدىدىكەن. قولى بوش ۋاقىتلاردا دېھقانلارنىڭ كۆچەتلىرىنى، ھەرخىل گۈللەرنى ئۇلاپ، پەرۋىش قىلىپ بېرىدىكەن. ھەر يىلى كۆچەت تىكىش مەزگىلىدە يىراق-يېقىندىكى دېھقان ۋە بېغى بار كىشىلەر بۇ باغۋەننى ئىزدەيدىدىكەن، بەزى يىللىرى تالاشتتا تېگىشمەي قالىدىكەن، شۇڭا ئۇنىڭ تۇرمۇشى خۇشال - خۇرام، ھال كۈنى ياخشى ئۆتىدىكەن.

بەگگە قوشنىسى ياش بولغان بىلەن ھەر كۈنى نەشە چېكىپ مەست بولۇپ، بېشىنى قاپاق قىلىپ، ئاپتاپقا قاقلىنىپ يېتىپ، ئوخلاپ ئىش - ئوقەت قىلمايدىكەن، ھۇرۇن ئىكەن، بۇ ئىككى ئائىلىنىڭ تۇرمۇش كەچۈرۈش يولى ئىككى خىل بولسىمۇ قوشنىدارچىلىق مۇناسىۋەتتە ناھايىتى ياخشى ئۆتۈپتۇ، ئۇلاچى ئۇستامنىڭ ئائىلىسى بىر كۈن يولو، بىر كۈن لەگمەن، بىر كۈن ساغزا - قۇيماق دېگەندەك ياخشى تاماقلارنى ئېشىپ يەپ، تۇرمۇشىنى ياخشى ئۆتكۈزۈدىكەن. ئۆزى يېگەن تاماقتىن قوشنىسىغىمۇ سۇنۇپ بېرىدىكەن.

بەرمەستىن:

— يوقال، قوتۇر ئېشىكىڭنىڭ ئۈستىدىكى شۇ پتۇرنى ماڭا

يايماقچىمۇ سەن؟ ۋوي كۆڭلى قارا كازاپ! — دەپ ۋاز قىراپتۇ.

مۇلايىم چاققان: «خوش غوجام، كۆڭۈللىرىڭگە ئالمىسلا»

دېگىنىچە ئورنىغا يېنىپ كىلىپ يېتىپ قاپتۇ. بىر ھازا ئۆت

كەندىن كېيىن، سوغۇق ھېكم بايۋەچچىنىڭ جان — جېنىدىن

ئۆتۈپ كېتىپتۇ. ئۇنىڭ ھىڭگاڭ چىشىرىنىڭ كارسىدىن

ئاۋازىنى مۇلايىم چاققان نەچچە قەدەم نېرىدا تۇرۇپمۇ ئاڭلاپتۇ.

يۇ، لېكىن يەنىلا جىم يېتىپتۇ. بىر چاغدا ھېچ تاقىتى قال

مىغان بايۋەچچە تىلىنى چايناپ:

— مۇ... لايم چا... ققان، — دەپ چاقىرىپتۇ.

— خوش غوجام، — دەپتۇ مالاي ئورتىدىلا يېتىپ ھېچ

نەرسە سەزمىگەن قىياپەتتە.

بەك... بەك تو... كۆپ كەت... تىم، بايىقى... بىرنېمە كىنى

ئىس... ئىس... ئىسمىنى ئاتمايلا... ئۈستۈمگە، — دەپتۇ.

— مانا مۇشۇنىڭدىن ئېتىبارەن خەلق ئارىسىدا «سىلىقلىقدىن

ئىللىقلىقى ياخشى» دېگەن تەمسىل تارقالغانىكەن.

(«قۇمۇل ئەدەبىياتى» نىڭ 1988 - يىل 3 - ساندىن

ئېلىندى.)

قورقۇنچالۇق بىر دىۋە پەيدا بوپتۇ. بەگىنى كۆرۈپ: «ھەي نېمە جانسەن؟ بۇ جاي ماڭا تەئەللۇق! مېنىڭ ماكانىم بولسۇن! ھەرقانداق ئۇچار قانات، جان - جانىۋارلار بولسا مېنىڭ ئىلكىمدە. ئادەمزا تار كەلسە مەن ئەلۋەتتە ئۇلارنى يەيمەن، سەن مېنى يېسۇن دەپ بۇ يەرگە كەپسەن، يۈر سېنىمۇ بىرۋاقىت. ئۇزۇق قىلاي» دەپتۇ. بەگىگە دىۋىدىن قورقۇپ قاچالماي جېنى چىققۇدەك بولۇپ، كۆزلىرىنى ئالاق - جالاق قىلىپ «قانداق قىلارمەن» دەپ تۇرۇپ قاپتۇ. بەگىگە ئاخىرى ئەقىل كەپتۇ، ئوت يېقىپ قويغان چىلىمدىكى نەشنى راسا ئېلىپ شورايتۇ، ئوت خاكىغا تۇتاشقاندىن كېيىن چىقىپ تۇرۇپ تېشىغا پۈۋەلگەن ئىكەن، ئوت ۋال - ۋۇل قىلىپ، يېرىم مېتىر ئېگىزلىككە شولا بېرىپتۇ. دىۋە ئوتتىن قورقۇپ، تىترەپ قېچىشقا باشلاپتۇ.

بەگىگە دىۋىنىڭ ئەلپازىنى كۆرۈپ ۋارقىراپ: «ھەي دىۋە نەگە بارىسەن، مەن بولسام دوزاخنىڭ پادىشاھى بولمەن! دوزاخنىڭ بىر تال تۈۋرۈكى سۇنۇپ كەتكەنىدى، ئۇزاقتىن بېرى سېنى دوزاخقا تۈۋرۈك قىلاي دەپ يۈرەتتىم، ماڭ بۇياققا» دەپتۇ.

دىۋە چىلىمدىن چىققان ئوتنى: «دوزاختىن چىققان ئوت» ئوت چىقارغان مەخلۇق بولسا دوزاخنىڭ پادىشاھى» دەپ ئىشىنىپتۇ. دىۋە: «ۋاي پادىشاھى ئالەم، مېنى دوزاخقا تۈۋرۈك قىلمىسلا، مەن سىلگە ياخشىلىق قىلاي، مەن ماكانىمغا بېرىپ سىلگە چىق ئالتۇن ئېلىپ كېلەي، ماڭا بىر سائەت رۇخسەت بەرسىلە» دەپ يالۋۇرۇپتۇ. بەگىگە دىۋىدىن قوتۇلۇش ئۈچۈن: «ھازىر ماڭ يوقال كۆزۈمدىن، ۋەدەڭدە تۇرمىساڭ دوزاخنىڭ ئۇچقۇندىسىنى چىقىرىپ كۆيدۈرۈپ تاشلايمەن» دەپتۇ. دىۋە بىر بەرۋاز قىلىپ كۆزدىن غايىب بوپتۇ ۋە ھايال بولماي قايتىپ كەپتۇ. ئۈچ تۈلۈم ئالتۇننى بەگىنىڭ ئالدىغا قويۇپ: «ئاز بول»

بەگگە قوشنىسىنىڭ قولى قىسقا بولۇپ، ئۇنىڭ خوتۇنى تاماق ئېتەي دەپ بىرنى تاپسا، بىرى يوق، يوقسۇزلۇقنىڭ دەردىدە قىيىنلىق سېرىقتال ئۆتىدىكەن. ئۆيىدە ئاش يوق تەڭقىسلىقتا قالغان كۈنلىرى باغۋەن ئۈستامنىڭ ئۆيىگە تەڭقىسچىلىقنى ئېيتىپ كىرسە، ئۇلار ئۇش، ئوزۇق ياكى پۇل - پۇچەكنى ئۆتسە ھېسابى بېرىپ تۇرىدىكەن. بەگگە ئۆتسە ئالغان نەرسىنى ئۇزۇقتا قايتۇرۇپ بېرەلمەيدىكەن.

بەگنىڭ تۇرمۇشىدا مۇشۇنداق غۇربەتچىلىك بىرنەچچە يىل داۋام قىپتۇ. خوتۇنى تۇرمۇشنىڭ غۇربەتچىلىك ئەلىمىگە چىدىيالماپتۇ. بىر كۈنى ئۇ ئېرىگە تاپا - تەنە قىلىپ مۇنداق دەپتۇ: «مەن ساڭا تەگمىگەن بولسام بوپتىكەن! باغۋەن ئۇ - تامنىڭ ئۆيىدىكىلەر مانىتا، پواۋ، ساڭزا - قۇيماق ئاچقىپ بەرسە ھۇزۇرلىنىپ يېدۇق، بىزچۇ؟ پولۇ ئۇياقتا تۇرسۇن بىر تاۋاق ئۇماچنىمۇ ئۇلارغا ئاچقىپ بېرەلمىدۇق: بار تاۋىقىم، يان تاۋىقىم، بارمىساڭ، يانمىساڭ ئوتتۇرىدا سۇن تاۋىقىم: دەپ تىكەن. سەن ئىش - ئوقەت قىلماي ئۆيىدە بىكار ياشىساڭ، ساڭا پۇل نەدىن كېلىدۇ؟ ئاش - ئوزۇق نەدىن كېلىدۇ؟ سېنىڭ ھايات تۇرغىنىڭدىن ئۆلگىنىڭ ياخشى، ئۆيۈڭدە چىدىر خۇچىلىكىم قالمىدى، ئەمدى مېنىڭ خېتىمنى بەرگىن، ھەر قايسىمىز ئۆز كۈنىمىزنى ئۆزىمىز ئالايلى».

بەگگە خوتۇنىنىڭ تاپا - تەنە، يامان گېپىگە چىداپ تۇرالماي سەپرايى ئۆرلەپ، بېشى راسا قېتىپتۇ. خۇرجۇننىڭ بىر بېشىغا خاكا كۆمە ئاپتۇ. يەنە بىر بېشىغا چىلىم قاپاق بىلەن سەيخانىلارنى تىقىپ خۇرجۇننى كۆتۈرگەن پېتى خوتۇن بىلەن يامانلاپ يولغا چىقىپتۇ. بىرنەچچە كۈن يول يۈرۈپ ئېگىز تاغنىڭ بويىدىكى دەرەخنىڭ تۈۋىگە كەپتۇ. دەرەخ تۈۋىدە ئولتۇرۇپ چىلىمغا نەشە ساپتۇ، خاكاپ چېكەي دەپ تۇرۇشىغا بېشى قازاندىك، قەددى - قامىتى مۇناردەك، بېشى بەت ھەيۋەت

كېيىن باغۋەنگە ئون چىسە ئالتۇن ھەدىيە قىپتۇ. بەگنىڭ خوتۇنى باغۋەننىڭ خوتۇنىغا ئۈزۈك، ساپاق، بەنەيزۈك سوۋغات قىپتۇ. باغۋەن ئۇستامنىڭ ئىلگىرى بەگنىڭ ئائىلىسىگە قىلغان ياخشىلىقلىرىنى ئارىغا سېلىپ، رەھمەت ئېيتىپ، مىننەتدارلىق بىلەن دۈرۈپتۇ، بۇ ئىككى تام قوشنا تېخىمۇ ئىناق قوشنا بولۇپ ئالەمدىن ئۆتۈپتۇ. دېۋە ئىگىدارچىلىق قىلىپ كەلگەن كەڭ يايلاققا ئادەملەر خاتىرجەم بېرىپ شىكار قىلىدىغان بوپتۇ. چارۋىچىلار ھەر يىلى چارۋىلىرىنى ئېلىپ چىقىپ قورقماي چارۋا بېقىپ، ئوۋ ئوۋلايدىغان بوپتۇ. ھەممە كىشى دېۋەنىڭ زوراۋانلىقىدىن قۇتۇلۇپ خاتىرجەم بولۇپ باياشات ئۆتكەنىكەن.

«ئاقسۇ ئەدەبىياتى» ژۇرنىلىنىڭ 1988 - يىلى 3 - سانى

دىن ئېلىندى.

سەسەرى بۇلارنى ئېلىپ، مېنىڭ گۇناھىمدىن ئۆتسە» دەپ تۇ. بەگگە بۇنچىلا ئالتۇنلارنى كۆرۈپ خۇشال-خۇشى ئىچىگە سىغماي قالغان بولسىمۇ دېۋىنى يەنە بىر قېتىم قىزىقۇتتا تېچى بولۇپ: «كۆتۈر بۇ نەرسەڭنى، ماڭا كېرىكى يوق، سېنى ئاپىرىپ دوزاخقا تۇرۇك قىلسەن» دەپ ۋارقىراپتۇ. دېۋە قورقۇپ جېنى چىققۇدەك بولۇپ يالۋۇزۇپتۇ.

بەگگە: «ئۇنداق بولسا ئۈچ تۈرۈك شەرتىم بار، قوبۇل قىلساڭ تەلپىڭگە ماقۇل بولاي» دەپتۇ. دېۋە: «شەرتلىرىنى ئېيتىسلا، بەجاندىل قوبۇل قىلىمەن» دەپتىكەن، بەگگە مۇنداق دەپتۇ: «بىرىنچى شەرتىم، ئۈچ تولۇم ئالتۇن بىلەن مېنى ئۆيگە ئاپىرىپ قويىسەن، ئىككىنچى شەرتىم، دوزاخنىڭ تامغىسىنى سۆڭۈكۈچىڭگە بېسىپ قويىمەن، دوزاخقا قاچان لازىم بولۇپ قالساڭ، دوزاخنىڭ ئەلچىسى سېنى ئىزدەپ تېپىپ دوزاخقا ئاپىرىدۇ! ئۈچىنچى شەرتىم شۇكى، بۇ يەرگە كەلگەن ئادەملەر، جان - جانىۋار، ياۋايى ھايۋانلاردىن تارتىپ ئۇنىڭغا سەن دەخلى قىلمايسەن، ئۇنىڭغا خىلاپلىق قىلساڭ دوزاخقا تۇرۇك قىلىمەن، بۇنىڭغا نېمە دەيسەن» دەپتىكەن، دېۋە دىر - دىر تىترىگەن ھالدا بەگگە ئوتتۇرىغا قويغان شەرتلەرنى بويىنىغا ئېلىپ بەگنىڭ ئالدىدا قول باغلاپ تۇرۇپتۇ. بەگگە دوزاخنىڭ تامغىسىنى قىزىتىمەن دەپ چىلىمغا نەشە ساپتۇ، ئارقا - ئارقىدىن ئۈچ نۆۋەت چىلىمغا ئوت ئالدۇرۇپتۇ، چىلىمنىڭ سەيخانىسى قىزىپ ئوتتەك بولغاندىن كېيىن سەيخانىنى ئاپىرىپ دېۋىنىڭ سۆڭۈكۈچىگە يېقىپتۇ. ئاندىن بەگگە ئۈچ تولۇم ئالتۇننى دېۋىگە ئارتىپتۇ، دېۋىنىڭ گەردىنىگە مىنىپتۇ، دېۋە پەرۋاز قىلىپ تېچ - ئامان بەگنى ئۆيگە ئېلىپ كېلىپ قويۇپتۇ. بەگنىڭ خوتۇنى مۇنچە چىق ئالتۇنلارنى كۆرۈپ خۇشال بولۇپ گۈل قەلەبىرى ئېچىلىپ كېتىپتۇ. ئاندىن كېيىن قوشنىسى باغۋەن ئۆستامنىڭ ئائىلىسىنى مېھمانغا چاقىرىپتۇ، تاماقتىن

— شاھم، بىر قوشۇق قېنىمدىن كەچسە، — دەپ ئىلتىجا قىپتۇ.
شاھ ئوڭ قول ۋەزىرنىڭ نېمىدەپ كەلگەنلىكىنى ئويلا -
ئويلماي:

ھەرقانداق گۇناھىڭ بولسا كەچتىم، سۆزلە! — دەپ ئىجازەت
بېرىپتۇ.

ئۇلۇغ شاھم، قىرىق خوتۇنلىرىغا چۈشۈرگەن ھۆكۈم
لىرىنى ئاڭلىدىم. بەرگەن مۆھلەتلىرىدىن ئۈچ كۈن قاپتۇ.
يەنە ئون كۈن ۋاقىت ئۇزارتىپ بەرسەك، بۇ خوتۇنلار
تاھارەت ئېلىشىپ، ئاللاغا ھەمدۇسانا ئېيتىپ، چوڭ زاتلارنى
تېپىپ قۇرئان كېرىمنىڭ ئايىتىنى ئىچسۇن، ئۇلۇغ مازايى -
ماشايىلار ھەققىدە خەير - ساخاۋەت قىلىشسۇن، خوتۇنلارنىڭ
تىلىكى ئاللاننىڭ دەرگاھىدا ئىجاۋەت بولۇپ، بىرى تۇغمىسا،
بىرى تۇغۇپ قالار، شۇنىڭ بىلەن ئۆزلىرىنىڭمۇ يېرىم كۆڭلى پۈتۈن
بولۇپ دۆلەتلىرى زىيادە بولسا ئەجەب ئەمەس.... دەپتۇ ۋەزىر -
ئەقىلدارنىڭ سۆزلىرى ئەزىمخاننىڭ كۆڭلىگە يېقىپ، خوتۇن
لىرىغا يەنە ئون كۈنلۈك مۆھلەت قوشۇپ بېرىپ، ھەرقايت
سىڭلار ھەر تەرەپكە چىقىپ چارە ئىزدەڭلار، دەپ بۇيرۇق
قىپتۇ. خوتۇنلار ئوردىدىن چىقىپ يېرىم كۈن ماڭغاندىن
كېيىن، بىر - بىرى بىلەن ئايرىلىش قارارىغا كېلىشىپ،
يىغا - زارە ئىچىدە خوشلىشىپتۇ. بىچارە ئاياللار شۇنچە
كۆپ ئىزدىنىپ كۆرگەن بولسىمۇ، تۇغۇشنىڭ بىرەر ئامالىنى
تاپالماپتۇ. ئاخىرى قايتىپ كېلىشىپ شاھنىڭ ئاياغلىرىغا
ئۆزىنى ئېتىپ:

— بىر ئۆمۈر ئۆزلىرىگە خوتۇن بولۇپتىمىز، ھالا
بۈگۈنكى كۈندە جېنىمىز سىلنىڭ قوللىرىدا قالدى. بىر قوشۇق
قېنىمىزدىن كەچكەيلا، — دەپ يەر سۆيۈشۈپتۇ.

بىر كۈنى ئەزىمخاننىڭ خىيالغا چۆكۈپ، دۇنيادىن
تەرك بولۇپ، چىرايىدا قان قالماي، ھالى خاراب تەختتە
ئولتۇرغانلىقىنى كۆرگەن سول قىز ۋەزىر ئوردىدىكى

ۋەزىرنىڭ پاراستى

بۇرۇنقى زاماندا ئەزىمخان دەپ بىر پادىشاھ ئۆتكەنكەن. ئۇ ئىنتايىن رەھىمسىز ۋە زالىم ئىكەن.

ئايلار، يىللار ئۆتۈپتۇ. ئەزىمخان پەرزەنت كۆرمەي، يالغۇز يېگانە ئۆتكەن ئۆمرىگە ئېچىنىپ كۆزى ياشتىن، كۆڭلى غەش تىن خالى بولمايدىكەن. باشقىلارنىڭ پەرزەنتلىرىنى كۆرسە يۈرىكى كۆيۈپ، ئازابلاندىكەن. كۈنلەردىن بىر كۈنى ئەزىم شاھ قىرىق خوتۇننى قاتار قىلىپ:

— سەن ئىپلاسار ھېچقايسىڭ توغۇشمايسەن، خەقنىڭ خوتۇنلىرى تۇغىدۇ، ۋاقتىدا تۇغۇشنىڭ بىرەر يولىنى تېپىشىم ساڭ ھەممىڭنىڭ كاللىسىنى ئالمەن، — دەپ سەككىز كۈنلۈك مۆھلەت بېرىپتۇ. سەككىز كۈندىن كېيىن بېشىغا قانداق كۈلپەت-لەرنىڭ كېلىدىغانلىقىنى بېلىپ ھەممىسى ئۆكسۈپ يىغلىشىپ ئېتىكاپتا ئولتۇرۇپ خۇداغا مۇراجىئەت قىلىشىپتۇ. ۋاقت يېقىنلاشقانسېرى قورقۇنچىدىن تىلى گەپكە كەلمەيدىغان بولۇپ قاپتۇ. ئۇلار بىر پىكىرگە كېلىشىپ، بېشىغا كېلىۋاتقان پاجىئە-لىك ئۆلۈمدىن ئەقىلدار ئوڭ قول ۋەزىرنىڭ قۇتۇلدۇرۇپ قويۇشنى ئۆتۈنۈپ، ئۆزلىرىنى ئۇنىڭ ئايىغىغا تاشلاپ يەرنى سۆيۈ-شۈپ نالە قىلىشىپتۇ. ئەقىلدار خوتۇنلارنىڭ نالسىگە چىداپ تۇرالماي شاھ ھۇزۇرىغا كىرىپ، ئىككى قولنى كۆكسىگە قويۇپ:

ئۇنى ئۆلۈم مەيدانىغا سۆردەپتۇ.

— ئۇلۇغ شاھىم، سىلىگە دەيدىغان گېپىم بار، رۇخسەت بەرگەيلا، — دەپتۇ ئەقىلدار.

— رۇخسەت، سۆزلە، — دەپتۇ شاھ.

— ئۆزلىرى تەختكە چىققىلى ئوتتۇز يىل بوپتۇ.

شۇنىڭدىن بېرى خىزمەتلىرىدە بولدۇم. رازى قالالەمدىم، شۇنى ئېيتايكى، بىرىنچىدىن، كۆرگەن كۈنلىرىگە شۇكىرى - قانائەت قىلىندىلا، ئىككىنچىدىن، خۇداغا زىكرى - سانا قىلىندىلا، ئۈچىنچىدىن، ئالدىلىرىدا تۇرغانلار قورساق بېقىش ئۈچۈنلا ھۇزۇرلىرىدا ھەمدەم بولغانلار؛ تۆتىنچىدىن، مۇندىن كېيىن تېرى قىلىنسا بىرلا خوتۇن ئالسا، ئالانىڭ ھۇزۇرلىرىغا بەرزانت بەرمەسلىكىمۇ بەلكىم شۇ سەۋەبتىن بولسا كېرەك. شۇنداقلا سىلىدەك بىر ئادەمنىڭ دۇنياغا كېلىپ قېلىشىنى خۇدا ياقتۇرمىغان؛ بەشىنچىدىن، مېنى ئۈچ كۈندىن كېيىن ئۆلتۈرسە، — دەپتۇ. شاھنىڭ ئەقىلداردىن ئايرىلىشى بېلىق سۇدىن ئايرىلىشتىنمۇ تەس ئىدى. شۇڭا ئەقىلدارنىڭ بەشىنچى تەلىپىنى كۆزدە تۇتۇپ، ئۈچ كۈنلۈك مۇھلەت بىلەن زىندانغا تاشلاپتۇ. ئەقىلدارنىڭ ھالىدىن خەۋەر تاپقان خالايق ئەزىمخانغا خەتنامە يېزىپ، گۇناھىنى تىلەپتۇ. ئەزىمخان ئەقىلدارنى ئۆلتۈرۈۋەتسە، بېشى تىنچمايدىغانلىقىنى ئويلاپ، زىنداندا چىرىتىشىنى ئويلاپتۇ. ئەزىمخان يالغۇز سىراپ گۈلچە ھەرە ئىسىملىك بىر قىزنى نىكاھقا ئېلىپتۇ. ئۇ گۈلچە ھەرە بىلەن ئۈچ يىل بىللە بولۇپ، بۇ خوتۇندىن خۇ رايى يېنىپتۇ. گۈلچە ھەرە تۇرغىناپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئەزىمخاننىڭ ھەسرەتى نەچچە ھەسسە ئېغىرلىشىپتۇ. ئاخىرى ئەقىلدارنىڭ دېگەنلىرىنى ئويلاپ، خۇداغا يىغلاپ زىكرى - سانا ئېيتىپتۇ. بىراق يېرىم كۆڭلى پۈتۈن بولماي، ئاخىر ئەقىلدارنى سېغىنىپ زىنداندىن چىقىرىپتۇ. ئۇزۇن ئۆتمەي گۈلچە ھەرە قورساق كۆتۈرۈپتۇ.

ئەلەمدار ۋە قەلەمدار باشلىقلىرىنى قۇتارتىشىپ، ئەقىلدار ئىك
قول ۋەزىر ئۈستىدىن شىكايەت قىلىپ، شاھ ئالدىغا بەلە
كىرىشىپ بېرىشىنى ئىلتىجا قىپتۇ. ھازىرغىچە ئەقىلدارنى
كۆرەلمەي دەردىنى ئىچىگە يۇتۇپ كەلگەن چوڭ - كىچىك ئوردا
ئەمەلدارلىرى، ماقۇل بولۇشۇپ، ئەزىمخاننىڭ ئالدىغا كىرىپ:
— بېشىمىزدىن قورقىمىز شاھىم، — دەپ تەزىم قىلىشىپتۇ.
ئەزىمخان شاھ بولغاندىن بۇيان مۇنداق كۆپ ئادەمنىڭ
تەزىمىگە كىرگەنلىكىنى كۆرمىگەنلىكى ئۈچۈن ھەيران بولۇپ
ئىتتىك سۆزلەشنى بۇيرۇپتۇ.

— ئۇلۇغ شاھىم، گۇناھىمدىن كەچكەيلا، مېنىڭ
دەيدىغان سۆزۈم شۇكى، ئەقىلدار ئەزەندىن ياخشى، ئىق
كۆڭۈل ئادەم ئەمەس، ئۇ سىلنى توغرا يولغا باشلىمايدۇ.
توغرا يولغا باشلىسا ئۆزلىرىنىڭ قىرىق خوتۇنلىرىنى ئىككى
ھەپتە ئايرىپ يايلاققا چىقارمايدۇ، خىتۇن كىشى پىشىق
ئاش، كىم ئىچسە بولۇۋېرىدىغان؛ ئۇلار نېمە ئىشلارنى قىلدى؟
ھۇزۇرلىرىنىڭ يۈزىگە ئاياغ قويىدۇ - يوق؟ ھۇزۇرلىرى
تەڭداشسىز ئۇلۇغ شاھ، شەنلىرىگە داغ كەلتۈرۈپ، كۆڭۈل
لىرىگە شەك چۈشۈرۈپ، ئەل ئىچىدە يۈز - ئابرويللىرىنى
تۆكۈپ، باشلىرىغا مەسخىرە، سۆز - چۆچەك كەلتۈردى.
ئويلاپ باقسىلا شاھىم، ئەقىلدارنىڭ قىلمىشى كىچىك گۇناھ
ئەمەس. ئۇنى ياراتقان ئاللامۇ كەچۈرمەيدۇ. ئەل - پۇقرامۇ
كەچۈرمەيدۇ. ۋەللاھۇ ئالەم - سۆزۈم خالاس، — دەپ ئورنىدىن
تۇرۇپ، يەتتە نۆۋەت تەزىم بەجا كەلتۈرۈپتۇ. قالغانلار
قۇشقاچتەك جاۋىلداپ ئەزىمخاننىڭ بېشىنى ئايلاندۇرۇۋېتىپتۇ.
سول قول ۋەزىرنىڭ سۆزلىرى خاننىڭ يۈزىنى پارە - پارە
قىلغاندەك تۇيۇلۇپ، قىرىق خوتۇننى يىغىپتۇ. ئاندىن ھەممە
سىنىڭ كاللىسىنى ئېلىشقا ھۆكۈم قىپتۇ. بۇيرۇق ئىجرا
قىلىنىپتۇ، ئاندىن ئەقىلدارنى ئۆلتۈرۈشكە بۇيرۇپتۇ، جاللاتلار

تەت بىلمەيسەن شاھ سۇلتان،

تەۋەككۈلغا يار سۇلتان.

ھەق - ناھەقنى ئايرىماي -

باش كېسىپ قان ئاققۇزغان -

ئاياللارنى بۇلايسەن.

قىرىپ - چېپىپ خارلايسەن -

قانلار يۇتۇپ يالۋۇرسا،

ھەرگىز قۇلاق سالمايسەن.

ئۈزۈك كاتتا شاھ تۇرۇپ،

ئەلنى كۆزگە ئىلىدىك.

كۈندە مىڭ بىر باش كېسىپ،

قىلچە رەھىم قىلىدىك.

دارغا ئاسساڭ قانچىنى

كەستىڭ باشتىن شۇنچىنى،

قولۇڭدىكى پۇقرالار

تۆكتى خۇداغا يېشىنى.

قۇلاق سالغىن ئەزىمخان

ئوقۇماي بىلىم بولماس،

قارا نىيەت ئىنساندا،

تېرىقچە ئىنساپ بولماس.

ئەقىلدار نەزمىسىنى تۈگىتىپ بېشىغا

شاھ نەزمىنى ئاڭلاپ غەزەپلەنگەن

يۇتۇپ، ئۆزىنى بېسىۋاپتۇ. ئۇنى

كۈتۈپتۇ.

كەلگۈچىنى

قورال ۋەزىر

ئەزىمخاننىڭ بېشى كۆككە يېتىپ، گۈلچە ھەرىنى بەكمۇ ئەتمۈر-
لاپتۇ. ئاي - كۈننىڭ ئۆتۈشى بىلەن توققۇز ئاي، توققۇز
كۈن، توققۇز سائەت توشۇپ بىر ئوغۇل تۇغۇۋاپتۇ. شۇ كېچىسى
ئەزىمخان بىر چۈش كۆرۈپتۇ. چۈشىدە تەخت ئالدىدا ئىككى
ئاچماق بىر تۈپ چىنار بولۇپ، ئۇ چىنارنىڭ ئىككى ئاچماق
ئوتتۇرىسىدىن بىر تال نوتا شاخ كۆكلەپ چىققانىمىش. ئۇ
نوتا شاختا ئون ئالتە دانە يوپۇرماق بولۇپ، بىر - بىرلەپ
چۈشۈپ كەتكەنىمىش. كېيىن نوتا شېخى ئۆزلۈكىدىن سۇنۇپ
يەرگە چۈشكەنىمىش، ئاندىن كېيىن چوڭ چىنار ئۆرۈلگەنىمىش.
بۇنى كۆرگەن شاھ يۈرىكى يېرىلغۇدەك قورقۇپ «ۋاي جان»
دەپ ۋارقىراپ ئويغىنىپتۇ. شۇنىڭدىن كېيىن شاھنىڭ قورقۇنچىسى
كۈندىن - كۈنگە كۈچىيىپ، كۆڭلى ئارام تاپماپتۇ، ئەتىسى
قول ئاستىدىكى ئىلىم ئەھلى - ئۆلىمالارنى يىغىپ چۈشنى
ئېيتىپ شۇنداق دەپتۇ:

— مېنىڭ چۈشۈمگە كىمدە - كىم ئۈچ كۈن ئىچىدە
تەبىر بەرسە ئات بېشىچىلىك ئالتۇن بېرىمەن، جاۋاب بېرىش
مىسەك، كاللاڭنى ئالىمەن. ئۈچ كۈن ئىچىدە ھېچكىم جاۋاب
بەرمەپتۇ. چۈنكى بۇ چۈش بەكمۇ خەتەرلىك ئىكەن. ئۈچ
كۈندىن كېيىن ھۆكۈمناھە بويىچە ئۆلىمالارنىڭ كاللىسىنى
ئېلىشقا باشلاپتۇ. نۇرغۇن پاراسەتلىك ئۆلىمالارنىڭ ئۆلۈپ
كېتىۋاتقانلىقىغا چىدىلمىغان ئەقىلدار ئۆز جېنىنى قۇربان
قىلىپ، نەچچە مىڭ جاننى قۇتقۇزۇشنى ئويلاپ:

— مەن جاۋاب بېرىمەن، - دەپ ئىلتىماس قىپتۇ.
پادىشاھ قوشۇلۇپتۇ. ئەقىلدار ئۈچ يىل زىنداندا يېتىپ،
يازغان نەزمىسىنى قولغا ئاپتۇ:

— ئۇلۇغ شاھىم بېشىمنىڭ كېتىشىدىن قورقىمەن، -
دەپتۇ.

— گۇناھىڭدىن ئۆتمەن، سۆزلە، - دەپ پەرمان
بېرىپتۇ شاھ. ئەقىلدار نەزمىسىنى ئوقۇشقا باشلاپتۇ:

پادشاھ: «بۇنى زىندانغا سالساممۇ ئۆلگەنسىڭە ئوخشاشمەن»
قۇم دەپ زىندانغا تاشلاپتۇ.

ئاي، يىلىنىڭ ئۆتۈشى بىلەن ئەزىمخاننىڭ ئوغلى قەمەرخان
ئون بەشكە كىرىپتۇ.

شاھ ئوغلنىڭ بىر يىللىق ھاياتى قالغانلىقىنى ئۇققان
دىن كېيىن، ساقاللىرىنى يۇلۇپ، زار - زار يىغلاپ، كېچىسى
كىرىپك قاقماي كۈنىنى تۈنىگە ئۇلاپتۇ. شاھ ھەرقانچە
ئويلىسىمۇ، ئوغلنىڭ ئۆمرىنى ئۇزارتىشنىڭ چارىسىنى تاپالماي
ئەقىلدارنى زىنداندىن ئېلىپ چىقىپ مەسلىھەت سوراشقا
مەجبۇر بوپتۇ.

— ئۇلۇغ شاھىم، — دەپتۇ ئەقىلدار، — ھەزرەتلىرى
يىغا يىغلاپ تۇرۇۋەرسىلە ۋاقىت ئۆتۈپ كېتىدۇ. قەمەرخان
شاھزادىنىڭ ئۆلىدىغان كۈنىمۇ توشۇپ قالىدۇ. ئۆزلىرى مىڭ
مەشكەر تەييارلاپ، ئون مىڭ قېچىرغا ئالتۇن - كۈمۈش
ئارتىپ قەمەرخان بىلەن بىللە ماڭدۇرۇپ، ئالەمنى سەيلە
قىلدۇرسىلا، شاھزادە قەمەرخاننىڭ ئەجىلى توشمىغان بولسا
خۇدا ساقلاپ قالار، ئەجىلى توشقان بولسا تۇپرىقى ياقا يۇرتتا
قالار. ئۆزلىرىمۇ جەستەنى كۆرمىگەندىن كېيىن ئىرغۇم كېلىدۇ.

دېگەن ئۈمىد بىلەن كۆڭۈللىرى پاراگەندە بولماس، — دەپتۇ.
ئەزىمخان بىر ھازا چوڭقۇر ئويغا پاتقاندىن كېيىن،
نەۋكەرلىرىنى چاقىرىپ سەپەر تەييارلىقىنى قىپتۇ.

— ئەي ئەقىلدار، — دەپتۇ ئەزىمخان، — مەن سەپ -
ئەمەلدە مەن چىرك بولغان بىلەن ئەقىل - بىلىمدە سەن
چوڭ ئىكەنسىن. پەرزەنت مېنىڭ بولسىمۇ، ئوغازمىنىڭ غېمىنى
سەن قىلغىن. ئۈزۈك يولغا سالغىن، كۆزۈم كۆرمىسە كۆڭلۈم
ئارام تاپقاندىكە بولىدىكەنمەن، — دەپ ھازىدار كىشىلەردەك
يىغلاپ كېتىپتۇ. شاھنىڭ ئەمرى بىلەن ئەقىلدار ۋەزىر قەمەر-
خاننى ئالدىغا چاقىرتىپ مۇنداق دەپ نەسىھەت قىپتۇ:

ۋە چوڭ - كىچىك ئەمىر - ئۆمرالار:

— دات پادىشاھى ئالەم، ئەقىلدار ھەزرەتلىرىنى ھاقارەت قىلسا قاراپ تۇرغانلىرى نېمەسى؟ — دەرھال كاللىسىنى ئالسا، — دەپ چۇقان سېلىشىپتۇ. ئەزىمخان:

— ئەقىلدار — بىمامىك ۋەزىر، ئۇنى ئۆلتۈرۈشكە بولمايدۇ، — دەپ ئەقىلدارنى چۈشىنىشكە تەبىرىنى رازى بولغۇدەك ئېيتىپ بېرىشنى ئىلتىجا قىپتۇ. ئەقىلدار ۋەزىر:

— خىش... پادىشاھى ئالەم، ئۇنداق بولسا مەن چۈشلىرىگە تەبىر بېرىمەن. مېنىڭ دېگىنىم بويىچە ئىش قىلغايلا، — دەپ سۆزىنى باشلاپتۇ:

— تەختنىڭ ئالدىدىكى چىنارنىڭ ئىككى يوغان شېخى بار ئىدى. پەرزەنتلىرى تۇغۇلغان كېچىسىلا يېڭىدىن بىر تال نوقا شاخ پەيدا بولدى. ئون ئالتە يوپۇرماق، ئۇنىڭ بىرىدىن چۈشۈپ بۆلۈپ ئاندىن نوتىنىڭ سۇنۇپ چۈشۈشى ئىككىلىرىنىڭ ئون ئالتە ياشتا ئالەمدىن يېنىشى، چوڭ چىنارنىڭ ئۆزۈلۈپ چۈشۈشى ئىككىلىرىنىڭ ئىچ ئىككىسى بىلەن ئۆزلىرىنىڭ ئالەمدىن يېنىشلىرىنىڭ بەلگىسىدۇر، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ. بۇنى ئاڭلىغان خاننىڭ كۆزى قاراڭغۇلىشىپ، يۈرىكى يېرىلغۇدەك بولۇپ غەزىپىنى باسالمايغان ھالدا:

— ئەقىلدارنىڭ كاللىسىنى ئېلىڭلار! دەپتۇ. ئەقىلدار

ۋەزىر:

— ئۇلۇغ شاھىم، ئىشەنمەسەڭ مېنى زىندانغا تاشلا. ئون ئالتە يىلدىن كېيىن مېنىڭ كېيىمگە ئىشىنىسەن، يەنە دەيدىغان نۇرغۇن گەپلىرىم بار، مەن ئۆلسەم سەن يول تاپالمايسەن، — دەپتۇ. ئەزىمخان ئائىلاج ئەقىلدارنى ئۆلۈمدىن ياندۇرۇپ:

— يەنە قانداق كېيىم بار؟ — دەپتۇ. ئەزىمخان:

— ئون ئالتە يىلدىن كېيىن دەيمەن، — دەپتۇ. ئەقىلدار:

ۋاتقان، نەچچىسى خۇداغا شۇكرى، قانائەت قىلىۋاتقان.
 ئەمدىلا ئون ئالتە ياشقا توشاي دەپ قالغان قەمەرخان:
 — ئەي سەركەردە، مەن بۇ ھالنى ھېچ چۈشىنەلمىدىم،
 بەزىلىرى جېنىغا ئۆلۈم تىلىسە، بەزىلىرى جېنىغا ئۆمۈر
 تىلەۋاتىدۇ. بۇلارنىڭ ئىچىدە جېنىغا ئۆلۈم تىلىگۈچىلەر ھەم
 مەدىن كۆپ ئىكەن. بۇ قانداق ئىش؟ — دەپ سوراپتۇ.
 — ھۈرمەتلىك شاھزادەم، — دەپتۇ سەركەردە، — دۇن
 يادا ئۈچ خىل ئادەم ياشايدۇ. بىرى، باي ئادەملەر، بۇنداق
 ئادەملەر جېنىغا ئۆمۈر تىلەيدۇ. ئىككىنچىسى، يوقسۇللار. بۇنداق
 ئادەملەر خۇدانىڭ ئىلتىپاتىغا شۇكرى قىلىدۇ. ئۈچىنچىسى، بەك
 نامرات ئادەملەر. بۇلار جېنىدىن جاق تويۇپ، ئۆز جېنىغا
 ئۆلۈم تىلىگۈچىلەر، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ.
 سەركەردىنىڭ جاۋابىدىن قانائەتلىنگەن شاھزادە، ئەقىل
 دازنىڭ نەسىبەتلىرىنى ئەسلەپ، مىڭ دانە لەشكەرنى باشقا
 شەھەرلەردىن ئاش سېتىۋېلىپ كېلىپ، شۇ شەھەردىكى ئاچ -
 يالىڭاچلارنى قۇتقۇزۇشنى چىكىلەپتۇ.
 شۇ كۈنلەردە قەمەرخاننىڭ بىر كۈنلۈكلا ئۆمرى قالغا-
 نىكەن. قەمەرخان ھۇجرىسىدا ياتسا كۆزىگە بىر ئاقساقال
 ئادەم كۆرۈنۈپ: — ئوغلۇم ئەتە ئالەمدىن ئۆتسەن، ئاللا سېنىڭ
 پېشانىڭگە پۈتكىنى شۇ، دەيدىغان گەپ - سۆزۈڭ بارمۇ؟ —
 دەپ سوراپتۇ.
 — ئەي ئۇلۇغ زات، دەپتۇ قەمەرخان، — خۇدانىڭ
 تەقدىرىگە تەن بەرمەي ئامال يوق، بىراق مەن يۇرتىنى
 ئاچارچىلىقتىن قۇتۇلدۇرۇشقا دەپ نۇرغۇن ئاشلىق سېتىپ
 كەلگەنىدىم. ئاللاتائالاغا دېسىڭىز، يەنە ئۈچ كۈنلۈك ئۆمۈر
 بەرسە، ئەكەلگەن ئامانەتنى ئىگىلىرىگە تاپشۇرسام، — دەپ
 پىغلاپتۇ.

— ئوغلۇم سېنىڭ يولغا چىقىشىڭدىكى سەۋەب، دۇنيانىڭ
ھەممە جايلىرىنى كۆرۈپ كۆڭلۈڭنى ئاچسۇن دېدىق. ئوغلۇم،
ئۆمرۈڭدە بىر ئادەمگە قوپاللىق قىلما، دۈشمىنىڭ بولمايدۇ.
شاھ ئوغللىمەن دەپ تەكەببۇرلۇق قىلما، پۇقرالارنىڭ نەزىرىدە
دىنى چۈشمەيسەن، ۋىجدانسىزلىق قىلما، مەردلىكىڭنى ساق
لايسەن، ئالدامچىلىق قىلما، يۈزۈڭ تۆكۈلمەيدۇ. يامانغا
ياخشىلىق قىل، ئاق كۆڭۈللۈك ئىپادىلىنىدۇ. ئېغىز بېسىق
يول، دوستلىرىڭ كۆپىيىدۇ. ھېسسىياتقا بېرىلمە، زىيان تارت
مايسەن. بىلىملىك ئادەمنى دوست تۇت، ئىچ پۇشۇقى كۆرمەي
سەن. بېخىلىق قىلما، يولۇڭ تار بولمايدۇ... ئوغلۇم!
دېگەنلىرىمنى ئېسىڭدە ساقلا، — دەپتۇ ئەقىلدار يىغلاپ
تۇرۇپ.

ئەقىلدار دۇئاغا قول كۆتۈرۈپ، — ئى خۇدا، ئاسماننى
مۇئەللىق، زېمىننى مۇتەپپەق ياراتقۇچى سەن. چامىغا جان
بەرگۈچى ئۆزۈڭ. شاھزادىمىز قەمەرخانى ساڭا تاپشۇردۇم، —
دەپ كۆزلىرىدىن تارام — تارام ياش تۆكۈپ يولغا ساپتۇ.
ئەمدى ئىككى ئېغىز گەپنى قەمەرخاندىن ئاڭلايلى.
قەمەرخان يول يۈرۈپتۇ، يول يۈرگەندىمۇ مول يۈرۈپتۇ.
نۇرغۇن ئىشلارنى كۆرۈپتۇ. ئەقىلدارنىڭ نەسىھىتى بويىچە
ئىش تۇتۇپ زىيان تارتماپتۇ.

قەمەرخانى ئېلىپ ماڭغان لەشكەر باشلىقى قەمەر-
خاننىڭ بىر ئايلىق ئۆمرى قالغانلىقىنى ئويلاپ كۆڭلى بۇزۇ-
لۇپتۇ، ئۇ كېچىلىرى كىرىپك قاقماي قەمەرخاننىڭ ئۆمرىنى
قىلپ ئېچىنىشلىق يىغلاپتۇ.

ئۇلار شۇنداق جاھان كېزىپ بىر شەھەرگە بېرىپتۇ.
ئۇ شەھەر ئاھالىسىنىڭ نەچچىسى
ئۆلۈپ تۈگەپتۇ. نەچچىسى خۇدادىن جېنىنى تېزىرەك
ئېلىشنى تىلەۋاتقان، مېڭىپ يۈرگەنلىرى خۇدادىن ئۆمۈر تىلە-

ھاۋاغا ئوردا سالىدىغان ئۇستا

بۇرۇننىڭ بۇرۇنىسىدا تۆگە دۇمباقچىدى، كالا راۋاچت
دى، ئېشەك غېچەكچىدى، كۆك كەپتەر موللاقچىدى، ئاق كەپتەر
شاللاقچىدى. قۇلان قۇلىدى، جەرەن جەدىدى، تۆت پۇتى
يەدىدى، شۇ زاماندا بىر يۇرتنىڭ بىر پادىشاھى بار ئىكەن.
پادىشاھنىڭ خانىشى بىر ئوغۇل قالدۇرۇپ ئاخىرەتكە سەپەر
قىلغانىكەن. شاھزادە بالاغەتكە يەتكەندە پادىشاھ قول ئاستى-
دىكى پۇقرالار ئارىسىدىن بىر كەمبەغەلنىڭ يالغۇز قىزىنى
قىرىق كېچە - كۈندۈز توي قىلىپ ئوغلىغا ئېلىپ بېرىپتۇ.
شۇنىڭدىن كېيىن ئۇزۇن ئۆتمەي پادىشاھ كېسەل بولۇپ،
ئالەمدىن ئۆتۈپتۇ. پادىشاھلىق تەخت ئوغلىغا قايتۇ. يېڭى
پادىشاھ گەرچە ياش بولسىمۇ، ئەل - يۇرتنى ئادىللىق بىلەن
سوراپ، پۇقرالارنىڭ ھېيائىسىگە ئېرىشىپتۇ. بىراق ئۇنىڭ
خانىشى تۇغماپتۇ، نۇرغۇن سەۋەبلەرنى قىلىپ بېقىپتۇ. ئۇنى-
مى بولماپتۇ. بۇ پادىشاھنىڭمۇ چاچ - ساقاللىرىغا قىراۋ
قونۇپتۇ. ئۇ دۇنيادىن پەرزەنتسىز ئۆتىدىغان بولدىمۇ دەپ تازا
ھەسرەت چېكىپ تۇرغان كۈنلەرنىڭ بىرىدە خانىشى ھامىلدار
بولۇپ قايتۇ. بۇنى ئاڭلاپ پادىشاھ بېشى ئاسمانغا يەتكۈدەك
خۇشال بولۇپتۇ. ئۇ ھەر ھەپتىدە شىكارغا چىقىپ ئېغىر ئاياق
ئايالىغا قىرغاۋۇل، ئۇلا قاتارلىق گۆشى تەملىك ئېسىل ئۇچار
قاتارلىرىنى ئوۋلاپ، چىرايلىق تاغ گۈللىرىنى ئەكىلىپ تەقدىم

— بولىدۇ ئۇغۇم، ياخشى نىيەتتىكى ئورۇنلىق ئال، —
دەپتۇ ئاقساقال ھەم كۆزدىن غايىب بوپتۇ.
قەمەرخان پەرىشان ھالدا ئورنىدىن تۇرۇپتۇ — دە،
تاھارەت ئېلىپ ئىككى رەكەت شۇكرى نامىزى ئوقۇغاندىن كېيىن تاق
ئاتقۇچە خۇداغا ئىلتىجا قىلىپ ياش تۆكۈپتۇ. نامىزدىن
كېيىن خالاينى شەھەر ئالدىغا يىغىپ ئاشلىق تەقسىمەپ
بېرىپتۇ.

قەمەرخان خالاينىقا قاراپ تۇرۇپ: —
— مەن بۈگۈن نامازدىگەردىن كېيىن ئالەمدىن يانمەن،
مەن مۇساپىرنىڭ قىلغان ئىشىم ناھەق بولغان بولسىمۇ رازى
بولۇڭلار! — دەپ ۋىدالىشىپ يىغلاپتۇ. بۇنى ئاڭلىغان خالا-
ينى تاھارەت ئېلىشىپ، دۇئاغا قول كۆتۈرۈپ: —
— ئى ئالا، ھەممىنى ئۆزۈڭ بىلىسەن، ھەممىگە ئۆزۈڭ
قادىر، ئاشۇنداق ئاق كۆڭۈل، سېخى بەندەڭنىڭ جېنىنى ئالغۇ-
چە بىزدەك گۇناھكار بەندەڭنىڭ جېنىنى ئالساڭ، ياخشى
بەندەك بولمىسا ئەل — پۇقرانىڭ جېنىنى كىم يەيدۇ؟ ئى
ئالا ياكى بىزنىڭ جېنىمىزنى ئال، ياكى سېخى بەندەڭنىڭ
ئۆمرىنى ئۇزۇن قىل، — دەپتۇ.
خۇدايتائالا خالاينىڭ تىلىكىنى ئىجاۋەت قىلىپ، شاھ
زادە قەمەرخاننىڭ ئۆمرىنى ئۇزۇن قىپتۇ.

(تۆمەنتال چېچەكلىرى) (ژۇرنىلىنىڭ 1991 - يىل
1 - ساندىن ئېلىندى).

بېقىشلىرىنى تۆۋەنچىلىك بىلەن ئىلتىجا قىلىمەن، — دەپتۇ.
بىراق ھېلىقى ئۆلىما گەپنى تارتىۋېلىپ:
— ئەدەبىسىزگە ھىمات بولماڭ، شاھىمىزنىڭ ئىززەت —
ھۆرمىتىنى ساقلاڭ، سىزگە ئېيتىدىغان گەپپىم شۇ ۋەزىر ئەزەم
جانابلىرى — دەپتۇ.
پادىشاھقا باش ۋەزىرنىڭ پىكرى ئورۇنلۇقتەك تۇيۇلغان
بولسىمۇ، ئۆلىمانىڭ پىكرىنى ئەزەلدىن رەت قىلىپ باقمىغاچقا
نېمە دېيىشنى بىلمەي ئارىسالدى بولۇپ قاپتۇ. شۇ پەيتتە
باش ۋەزىر ئۆلىماغا قاراپ:
— تەقىمىر، ئاچچىققا ھاي بېرىش — ئادەمنى ئازدۇرۇپ
خاتا يولغا باشلاۋاتقان شەيتاننى قوغلىۋەتكەنلىك بىلەن
باراۋەر، — دەپتۇ. بۇنى ئاڭلاپ، ئوسال بولغان ئۆلىما
قەھر — غەزەپ بىلەن باش ۋەزىرگە قاراپ چەكچىيىپ تۇرۇپ:
— خوش، ۋەزىر ئەزەم، سىزچە بولغاندا قانداق قىلىش
كېرەك؟! دەپ چالۋا قاپتۇ.
جانابى ئۆلىمانىڭ پىكرى ئاشۇ بىئەدەبىنى كۆزدىن يوقىتىش،
مېنىڭچە، ئۇنى يىراق چۆل جەزىرىگە پالۋىتە يىلى، شۇ يەر —
دە ئامان قېلىپ تۇغسا ئۆزىنىڭ تەلىي، ئۆلۈپ كەتسە بىز
گۇناھكار بولمايمىز، — دەپتۇ. بۇ مەسلىھەت پادىشاھقا
يېقىپتۇ. باش ۋەزىر پادىشاھ ھۇزۇرىدىن چىقىپلا ھۆكۈمالارنى
يىغىپ، نۇرغۇن يېمەكلىك ۋە زاپاس سۇلارنى سېسىمايدىغان،
ئېچمايدىغان قىلىپ تەييارلىتىپ، خانىشنى ئېلىپ ماڭىدىغان
لەشكەر باشلىقىغا خۇپىيانە ھالدا تاپشۇرۇپتۇ. پادىشاھنىڭ
ئەمرى بىلەن ياساۋۇللار خانىشنى تۆت ئەتراپى ئوتتۇز كۈن
مۈك كېلىدىغان بىر جەزىرىگە ئاپىرىپ تاشلاپ كەپتۇ. خانىش
چۆلدە بىر ئەپلىك جايىنى تېپىپ بىر گەمە قېزىپتۇ. گەمىنىڭ
ئۈستىنى پالاس، كىگىز لەر بىلەن يېپىپ، چۆرىسىنى چېپىپ
چىقارغان توپا تاشلار بىلەن يوشۇرۇپ، جايلىشىۋاپتۇ. ئاي

قىلىدىكەن. پادىشاھ ھەر قېتىم شىكاردىن قايتىپ كەلگەندە،
خان ش پادىشاھنىڭ ئالدىغا قايماق چاي ئەكىلىپ قويىدىكەن.
بىر كۈنى پادىشاھ شىكاردىن قايتىپ كەلگەندە، ئۆزىنىڭ
ئەقىلدارى — مەسلەھەتچىسى، خەلققە ئۆلما دەپ تونۇلغان
بىر مۇتەۋەر كىشىنى خانىسىغا باشلاپ كېلىپتۇ. خان ش ئادەت-
تىكىدەك قايماق چاي قۇيىمەن دەپ ئېڭىشكەنىكەن، ئېغىرلى-
شىپ قالغان قورسىقى سىقىلىپ يەل قويۇپ بېرىپتۇ. بۇنى
ئاڭلىغان پادىشاھ نېمە دېيىشىنى، نېمە قىلارنى بىلمەي
تۇرۇپلا قاپتۇ. خان ش خىجىللىقتا يۈزىنى توسقان پېتى ئۆي-
دىن چىقىپ كېتىپتۇ. ھېلىقى ئۆلما:

— شاھىم، بىر ئادىل پادىشاھنى مېھمان ئالدىدا كۆر-
گە ئىلماي ئۇياتقا قالدۇرغان بۇنداق بىئەدەپ خوتۇننى ئۆيدە
ساقلاش جايز ئەمەستۇر، ئۇنى دەرھال ئۆلۈمگە ھۆكۈم قىلماق
كېرەك، — دەپتۇ. شۇ گەپنىڭ ئۈستىگە پادىشاھنىڭ باش
ۋەزىرى پادىشاھتىن ھاردۇق سوراش ئۈچۈن كىرىپ قاپتۇ.
ئۇ ئەھۋالدىن خەۋەر تاپقاندىن كېيىن پادىشاھقا چوڭقۇر
تەزىم بەجا كەلتۈرۈپ، يەر ئۆپۈپ تۇرۇپ:

— ئۇلۇغ شاھىم، ئۆمۈرلىرى ئۇزۇن، دۆلەتلىرى زىيادە،
بىلەننەت تەختلىرى بەر قارار ۋە مۇستەھكەم بولسۇن،
مېنىڭچە، خان ش بىلىپ تۇرۇپ ئۇنداق بىئەدەبلىك قىلمىغاندۇ،
بۇ ئۇنىڭ ئۆزىمۇ ئۇقمىغان ھالدا تاسادىپىي يۈز بېرىپ قال-
غان سەۋەبلىك بولۇشى مۇمكىن. ئەگەر شاھىمىز ئۇنى ئۆلۈمگە
بۇيرۇش قارارىغا كەلگەن بولسا، ھۆكۈم تېخى ئېلان قىلىنىم-
دى. مۇشۇ پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ، مەن خان شنىڭ بىر
قوشۇق قېنىنى تىلىمەكچىمەن. سەۋەب شۇكى، ئۇنى ئۆلتۈر-
سەك بىرنى دەپ ئىككى جانغا زامىن بولىمىز. ھازىر خان ش
نىڭ ھامىلدار بولغانلىق خۇش خەۋىرىنى ئاڭلىغىنىمىزغا ئالتە
ئاي بولدى. كەينى قۇللىرىنىڭ بۇ پىكرىنى بىر قۇر ئويلاپ

دىن كېيىن بىر ئوغۇل تۇغۇپتۇ. بۇ شاھزادىمۇ مەكتەپكە
بېرىپتۇ. ئىككى شاھزادە بىر - بىرىدىن ئالتە قايىلغا
پەرق قىلىدىكەن. ئۇلار مەكتەپتە ئىنتايىن چىقىش
قېلىپ ئايرىلماس دوستلاردىن بولۇپ قاپتۇ. بەش يىل بىللە
ئوقۇپتۇ. كىچىك شاھزادە ھەر كۈنى مەكتەپتىن يانغاندا بۇ
ساۋاقدىشىنى ئوردىغا باشلاپ كېرىپ كەچكىچە بىللە دەرس
تەييارلايدىكەن. بۇ كۈنلەردە ئۇلا قوشاق - نەزىملەرنى توقۇ-
شۇپ، مۇشائىرىلىشىدىغان، زېھىن سىنىشىدىغان بولۇپ كېتىپتۇ.
چوڭ خانىش بالىسىنىڭ كۈندىن - كۈنگە كەچ قايتىپ كېلىد
ۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، بىر كۈنى بالىسىدىن كەچ قايتىشنىڭ
سەۋەبىنى سورىغانىكەن. بالىسى ئوردىدا شاھزادە بىلەن دەرس
تەكرارلاپ كەچ قېلىۋاتقانلىقىنى ئېيتىپ بېرىپتۇ. بۇ ئانا ئەس-
لىدە ئۆز شەھىرىگە كېلىپ قالغانلىقىنى ئاللىقاچان بىلگەند
كەن. ئۇ، ئوغلىنىڭ جاۋابىنى ئاڭلاپ چۆچۈپ كېتىپتۇ.
- بالام، بۇنىڭدىن كېيىن ئوردىغا بارما، مەكتەپتىن
يېنىلا ئۆيگە كەل، مەن بەك ئەنسىرەپ قالىدىكەنمەن، -
دەپتۇ ئانا. بالىسى «خوپ، ئانا» دەپتۇ - دە، شۇنىڭدىن كېيىن:
«ئانام ئاغرىغان بولۇپ قالدى، ئۆيگە بېرىپ ئۇنىڭ ھالىدىن
خەۋەر ئالمىسام بولمايدۇ» دېگەننى باھانە قىلىپ ئوردىغا كىر-
مەيدىغان بوپتۇ. بىرنەچچە كۈندىن كېيىن پادىشاھنىڭ كېيىن
كى ئوغلى بەزى دەرسلىرىنى تەكرارلىسا، ئاي ھېلىقى ساۋاق
دىشىنى يەنە تەكلىپ قىپتۇ، ئائىلاج قالغان بالا شاھزادىنىڭ
تەكلىپىنى رەت قىلالماي شاھزادە بىلەن بىللە ئوردىغا بېرىپتۇ.
شۇ كۈنى پادىشاھ ھېلىقى ئولما بىلەن بىر گىش ئۈستىدە
پىكىرلىشىپ ئولتۇرغانىكەن، ئىككى بالا سالام قىلىپ ئۇلارنىڭ
ئالدىدىن ئۆتۈپتۇ. شۇ چاغدا نېمىشقىدۇر ئولما قىلىپ يۈرنىكى
ئەنسىز ئويىناپ كېتىپتۇ. ئارىدىن بىر ئاز گۈزگە قىدىن كېيىن
يۈرنىكى سەل جايغا چۈشكەندەك بوپتۇ. ئۇ پادىشاھنىڭ قۇ-

كۈنى توشۇپ بىر ئۇغۇل تەغۇپتۇ. بالا ئۈچ ئايلىق بولغاندا زاپاس سۇ تۈگەپ قاپتۇ. خانىش بالىسىنى ئۇخلىتىپ قويۇپ سۇ ئىزدەپ چىقىپ كېتىپتۇ. ئەمما سۇ تاپالماي قايتىپ كەپتۇ. شۇ ئارىلىقتا بالىسى ئويغىنىپ، يىغلاپ، تىپىرلاپ، يەرنى تېپىپ بىر قاچا سۇ پاتقۇدەك جاينى ئويۇپ قويۇپتۇ. خانىش كۆڭلىدە بىر نېمىنى سەزگەندەك بالىسى ئويۇپ قويغان جاينى كولاپتىكەن. ئۇ يەردىن بۆلدۇقلاپ سۇ چىقىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن خانىش دەرھال باشقا يەردىن گەمە كولاپ ئورۇنلىشىپتۇ. بالدۇرقى گەمدە بىر بۇلاق ھاسىل بوپتۇ. سۈيىمۇ شۇنداق تاتلىق ئىكەن. بىر كۈنى بۇ يەرگە بىر توپ ئادەم كەپتۇ. ئۇلار كارۋانلار ئىكەن. ئەسلىدە بۇ يەردىن بىر يىلدا بىر قېتىم كارۋان ئۆتىدىكەن. كارۋانلار بۇ يەردە بۇلاق پەيدا بولغانلىقىنى، بۇلاق سۈيى بىر ئېرىق ھاسىل قىلىپ ئېقىپ تۇرغانلىقىنى كۆرۈپ پات - پات ئۆتىدىغان بوپتۇ. ئۇلار ھەر قېتىم كەلگەندە خانىشقا يېمەكلىك ۋە لازىم مەتلىك نەرسىلەرنى قويۇپ كېتىدىغان بوپتۇ. شۇنداق قىلىپ خانىش قىينالماي ئالتە يىلنى ئۆتكۈزۈۋېتىپتۇ. بالا كۈنسايمىن چوڭ بولۇشقا باشلىغانلىقىنى كۆرگەن خانىش بۇ يەردە تۇرسا بالىنىڭ ئوقۇشىمۇ قالدىغانلىقىنى ئويلاپ، بىر كۈنى بالىسىنى ئېلىپ تەۋەككۈل قىلىپ بىر تەرەپكە قاراپ يول ئاپتۇ. مەن كېپتۇ، بىر نەچچە كۈنلەر ئۆتۈپتۇ. تاپانلار تېشىلىپتۇ. ئاخىرى بىر شەھەرگە يېتىپ كەپتۇ. بىر ئىگىسىز ئۆيىنى تېپىپ چايلىشىپتۇ. بالىسى يەتتە ياشقا كىرگەندە مەكتەپكە ئاپىرىپ بېرىپتۇ. ئۆزى دوپپا تىكىپ سېتىپ كۈن كەچۈرۈپتۇ.

ئەمدى ئىككى كەلىمە گەپنى پادىشاھتىن ئاڭلايلى:

پادىشاھ خوتۇنىنى چۆل - جەزىرنىگە پالسىۋەتكەندىن كېيىن ئۆز تەۋەلىكىدىكى پۇقرالار ئارىسىدىن بالىسى جىق بىر ئادەمنىڭ قىزىنى ئەمىرىگە ئاپتۇ. يېڭى خانىش بىر يىل

قىدا ھاۋاغا ئوردا سالىدىغان بىر ئۇستا تېپىپ كەل» دېگەن
ۋەزىپىنى تاپشۇرسا، ھەم بۇ ۋەزىپىنى ئورۇندىساي قايتىپ
كەلمەيسەن دېگەننى شەرت قىلسا، — دەپتۇ. شۇنىڭ بىلەن
پادىشاھ بالىنى چاقىرتىپ، يۇقىرىقى ۋەزىپىنى تاپشۇرۇپتۇ.
ۋەزىپىنى ئورۇندىماي قايتىپ كەلسە شەرتنى بۇزغان گۇناھى
ئۈچۈن كاللىسىنى ئالىدىغانلىقىنى، ۋەزىپىنى ئورۇنداپ كەلسە
پادىشاھلىقىنى بېرىدىغانلىقىنى ئېيتىپتۇ، بالا: «خوپ شاھىم»
دەپتۇ — دە، شۇ كۈنلا يولغا چىقماقچى بولپتۇ. ئۇ ئانىسى
بىلەن خوشلىشىپ ماڭىدىغان چاغدا، ئانىسى:
— ئوغلۇم، مەن ساڭا ئوردىغا كىرمە دېسەم گېنىمگە
قۇلاق سالمىدىڭ. پادىشاھنىڭ ئالدىدا ۋەزىپىنى تاپشۇرۇپ
ۋېلىپ «خوپ» دەپ چىققانكەنەن، بوپتۇ بار، لېكىن شۇنى
ئېسىڭدە تۇتقىنكى، بۇ ئىشنىڭ تېگىدە بىر يوشۇرۇن سۈيقەست
باردەك قىلىدۇ، ھېلىقى ئۆلما، — دەپتۇ — دە، گېلىغا بىر
نەرسە تۇرۇپ قالغاندەك گېپى ئۇزۇلۇپ، كۆزى ياشقا تولۇپتۇ.
— ئانا، «بار» دېگىنىڭ ئۈچۈن زەھىمەت، ئۇلار سۈيى-
قەست پىلانلىغان بولسا بېشىمغا كەلگىنىنى كۆرەرمەن، لېكىن
سەن خاتىرجەم بول، ئورنىنى كىم كولىسا ئۆزى چۈشىدۇ خوش،
مەن كەتتىم، — دەپتۇ بالا، ئانىسى ئاق يول تىلەپ، دۇئا قىلىپ
ئۆزىنى قويۇپتۇ. بالا شۇ يۈرۈشىدە ئالتە يىل توختىماي
مېڭىپ كەزمىگەن چۆل — باياۋان، بارمىغان شەھەر ۋە يېزا —
قىشلاقلىرى قالماپتۇ. بويى ئۆسۈپ، بۇرۇتى خەت تارتىپ،
يىڭىتلىك پەسلىگە قەدەم قويۇپتۇ، ئەڭ ئاخىرىدا چىن ماچىن
شەھىرىگە بېرىپ قاپتۇ. بۇ شەھەرنىڭ ئۇ بارمىغان بىرلا
يېزىسى قالغانىكەن. يىڭىت شۇ يېزىغا قاراپ يول ئاپتۇ. يولدا
ئاپئاق ساقال، پاكىز قېرىغان بىر بوۋاي يولۇقۇپتۇ. بالا
ئەسسالامۇئەلىكۇم دەپ بوۋايغا سالام بېرىپتۇ. بوۋاي ۋەئە-
لىكۇم ئەسسالام دەپ بالىنىڭ سالىمىنى ئىلىك ئاپتۇ.

لىقىغا پىچىرلاپ؛

— كەرەملىك شاھىم، شاھزادە بىلەن بىللە كىرگەن ھېلىقى بالا ئون ئىككى ياشقا كىرىپ قاپتۇ. ئۇنىڭ شاھزادە بىلەن بىللە بولۇۋېلىشى سەۋەبىدىن ئەمەس، ئۇنى ۋاقتىدا كۆز-دىن يوقاتسىلا، ئۇنداق قىلمىسىلا يەنە ئاز كۈندىن كېيىن پادىشاھلىقلارغا چاڭ سالىدۇ، — دەپتۇ.

— بۇنى قانداق بىلىسىز؟ — دەپ سورايتۇ پادىشاھ ئۇنىڭ سۆزىنى مەنىسىگەن ھەم ئېتىبارسىز قارىمىغان ھالدا. — مەن بۇ بالىنىڭ شاھزادىمىز بىلەن بىللە يۈرگەنلىكىنى بىرقانچە قېتىم كۆردۈم، شۇنىڭدىن كېيىن قۇرئە سالسام قۇرئىدە مەن دېگەن بايىقى ئاقسۆڭەكتىن بېشارەت بولدى، — دەپتۇ ئۆلىما.

پادىشاھ دەرھال باش ۋەزىرىنى چاقىرتىپ، بۇ جەھەتتە ئۇنىڭ پىكىرىنى ئالماقچى بوپتۇ.

— شاھىم، ئۆلىما ھەزرەتلىرىنىڭ قۇرئىسىدە شۇنداق دەپ چىققان بولسا، بۇ ئېھتىيات قىلىشقا، سەل قارىماسلىققا تېگىشلىك ئىكەن. ئەمما بۇ بالىنى مۇنداقلا يوشۇرۇن ئۆلتۈرۈۋەتسەك، كېيىن خەلقى ئالەم ئالدىدا پاش بولۇپ قالسا، بۇ ئىش ئاۋام خەلق بەخش ئەتكەن «ئادىل پادىشاھ» دېگەن شۆھرەتلىك ناملىرىغا داغ بولۇپ چۈشىدۇ. دۇنيادا بۇنىڭدىنمۇ سەن ئىش بولمايدۇ، شۇڭا ئۆلىما ھەزرەتلىرى ئۆز مەقسىتىگە مۇۋاپىق باشقا بىر يول بىلەن بىر تەرەپ قىلىش چارىسىنى ئوتتۇرىغا قويۇپ باقسا، دېگەن تەكلىپىنى بېرىمەن، — دەپتۇ پاش ۋەزىر. پادىشاھ ئۆلىماغا سىز نېمە دەيسىز دېگەندەك سوئال ئىشارىتى بىلەن قارايتۇ، ئۆلىما ئۆزىنى قالىتىس چاغلاپ: — ۋەزىر ئەزەمنىڭ پىكىرىمۇ مېنىڭ پىكىرىمگە ھەم قوشۇلغانلىق، ھەم ئۇنى تەستىقلىغانلىقتىن بېشارەت بەردى. مېنىڭ تەكلىپىم شۇكى، پادىشاھ ئالىيلىرى ئۇنىڭغا: «ئالتۇننىڭ ئۇرۇ-

ئۆيىنىڭ ئالدىغا كېلىپ قالغانىكەن. بالا بۇنى پەلەپ: «خوش بوۋا، ئامان بولۇڭ» دەپتۇ - دە، يولىغا راۋان بېرىپتۇ. بوۋاي مەن ئۇنىڭ ھەممە گەپلىرىگە جاۋاب بەرمىدىم، بەزى گەپلىرىنى رەت قىلدىم، ئەمدى ئاخىرقى سۆزىگە ئەمەل قىلىپ باقاي، - دەپ ئىشكىنى ئۈچ قېتىم ئۇرۇپتۇ، لېكىن ئىشك دەرھال ئېچىلماي ھايال بولۇپراق ئېچىلىپتۇ.

- دادا، ھېچقاچان ئىشكىنى ئۇرمايتىڭىز، بۈگۈن ئەجەب ئىشكىنى ئۇرۇپ سالىدىڭىزغۇ؟ - دەپ سوراپتۇ بوۋاينىڭ ئىشكىنى ئاچقان قىزى، بوۋاي يولدا بولغان ئەھۋالنى قىزىغا ئېيتىپ بېرىپتۇ ھەم ئۇ بالا توغرىسىدا:

- ئەجەبمۇ تولا گەپ قىلىدىغان زۇغۇي بالا ئىكەن، گەپ سوراۋىرىپ تويغۇزۇۋەتتى، ئۇنىڭ گەپلىرىگە رەددىيە بەر-دىم، بىراق ئاخىرقى بىر گەپنى ئاڭلاپ قوياي دەپ ئىشكىنى ئۇرغانىدىم، سەنمۇ ھايال بولۇپ ئاچتىڭىز، نېمە بولدى، ئۇخلا-ۋا ئاتىشىڭ؟ - دەپتۇ بوۋاي.

- ياق، دادا، بويۇمنى سۇغا سېلىۋاتاتتىم، شۇڭا سىزنى بىرئاز ساقلىتىپ قويدۇم، يۇيۇنمىغان بولسام ئىشكىنىمۇ ئەتە جەيتتىم، دادا، ئۇ ئاچىپ ئەقىللىك بالا ئىكەن، قېنى ئۇ بالا، دەرھال چاقىرىپ كېلىڭ دەپتۇ قىزى.

- سەن ئۇنىڭ ئەقىللىكلىكىنى نەدىن بىلىسەن؟ - دەپ ھەيران بولۇپ قىزىغا قاراپ تۇرۇپ قاپتۇ بوۋاي.

- دادا، ئۇنىڭ تايىدىن بىرنى مىنىڭىز بولمامدۇ دېگىنى ھاسا تۇتسىڭىز بولمامدۇ دېگىنى؟ يولنىڭ تاناۋىنى تارتقاچ ماڭايلى دېگىنى پاراڭلاشقاچ ماڭايلى دېگىنى؛ ئۆيىڭىزدە ئىتتىڭىز بارمۇ دېگىنى خىزمەتچىڭىز بارمۇ دېگىنى؛ ئۆيىڭىزنىڭ تۈۋرۈكى بارمۇ دېگىنى ئوغلىڭىز بارمۇ دېگىنى؟ ئۆيىڭىزنىڭ چىرىغى بارمۇ دېگىنى قىزىڭىز بارمۇ دېگىنى، - دەپتۇ قىزى. بۇنى ئاڭلىغان بوۋاي دەرھال سىرتقا چىقىپ، ئۇ يىگىتنى تېپىپ ئۆيىگە باشلاپ كەپتۇ. بوۋاي ئەمدى ئۇنىڭغا باشقىچە،

— بوۋا نەگە ماڭدىلا، ئۆيلىرى نەدە؟ دەپ سوراپتۇ
 بالا بوۋايدىن تىنچلىق ۋە ئەھۋال سورىغاندىن كېيىن.
 — ئۆيگە ماڭدىم، ئۆيۈم ئاشۇ كۆرۈنگەن دەرەخلىكتە،
 دەپتۇ بوۋاي.
 — يولسىز بىر ئىكەن، بىللە ماڭىدىكەنسىز؛ — دەپتۇ
 بالا. ئەمما بوۋاي كەم سۆز، جىمغۇر ئىكەن، بىرئاز ماڭغاندىن
 كېيىن، — بوۋا تايدىن بىرنى مىنىڭىز بولمامدۇ؟ — دەپتۇ بالا.
 — نېمە دەيدىغانسەن بالام، «كانايىنى ياغلىغىلى ياغ
 يوق، سۇنايغا نەدە» دېگەندەك قورساققا يەيدىغىنىم يوق
 تۇرسا تايدا نەدىكى پۇل، — دەپتۇ بوۋاي. يەنە بىرئاز مېڭىپ؛
 — بوۋا، يولنىڭ تاناۋىنى تارتقاچ ماڭمايمىزمۇ؟
 دەپتۇ بالا.
 يولنىڭ تاناۋىنى قانداق تارتىمىز؟ بۇ بىزنىڭ قولىمىز-
 دىن كېلەمدۇ؟ نەدىكى يوق گەپنى قىلىدىكەنسىنا! — دەپتۇ
 بوۋاي سەل ئاچچىقلا نغاندەك قىلىپ، بالا ئۇنىڭ سەپرا مەجەز-
 رەك ئىكەنلىكىنى بايقاپتۇ، لېكىن پەسەنت قىلماي؛
 — بوۋا قۇرۇيىڭىزدا ئىتىڭىز بارمۇ؟ — دەپ سوراپتۇ.
 — ھە، بىر قانچىق بار، — دەپتۇ بوۋاي.
 — ئۆيىڭىزنىڭ تۈۋرۈكى بارمۇ؟ دەپ سوراپتۇ بالا يەنە.
 — مېنىڭ ئۆيۈم كەينى ئۆي، ئۇ ئۆيلەرگە تۈۋرۈك
 ھاجەتسىز، — دەپتۇ بوۋاي.
 ئۆيىڭىزنىڭ چىرىغى بارمۇ؟ — دەپ سوراپتۇ بالا، شۇ
 چاغدا بوۋاينىڭ تازا ئاچچىقى كەپتۇ. ئۇ ئۆزىنى باسالماي؛
 — تولا زۇغۇيلىق قىلماي يولۇڭغا ماڭ، ئۆي
 دېگەندە چىراغ بولمامدۇ؟ — دەپتۇ بوۋاي زەردە بىللەن.
 — بوۋا، ھەر قېتىم بىر يەرگە بېرىپ قايتىپ ئۆيىڭىزنىڭ
 قالدىغا كەلگەندە، ئۆيگە كىرگۈچە ئىشىكىنى ئۈچ قېتىم ئۈرۈ-
 ۋېتىڭ دەپتۇ بالا. دەل شۇ چاغدا بوۋاي توختاپ قاپتۇ، ئۇ

دىن كۈندۈزى كۈن خىجىل بولۇپ ئۆزىنى بۇلۇتلارنىڭ كەيدىگە ئالسا، كېچىسى ئاي خىرەلىشىدىكەن. قىز يىگىتنىڭ ئىزىدىمەكچى بولغان نەرسىسىنى ئۇققاندىن كېيىن:

— سىلەرنىڭ يۇرتتا تېرىق، سۈپى تورغاي دېگەن نەرسىلەر بارمۇ؟ — دەپ سوراپتۇ.

— ئۇنداق نەرسىلەر يوق، — دەپتۇ يىگىت.

— ئۇنداق بولسا، سىز ئىزدىگەن ئۇستىنى مەن تېپىپ بېرىمەن، لېكىن ئىككىمىز توي قىلىشىمىز كېرەك، — دەپتۇ قىز. يىگىت:

— سىز بىلەن توي قىلىشقا ھازىرلا تەييارمەن، بىراق مەن توي قىلىشقا ئەمەس، پادىشاھنىڭ پەرمانىنى ئىجرا قىلىشقا چىققان. ئاۋۋال ئاشۇ بۇرچۇمنى ئادا قىلاي، ئاندىن توي قىلايلى، — دەپتۇ.

— ئاۋۋال توي قىلايلى، ئۇنداق قىلماساق سىز بۇ يەرگە قايتىپ كەلمەسلىكىڭىز مۇمكىن. ۋەزىپىنى بەجا كەلتۈرسىڭىز پادىشاھ بولسىزغۇ، قانداق قىلىپ دۆلەت ئىشلىرىنى تاشلاپ بۇ يەرگە كېلەلەيسىز؟ — دەپ چىڭ تۇرۇپتۇ قىز. يىگىت ئاخىرى توي قىلىشقا ماقۇل بوپتۇ. ئۇلار توي قىپتۇ. بىر يىلدىن كېيىن بوۋاينىڭ قىزى قوشكىزەك ئوغۇل تۇغۇپتۇ. يىگىت بالىلىرىنىڭ خۇشاللىقىدا يەنە ئىككى يىل تۇرۇپ قايتۇ. بىر كۈنى يىگىت ئانىسىنى چۈشەپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۆزىنىڭ بەجا كەلتۈرمەكچى بولغان ۋەزىپىسىنىمۇ يادىغا ئاپتۇ. خوتۇنى ئۇنىڭغا بىر خالتا تېرىق ھەم بىر دانە تورغايىنى قاپاققا سولاپ بېرىپتۇ ۋە بۇنى قانداق قىلىشنى ئېيتىپ بېرىپتۇ. يىگىت سەپەرگە ئاتلىنىپ، ئۇزۇن يوللارنى بېسىپ، ئۆز شەھەرگە يېتىپ كەپتۇ. ئۇ ئالدى بىلەن ئۆيىگە بېرىپ ئانىسى بىلەن كۆرۈشۈپتۇ. بالا ئەتىسى ئوردىغا بارماقچى بوپتۇ. شۇ چاغدا ئانىسى ئۆز بېشىدىن ئۆتكەن ۋەقەلەرنى سۆزلەپ

خۇش خۇي مۇئامىلە قىپتۇ. ئۇنى خۇدايىم يەتكۈزگەن خاسىيەتلىك يىگىت، خىسەلەتلىك ئوغلۇم دېگەندەك ناملار بىلەن ئۇلۇغلاپتۇ. بوۋاينىڭ بۇ كىسەر ئۆيى بىرنەچچە ئېغىزلىق بولۇپ بىرىدە ئۆزى، بىرىدە قىزى تۇرىدىكەن، يەنە بىرىنى كەمبەغەل بولسىمۇ مېھمانخانا ئورنىدا راسلاپ قويغانىكەن. يىگىتنى مېھمان خانىغا جايلاشتۇرۇپتۇ. يىگىتكە قاتتىق - قۇرۇق ئارپا نېنى بىلەن چاي بېرىپتۇ. ئاندىن، - دەم ئېلىڭ بالام، - دەپ ئۇنى يالغۇز دەم ئېلىشقا قويۇپ قايتىپ چىقىپتۇ. بىر پاقلىنى بار ئىكەن سويۇپتۇ. كەچتە قىزى قوشنىسىنىڭ بىر قىزى بىلەن بىللە چۆچۈرە ئېتىپتۇ، قۇيماق ساپتۇ. بۇ ئارىلىقتا يىگىت زاھەتلىنىپ بىر ئاز كۆز يۇمۇۋاپتۇ، تاماق تەييار بولغاندا بو- ۋاينىڭ قىزى ھېلىقى دوستىدىن (قوشنىسىنىڭ قىزىدىن) بىر ھېجر چۆچۈرە بىلەن بىر تال قۇيماقنى تۇتقۇزۇپ، بۇنى مېھماننىڭ ئالدىغا ئەكىرىپ بەر، - دەپتۇ، يىگىت ئالدىغا قويۇلغان تاماققا قاراپ: «ئايىنىڭ يېرىمى يوق، يۇلتۇز شالاڭ» دەپتۇ. قىز قايتىپ چىقىپتۇ. بوۋاينىڭ قىزى:

- ئۇ يىگىت نېمە دېدى، - دەپ سوراپتۇ دوستىدىن.
- ئايىنىڭ يېرىمى يوق، يۇلتۇز شالاڭ، - دېدى دەپتۇ دوستى.

- ھوي ساراڭ قىز، راستلا شۇنداق قىلدىڭمۇ؟ - دەپ سوراپتۇ بوۋاينىڭ قىزى دوستىدىن.
- نېمە قىپتىمەن؟ - دەپتۇ دوستى.
- تاماقنى ئېلىپ كىرگۈچە قۇيماقنىڭ يېرىمىنى يەپ، چۆچۈرىنىڭ يېرىمىنى ئىچىپ قويۇپسەنغۇ؟ - دەپتۇ بوۋاينىڭ قىزى. ئۇ قىز شۇنداق قىلغىنىنى ئىقرار قىپتۇ.
بوۋاي بالدۇرلا ئۇخلاپ قاپتۇ. بوۋاينىڭ قىزى يىگىتكە ئورۇن راسلاپ بېرىش ئۈچۈن كىرىپ بىردەم پاراخلىشىپ قاپتۇ. بۇ قىز شۇنداق چىرايلىق ئىكەنكى، ئۇنىڭ ھۆسن - جامالى

مامۇ ھازىر بوپ تۇ. ئوردىنىڭ بارلىق ئاكا بىر ئەش
رەبلىرى ئالدىدا:

— ئۇلۇغ شاھىم، ئالتۇننىڭ ئۇرۇقىدا ھاۋاغا ئوردا سال-
دىغان ئۇستىنى تېپىپ كەلدىم، — دەپتۇ يىگىت.

— قېنى؟ — دەپتۇ پادىشاھ.
— مانا، — دەپ قاپاقنىڭ ئاغزىنى ئېچىۋېتىپتۇ يىگىت.
نەچچە ۋاقىتتىن بۇيان قاراڭغۇ قاپاقنىڭ ئىچىدە زېرىكىپ
كەتكەن تورغاي چۇر — چۇر قىلىپ ھاۋاغا كۆتۈرۈلۈپتۇ. شۇنىڭ
بىلەن تەڭ يىگىت:

— ھە، تېز بولۇڭلار، نېمە قاراپ تۇرسىلەر، ھاۋاغا
ئوردا سېلىش باشلاندى، — دېگىلى تۇرۇپتۇ. تورغاي چۇر —
چۇر قىلىپ ئۇيان — بۇيانغا ئۇچۇپ يۈرۈپتۇ.

— ئۇ نېمە دەيدۇ — دەپ سوراپتۇ پادىشاھ يىگىتتىن.
— ھە، لاي، ھە، خىش، — دەيدۇ — دەپتۇ يىگىت. شۇ
ئارىدا تورغاي غايىب بوپتۇ، — شاھىم مەن توققۇز يىل
جاھان كېزىپ ئاران بۇ ئۇستىنى تېپىپ كەلسەم سىلەر ھېچ
قانداق تەييارلىق قىلماپسىلەر، مانا ئۇستام خاپا بولۇپ
كېتىپ قالدى. ئەمدى قانداق قىلغۇلۇق؟ — دەپتۇ يىگىت.
— بۇنىغۇ كۆردۈق، ئالتۇن ئۇرۇقى قېنى؟ — دەپ سوراپ
تۇ پادىشاھ يىگىتتىن.

— مانا، — دەپ خالتىنىڭ ئېغىزىنى ئېچىپ تېرىقنى
يەرگە تۆكۈپ كۆرسىتىپتۇ، — يىگىت ھەمدە، — بۇنى ئۆمرىدە
يەل قويمىغان ئادەم تېرىسا ئۈندىدەن، — دەپتۇ.
پادىشاھ «ئۆمرىدە يەل قويمىغان» ئادەم تېپىشقا بۇيرۇق
قىپتۇ. پۈتۈن ئوردا ھەممە لەشكەر سەپەرۋەر قىلىنىپتۇ. لېكىن
بۇنداق ئادەم تېپىلماپتۇ. باش ۋەزىر ھېلىقى ئۆلىمادىن:
— جانابلىرى ئۆزلىرى بۇخىل ئەھۋالدىن خالىدۇرلەر؟ — دەپ

سورىغانىكەن. ئۆلىما:

كېلىپ، — ئوغلۇم، سەن مۇشۇ پادىشاھنىڭ بالىسىمەن، مەن خەلق ئارىسىدىن ئوردىغا كەلگەنلىكىم ئۈچۈن ئوردا ئەمەلدارلىرىنىڭ ياخشى — يامانلىقى توغرىسىدا پۇقرالارنىڭ رايىدىن خەۋەردار ئىدىم، شۇڭا داداڭ ھېلىقى مەسلىھەتچىسى بولغان ئۆلىما بىلەن بىرەر ئىشنى كېڭەش قىلغاندا مېنىمۇ قاتناشتۇراتتى. بىر كۈنى باش ۋەزىرنىڭ پەيمانى توشۇپ، رىزقى تۈگەپ ئاخىرەت ئېتىغا مىنىدى. داداڭ كىمنى باش ۋەزىر قىلىش توغرىسىدا ئۆلىما بىلەن مەسلىھەتلەشتى. شۇ كېڭەشتە مەنمۇ بار ئىدىم. ئۆلىما ھەققىدە پۇقرالارنىڭ نارازىلىقى كۆپ ئىدى. ئەمما ئۆلىما ناھايىتى مەككەر بولغاچقا ئۆردەككە سۇ يۇقىمىغاندەك ئۆزىگە ھېچ نەرسىنى يۇقتۇرمايتتى. ئۇنىڭ بىردىن بىر مەقسىتى ئاۋۋال باش ۋەزىرلىكنى قولىغا كەلتۈرۈش، ئاندىن داداڭدىن تەختنى تارتىۋېلىش ئىدى. مەن ئۇنىڭ قورسىقىدا مۇشۇنداق يامان غەرەز بارلىقىنى بىلسەممۇ ئاساس كۆرسىتىپ بېرەلمەيتتىم. شۇڭا گەپنى ئوچۇق قىلىپ سۆزلىدىم، ئۇنىڭ مۇشۇ پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ ۋەزىر ئەزەملىك ئورۇنىنى ئىگىلىۋالماسلىقى ئۈچۈن، دەرھال باش ۋەزىرلىككە ھازىرقى باش ۋەزىرنى كۆرسەتتىم. داداڭ دەرھال قوشۇلدى. بۇ باش ۋەزىرنى پۈتۈن پۇقرالار ھىمايە قىلاتتى. شۇنىڭ بىلەن ئۆلىمانىڭ تاۋۇزى قولتۇقىدىن چۈشتى. بىراق ئۇ ماڭا ئۆچمەنلىك ساقلاپ كەلمەگەنىدى. سەن قورسىقىمدا ئالتە ئايلىق بولغان چېغىڭدا، مەن بىر كۈنى شۇ ئۆلىما بىلەن داداڭ مەسلىھەت داستانىدا ئوك تۇرغاندا ئۇلارغا چاي قۇيماقچى بولۇپ ئېڭىشتىم، تويۇقسىز توخۇ بىنەھەل چىلاپ سالدى. بۇنى ئۆزۈممۇ بىلمەي قالدىم... كېيىن خۇددى ماڭا قىلغىنىدەك ساڭمۇ ئورۇنداش مۇمكىن بولمايدىغان ۋەزىپىنى تاپشۇرتقۇزدى. مانا ئامان — ئېسەن قايتىپ كەپسەن، ئەمدى ئوردىغا بارىۋەر، — دەپتۇ.

يېڭىت ئوردىغا بېرىپ پادىشاھقا كۆرۈنۈش قىلىپتۇ. ئۆلى-

بۇ يىلىنىڭ ئاخىرىدا، ئوسمان شاھ دېگەن بىر ئادىل پادىشاھ بار ئىكەن. ئۇ خەلقپەرۋەر بولۇپ، چوڭ ئىشلارنى خەلق بىلەن مەسلىھەت قىلىش ئۈچۈن ھەر بىر مەھەللىدە پۇقرالارنىڭ سايلىشى بىلەن بىردىن كېڭەشچى تۇرغۇزغانىكەن. پۇقرالار ئۇلارنى «ئوردا مەسلىھەتچىسى» دەپ ئاتىشىدىكەن. پادىشاھ بۇ «مەسلىھەتچى» لەر ئارقىلىق يۇرتنىڭ ئەھۋالىنى، پۇقرالارنىڭ پىكىر ۋە ئارزۇ - ئارمانلىرىنى بىلىپ تۇرىدىكەن. مۇۋاپىق تەلەپلىرىنى بېجىرىپ بېرىدىكەن. پادىشاھنىڭ ئۆزىمۇ پۇقراچە كىيىنىپ خەلق ئارىسىدا يۈرۈپتىكەن. دەردمەنلەرنىڭ مۇڭ - زارىغا، داد - پەريادىغا يېتىدىكەن. ئۆز كۆمىچىگە چوغ تارتىدىغان، خەلققە زۇلۇم - سەتەم سالىدىغان نەپسانىيەتچى، خىيانەتچى، پارىخور ئەمەلدارلار سېزىلسە قاتتىق جازالايدىكەن. شۇڭا بۇ مەملىكەتنىڭ ھەممە يېرى گۈللەپ - ياشنىغان، خەلقى شادىمان، تۇرمۇشى پاراۋان ئىكەن. شۇ تۈپەيلى ئاۋام خەلق بۇ پادىشاھنى ئىنتايىن قەدىرلەيدىكەن. پادىشاھ بىر نەچچە كۈن شىكارغا چىقىپ كەتسە ياكى باشقا بىرەر مەملىكەتكە زىيارەتكە چىقىپ كەتسە، خەلق پادىشاھنى سېغىنىپ يولىغا ئىنتىزار بولۇپ كۈتىدىكەن. بىر كۈنى پادىشاھ ئاغرىپ، ئورۇن تۇتۇپ يېتىپ قاپتۇ. خەلق غەم - قايغۇغا پېتىپ، چوڭ - كىچىك، قېرى - ياش، ئەز - ئايال كۆز ياشلىرىنى

ئېشەكباش پادىشاھ

بۇرۇننىڭ بۇرۇنىسىدا، ئوسمان شاھ دېگەن بىر ئادىل پادىشاھ بار ئىكەن. ئۇ خەلقپەرۋەر بولۇپ، چوڭ ئىشلارنى خەلق بىلەن مەسلىھەت قىلىش ئۈچۈن ھەر بىر مەھەللىدە پۇقرالارنىڭ سايلىشى بىلەن بىردىن كېڭەشچى تۇرغۇزغانىكەن. پۇقرالار ئۇلارنى «ئوردا مەسلىھەتچىسى» دەپ ئاتىشىدىكەن. پادىشاھ بۇ «مەسلىھەتچى» لەر ئارقىلىق يۇرتنىڭ ئەھۋالىنى، پۇقرالارنىڭ پىكىر ۋە ئارزۇ - ئارمانلىرىنى بىلىپ تۇرىدىكەن. مۇۋاپىق تەلەپلىرىنى بېجىرىپ بېرىدىكەن. پادىشاھنىڭ ئۆزىمۇ پۇقراچە كىيىنىپ خەلق ئارىسىدا يۈرۈپتىكەن. دەردمەنلەرنىڭ مۇڭ - زارىغا، داد - پەريادىغا يېتىدىكەن. ئۆز كۆمىچىگە چوغ تارتىدىغان، خەلققە زۇلۇم - سەتەم سالىدىغان نەپسانىيەتچى، خىيانەتچى، پارىخور ئەمەلدارلار سېزىلسە قاتتىق جازالايدىكەن. شۇڭا بۇ مەملىكەتنىڭ ھەممە يېرى گۈللەپ - ياشنىغان، خەلقى شادىمان، تۇرمۇشى پاراۋان ئىكەن. شۇ تۈپەيلى ئاۋام خەلق بۇ پادىشاھنى ئىنتايىن قەدىرلەيدىكەن. پادىشاھ بىر نەچچە كۈن شىكارغا چىقىپ كەتسە ياكى باشقا بىرەر مەملىكەتكە زىيارەتكە چىقىپ كەتسە، خەلق پادىشاھنى سېغىنىپ يولىغا ئىنتىزار بولۇپ كۈتىدىكەن. بىر كۈنى پادىشاھ ئاغرىپ، ئورۇن تۇتۇپ يېتىپ قاپتۇ. خەلق غەم - قايغۇغا پېتىپ، چوڭ - كىچىك، قېرى - ياش، ئەز - ئايال كۆز ياشلىرىنى

— ئۇنىڭدىن خالى بولۇش مۇمكىن ئەمەس، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ. ئاخىر ۋەزىرلەر مەسلىھەتلىشىپ، بەلكىم پادىشاھمىزنىڭ ئۆزى بىز ئىزدەۋاتقان ئادەم بولۇشى مۇمكىن، — دېيىشىپ پادىشاھتىن سورىسا، پادىشاھ:

— مەنمۇ كۈندە ئۈچ — تۆت قېتىم پۇچقاق ياقىلىتىپ يەل قوبۇپ بېرىمەن، — دەپتۇ. ئەمما شۇ گەپنى دېيىش بىلەن كۆڭلىگە ھېلىقى پالۋەتكەن چوڭ خۇتۇنى چۈشۈپتۇ — دە، دەرھال ئاتارمەن — چاپارمەنلىرىنى بۇيرۇپ، — ئەگەر شۇ خانىش ھايات بولسا تەختراۋانغا سېلىپ كۆتۈرۈپ كېلىڭلار، — دەپ پەرمان قىپتۇ. چاپارمەنلەر يول تەييارلىقىغا تۇتۇش قىپتۇ. شۇ چاغدا يىگىت:

— شاھىم، ئەمدى ماڭا رۇخسەت قىلغايلا، مېنىڭ جېن-ماچىن شەھىرىدە خوتۇن — بالىلىرىم بار، شۇ يەرگە كېتەي، — دەپتۇ.

— سەن ئەسلىدە بۇ يەردە كىمنىڭ بالىسى ئىدىڭ؟ — دەپ سوراپتۇ پادىشاھ. يىگىت ئانىسى ئېيتىپ بەرگەن ۋەقە-لەرنى بايان قىلىپ بېرىپتۇ. ئاخىرىدا ئۆز ئىسمىنىڭ ئادىل ئىكەنلىكىنى ئىزھار قىپتۇ. پادىشاھ تەختتىن ئۆزىنى ئېيتىپ، ئوغلۇم! دەپ بالىسىغا قۇچىقىنى ئېچىپ يۈگۈرۈپتۇ. ئادىل يەر ئۆپۈپ تەزىم قىلىپ، دادىسىغا ئۆزىنى ئېيتىپتۇ. ئاتا — بالا قۇچاقلىشىپ كۆرۈشۈپتۇ. پادىشاھ چوڭ خوتۇننى ئوردىغا ئالدۇرۇپتۇ. جېن ماچىن شەھىرىدىن قۇدىسىنى، كېلىنىنى، نەۋرىلىرىنى ئەكەلدۈرۈپتۇ. شاھانە توي ئۆتكۈزۈپ بېرىپتۇ. ئادىلغا شاھلىق تاجىنى كىيگۈزۈپ تەختكە چىقىرىپتۇ. ئادىل شاھ ئىسمىنى ئوڭ قول ۋەزىرنىڭ مۇئاۋىن باش ۋەزىرلىكىگە تەيىنلەپ، يۇرتنى ئادالەتلىك بىلەن سوراپ ئىسمى جىسمىغا لايىق ئادىل شاھ بولۇپ ئۆتۈپتۇ.

(«شىنجاڭ مەدەنىيىتى» ژۇرنىلىنىڭ 1990 - يىلى 5 - ساندىن ئېلىندى.)

دېگەن نام سىڭىپ كېتىپتۇ. بەخت قۇشى شۇنىڭ بېشىغا قو-
لۇپتۇ. بۇنى كۆرگەن خەلق غۇلغۇلا قىلىشىپ، چوقان - سۈرەن
سېلىپ قۇشنى ئۇنىڭ بېشىدىن ھەيدەپ ئۇچۇرۇۋېتىپتۇ. بىراق
قۇش پەرۋاز قىلىپ ئاسماندا بىر ئايلانغاندىن كېيىن، قايتىپ
كېلىپ، يەنە شۇنىڭ بېشىغا قونۇپتۇ. كۆپچىلىك ۋەزىر
ئەزەمنى تېپىپ:

— ئەي ۋەزىر ئەزەم، جانابلىرى ئۇزۇن يىللاردىن
بۇيان مەرھۇم پادىشاھىمىز بىلەن ھەمئەنەپەس بولۇپ،
بېشىمىزغا ئادالەت قۇياشىدىن نۇر ياغدۇرۇپ، بىز
پۇقرالارغا باشپاناھ ۋە شاپائەتچى بولۇپ كەلگەن ئىدىلە، بىز
ھەزرەتلىرىنىڭ پادىشاھ بولۇشلىرىنى تەلەپ قىلىمىز.... دېيىش
پتۇ ھەمدە بەخت قۇشنى يەنە ھېكىمنىڭ بېشىدىن ھەيدىۋې-
تىپتۇ.

— سىلەرگە مەلۇمكى، بەخت قۇشى كىمنىڭ بېشىغا قون-
سا شۇ شاھلىق تەختىگە چىقىش بىزنىڭ ئەزەلدىن داۋاملىشىپ
كېلىۋاتقان ئەنئەنىمىز. پادىشاھ ۋاپات بولغاندىن كېيىن ئەگەر
ئۇنىڭ تەخت ۋارىسى بولمىسا، ئوردا سەركەردىلىرى ئارىسىدا
ئۆزئارا تەخت تالىشىش، ئاخىر بېرىپ يېغىلىق يۈز بېرىشتىن
ساقلىنىش ئۈچۈن ئەجدادلىرىمىز مۇشۇنداق قىلىشنى بىر تۈزۈمگە
ئايلىنىدۇرۇپ قويغانىكەن. ھازىر بۇنى ئۆزگەرتىشكە ئامال يوق.
ئۇنىڭ ئۈستىگە مەنمۇ ياشىنىپ قالدىم. مەرھۇم پادىشاھىمىزدىن
يىگىرمە ياش چوڭمەن. ئەمما بەخت قۇشى مېنىڭ بېشىغا
قونسا پادىشاھ بولۇشتىن باش تارتمايمەن... دەپتۇ ۋەزىر ئەزەم.
خەلق: «بىزنىڭ كۆرىدىغىنىمىز بار ئوخشايدۇ»، دېيىشىپ،
نارازىلىقلىرىنى ئىچىگە يۇتۇپ، بەخت قۇشنىڭ ئەمدى كىمنىڭ
بېشىغا قوندىغانلىقىغا قارىشىپ تۇرسا، بەخت قۇشى ئۈچىنچى
قېتىمدىمۇ ھېكىمنىڭ بېشىغا قونۇپتۇ. پۇقرالار: «ئاللاننىڭ
ئىرادىسى شۇنداق ئىكەن، بىزدە نېمە ئامال، بەخت قۇشنىڭ

سەلدەك ئاققۇزۇپ، ئارقا - ئارقىدىن ئوردا ئالدىغا كېلىپ، پادىشاھنىڭ سەھەتلىك تېپىشىغا تىلەكداشلىق بىلدۈرۈشۈپتۇ. ۋەزىر ئەزەم خەلقنىڭ پىغانىنى پادىشاھقا يەتكۈزۈپتۇ. ۋەزىر - دىن بۇ گەپنى ئاڭلىغان پادىشاھ ھاسسىغا تايىنىپ خەلقنىڭ ئالدىغا چىقىپ، ئەھلى جامائەتتىن ھال سورايتۇ. ئۇلارنىڭ ئۆزىنى يوقلاپ كەلگەنلىكىگە مىننەتدارلىق ئىزھار قىپتۇ، ھەمدە:

— پۇقرالىرىم، مەن سىلەرگە كۈتكىنىڭلاردەك ياخشى ئىش قىلىپ بېرەلمىدىم، ئوبدان خەيرىغاھ بولالمىدىم. مەندىن سەۋەنلىكلەر ئۆتۈلگەن بولسا، رەنجىتىپ قويغان بولسام مائاپ قىلغايىسىزلىر. «جان تەندە ئامانەت» دېگەن گەپ بار. مۇبادا ياخشى كۈننىڭ يامىنى بولۇپ ئاخىرەت سەپىرىگە يول تۇتۇپ قالسام مەندىن رازى بولۇڭلار، — دەپ پۇقرالار بىلەن رازىلىق ئېلىشىپتۇ. بىر ئاي ئۆتكەندىن كېيىن پادىشاھنى ئەجەل زىيا. رەت قىلىپ باقى ئالەمگە ئېلىپ كېتىپتۇ ...

پادىشاھنىڭ ۋەلى ئەھدىسى بولمىغاچقا ۋەزىرلەر مەسلە ھەت تۈزۈپ، شۇ مەملىكەتنىڭ قەدىمىدىن داۋاملىشىپ كېلىۋاتقان رەسمى يوسۇنى بويىچە: «بەخت قۇشىنى ئۇچۇرايلى، ئۇ كىمىنىڭ بېشىغا قونسا شۇ پادىشاھ بولسۇن» دەپ قارار قىلىشىپتۇ ھەمدە بۇ قارارلىرىنى پۇقرالارغا ئېلان قىلىپ ئۇلارنىڭ ماقۇللۇقىنى ئاپتۇ.

پايتەختتە ھېكىم ئاتلىق بىر سودىگەر زادە بار ئىكەن. ئۇ ياش ھەم ئىنتايىن كۈچتۈڭگۈر بولۇپ، قورقماسلىقى، قاراملىقى بىلەن «ھېكىم نوچى» دەپ ئاتالغانىكەن. ئەمما ئۇ ئاچچىقى يامان، چېچىلاڭغۇ، تېرىككەك، جېدەلخور، كۆڭلىگە نېمە كەلسە شۇنى قىلىدىغان، ئۆز بېشىمچىلىق بىلەن «زاغۇن باش» دەپمۇ ئاتالغانىكەن. بارا - بارا بۇ لەقەم تارازىنىڭ «ھېكىم نوچى» پەللىسىنى بېسىپ چۈشۈپتۇ - دە، ئۇنىڭغا «ھېكىم زاغۇن»

كىمگە پادىشاھلىق قىلىدىلا، يەنە تېرىيدىغان دېھقان بولمىسا
پۇقرالارنىمە بىلەن ئوزۇقلىنىدۇ. بىز نېمە يەيمىز، لەشكەرلەرنى
نېمە بىلەن باقىمىز، دۆلەت خادىملىرىنى نېمە بىلەن تەمىنلەيمىز؟
ھۈنەرۋەنلەر، كاسىپلار، سودا-سېتىقچىلار بولمىسا تۇرمۇش
نى قانداق ئۆتكۈزۈمىز؟ پادىشاھ دېگەن ئۆزىدىن ئاۋۋالقى پادى-
شاھنىڭ ئېسىل ئەنئەنىلىرىنى نەمۇنە قىلىپ، ناچار تەرىپى بولسا
ئىبرەت ئېلىپ، ئادالەت تارازىسىنى چىڭ تۇتۇپ ھۆكۈمرانلىق
قىلىشى لازىمكى، ھەرگىزمۇ زالىملىقنى، بەتقىلىقلىقنى دوست
تۇتماسلىقى كېرەك. پادىشاھنىڭ بۇرچى خەلقنى بەختىيار،
يۇرتنى ئاۋات، دۆلەتنى قۇدرەتلىك قىلىش، ۋەزىرىنىڭ سۆزى
مۇشۇ يەرگە كەلگەندە، ھېكىم شاھنىڭ كۆزىدىن غەزەپ ئوتلى-
رى ئۇچقۇنلاپ، «بەس!» دەپ ۋەزىر ئەزەمگە خىتاب قىپتۇ-
دە، «جاللات!» دەپ توۋلاپتۇ. پادىشاھ ئالدىدا دەرھال كۆزىدىن
قىپقىزىل قان قۇيۇلۇپ تۇرغان يەتتە جاللات ھازىر بوپتۇ.
— بۇ «پىچاقتىن قورقمايدىغان قېرى ئۆكۈز» نى ئاچقىپ
كالىسىنى كېسىپ ئالدىدا قويۇڭلار!— دەپ بۇيرۇق بېرىپتۇ
ھېكىم شاھ. جاللاتلار «خوپ» دەپ ۋەزىر ئەزەمنى ئېلىپ مېڭى-
پتۇ. باشقا ۋەزىرلەر قورققىنىدىن ئۇنى ئىچىگە چۈشۈپ كېتىپتۇ.
دەل شۇ چاغدا غايىبىتىن: «توختا!» دېگەن دەھشەتلىك بىر
ئاۋاز ئاڭلىنىپتۇ. بۇ ئاۋازدىن يەنە تەۋۋىگەندەك پۈتۈن ئوردا
لەرزىگە كەپتۇ. جاللاتلار تۇرغان جايىدا بۇتتەك قېتىپ تۇرۇپ
قاپتۇ. پادىشاھمۇ ئالاقزادە بولۇپ كېتىپتۇ.
— ئەي پادىشاھ، ۋەزىر ئەزەم سانغا ياخشىلىق قىلىۋاتىدۇ.
ياخشىلىققا يامانلىق قىلما!— دېگەن سادا كەپتۇ يەنە غايىبىتىن.
— ئەي غايىب كالام، ئۆزۈڭ كىمسەن، ئادەممۇ، ھۈر-
پەرمىمۇ، جن-شاياتۇنمۇ؟ ئۆزۈڭنى ئاشكارا قىل، دەرەقم سۆز-
لەشەيلى،— دەپتۇ ھېكىم شاھ ئۆزىنى سەل تۇتۇۋېلىپ، لېكىن
«نوپى» لىق غۇرۇرى بىلەن.

ئۇچۇرۇلۇشىغا ئۆزىمىز قوشۇلدۇققۇ...» دېيىشىپ، «ھېكىم زاغۇن باش» نى شاھىمىز دەپ ئېتىراپ قىلىشىپتۇ.

«ھېكىم زاغۇن» «ھېكىم شاھ» بولغاندىن كېيىن، ئۆز-ئۆزىگە: «ھەي ھېكىم، سەن شاھ بولدۇڭ، ئادەمگە ئۆمۈر بىر قېتىم بېرىلگىنىدەك ئادەتمۇ قوشلاپ كېلىۋەرمەيدۇ. ئادەت كەلسە قوشلاپ كەپتۇ، دېگەن بۇ سۆز نىسپىي. سەن پادىشاھلىقتىن ئىبارەت بۇ ئادەت تاجىسى ئىلكىدە تۇرغان چېغىدىكى پۇرسەتنى غەنىيمەت بىلىپ، دۇنيانىڭ راھەت-ھالاۋىتىنى كۆرۈۋال. قانغۇچە ئوينىۋال» دەپ ئىشنى ئەيش-ئىشرەت، كەيپ-ساپا قىلىشتىن باشلاپتۇ. سېلىقنى كۆپەيتىپتۇ. باج خىراجىتىنى ئېغىرلىتىپتۇ. قامچىسىدىن قان تېمىپ تۇرىدىغان باغرى تاش خۇنخورلارنى تۈرلۈك ئەمەلەرگە تەيىنلەپتۇ. ئۇلار پۇقرالارنىڭ يىلىكىنى شۇنداق شوراپتۇكى، دېھقانلار، چارۋىچىلار، شەھەر ئاھالىلىرى ئونلاپ يۈزلەپ باشقا يەرلەرگە سەرگەردان بولۇپ چىقىپ كېتىشكە باشلاپتۇ. تېرىلغۇ يەرلەر ئاق قىلىپ، دۇكانلار تاقىلىپ، يېزىلار، رەستە-بازالار چۆلىشىپ پۈتۈن مەملىكەت خارابىلىك تۈسنى ئاپتۇ. قىممەتچىلىك، قەھەتچىلىك ئىلگىرىكى مەمۇرىيلىقنىڭ ئورنىغا دەسسەپتۇ. ئوغرى-يالغان، بۇزۇقچىلىق ئەۋج ئاپتۇ. بۇنىڭغا قارشى چىققانلارنى ھېكىم شاھ رەھىمسىزلىك بىلەن باستۇرۇپ، قانلىق قىلچى ئاستىدىن ئۆتكۈزۈپتۇ. بەزىلىرىنى دارغا ئېسىپتۇ، بەزىلىرىنى زىندانغا تاشلاپتۇ...

بىر كۈنى ۋەزىر ئەزەم بارلىق ئوردا ئاكا بىرلىرى بىلەن بىرلىكتە ھېكىم شاھقا سالام بەرگىلى كىرگەن چاغدىن پايدىلىنىپ، ئۇنىڭغا نەسىھەت قىلماقچى بولۇپ، سۆز باشلاپتۇ.

— شاھىم، پۇقرالار كۈن كەچۈرۈشكە ئامالسىز قېلىپ، ھەر تەرەپلەرگە چېچىلىپ كەتتى. شەھەر خەلقى ئازلا قالدى. يېزا-سەھرالارمۇ ھۇقۇشلارنىڭ ھاكالىغىغا ئايلاندى. ئەگەر پۈتۈن خەلق باشقا جايلارغا چىقىپ كېتىۋەرسە ئۆزلىرى

تەقۋادار ئايال بولۇپ، كىشىلەرگە ھېچقانداق زىيىنىنى تەگمەيدەكەن. ئۇ ئوغلنىڭ قىلمىش- ئەتمىشلىرىنى خۇپىيانە كۆزىتىپ يۈرگەن ئىكەن. ئۇ، ھېكىمنىڭ خەلققە سېلىۋاتقان زۇلمى، زورلۇق- زومبۇلۇقىغا سەۋر - تاقەت قىلالماي تۇرغان پەيتتە، ھېكىمنىڭ ۋەزىر ئەزەمگە قىلغان ھېلىقى چېكىدىن ئېشىپ كەتكەن قانخورلۇق مۇئامىلىسى ئۇنى سۈكۈتنى قايرىپ قويۇشقا مەجبۇرلاپتۇ - دە، بايىقى غايىب سادالارنى ياڭراتقاندىن كېيىن ئوغلنىڭ دەماللىققا ئەيۋەشكە كەلمەيدىغانلىقىنى بىلىپ، ئۇنى ئاشۇ تەقلىدكە كەلتۈرۈپ قويۇپتۇ.

— ئەي دۆلەت ئەركانىلىرى، يۇرت مۆتىۋەرلىرى كۆردۈڭلارمۇ؟ ئىنسانىيەتچىلىكتىن چىققان كىشى ھايۋان بىلەن باراۋەر. پادىشاھنى خەلقنىڭ قانلىق كۆز يېشى، ئاھۇزارى تۇتتى. خۇدا- نىڭ غەزىپىگە ئۇچرىدى، بۇنىڭدىن ساۋاق ئېلىڭلار، - دەپتۇ غايىب ئاۋاز. ھەممە ئاكا بىر - ئەشرەپلەر ياقىلىرىنى تۇتۇشۇپ، ئىستىغپار ئېيتىپ توۋا قىلىشىپتۇ.

— ئەي جاللاتلار، ۋەزىر ئەزەمنى قويۇپ بېرىڭلار، ئۆزۈڭلار بۇ يەردىن يوقىلىڭلار! دەپتۇ غايىب ئاۋاز. جاللاتلار ۋەزىر ئەزەمنى قويۇپ بېرىپ چىقىپ كېتىپتۇ.

— ئەي ۋەزىر ئەزەم، جانابلىرى ھازىردىن باشلاپ ھاكىمىيەت يۈرگۈزگەيلا. - دەپتۇ يەنە غايىب ئاۋاز. ۋەزىر ئەزەم «خوپ» دەپ جاۋاب بېرىپتۇ. غايىب ئاۋاز تىنىپتۇ. لېكىن ۋەزىر ئەزەم ھېچ ئىش بولمىغاندەك ئېشەكباش ھېكىم شاھنى ھوشغا كەلتۈرۈپ، يۆلەپ ئورنىدىن تۇرغۇزۇپ، يەنە تەختكە ئولتۇرغۇزۇپتۇ. ئاندىن ۋەزىرلەرگە قاراپ:

— ئەي ۋەزىر- ۋۇزراالىرىم، سەركەردىلىرىم، ھېكىم شاھ ھەزرەتلىرى گەرچە بۇنداق ھالەتكە دۇچار بولغان بولسىمۇ، يەنىلا بىزنىڭ پادىشاھىمىز. چۈنكى جانابى ئالىيلىرى بەخت قۇش- نىڭ قونۇشى بىلەن پادىشاھ بولغان. مەن ۋە كالىتەن ھاكىمىيەت يۈرگۈزۈپ

— مېنىڭ كىملىكىمنى ھامان بىلىپ قالسىن، ئاۋۋال ۋە.
زىر ئەزەمگە قىلغان ناھەق ھۆكۈمىڭدىن قايت، نەسەتتىمىنى
ئاڭلىماي، پۇشايماننى ئالارغا قاچا تاپالماي قالمىغىن! — دەپتۇ
غايىب ئاۋاز. ھېكم شاھ ھېچنېمىنى پىسەنت قىلماي قاقاقلاپ
كۈلۈپ كېتىپتۇ. ئارقىدىنلا:

— «يىگىت سۆزىدىن يانماپتۇ، يواۋاس ئىزدىن» دېگەن
دەك، پادىشاھمۇ ھۆكۈمىدىن قايتمايدۇ. ئەگەر ھۆكۈمىدىن
قايتسا، ئۇنىڭ سۆزى گال پىچاقتەك ئۆتمەس بولۇپ قالىدۇ.
شاھلار ئەمرىنىڭ يۈرۈشلۈكى ئۇنىڭ ئۆتكۈرلۈكىدە. بۇ ئۆتكۈر-
لۈك بولسا شاھلارنىڭ بىر سۆزلۈكى دەپتۇ ھېكم شاھ.
— خاتا ھۆكۈمىدىن ۋاز كەچكەن شاھ ئادالەت ئەرشىدىن
ئورۇن ئالغاندەك بولىدۇ. ئىناۋىتى ئۆسىدۇ، تىلى ئۇزۇن بولىدۇ،
— دەپتۇ غايىب ئاۋاز.

— سەن بۇنداق بىمەنە سۆزلىرىڭنى دەرياغا بېرىپ، ئېقىن
سۇغا ئېيت، ئېقىتىپ كەتسۇن! — دەپتۇ ھېكم شاھ. لېكىن
شۇ سۆزنى دېيىش بىلەنلا بېشى ئېغىرلىشىپ، تەڭپۇڭلۇقىنى
يوقىتىپ قويۇپتۇ. پادىشاھ بېشىنى ئىككى قولى بىلەن چىڭ
قاماللاپ تۇتقنىچە تەختكە يۆلىنىپ قاپتۇ. ئۇنىڭ بېشى ئاس-
تا-ئاستا ئېشەكنىڭ بېشىغا ئۆزگىرىپ، زۇۋانىمۇ تىرىتۈلۈپ،
تېلىسىز ھايۋانغا ئايلىنىپتۇ.

— ئەي ۋەزىرلەر، ئۇنى ئاۋۋ تام ئەينەكنىڭ ئالدىغا
ئېلىپ بېرىڭلار، تۇرقىنى قېنى كۆرۈپ باقسۇن!
دەپ نىدا كەپتۇ يەنە غايىبتىن، ۋەزىرلەر ھېكم شاھنى چوڭ
تام ئەينەكنىڭ ئالدىغا ئېلىپ بېرىپتۇ. ھېكم شاھ ئەينەكتىن
ئۆزىنىڭ ئېشەكباش بىر مەخلۇققا ئايلىنىپ قالغانلىقىنى كۆرۈپ،
ئەينەك ئالدىدا ھوشىدىن كېتىپتۇ.

ئەسلىدە پادىشاھنىڭ ئانىسىنىڭ ئىلمى سېھرى- ئىلمى
جادۇدىن خەۋىرى بار ئىكەن. ئەمما ئۇ توغرا نىيەتلىك، ئاق كۆڭۈل،

ئادەتتىكىدەك تەختكە ئولتۇرغۇزۇپ، ئۆزلىرى ئاۋۋالقىدە كلا ئىستا-
ئەتمەنلىك بىلەن ئۇنىڭغا سالام بېرىشىنى تەرك قىلماپتۇ. ۋەزىر
ئەزەم ئۇنىڭ يېنىدا تۇرۇپ دۆلەت ئىشلىرىغا رىياسەتچىلىك
قىلىشنى داۋاملاشتۇرۇپتۇ. بۇنى كۆرگەن پادىشاھنىڭ ئانىسى
«بۇلار نېمىدېگەن بىچارە، نېمىدېگەن ساددا - ھە؟ بۇلار
قورقۇپ كەتكەنلىكىدىن شۇنداق قىلامدىغاندۇ ياكى قۇللۇق
مەۋقەسى كۈچلۈكمىدۇ؟» دېگەنلەرنى ئويلاپ، ۋەزىر ئەزەمنى
چاقىرىپ ئۇنىڭ بىلەن سۆھبەتلىشىپتۇ.
— بۇ ئېشەكباش پادىشاھنى يەنە نېمە ئۈچۈن تەختكە
ئولتۇرغۇزۇۋالسىلەر؟ — دەپ سىراپتۇ پادىشاھنىڭ ئانىسى
ۋەزىر ئەزەمدىن.

— بۇ بىزنىڭ ئۇنىڭدىن قورققانلىقىمىزدىن ئەمەس،
بەخت قۇشى ئەنئەنىسىنى ئۆزگەرتىمگەنلىكىمىزدىن بولۇۋاتىدۇ.
ئۇ ھاياتلا بولىدىكەن مۇشۇ ئەنئەنە بويىچە ئۇنىڭ پادىشاھلىق
ئورنى ئۆزگەرمەيدۇ، يەنە بىر تەرەپتىن، بىز پادىشاھىمىزنىڭ
ياش، جىگەرلىكلىكىنى كۆزدە تۇتۇۋاتىمىز. شاھىمىز ئەسلىگە
كېلىپ قالغۇدەك بولسا، ھەقىقەتەن ياخشىلىققا قەدەم قويدى-
غانلىقىغا ئىشەنچىمىز كامىل.... — دەپتۇ ۋەزىر ئەزەم. پادىشاھنىڭ
ئانىسى ۋەزىر ئەزەمنىڭ ئىشىنى ئەتراپلىق ئويلايدىغان دانىش
مەنلىكىگە قايىل بولۇپ، كۆڭلىدە ئۇنىڭغا تەھسىن - ئاپىرىن
ئوقۇپتۇ ھەمدە ئۆز كۆڭلىگە بىر ئىشنى پۈكۈپ قويۇپتۇ. ئۇ
ۋەزىر ئەزەمگە:

— ھۈرمەتلىك ۋەزىر ئەزەم، جانابلىرى باشلىق دۆلى-
ئەركانلىرىنىڭ «پادىشاھ سەھەتلىك تاپسا چوقۇم ياخشىلىققا
قەدەم قويدۇ» دېگەن ئۈمىدىڭلارنىڭ بىر خىيال بولۇپ
قالماسلىقىغا تىلەكداشمەن. ئەمما دۆلەتنىڭ ئىناۋىتىنى ساقلاش
يۈزىسىدىن ئۇ ھاياۋاننى تەختتىن قوغلاشنى تەكلىپ
قىلىمەن، — دەپتۇ.

ئارىمەن، — دەپتۇ. دەل شۇ چاغدا پادىشاھنىڭ ئانىسى كىرىپ كەپتۇ. ئۇ ئوغلىنى ئېشەكباش سۈرەتتە كۆرۈپ، تەئەببۇپلىنىپ ساراسمىگە چۈشۈپ قالغاندەك قىياپەتتە تېكىرقاپ تۇرۇپ قاپتۇ. ئاخىر تىلى گەپكە كەلمەيۋاتقاندا دۇدۇقلىغان ھالدا: — مەن بىر دەھشەتلىك ئاۋازنى ئاڭلاپ، نېمە ۋەقە يۈز بەرگەندۇ، دەپ كەلگەندىم. بۇ نېمە ئالامەت؟ — دەپتۇ. ۋەزىر ئەزەم ئەھۋالنى پادىشاھنىڭ ئانىسىغا سۆزلەپ بېرىپتۇ، شاھنىڭ ئانىسى ۋەزىر ئەزەمنىڭ بايانىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن: — ھەركىم ئۆز تەزكىرىسىنى ئۆز قولى بىلەن يازىدۇ. «نېمە تېرىساڭ شۇنى ئالسەن» دېگەن ماناشۇ. مەن پۇقرالار-دىن نۇرغۇن ئەرز-شىكايەت خەتلەرنى تاپشۇرۇۋالدىم. بۇ خەت-لەردىن ئوغلۇمنىڭ سەتەمكار بولۇپ قالغانلىقىنى، دۆلەت خەزىنىسىنى ئېشىش - ئىشرەت خىراجىتى قىلىۋالغانلىقىنى، شاھلىقنى شەخسى ھالاۋەتنىڭ پۇرسىتى دەپ بىلىپ، قىلمىغان ئەسكىلىكى قالمىغانلىقىنى، پۇقرالارنىڭ ئۇنىڭغا چىش-تىرىغىچە ئۆچ بولۇپ كەتكەنلىكىنى بىلگەندىم. ئۇ قىلمىشلىرى يەتمىگەندەك بۈگۈن ھۆرمەتلىك دۆلەت ئاتىسى، بىگۇناھ ۋەزىر ئەزەمگە ھاقارەت قىپتۇ ۋە ئۇنى ناھەق ئۆلۈمگە بۇيرۇپتۇ. شۇڭا ئاللا ئۆز كارامىتى بىلەن ئۇنى ئۆز قىلمىشىغا مۇۋاپىق زۇۋانسىز ھايۋان سۈرىتىگە كىرگۈزۈپ، ئۇنىڭ تەزكىرىسىگە «ھېكىم شاھ ئېشەكباش مەخلۇققا ئايلانغان» دېگەن بىر جۈملىنى يېزىپ قويۇپتۇ. بۇ بىر بېشارەت. ئەگەر ئوغلۇم توۋا قىلمىسا تېخىمۇ قاتتىق جازاغا ئۇچرايدىغانلىقىغا ئىشارەت. ئادەمنىڭ پۈتۈن ھاياتى سىناق ئۆتكىلى، — دەپتۇ — دە، ھېكىم شاھقا قاراپ، — ئوغلۇم، بۇ سىناقتىن ئوبىدان ئۆت. ئۆتكۈزگەن گۇناھلىرىڭغا توۋا قىل، ئاللا مەغپىرەت قىلغاي، خەلق كەچۈرگەي، — دەپ كۆزىدىن ئېچىنىشلىق ياشلىرىنى ئاققۇزۇپ چىقىپ كېتىپتۇ. ئېشەكباش ھېكىم شاھنى ۋەزىر - ۋۇزىرلار ھەر كۈنى

ئاپانكى، مەن پۇقرالارغا زالىملىق قىلغىنىم، تاپتىن چىققىم
تۈپەيلى ئاللا مېنى جازالىدى، مەن ئۆتكۈزگەن جىنايەتچىلىرىمنى
ۋە ئۇنىڭ قەبىھ ھەم ئېغىرلىقىنى تونۇپ يەتتىم. مەن گۇناھىمنى
يۇيۇش ئۈچۈن ئۆزۈمگە تەئەللۇق بولغان بارلىق پۇل، مال -
مۈلۈك، يەر - زېمىنلىرىمنى يوقسۇللارغا تەقسىم قىلىپ بېرىشنى،
يايلاقنىكى قوي - كالىلارنى قان قىلىپ بىگۇناھ ئۆلتۈرۈل
گەنلەرنىڭ ئەرۋاھىغا نەزىر - چىراغ قىلىشنى، يەنە زىنداندىكى
ناھەق قامىلىپ ياتقان مەھبۇسلارنى ئازاد قىلىشنى ھەم ئۇلارنى
رازى قىلىشنى، شۇنىڭدەك خەزىنىدىن مەلۇم مىقداردا ئالتۇن -
كۈمۈش ئاجرىتىپ بۇزۇلغان كۆۋرۈك - يوللارنى ياساشنى،
ئالۋان - ياساق، باج - خىراج ئومۇمەن ھەر خىل سېلىقلارنى
مۇۋاپىق ئىشلىتىشنى قارار قىلدىم. كىمكى بۇ پەرمانغا
خىلاپلىق قىلسا ياكى ئۆز نەپسىنى كۆزاسە مەندىنمۇ بەتتەررەك
ئاقىۋەتكە قالغۇسى. مەنمۇ ئەسلىمگە كەلگەندە، ئۇنداق ئاچكۆز -
لەرنىڭ ئەدىپىنى بېرىمەن. بۇ ئىشلار ئادىللىق بىلەن بەجا
كەلتۈرۈلسۇن! - دەپتۇ.

— مەرھەمەتلىك شاھىمىز، ئۆزلىرىگە بارىكالا، بارىكالا،
پەرمانىبەرداردۇرمىز، - دېيىشىپتۇ ۋەزىرلەر تەڭلا
سۆيۈنۈشۈپ، پادىشاھنىڭ ئېيتقانلىرى ئەزىزلىپتۇ. بىراق
پادىشاھ ئېشەكباش پېتى تۇرۇۋىرىپتۇ. بىر كۈنى ۋەزىرلەر
سالام - سائەت ئادا قىلغاندىن كېيىن:

— شاھ ئالىيلىرى، پەرمانلىرىنى ئىجرا قىلدۇق -
دەپ قىلغان ئىشلىرىدىن مەلۇمات بېرىشىپتۇ. بۇ كۈنلەردە
شاھنىڭ ئانىسى ھەر كۈنى تەختنىڭ كەينىدە ھازىر بولۇپ
تۇرىدىكەن. ۋەزىر سۆزلىرىنى تۈگىتىشى بىلەن ئېشەكباش
ھېكم ئاغزىنى ئېچىپتۇ:

— ۋەزىرلىرىم ياخشى ئىشلارنى قىلىدىڭلار، لېكىن ئادىل
بولمىغان تەرەپلەر تېخى ئاز ئەمەستەك، قۇتقۇزۇشقا تېگىشلىك

— بىزمۇ دۆلىتىمىزنىڭ ئىززەت - ھۆرمىتى ۋە ئابرويىنى
ھەممىدىن ئەلا بىلىمىز. مەن ۋە كالتەن ھاكىمىيەت يۈرگۈزۈشكە
تۇتۇنغىنىمىزدىن بۇيان ئىشنى ئىلگىرىكى شاھىمىزنىڭ مەھەللە
مەسلىھەتچىلىرىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈشتىن، ھازىرقى شاھىمىز
تەيىنلىگەن يارىماس، بەتئىيەت زالىم ئەمەلدارلارنى مەنەسەپتىن
قالدۇرۇشتىن باشلىدىم. پۇقرالار قانداقتۇر بىر ئىللىقلىقىنى
سېزىۋاتىدۇ. ھازىر ھەممە جايدا «پادىشاھىمىز ئىنساپقا كەپتۇ»
دېگەندىن ئۆزگە نارازىلىق سادا يوق. ئۆزلىرى خاتىرجەم
بولسىلا، شاھىمىز دۇچ كەلگەن بۇ ئىش قۇدۇققا چۆككەن
تاشتەك جىمىدە ئۆتۈپ كېتىدۇ، — دەپتۇ ۋەزىر ئەزەم. ئۇ
پادىشاھنىڭ ئانىسىنىڭ گەپ - سۆزلىرى پادىشاھ ھايۋان
سۈرىتىگە كىرىپ قالغان كۈنى غايىبىتىن كەلگەن نىدا بىلەن
ئوخشاش مۇقامدا ئىكەنلىكىنى پەمەلەپ، كۆڭلىدە جازالىغان
«خۇدا» دەل مۇشۇ ئايال دەپ جەزىمەلەشتۈرگەن ئىكەن. شۇڭا
پادىشاھنىڭ ئەسلىگە كېلىدىغانلىقىغىمۇ شەك كەلتۈرمىگە
ئىكەن.

بىر كۈنى پادىشاھنىڭ ئانىسى ئۆز كۆڭلىگە پۈككەن
پىلانى بويىچە ئەتىگەندە تەختنىڭ كەينىگە يوشۇرۇنۇۋاپتۇ.
ئۇ ئۆزىنىڭ «ئىلمىي سېھرى» سىنىڭ كۈچى بىلەن كۆزگە كۆرۈن
مەيدىكەن. ۋەزىرلەر ئېشەكباش ھېكەم شاھقا سالام بەرگىلى كىرىپ
«ئەسسالامۇ ئەلەيكمۇ» دېگەندە ھېكەم شاھ ئادىتى بويىچە جاۋاب
سالام بەرگەندە ئاغزىنى ئېچىپ ماكىلدەتتەپتۇ. ئەمما بۇ قېتىم شاھنىڭ
ئانىسى ئاۋازىنى خۇددى ھېكەم شاھنىڭ ئاۋازىدەك چىقىرىپ
«ۋە ئەلەيكمۇ ئەسسالام» دەپتۇ. ۋەزىرلەر بىر - بىرىگە قارىشىپ
ھەيرانۇ - ھەس بولۇشۇپ قاپتۇ. ھېكەم شاھ توختىماي گەپ
قىلغاندەك ئاغزىنى ماكىلدەتتىشقا باشلاپتۇ. پادىشاھنىڭ ئانىسى
ئۇنىڭ شۇ ئېغىز ھەرىكىتىگە ماسلاشتۇرۇپ.
— ھۈرمەتلىك ۋەزىرلىرىم، سەركەردىلىرىم، ھەممىلىرىگە

مەملىكەتنىڭ گۈللىنىشى، قۇدرەت ئېپىشى ئۈچۈن تەسەررۇپ قىلىنىشى لازىم. بۇنىڭ ئۈچۈن بىز ئالدى بىلەن شەھەر - يېزىلاردا تۈرلۈك مەكتەپ، مەدرىس - دارىلمۇلۇملارنى تەسىس قىلىشىمىز، ئىلىم - بىلىم ئەھلىلىرىنى، ئۆلىما - ئالىملارنى يېتىلدۈرۈشىمىز لازىم. مەرىپەت - گۈللىنىش، قۇدرەت تېپىشنىڭ ئانىسى. يەنە شۇنىمۇ قەيت قىلىپ ئۆتەيكى، ئىگە - چاقسىز قېرى - چۆرىلەرنى، يېتىم - يېسىرلارنى، نامراتلارنى بىر قېتىمدىلا توپغۇزۇش، كېيىندۈرۈش بىلەن ئىش پۈتمەيدۇ، خەرىيەت ئىشلىرىنى ئوبدان يولغا قويۇپ، ئۇلارنى تۇرمۇش تەھلىكىسىدىن ئۆمۈر بويى نىجات تاپتۇرىدىغان دارىلمۇلۇمىمىزنى لارنى، ئۇلارنىڭ بالىلىرىنى ۋە يېتىم يېتىمەلەرنى تاماق، ياتاق، كىيىم - كېچەك، دەپتەر - قەلەم بىلەن تەمىنلەپ ئوقۇتىدىغان دارىلمۇلۇمىمىز، ئىشلىرىمىز، ئىشلىرىمىزنى ھۈنەر - كەسپ ئورۇنلىرىغا جايلاشتۇرۇپ، ئۇلارغا تىرىكچىلىك قىلىش يولىنى ئېچىپ بېرىشىمىز، ئاجىز، مېيىپلارنى ھەقسىز داۋالايدىغان شىپاخا- نىلارنى بەرپا قىلىپ، ئەزىزلىنى ئۇلارنىڭ جېنىغا خالىغانچە چاڭگال سالالمايدىغان قىلىپ قويۇشىمىز، ئۆي - ماكانى يوقلارغا ئولتۇراق جايلارنى بىنا قىلىپ بېرىشىمىز، مانا شۇنداق قىلىپ ئېلىمىزنى بىر مۇ ساۋاتسىزى يوق، تەييار تاپ، ئىشىزى يوق، سائىل، ئوغرى - يالغاندىن خالى، خەلقىنىڭ ھاياتى، مال - مۈلكى كاپالەتكە، جەمئىيىتى خاتىرجەملىككە ئىگە، تۇرمۇشى پاراۋان، ھەممە ئىشى روناق تاپقان پاك - ساپ مەملىكەتكە ئايلاندۇرۇشىمىز لازىم، - دەپتۇ.

ۋەزىرلەر بىردەك:

— شاھىمىز، جانابى ئالىيلىرىمىزغا رەھمەت، تۈمەنىمىڭ رەھمەت، - دېيىشىپتۇ. ئۇلار يەنە بىر يېڭى جەڭگە ئاتلىنىپتۇ. پادىشاھنىڭ ئانىسى ۋەزىر ئەزەمدىن شاھنىڭ بۇ يېڭى پەرمانىنى ئاڭلاپ تولمۇ شاتلانغانلىقىنى بىلدۈرۈپتۇ. — مەن شۇنىڭغا ھەيرانەنكى، - دەپتۇ ۋەزىر ئەزەم سۆز ۋەتتىپ، - شاھىمىز پەقەت مۇشۇنداق سۆزلەرنى قىلغاندا

كىشىلەر تولۇق قۇتقۇزۇلمىغاندەك قىلىدۇ. مەسىلەن: ئالايۇق،
سىلەر نۇرغۇن قوي، كالا، تۆگىلەرنى سويىۋېتىپ، تاغار - تاغار
گۈرۈچلەرنى دەمەسەپ نەزىر - نەزىر - چىراغ قىلىدۇق دىۋاتسىيەلەر،
لېكىن نەزىر ئېشىنى كىمگە بەردىسكۇلار؟ مېنىڭچە ئۇنى يەنىلا
خەجلىگىلى پۇلى بار، كىيىملى كىيىمى بار، يېگىلى ئاشلىقى
بار، تۇتقۇزى تەللەر تويماس قارىغا دەم تارتىپ كەتتى. پۇلى
يوق، يەيدىغىنى يوق، كىيىم - كېچىكى يوق نامراتلار نەزىر
ئېشىدىنمۇ، قۇتقۇزۇش ئەشيانىدىنمۇ كۈتكىنىدەك بەھرىمەن
بولالمىدى. قىسقىسى بۇ ئىشلار ھەق جايىغا قارار تاپمىدى.
يەنە كېلىپ يېقىندىكى ئاندا - ساندا كۆردۈڭلار، يىراقتىكى
ئىزدىمىدىڭلار...

خوش شاھىم، بىز بەلكىم بۇنداق سەۋەنلىكلەردىن
خالى بولالمىغاندۇرمىز. بۇ ھەزرىت ئالىيلىرىنىڭ قەلب كۆزىدىن
قېچىپ قۇتۇلماپتۇ. ھازىردىن باشلاپ بۇ ئېيتقانلىرىنى
ئورۇندايلى. - دەپ ئورۇنلىرىدىن قوزغىلىشىپتۇ ۋەزىرلەر. ئۇلار
شەھەر - يېزىلارنىڭ بۇلۇڭ - پۇچقا قىلىرىدىن تارتىپ تاغدىكى
مالچى، جاڭگالدىكى ئوتۇنچى، دەريادىكى بېلىقلارغىچە زىيارەت
قىلىشىپ قۇتقۇزۇشقا تېگىشلىكلەرنى تېپىپ قۇتقۇزۇپتۇ.

شاھ ئالىيلىرى تەلەپلىرىنى ئورۇنلىدۇق، ئىنشائاللا
ئەكسىلىرىگە كەلگەيلا، - دېيىشىپتۇ ۋەزىرلەر قىلغان ئىشلىرىدىن
پادىشاھقا مەلۇمات بەرگەندىن كېيىن.

ھەي قەدىرلىك ۋەزىرلىرىم، - دەپتۇ ئېشەكباش
پادىشاھنىڭ ئېغىز ھەرىكىتىگە ماسلاشتۇرۇپ پادىشاھنىڭ
ئانىسى، - مەن خەزىنىنى پەس ئارزۇ - ھەۋەسلەر ئۈچۈن
بۇزۇپ چاچتىم، دۆلەت ۋە پۇقرالارغا بەھىساب زىيان كەلتۈردۈم.
مەن بۇ قەرزىنى ئۆمۈرۋايەت تۆلەپ تۈگىتەلمەسلىكىم مۇمكىن.
ئەمما مەن بۇنىڭدىن كېيىن دۆلەتنىڭ بىر قىسمىنى پۇلىنى شەخس
يېتىم ئۈچۈن ئىشلەتمەيمەن. خەزىنە خەلقىنىڭ پاراۋانلىقى،

كۆڭلىدە: «پۇقرالار ئازادلىققا چىققىلى ئۈچ يىلدىن
اشتى. سەرگەردان بولۇپ، ياقا يۇرتلارغا چىقىپ كەتكەنلەرمۇ
ايتىپ كەپتۇ. ئوغلۇمۇ قىلمىشىغا توۋا قىلغاندەك تۇرىدۇ.
ئەمدى بۇنىمۇ ئەسلىگە كەلتۈردى» دەپ ئويلاپتۇ - دە، كېچىسى
وېلىمۇ، مەھرەممۇ شېرىن ئۇيقۇغا كەتكەن چاغدا، تۇيدۇرماي
وېلىنىڭ ھۇجرىسىغا كىرىپ، ئەپسۇن سۈيىنى ئوغلانىڭ بېشىغا
چىچىۋېتىپ قايتىپ كېتىپتۇ. بىر ئازدىن كېيىن ھېكم شاھ
ناقتىق چۈش كۆرۈپ چۆچۈپ ئويغىنىپ كېتىپتۇ. ئۇنىڭغا
بېشى يەڭگىلەپ قالغاندەك سېزىلىپتۇ. ئۇ دەرھال ئەينەككە
ئارسا ئەسلى قىياپىتىدە تۇرغۇدەك، بۇنى كۆرۈپ خۇشاللىقىدا
يۈگۈرگەنچە ئانىسىنىڭ خاس خانىسىغا بېرىپ ئىشكىنى قېقىپتۇ.
ئانىسى چىقىپ ئىشكىنى ئېچىپتۇ. ئۇ ئوغلانى ئەسلى سىياقتا
كۆرۈپ ھەيران قالغان قىياپەتتە:

— ئوغلۇم، بۇ ئۇكۇمۇ، چۈشۈمۇ، — دەپتۇ.
— جېنىم ئانا، بۇ چۈش ئەمەس، ئوكىڭىز، — دەپتۇ.
ھېكم شاھ ئانىسىنىڭ پۇتىنى قۇچاقلاپ تۇرۇپ. ئانا ئوغلانى
يۆلەپ تۇرغۇزۇپ باغرىغا بېسىپتۇ، ئۆيگە باشلاپتۇ.
— بالام قانداقچە ئەسلىڭگە كېلىپ قالدىڭ، كىم
ئەسلىڭگە كەلتۈردى؟ دەپ سوراپتۇ ئانا كۆزىدىن خۇشاللىق
ياشلىرىنى تۆكۈپ تۇرۇپ.

— ئانا، مەن ئوخلاۋېتىپ بىر چۈش كۆردۈم، چۈشۈمدە
ئەسلى قىياپىتىم بويىچە بىر توپ ياساۋۇللارنىڭ قورۇقچىلىقىدا
شەھەرنى ئايلىنىپ يۈرگۈدەكمىشەن. بىر يەرگە بارغاندا
خوتۇن - قىزىلارنى قوي بوغۇزلىغاندەك بوغۇزلاۋاتقان ئادەم
لەرنىڭ ئۈستىدىن چۈشۈپ قالدىم - دە، ھەي لەنتىلەر، نېمە
قىلىۋاتىسىلەر؟ دەپ ۋارقىرىدىم. ئۇلار: «بىزنى مۇشۇنداق
قىلىشقا مەجبۇرلىغان سەن! نۇرغۇنلىغان خوتۇن - قىزىلەر
مىزنى بۇلىغىدىڭ، ئەمدى بۇلارنى بوغۇزلاپ تاشلىمىساق

ۋە شۇنىڭغا ئائىت پەرمان بەرگەن چاغدىلا زۇۋانغا كېلىدۇ،
ئۇنىڭدىن كېيىن يەنە تىلدىن قالىدۇ.

— جانابى ۋەزىر ئەزەم، ئۇنداق بولسا، ئوغلۇم ئەمدى
ئىستىقامەتخانىدا ئېھتىسكاپتا ئولتۇرسا بولغۇدەك. شۇنداق
قىلغاندا گۇناھتىن ساقىت بولۇپ، ئەسلىگە كېلىشى تېزلىشى
دىغاندەك قىلىدۇ. — دەپتۇ پادىشاھنىڭ ئانىسى.

ۋەزىر ئەزەم بۇ مەسلىھەتنى ئورۇنلۇق بىلىپ، شۇ كۈنىلا
ئېشەكباش ھېكىم شاھنى ئۆز خانىسىغا ئېھتىسكاپقا ئولتۇرۇشقا
ئەكىرىپ قويۇپتۇ. ئۇنىڭ خىزمىتىگە خاس بىر مەھرەم تەيىن
قىپتۇ. بۇ جايغا ئاشۇ مەھرەمدىن باشقا ھېچكىم كىرەلمەيدىكەن،
پادىشاھنىڭ ئانىسى بىلەن ۋەزىر ئەزەم ئۇنى پات - پات
يوقلاپ تۇرىدىكەن.

بىر كۈنى پادىشاھنىڭ ئانىسى سىرتقا چىقىپ ئەھۋالىنى
كۆزدىن كەچۈرۈپتۇ. ئۇ شەھەر خەلقىنىڭ مەڭزىدە
كۈلكە ئويىناپ، كۆزلىرىدىن نۇر يېغىپ تۇرغانلىقىنى، شەھەر
يېڭى قىياپەتكە كىرىپ، رەستە - بازارلار ئاۋاتلىشىپ، يېمەك -
ئىچمەك تۆكمە بولۇپ، مەمۇرىيلىق ھۆكۈم سۈرۈۋاتقانلىقىنى،
مەرىپەت ئىشلىرىنىڭ جۇش تۇرغانلىقىنى كۆرۈپتۇ. چىرايى
تۈرۈلگەن، غەمگە چۆمۈلگەن، جۈل - جۈل كىيىنگەن، «ھەق
دوست» دەپ ئالقىنىنى ئېچىپ ئۆتكەن - كەچكەنگە قاراپ
تەاجۇرۇپ ئولتۇرغان بىرەر ئادەمنى چېلىقتۇرمىغان پادىشاھنىڭ
ئانىسى گويا بۇلۇتنى سۈرۈپ چىققان قۇياش ھەممە جايغا
تەكشى نۇر چاچقاندەك يارقىنلىغان بۇنداق مەنزىرىدىن رازى
بولۇپ ئوردىغا قايتىپتۇ. بۇ چاغ پادىشاھنى ئىستىقامەت ئۆيىگە
ئەكىرىپ قويۇلغىنىغا ئۈچ يىلدىن ئاشقان ۋاقىت ئىكەن. شۇ
كۈنلەرنىڭ بىرىدە پادىشاھنىڭ ئانىسى ئوغلىنى يوقلاپ كىرسە
ھېكىم ئېشەكباش كۆزىدىن لۆم - لۆم ياش تۆكۈپ،
قولىنى دۇئاغا كۆتۈرۈپ ئولتۇرغۇدەك. بۇنى كۆرگەن ئانا

پۇشۇرۇپ بۇتۇن ئەزايىمىنى بۇدى، شۇ چاغدا نېمىشقىدۇر بەدىنىم قاتتىق ئاغرىپ كەتتى. مەن ئاغرىققا چىدىيالماي ئۈزۈمنى قىرغاققا ئاتتىم - دە، ئويغىنىپ كەتتىم. قارىسام ئەسلىمگە كېلىپ قاپتىمەن، - دەپتۇ پادىشاھ.

- بالام چۈشۈڭدە ھەقىقىي ئەھۋالنى كۆرۈپسەن، سەن بىر ئاددىي ئادەم ئىدىڭ، بېشىڭغا بەخت قۇشى قونۇپ پادىشاھ بولدۇڭ، لېكىن بەختىنى ئاياغ - ئاستى، تەختىنى قارا باستى قىلدىڭ. خەلقىنى ئەزدىڭ، نۇرغۇن بىگۇناھ كىشىنىڭ جېنىغا زامىن بولدۇڭ، شۇڭا ئالاندىڭ قەھرى - غەزىپىگە، پۇقرا-لارنىڭ لەنەت - نەپرەتىگە ئۇچراپ، بىر بىزىرى بولۇپ قالدىڭ، بەخت قۇشى قونغان بېشىڭ ئېشەكنىڭ بېشىغا ئايلاندى، ئەمما خەلق پادىشاھىمىز ياش، ئازمايدىغان ئادەم يوق، شاھىمىز بىر كۈنى ھامان ھوشىنى تاپار، توۋا قىلىپ ياخشى ئادەمگە ئايلىنار... دەپ يەنىلا ساڭا ئۈمىد باغلىدى. ۋەزىر ئەزەم باشلىق دۆلەت ئەركانلىرى نۇرغۇن ساۋابلىق ئىشلارنى قىلدى، - دەپ بولۇپ ئۆتكەن ئىشلارنى بايان قىلىپ بېرىپتۇ. ئانىسى ھەمدە ئىلگىرىكى پادىشاھنىڭ ياخشى خىسلىتى ۋە ئادالەتكە ۋارىسلىق قىل، خەلقنى ئايرىلما، خەلق ياشناپ تۇرغان بىر بوستان، ئۇنى قۇرۇتساڭ دۆلەت بولۇر گۈرستان... - دەپ نەسەت قىپتۇ. پادىشاھ يامان قىلمىش - ئەتمىشلىرىگە پۇشايمان قىلغانلىقىنى بىلدۈرۈپ ئانىسىنىڭ ئايىغىغا يىقىلىپتۇ. ئانىسى: «سەن ۋەزىر ئەزەم باشلىق ئوردا ئەھلىدىن، پۈتۈن مەملىكەت خەلقىدىن كەچۈرۈم سورا، خەلق گۇناھىڭدىن ئۆتسە، ئالامۇ گۇناھىڭنى كەچۈرگەي» دەپتۇ.

شۇ چاغدا تاڭ ئېتىپتۇ. پادىشاھنىڭ مەھرىمى تاھارەت ئېلىش ئۈچۈن ئاپتۇۋۇشنى كۆتۈرۈپ سىرتقا چىقىپتۇ ۋە شۇ پەيتتە قارىسا ئېشەكباش پادىشاھ شاھ ئورنىدا كۆرۈنمەپتۇ. ئۇ پادىشاھنى ئەزدەپ ئۇيان يۈگۈرۈپ، بۇيان يۈگۈرۈپ

سېنىڭ ئىپلاس قولۇڭ بولارغىمۇ سوزۇلىدۇ، دەپ ئەپ تاتنامە
تىنى ماڭا ھۆرپىيەشتى. مەن ياساۋۇللىرىغا: «بۇ قاتالارنى
تۇتۇڭلار، كاللىسىنى ئېلىڭلار!» دەپ ئەمىر قىلدىم. ئەمما
شۇن ئان بېشىم قانداقتۇر بىر ھايۋاننىڭ بېشىغا ئۆزگىرىپ،
زۇۋانم تۇتۇلۇپ، تىلىسىز بولۇپ قالدىم. لېكىن پەيلىمىدىن
يانماي قورۇقچىلىرىغا ھېلىقى ئادەملەرنى ئۇجۇقتۇرۇش
ئۈچۈن قوۋۇم بىلەن ئىشارەت قىلدىم، بىراق شۇنداق قىلىشىم
بىلەن تەڭ پۈتۈن بەدىنىم سىرىقراپ تىت پۇتلۇق بىرقاۋان
سۈرىتىگە كىرىپ قالدىم. يايىقى كىشىلەر «ئۇر! چاپ!» دەپ
چۇقان سېلىشىپ ماڭا قاراپ ئوقتەك ئېتىلدى. لەشكەرلەرم
جېنىنى قۇتقۇزۇش بىلەن بولۇپ، ھەر تەرەپكە تېرىقتەك
چېچىلىپ تىرىپىرەن بولۇپ كەتتى، ھەممىمىز ئۇر - ئۇرغا قالغان
چاشقاندەك كىرىۋېلىشقا كامار ئىزدەپ، ئۇدۇل كەلگەن جايغا
بېشىمىزنى تىقاتتۇق. ئەمما تۇمشۇقىمىزغا يەيتتۇق، مەن
سۈرۈلۈپ يۈرۈپ بىر تامنىڭ ئالدىغا كېلىپ قالدىم - دە، ئىرىغىپ
تام ئۈستىگە چىقىپ، نېرىقى تەرەپكە سەكرىپ چۈشۈپ شەھەر
سىرتىغا قاراپ قاچتىم. قاچا - قاچا بىر جاڭگالغا بېرىپ
توقايىزارامققا كىرىپ قالدىم. چاتقاللار پۇتۇمغا سېلىنغان
كىشەندەك بىر چامدام مېڭىشىمىمۇ ئىمكانىيەت بەرمىدى.
ئارقامدىن قوغلاپ كەلگەنلەر چاتقالغا ئوت قويۇپ مېنى
كۆيدۈرۈۋەتمەكچى بولۇپ تۇرغاندا، ئاسماندىن چۈشكەندەك
ئالدىدا ۋەزىر ئەزەم پەيدا بولۇپ قالدى. ئۇ كۆپچىلىككە:
«توختاڭلار، ئوت قويماڭلار» دەپ ئۇلارنى ئوت قويۇشتىن
توختاتتى. ئاندىن: «سەلەر قايتىڭلار، پادىشاھقا ئۆزۈمىز
چارە كۆرىمىز» دېدى. خالايق قايتتى. ۋەزىر ئەزەم مېنى
چاتقاللىقتىن ئېلىپ چىقىپ، قۇلىقىمىدىن تۇتۇپ يېتىلەپ
ماڭدى. بىر يەرگە بارغاندا سۈيى سۈزۈك ئېقىۋاتقان بىر
ئۆستەڭگە چىقىپ قالدۇق. ۋەزىر ئەزەم مېنى ئۆستەڭگە

ياخشى نىيەت بەختكە دەدراھ

— خۇش رىۋايەتكار دەرۋىشم، شېرىن سۈپەت رىۋايىتىڭنى باشلىغىن. سۈبھىنىڭ خۇش ساباسى سېنىڭ ئۆلمەس روھىڭ قاتلىرىدا ساقلىنىپ تۇرغان رىۋايەت - چۆچەكلىرىڭنىڭ خۇش پۇرىقىنى ئىچى پۇشۇپ تۇرغان، ھاياتقا مۇھەببەت - مېھرى يوق دەپ ئالەمدىن نارازى بولۇپ تۇرغان كىشىلەرنىڭ قەلبىگە سىڭدۈرۈپ، ھاياتقا زوق ئويغاتسۇن!...

دەرۋىش بۇ سۆزنى ئىشتىكەندىن كېيىن، دۈررى ئەف شاندەك شېرىن تىلىدىن مۇنداق دۇر تۆكتى:

بۇرۇننىڭ بۇرۇنىسىدا، توشقان تېرىسى خۇرۇم، مايمۇن تېرىسى يىپەك زامانىسىدا، بۆرى قاراقچىكەن، تۈلكە يالاقچىكەن، قاغا تاغاقچىكەن، سېغىزخان پايلاقچىكەن، چىمچىق چىقىمچىكەن، يولۋاس سوراقچىكەن، غاز كانايچىكەن، ئۆردەك سۇنايچىكەن، سۇخەنچىلەر ئاي ئىكەن، ياخشى نىيەتلىكلەرنىڭ ھالىغا ۋاي ئىكەن. پۇل بايغا يار ئىكەن، دېھقان تىيىنغا زار ئىكەن، ئەسكى تاملاردا قۇشقاچ تولا، كەمبەغەلگە پۇتلاش تولا بولغان تەكشىكى يوق زامانلارنىڭ بىرىدە بىر كەمبەغەل دېھقاننىڭ ئۈچ ئوغلى بولغانىكەن.

دېھقان بىچارىنىڭ يېشى ئۇلغىيىپ، پۇت - قولى بوشىشىپ بۇ دۇنيادىن كېتىشنىڭ تەرەددۈتىنى قىلىدىغان ۋاقتىدا ئوغۇللىرىنى يېنىغا چاقىرىپ مۇنداق دەپ ۋەسىيەت قىپتۇ:

پادشاھنىڭ ئانىسىنىڭ قەسرىگە بېرىپ قاپ-تۇ. قارىسا،
ھېكم ئشەكباش ئەسلى ئادەم سىياقىدا تاھارت ئېلىۋاتقۇدەك.
مەرەم بۇ نېمە ئالامەت؟ — دەپ ھاڭ — تاڭ بولۇپ تۇرۇپ
قايتۇ. شۇ چاغدا ھېكم شاھ تاھارت ئېلىپ بولۇپ ئانىسىنىڭ
ھۇجرىسىغا كىرىپ كېتىپتۇ. خۇددى ئۇي-قۇدىن ئويغانغاندەك
بولغان مەرەم ئۇچقاندەك بېرىپ كۆرگەن ئەھۋالنى ۋەزىر
ئەزەمگە خەۋەر قىپتۇ. ۋەزىر ئەزەم دەرھال پادشاھنىڭ
ئانىسىنىڭ ئۆيىگە كەپتۇ، قارىسا ھېكم شاھ جايىناماز ئۈستىدە
دۇئاغا قول كۆتۈرۈپ، ئالادىن گۇناھىنى تىلەپ، مۇناجات
ئوقۇپ ئولتۇرغۇدەك، ئۇ دۇئادىن فارىخ بىرلىغاندىن كېيىن
ۋەزىر ئەزەمگە ئۆزىنى ئېتىپ: «مېنى ئەپسۇ قىلغايىسىز ئاتا»
دەپ يىغلاپ كېتىپتۇ. ۋەزىر ئەزەم ئۇنىڭ ئەسلىگە قايتقانلىقىنى
مۇبارەكلەپتۇ ھەمدە ئۇنىڭ بېشىنى ئاتىلارچە سىيلاپ
تۇرۇپ:

— شاھم گۇناھىڭىزغا ھەقىقىي توۋا قىلغان بولسىڭىزلا
بولدى، — دەپ ئۇنى ئېلىپ چىقىپ ئۆز تەختىگە ئولتۇرغۇزۇپتۇ.
ئاندىن پۈتۈن شەھەر خەلقىنى شاھلىق مەيدانغا يىغىپ
ھېكم شاھنى ۋەزىرلەرنىڭ ھەراھلىتىدا ئاۋام پۇقرالارنىڭ
ئالدىغا ئېلىپ چىقىپتۇ. ھېكم شاھ پۈتۈن مەملىكەت خەلقىدىن
كەچۈرۈم سوراپتۇ، پۇقرالار ئۇنىڭ ئىلگىرى قىلغان يامانلىق
لىرىنى تىلغا ئالماي، كېيىنكى ياخشى ئىشلىرى ئۈچۈن ئۇنىڭغا
مىننەتدارلىق بىلدۈرۈشۈپتۇ. شۇنىڭدىن كېيىن ئۇ ياخشىلىقلارنى
ئەۋج ئالدۇرۇپ، ۋەزىر ئەزەمنى ئۇستاز تۇتۇپ، ھەقىقىي خەلق
پەرۋەر، ئادىل پادشاھ بولۇپ ئۆتۈپتۇ.

(«شىنجاڭ مەدەنىيىتى» ژۇرنالىنىڭ 1991 - يىلى

1 - ساندىن ئېلىندى.)

ئاكىلىرىنىڭ كۆڭلىگە شەيتان ئەئىل ئەنە شۇنداق قارا
سايە - ۋە سۆھبەت ئوتىنى سالغاندىن كېيىن، ئۇلار بۇ دوزاخ
ئۇچقۇنىدا يانماي قالۇرمۇ!...

ئەقىمىسە: شۇنداق بولدىكى ئاكىلىرى ئىنىسىنى ئالداپ
ئاپىرىپ بىر ئېگىز ياردىن تاشلىۋېتىپ، ئۆلدى دەپ كېتىشىپتۇ،
بالا يار ئاستىغا چۈشكەندىن كېيىن ھوشىدىن كېتىپتۇ. ئۇ
ھوشغا كېلىپ يىغلاپتۇ، قاقشاپتۇ، يىغلاۋېرىپ ئۇخلاپ قاپتۇ.
ئۇ چۈش كۆرۈپتۇ، چۈشىدە مۆجىزانە ئىش كۆرۈپتۇ:
ئوڭ يېنىدا ئاي، سول يېنىدا كۈن، ئالدىدا چولپان يۇل-
تۇزى نۇرلىنىپ بالىنى چاقىرىۋاتقۇدەك. بۇ ئاۋاز شۇنچە يېقىم-
لىق، شۇنچە مەيىن، مىسالى باھارنىڭ ئىلىق شامىلى ۋە ياكى
لەرزان ئېقىۋاتقان بۇلاق سۈيىدەك ئىشىش. بۇ ھالىنى شۇل
زامان شائىرى مۇنداق نەزمىگە رەك قىلغانىمىش.

ئوڭ يېنىمدا ئاي كۈلەدۇر،
سول يېنىمدا لەئلى تاج ①.
سۈبھىدەم چولپان چاقىرسا،
مەندە قالغايمۇ ئىلاج!...

خەبىرىيەتكى، بالا چۆچۈپ ئويغانسا، يار ئاستىدا يېتىپتۇ؛
ئەتراپىنى تۇمان قاپلاپ كېتىپتۇ. كەنجىتاي ئاللاغا سېغىنىپ-
تۇ - دە، تەۋەككۈل كەمىرىنى بەلگە باغلاپ، مۇساپىرلىق خۇر-
جىنىنى ئۆشنىسىگە ئارتىپ، تۇمان يېرىپ، بېشى قايغان، پۇتى
تايغان تەرەپكە ئۆزىنى ئاپتۇ. بىر تۇغقان - قېرىنداش ئاكا-
لىرىنىڭ ۋاپاسىزلىقىغا، ئاتىسىنىڭ ۋەسىيىتىنى ئورۇندىمىغانلى-
قىغا كۆڭلىدە، لەنەت - نەپىرەت ياغدۇرۇپ، ئاتىسىنىڭ روھىغا
دۇئا قىپتۇ.

ئاللا ياخشى نىيەتلىككە ھەمراھ، ئاللا ئۇنى ئاچ قويسا

① لەئلى تاج - قۇياش مەنىسىدە

— بالاسىرىم، بۇ دۇنيادىن يەيدىغان رىزىقىم تۈگەپ قالدى،
بۈگۈن — ئەتە ئاق يوپۇقلۇق ئاتقا مىنىپ باقىي ئالەمگە كېت-
مەن. سىلەر قالسىلەر، كەمبەغەلچىلىكتە بارى — يوقى بىرلا
ئۆكۈزىمىز بار، مەن ئۆلگەندىن كېيىن، دوست — دۈشمىمنىڭ
ئالدىداشۇ ئۆكۈزنى ئۆلتۈرۈپ يەتتە نەزىرىمنى ئوبدان بېرىڭلار،
مېنىڭ روھىم خۇش بولسۇن. توپا ئالساڭلار ئالتۇن بولغاي!
بوۋاي شۇنداق دەپ بالىلىرىغا دۇئا قىپتۇ. بالىلىرىمۇ
ماقۇل بوپتۇ. دېھقان بىچارە ئاخىرى تىنىقتىن توختاپتۇ.
ئۈچمۇ ئۆتۈپتۇ. يەتتە نەزىرىگىمۇ بىر — ئىككى كۈن
قاپتۇ. ئالتىنچى كۈنى كەنجى ئوغلى ئاكىلىرىغا قارىسا غەپمىدە
يوق يۈرگۈدەك. بالا ئەجەبلىنىپ: «ئەتە دادامنىڭ نەزىر
كۈنى، بۈگۈن ئۆكۈزنى سويىدىغان كۈن ئەمەسمۇ؟!» دەپ
ئاكىلىرىنىڭ سەمگە ساپتۇ. ئاكىلىرى ئۈكسىمنىڭ سۆزىنى
ئاڭلاپ: «ئاغزىڭنى يۇم، دادامدىن قالغىنى بارى — يوق
بىرلا ئۆكۈز، ئۇنى سويۇۋەتسەك نېمە بىلەن دېھقانچىلىق
قىلىمىز...» دەپ ئىنىسىنى تىلاپ چىقىرىۋېتىپتۇ.
كەنجى ئوغۇل ئۆكۈزنى سۇغىرىش ئۈچۈن تالاغا ھەيدەپ
چىقىپتۇ. ئۇ كۆڭلىگە بىر ئىشنى پۈكۈپتۇ — دە، قولغا بىر
كالتەك ئېلىۋاپتۇ. بۇ قەھرىتان قىش — زىمىستان كۈنلىرى
ئىكەن. بالا ئۆكۈزنى سۇ ئىچىۋاتقاندا كالتەك بىلەن بىرنى
قويۇپ پۇتىنى سۇندۇرۇۋېتىپتۇ. ئاكىلىرى سورىغانىكەن:
«ئۆكۈز مۇزدا تېيىلىپ پۇتى سۇنۇپ كەتتى» دەپ جاۋاب بېر-
ىپتۇ. ئاكىلىرى ئۇنىڭ گېپىگە ئىشەنمەپتۇ. ئۇلار: «بۇ ئىنىم
مىزنىڭ پەيلى يامان، چاتاق تېرىيدىغاندەك تۇرىدۇ، كۆزدىن
يىزقاتمىساق بولمايدىغان ئوخشايدۇ» دەپ ئاللا كۆڭۈلىۈك قىل-
ىپتۇ. دانىشەنلەر ئېيتقانىكى: «كۆڭۈلنىڭ تالاسى خۇدانىڭ
بالاسى» ئالا كۆڭۈللىرىنىڭ بويىغا دوزاخ ئوتى سىرتماق
بولغاي!

داق ئۇستا چاقچاقچىكى، زامان - زامانلاردىن بېرى كىشىلەر-
نى قولدا ئويۇنچۇقتەك ئوينىتىپ كەلگەچكە، بۇ ئىشقا ئۈلگۈ-
رۈپ كەلگەن تەقدىر مۇئەككىلى كەنجىتاي بىلەن قىزنى ئالىق-
نىغا ئېلىۋاپتۇ. قىز قاراڭغۇدا: «شاھزادەم ھېرىپ كېتىپ ئۇخ-
لاپ قالغان ئوخشايدۇ» دەپ ئويلاپتۇ - دە، كەنجىتايىنى ئوي-
غىتىپ ئاتقا مىندۈرۈپتۇ.

ئەسلىدە زاماندار شاھ شاھزادە كوجارنىڭ پىلاندىن خە-
ۋەر تېپىپ قالغانلىقتىن، شاھزادىنىڭ ھوجرىسىدىن چىقىشىغا
رۇخسەت قىلمىغانىكەن.

شۇنداق قىلىپ تەقدىر مۇئەككىلى بۇ ئىككى ناتونۇش
ياشنى چۆلگە ئېتىپتۇ. تۇن قاراڭغۇسىدا ئۇلار شەھەردىن
تالاي ئۇزاپ كېتىپتۇ. يول بويى قىز شۇنچە تەامۇرسىمۇ يىگىت
گەپ - سۆز قىلماي مېڭىۋېرىپتۇ. كەنجىتايىمۇ ھوشيار يىگىت
ئىكەن. ئۇ يەردە بىر ئۇقۇشماسلىق بولۇۋاتقىنىنى سېزىپ:
«خۇدا ماڭا نېسىپ قىلغان قىز ئوخشايدۇ» دەپ ئۇنچىقماپتۇ.
تاڭ سۈزۈۋاپ، ئۇلار بىر مەنزىلگە كەلگەندە قىز يىگىتكە سەپ-
سېلىپ قارىسا، باشقا بىر يىگىت، ئۈستىبېشى جۈل - جۈل بول-
سىمۇ، ئۆزى خېلى قاملاشقان. شۇ چاغدا تەقدىر مۇئەككىلى
قىزنىڭ كۆڭلىنى يىگىتكە باغلاپتۇ. قىز ئۇنداق ئويلاپ، مۇنداق
ئويلاپ، ئاخىرى: «خەير ئەمدى، تەقدىر پېشانەم شۇنداق ئوخ-
شايدۇ» دەپ تەقدىرگە تەن بېرىپتۇ.

ئەلەقسە: شۇنداق قىلىپ تەقدىر شامىلى ئۇلارنى بىر
شەھەرگە ئۇچۇرۇپ كەپتۇ. ئۇلار بۇ يەردە ئۆي تۇتۇپتۇ.
ئۇلارنىڭ كوچىسى بۇ ئەلنىڭ ۋەزىرى ئوبۇلنىڭ ماڭار يولى
ئىكەن. بىر كۈنى قىز سۇغا چىققاندا ئوبۇل ۋەزىر بىلەن ئۇچ-
رىشىپ قاپتۇ. شۇ چاغدا تۇيۇقسىز شامال چىقىپ قىزنىڭ
چۈمپەردىسىنى كۆتۈرۈۋەتكەنىكەن. قىزنىڭ ھۆسنى - جاما-
لىنى كۆرگەن ۋەزىر ھوشىدىن كېتىپتۇ. مۇلازىملىرى دەررۇ

مۇ، كەچ قۇيماپتۇ. كەچ قويسمۇ ئاچ قويماپتۇ. كەنجىتاي دەشت - باياۋانلارنى كېزىپ، چىۋىل شاماللىرىدا قارىداپ، تاغ - دەريالاردىن ئېشىپ بىر شەھەرگە يېتىپ كەپتۇ. كەچ كىرىپ، ئاي - يۇلتۇزلار ئاسمان سەھنىسىنى مۇنەۋۋەر قىلىپ، نۇرلۇق كۆزلىرىنى يەر يۈزىدە تىكىپ، ئىنسانلارنىڭ ۋاپاسىزلىقى ھەققىدە ھېكايەت قىلىشقا باشلىغانىكەن.

كەنجىتاي بېشى قېيىپ، شەھەرنىڭ سىرتىدىكى خاۋدات بىر كوچىدا خۇدانىڭ يەر يۈزىدىكى دەرگاھى - مەسچىتكە دۇچ كەپتۇ ۋە ھېچ ئىككىلەنمەيلا مەسچىتكە كىرىپ: «ئاللاننىڭ جايى پېقىرنى خەۋپ - خەتەردىن ئەمىن قىلغاي!» دەپ بورا ئۈمىد تىدە بەخىرامان ئۇيقۇغا كېتىپتۇ. كەنجىتاي مەسچىتتە ئۇخلاپ، شېرىن چۈشنى كۆرۈپ تۇرسۇن، بىز رىۋايەتكار دەرۋېشىنىڭ يېڭى قىسسىسىنى ئاڭلايلى:

ئەلقىسسە: بۇ شەھەرنىڭ پادىشاھى زاماندارنىڭ ئەقىللىك ۋە ئوۋغا ئىشقىۋاز، كېلىشكەن، باتۇر ئوغلى - شاھزادە كوچار بىر قېتىم شىكارغا چىققىنىدا بىر قىزغا ئاشقى - بىقا- رار بولۇپ قالغانىكەن. بۇ قىز ھۆسن - جامالدا يېگانە بو- لۇپ، بىر كۆچمەن قەبىلىنىڭ گۈلى ئىكەن. زاماندار شاھ شاھ زادىسىنىڭ بۇ قەبىلە گۈلىگە ئاشىق بولغىنىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن قاتتىق خاپا بوپتۇ، چۈنكى زاماندار شاھ «شاھى نە- سەب شاھقا لايىق بولماق زۆرۈر» دەپ قارايدىكەن. شۇڭا ئۇ قوشنا شاھلار بىلەن سۆزلىشىپ، شاھزادە كوچارغا مەلىكىدىن بىرنى تېپىپمۇ قويغانىكەن. ئەمما شاھزادە ئىشقى چۆلىگە ئات سېلىشقا نىيەت باغلاپ، قىز بىلەن مۇشۇ مەسچىتتە ئۇچ- رىشىپ بىللە قاچماقچى بولغانىكەن. قىز نىسپى شەپ (تۈن تەڭ) بولغاندا ئۆز قەبىلىسىدىن ئىككى ئاتنى ئېلىپ مەسچىت ئالدىغا كەلسە، مەسچىت پېشايۋىنىدا بورا ئۈستىدە بىر يىگىت نىڭ ئۇخلاۋاتقانلىقىنى كۆرۈپتۇ. تەقدىرى ئەزەل دېگەن شۇنداق

كەنجىتاي بولغا چىقىپ ئايالىنىڭ ئېيتقىنى بويىچە بۇ
لاقىنى تېپىپتۇ. ئىككى رەكەت ناماز ئوقۇپ ئاللاغا سېغىنىپ
دۇرۇت ئوقۇۋاتقاندا كۆزى سەل ئىلىنىپ قالغانىكەن. چۈش
كۆرۈپتۇ، چۈشىدە بىر ئاقساقال بوۋاي: «ئوغلىم، تۇر، ئوڭ
قولۇڭدىكى سايغا كىر، ئۇ يەردە بىر يولۋاس نالە - پەرياد
قىلىپ، تاغۇ - تاشلارنى يىغلىتىۋەتتى. ئۇنىڭغا ياردەم بەر!»
دەۋاتقۇدەك. كەنجىتاي چۆچۈپ كۆزىنى ئاچسا، بوۋاي يوق،
ئۆزى بۇلاق تۈۋىدە ئولتۇرۇپتۇ. ئۇ: «ئاللا ئۆزۈڭ بار!» دەپ
ئوڭ تەرەپتىكى سايغا كىرگەنىكەن، يىراقتىن نالە قىلىپ
يىغلاۋاتقان يولۋاسنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلاپتۇ. كەنجىتاي مېڭىپتۇ،
مېڭىپتۇ، ئاخىرى يولۋاس بار يەرگە يېتىپ كەپتۇ. قاتارسا،
بىر يولۋاس ئوڭكۆردە يېتىپ، ئىككى پۇتىنى سىرتقا چىقىرىپ
يىغلاۋاتقان، كەنجىتاي يولۋاسنىڭ قېشىغا كېلىپ پۇتىغا قارى
سا، بىر شوخا تىكەن كىرىپ كەتكەنىكەن. كەنجىتاي شوخا
تىكەننى قولى بىلەن ئالماپتۇ، ئۇنداق قىپتۇ، مۇنداق قىپتۇ،
زادىلا ئالماپتۇ. ئاخىرى چىشى بىلەن تارتقانىكەن، تىكەن
چىقىپتۇ. يولۋاسنىڭ نالسى بېسىلىپتۇ. يولۋاس كەنجىتايدىن:
بۇ ياخشىلىقىغا نېمە ئالۇرسەن، تەلپىگىنى ئېيت! - دەپ
سوراپتۇ.

— شاھىمىز ئاغرىپ قېلىپ، مېنى يولۋاس سۈتى تېپىپ
كەل دەپ ئەۋەتكەنىدى. مېنى مۇشۇ دىشۋارچىلىقتىن قۇتۇل-
دۇرساڭ! دەپتۇ كەنجىتاي.

بۇ يولۋاس ئەسلىدە يولۋاسلارنىڭ پادىشاھى ئىكەن،
ئۇ بىر ۋارقىرىغانىكەن، تەرەپ - تەرەپتىن يولۋاسلار يىغ
لىپتۇ، قارىسا بىر ئادەم تۇرغان، يولۋاسلار ئۇنىڭغا خىرىس
قىلغانىكەن، يولۋاسلار پادىشاھى:

— ئۇنىڭغا تەگمەڭلار، ياخشىلىق قىلغانغا ياخشىلىق
قىلىش يولۋاس ئەۋلادىنىڭ يولى. بۇ ئادەم مېنىڭ ئايىغىدىكى

سۇ چېچىپ ھوشىغا كەلتۈرسىمۇ، خىيال قىلىپ ئولتۇرۇپ قاپتۇ.
ئۇ ئۆزىگە كېلىپ قارىسا كۈن چاشكا بولۇپ قالغانىكەن.
ئالدىراپ ئوردىغا بارسا، شاھ توڭگور غەزەپلەنىپ: «كۈن چاش-
كا بولدى، ساڭا نېمە بولدى؟» دەپ سوراپتۇ، قورقۇپ كەتكەن
ۋەزىر كۆرگەن ئەھۋالنى سۆزلەپ مۇنداق نەزمە قىپتۇ:

ئى جاھانشاھ، يولدا كۆردۈم بىر گۈزەل،

كۈلى ئالەم تىڭشىمىغان بىر غەزەل.

ھېچ ئىشەنمەيمەنكى ئىنسان پۈتمىدى،

ئۇ پەرىزات ئەس - ھوشۇمنى قويمىدى.

شاھ توڭگور بۇنى ئاڭلاپ غايىبانە ئاشىق بوپتۇ - دە،

ئوبۇل ۋەزىرگە: «ئاشۇ قىزنى كەلتۈر» دەپتۇ. ۋەزىرى شاھقا

قوللۇق ئېيتىپ:

ئى ئۇلۇغ، كەرەملىك شاھىم، سەۋرى قىلىڭ، ئۇ پەرىزات

نى قولغا كەلتۈرۈش ئۈچۈن ئۇنىڭ ئېرىنى يىراققا - ئىنسان

قىلالمايدىغان ئېغىر ئىشقا بۇيرۇيى، ئۇ شۇ يولدا ئۆلسدۇ،

ئاندىن پەرىزاتمۇ سىزنىڭ بولىدۇ، - دەپتۇ.

توڭگور شاھ ماقۇل بوپتۇ. ئوبۇل ۋەزىر كەنجىتاينى چا-

قىرىتىپتۇ - دە، ئۇنىڭغا:

- بىزنىڭ كەرەملىك شاھىمىز ئاغرىپ قالدى، ئاڭلىساق،

ئۇستا سەيبات (ئوۋچى) ئىكەنسىن، شاھقا يولۋاس سۈتى دورا

بولۇپ قالدى. نەدىن بولسۇن تېپىپ كەل! - دەپ بۇيرۇپتۇ.

كەنجىتاي ئۆيگە كېلىپ ئەھۋالنى ئايالغا ئېيتقاندىن،

«ئۆكەرلەر سىزنى چاقىرغاندا كۆڭلۈم تۇيغانىدى. ئاخشام

چۈشۈمدىمۇ بۇ ئىش ئايان بولغان. خەير، بوپتۇ، قوزقىماڭ!

سىز شەھەردىن چىقىپ كۈن چىقىشقا ماڭسىڭىز بىر بۇلاق تۈ-

ۋىگە بارىسىز، شۇ يەردە سىزگە بىر بېشارەت بولىدۇ» دەپتۇ.

ھەممىسى قېچىپ ئوردىغا كىرىۋاپتۇ.
شاھ توڭگور ئېغىزغا چۈشمىگەن شاپتۇلنى تامشىپ، پەرد-
زاتقا كۈندىن - كۈنگە غايىبانە تاشق بولۇپ، قانداق قىلىشىنى
بىلەلمەي قاپتۇ، ئوبۇل ۋەزىر يېڭىلىگىنىگە تەن بەرمەي كەن-
جىتايىنى يەنە ئوردىغا چاقىرتىپتۇ - دە:
- كەردەملىك شاھىمىزغا تىكىنى يوق قىزىلكۈل دورا
بولۇپ قالدى، تېپىپ كەل! - دەپ بۇيرۇپتۇ.
كەنجىتاي ئۆيىگە كېلىپ، خۇتۇنىغا ئېيتقانمىكەن، خوتۇنى
كەنجىبايغا:
- مال بازىرىغا كىرسىڭىز يەتمىش يېرىدىن يىرىك ئېقىپ
تۇرغان بىر بوز ئات ئۇچرايدۇ، شۇ ئاتنى ئېلىپ چىقىڭ! -
دەپ بۇيرۇپتۇ.
كەنجىتاي ئاتنى مىڭ تىللاغا سېتىۋاپتۇ. پەرىزات ئاتنى
كۆرۈپ:
- ئەي دۇنيا كەزگەن دەرۋىشنىڭ بوز ئېتى، ئەسلىگە
كەل! - دەپ بېشىدىن قۇيرۇقىغىچە سىيلىغان ئىكەن، ئاتنىڭ
يىرىكلىرى تۆكۈلۈپ، چىرايلىق، تۈكلىرى پارقىراپ تۇرغان ئاق
بوز ئاتقا ئايلىنىپتۇ. شۇ چاغدا پەرىزات:
- بۇ ئاتنى مىنىپ قولاتۇقنى سىيلىسىڭىز سىزنى ئاسمانغا
ئېلىپ چىقىدۇ، ئۇ ئۆزى سىزنى باشلاپ بىر جايغا چۈشىدۇ،
سىز ھېچقاچقا ئاتنىڭ بېشىنى تارتماڭ! - دەپ بۇيرۇپتۇ.
كەنجىتاي ئاق بوز ئاتقا مىنىپ، قولتۇقىنى سېلىغانى-
كەن، دۈلدۈل كۆزى يۇمۇپ - ئاچقۇچە ئاسمانغا ئېلىپ
چىقىپتۇ.
دۈلدۈل كەڭ سامادا ئاقار يۇلتۇزدەك ئۇچۇپ، بىر مەن-
زىلىگە كەلگەندە ئاستا - ئاستا تۆۋەنلەپتۇ - دە، بىر گۈلزار-
لىق باغقا چۈشۈپتۇ. باغ ئىچىدە بىر بۇلاق بولۇپ، بۇلاق
تۈۋىدە بىر تۈپ تىكەنسىز قىزىل گۈل چوغىدەك جۇلالىنىپ

شوخا تىكەننى ئۆز چىشى بىلەن ئېلىۋەتتى. ئۇنىڭغا يولۋاس سۈتى لازىم ئىكەن، بېرىڭلار! - دەپ بۇيرۇپتۇ. بىر ئانا يولۋاس سۈتىنى بېرىپتۇ، يولۋاسلار شاھى بىر يولۋاسنى كەنجىتايىنى مىندۈرۈپ، شاھ ھۇزۇرىغا ئاپىرىپ قويۇشنى بۇيرۇپتۇ. ئەلقسە: يولۋاس مىنگەن كەنجىتاي شەھەر تامان كىرگەنكىن، كۆرگەنلەر قورقۇپ، ھەيرانۇ - ھەس بولۇپ، كۆرمىگەنلەر كۆرۈشكە تەشنىا بولۇپ، كوچا - كویدا ئاجايىپ بىر ساراسمە پەيدا بوپتۇ. تالاي قىزلار، چوكانلار، مويسىپىت لىر دېرىزىدىن بېشىنى چىقىرىپ، بۇ ئاجايىپ مەنزىرىنى كۆرۈشكە ئالدىراپتۇ. خەيرىيەتكى، ئەنە شۇنداق ھەيۋە ۋەھىمە ۋە مىسلى كۆرۈلمىگەن مۆجىزىنى شەھەرگە باشلاپ كىرگەن كەنجىتاي شاھ ئوردىسى ئالدىدا توختاپتۇ - دە، يولۋاسنى سىرتقا قويۇپ، ئۆزى شاھ ئالدىدا ھازىر بوپتۇ ۋە شاھقا يولۋاس سۈتىنى تەقدىم قىپتۇ.

ئۆڭكۈر شاھ ھېلىقى قارا نىيەت ۋەزىرى ئوبۇل ۋە باشقا ئاكا بىر - تەكەببۇرلىرى بىلەن ئولتۇرغانىكەن، ئوبۇل ۋەزىر دەررۇلا بۇنى سېزىپ: «شاھىم، بۇ، يولۋاس سۈتى ئەمەس!» دەپتۇ. كەنجىتاي شۇ ئاندا:

— ئى ئۇلۇغ شاھىم، سىزنىڭ ئالدىڭىزدا يالغان ئېيتماق بىز مۆمىن پۇقرالىرىڭىزغا خۇپ بولۇرمۇ، شاھ ئالىيلىرىنىڭ غەزىپىدىن قورقماي بېشىمىز ئونمۇ، ئاللا ئىشىمنى ئاسان قىلدى، ۋەزىر ئەزەم ئىشەنمىسە سىرتقا چىقىپ كۆرۈپ باقسا بولۇر، - دەپتۇ.

توڭكور شاھ ۋە قارا نىيەت ۋەزىر ئوبۇل ئاكا بىر تەكەببۇرلار كەنجىتايىنىڭ گېپىگە قىزىقىپ سىرتقا چىققانىكەن، يولۋاسنى كۆرۈپ رەڭگىلىرىنىڭ قېنى ئوچۇپتۇ، يولۋاس قارا نىيەت ۋەزىرگە قاراپ شۇنداق خىرىس قىلغانىكەن، ئوبۇل ۋەزىر قورققىنىدىن ئىشتىنىغا چىقىرىۋېتىپ ھوشىدىن كېتىپتۇ. قالغانلار

كېچىدە ئەسكى يار تۈۋىدە كۆرگەن چۈشى ئېسىگە كەپتۇ ۋە بۇ
لەزىمىنى ئوقۇپتۇ.

ئوڭ يېنىمدا ئاي كۈلەدۇر،
سول يېنىمدا لەئلى تاج.
دەم كۈلۈپ چولپان چاقىرسا،
مەندە قالغايمۇ ئىلاج!...

ئاق كۈڭۈللەرگە، ياخشى نىيەتلىكلەرگە بەخت ھەمراھ،
ئاتا ۋەسىيىتىنى ئورۇندىغان كەنجىتاي ئەنە شۇنداق بەخت
ۋە خۇشاللىققا چۆمۈپتۇ. ئۇ: «ئاكاملارمۇ ماڭا ئوخشاش ئاتا
ۋەسىيىتىنى ئورۇندىغان بولسا، ياخشى كۈن كۆرگەن بولاتتى»
دەپ ئويلاپتۇ - دە، يەنە قېرىنداشلىق مېھرى يېتىپ، شەھەر-
لەردە تىلەمچى بولۇپ كەتكەن ئاكىلىرىنى يېنىغا ئېلىپ بەخت
لىك تۇرمۇش ئاتا قىپتۇ. يۇرتىمۇ كۆكلەپ، ئاۋام - پۇقرا خۇ-
شاللىققا چۆمۈپتۇ.

«شىنجاڭ مەدەنىيىتى» ژۇرنىلىنىڭ 1991 - يىلى 1 -
سانىدىن ئېلىندى. ئۇ پىلىپپىن لىڭنىڭ يېزىشىدا.
ئىشلىتىلگەن نەسەب نامى: شىنجاڭ مەدەنىيىتى ژۇرنىلى،
1991 - يىلى 1 - سان، 1 - بەت. ئىشلىتىلگەن نەسەب نامى:
شىنجاڭ مەدەنىيىتى ژۇرنىلى، 1991 - يىلى 1 - سان، 1 - بەت.
ئىشلىتىلگەن نەسەب نامى: شىنجاڭ مەدەنىيىتى ژۇرنىلى،
1991 - يىلى 1 - سان، 1 - بەت. ئىشلىتىلگەن نەسەب نامى:
شىنجاڭ مەدەنىيىتى ژۇرنىلى، 1991 - يىلى 1 - سان، 1 - بەت.
ئىشلىتىلگەن نەسەب نامى: شىنجاڭ مەدەنىيىتى ژۇرنىلى،
1991 - يىلى 1 - سان، 1 - بەت. ئىشلىتىلگەن نەسەب نامى:
شىنجاڭ مەدەنىيىتى ژۇرنىلى، 1991 - يىلى 1 - سان، 1 - بەت.

تۇرغانىكەن، قىزىل گۈل شۇ قەدەر چىرايلىق ۋە بۇلاق سۈيىمۇ
شۇنچىلىك سۈزۈك ئىكەنكى كەنجىتاي بىرىگە قارىسا، بىرىدىن
كۆزىنى ئالالماي قاپتۇ. يول بويى چاڭقاپ كەتكەچكە پەرىزاتنىڭ:
«بۇلاق سۈيىنى ئىچىپ سالماڭ!» دېگەن ئاگاھلاندىرۇشىنى
ئۇنتۇپ، بۇلاق سۈيىدىن قانغۇچە ئىچىپتۇ. شۇ ھامان بۇلاق
سۈيى داۋالغۇپ، زۇمرەت تامچىلار چىمەن قىرغاقلىرىغا ئۇرۇلۇپتۇ -
دە، بىر پەرىزات پەيدا بوپتۇ. پەرىزات يىگىتتىن ئەھۋال
سورىغانىكەن، ئۇ ھەممە ئىشنى سۆزلەپ بېرىپتۇ. كەنجىتاي
پەرىزات بىلەن بىللە تىكەنسز قىزىل گۈلنى شاھ توڭكۇرغا
ئاپىرىپ بەرگەنىكەن، ئۇ، گۈلنى پۇراپلا ھوشىدىن كېتىپتۇ ۋە
شۇ ھوشىدىن كەتكەنچە قىرىق بىر كۈندىن كېيىن باقى
ئالەمگە سەپەر قىپتۇ.

قارا نىيەت ۋەزىر ئوبۇل كەنجىتايىنى زىندانغا بەند قىل
غانىكەن، ھېلىقى بۇلاقتىن چىققان پەرىزات ئۇنى ئازاد
قىپتۇ.

ئوبۇل ۋەزىر كەنجىتايىنى يەنە زىندانغا سالسا، يەنە
ئازاد قىپتۇ. كەنجىتايىنى: «شاھىمىزغا زىيانكەشلىك قىلدى»
دەپ دارغا ئاسقانىكەن، ھېلىقى بۇلاقتىن چىققان پەرىزات
يەنە قۇتۇلدۇرۇپ ئاسمانغا ئېلىپ چىقىپ كېتىپتۇ، قارا نىيەت
ۋەزىر ھېچقانداق چارە تاپالماپتۇ. ئاخىرى دانىشمەنلەرگە مەس-
لىھەت سالغانىكەن، ئۇلار: «بۇ بىر كارامەت ئىگىسى ئىكەن،
بۇ يىگىتنى شاھ قىلماق لازىم، ئۇنىڭ خاسىيىتىدىن ئەل كۆك
لەپ كەتسە ئەجەب» ئەمەس، دېيىشىپتۇ.

ئەل قىسسە: شۇنداق قىلىپ ئاق كۆڭۈل كەنجىتاي بۇ ئەلگە
شاھ بولۇپ تەختكە ئولتۇرۇپتۇ. بۇلاقتىن چىققان پەرىزاتنىمۇ
ئەمرىگە ئاپتۇ. ئارىدىن ئاز ۋاقىت ئۆتۈپ، چوڭ ئايالى ئوغۇل
تۇغۇپتۇ. كەنجىتاي شاھانە تەختتە ئولتۇرۇپ، ئىككى ئايالىنى
يېنىغا ئېلىپ، ئوغلىنى ئالدىغا قويۇپ قارىسا، ھېلىقى تۇمانلىق

سەن؟ — دەپ سوئال قىرىۋېتىۋ، يىگىت:
— بۇ باغ... سەمۇ گۈزەل ئىكەن، كىمىنىڭ بېغى ئىكەنلىك
كىنى بىلىگۈم، كىرىپ تاماشا قىلغۇم كەلدى، — دەپتۇ.
ياساۋۇل:

— بۇ باغ جاھاندا ئەڭدىشى يوق باتۇر قارا چاچ
قىزنىڭ بېغى، باغقا كىرىپ تاماشا قىلىشقا بولمايدۇ، ئەگەر
باغقا كىرىمەن دېسەڭ بىر شەرت بار، شەرتنى ئادا قىلالساڭ،
باغقا كىرىپ سەيلە قىلالايسەن ھەم قارا چاچ قىزنىمۇ ئالالايدى
سەن، بۇ باغمۇ سېنىڭ بولىدۇ، شەرت شۇكى، ئالدى بىلەن
ئاۋۇ ئۇدۇلدا كۆرۈنگەن سارايدا بىر كېيىك بار، كېيىكنى ئۆل
تۈرسەڭ مەقسىتىڭگە يېتىسەن، ئەگەر ئۆلتۈرەلمەسەڭ ھالاك
بولسەن، — دەپتۇ.

يىگىت شەرتكە ماقۇل بولۇپ، قىلىچىنى يالىڭاچلاپ،
كېيىك بار سارايدا مېڭىپتۇ. ساراينىڭ ئىشىكى ئېچىلغاندا
قارمىغۇدەك بولسا، بۇ كېيىك ئادەتتىكى كېيىكلەرگە ئوخشمايدى
دېگەن، ئۇنىڭ بەدىنىدىكى تۈكلەر رەڭدار بولۇپ، ھەر بىر
تۈكۈدە بىر قوڭغۇراق بار ئىكەن، قوڭغۇراقلارنىڭ ئاۋازى بىر-
بىرىگە ئوخشمايدىكەن، ياساۋۇل كېيىكنى كۆرسەتكەندىن
كېيىن:

— مانا ئەمدى كېيىك بىلەن ئېلىشىشىڭغا بولىدۇ، ئۆل
تۈرسەڭمۇ، ئۆلتۈرەلمەسەڭمۇ ئىككى كېپە - كۈندۈزدىن كېيىن،
قانداق بولغانلىقىنى مانا خەۋەر قىلىشىڭ كېرەك، — دەپتۇ.
يىگىت كېيىك بىلەن ئىككى كېپە - كۈندۈز ئېلىشىپ كۆرۈپتۇ.
ھېچقانداق ئىلاج قىلالماي، ئاخىرى ماداردىن كېتىپ، ياساۋۇلغا
كېلىپ، كېيىكنى ئۆلتۈرەلمەگەنلىكىنى ئېيتىپتۇ. شۇ ھامان
باغنىڭ تۆرىدىن ئون سەككىز ياشلار چامىسىدىكى، ئاي دېسە
ئاي ئەمەس، كۈن دېسە كۈن ئەمەس، ئاجايىپ چىرايلىق بىر
قىز تۇلپارنى چاپتۇرۇپ كېلىپ بىر قامچا ئۇرۇپلا يىگىتنى

قارا چاچ قىز

بار ئىكەنۇ يوق ئىكەن، ئاچ ئىكەنۇ توق ئىكەن، قاراتاغ ئېتىكىدە بىر ئادەم ئۆتكەن ئىكەن. ئۇ ئادەمنىڭ ئۈچ ئوغلى بار ئىكەن. كۈنلەرنىڭ ئۆتۈشى بىلەن بۇ ئادەم قېرىپ، ئورۇن تۇتۇپ يېتىپ قاپتۇ ۋە ئوغۇللىرىنى چاقىرىپ:

— ئوغۇللىرىم، مەن ياخشى بولالمايدىغان ئوخشاشمەن، سىلەرگە قىلىدىغان بىر نەسىھەتتىم بار. سىلەر بۇ باغقا بارغۇچى بولماڭلار، — مېنىڭ سىلەرگە قىلىدىغان بىردىنبىر ۋەسىيەتىم شۇ، — دەپتۇ — دە، دۇنيادىن ئۆتۈپتۇ.

كۈنلەر ئۆتۈپ، ئايلا ئۆتۈپ، چوڭ ئوغلى ئىچ پۇشقىنى چىقىرىپ كېلىش ئۈچۈن، تۇلپارنى مىنىپ، ھېلىقى تاغ تەرەپكە ئوۋغا چىقىپتۇ. ئۇ تاغقا يېتىپ كېلىپ قارىغۇدەك بولسا، تاغ باغرىدا بەكمۇ چىرايلىق بىر باغ كۆرۈنۈپتۇ. باغدا تۈرلۈك تۈمەن گۈللەر ئېچىلغان، ھەر خىل مېۋىلەر مەي بولۇپ پىشىپ كەتكەن، بۇلبۇللار سايراپ تۇرغانمىش، باغنىڭ گۈزەللىكىگە مەپتۇن بولغان يىگىت: «دادام نېمە ئۈچۈن بۇ باغقا بارماڭلار، باغقا كىرگۈچى بولماڭلار دېگەندۇ؟ نېمە بولسا بولسۇن، بۇ باغنى بىر كۆرۈش كېرەك!» دېگەن قارارغا كەپتۇ — دە، تەۋەككۈل قىلىپ، دەرۋازىنى ئىچىپ باغنىڭ ئىچىگە كىرىشى ھامان، ئۇنى بىر ياساۋۇل تورىۋېلىپ:

— توختا! نەگە بارسەن؟ نېمە قىلىپ يۈرگەن ئادەم

ئەڭ ياخشى ئاتاڭنىڭ ۋەسىيىتىگە ئەمەل قىلىپ، باغقا كىرىش نىيىتىڭدىن قايتا ئاڭلىرىڭنىڭ ئۈچىنى ئېلىشنى خالىساڭ، كىرىپ جەڭ قىلىشقا تىخرا كېلىدۇ، ئەمما سېنىڭ بۇ قىلىچىڭ ھېچنېمىگە يارمايدۇ، شۇنىڭ ئۈچۈن سەن مېنىڭ ماۋۇ قىلىچىم. نى ئىشلەتكىن، بۇ قىلىچىدىن ھەرگىز ئايرىلمىغىن، — دەپ بىر قومۇش قىلىچىنى بېرىپتۇ. يىگىت:

— رەھمەت بوۋا، — دەپ قومۇش قىلىچىنى قولغا ئېلىش بىلەنلا، ئاقساقال ئادەم كۆزدىن غايىب بوپتۇ. يىگىت چۆچۈپ ئويغانسا قومۇش قىلىچى غىلاپ بىلەن بېلىدە ئېسىقلىق تۇرغۇدەك، يىگىت چۈشىدە ئۆزىگە خىزمىر ئەلەيھىسسالامنىڭ يولۇققانلىقىنى بىلىپ، دەرۋازىنى ئۇلۇغ ئېچىپ باغقا كىرىپتۇ. باغدا ياساۋۇلغا دۈچ كەپتۇ. ئۇنىڭ سىرتال — سوراقلىرى بىلەن ئوتتۇرىغا قىرىپ خان شەرتىنى ئاڭلاپتۇ. ئۇ شەرتكە ماقۇل بولۇپ، ئالدى بىلەن ساراي ئىچىدىكى رەڭدار كېپىك بىلەن جەڭ قىلىشقا كىرىشىپتۇ. ئۇ قىلىچىنى چىقىرىپ كېپىككە شىددەتلىك ھۇجۇم قىلىپ، كېپىك بىلەن بىر — كېچە كۈندۈز قاتتىق ئېلىشقان بولسىمۇ، ئۇنىڭ بىر تال موپىنى تەۋرىتەلمەپتۇ، ئاخىرى ئۇ چۈشىدىكى ئاقساقال بوۋاينىڭ سۆزىنى ئېسىگە ئېلىپ، يېنىدىكى قومۇش قىلىچىنى قولغا ئېلىپ، كېپىككە قارىتىپ بىرلا شىلتىغانىكەن، كېپىك شۇ ھامان پارچە — پارچە بولۇپ، تۈكلىرى توزۇپ، قوڭغۇراقلىرى چۈۋۈلۈپ كېتىپتۇ.

يىگىت كېپىكنى ھالاك قىلغاندىن كېيىن، ئەھۋالنى ياساۋۇلغا بايان قىپتۇ. ياساۋۇل كېپىكنىڭ ئۆلتۈرۈلگەنلىكىنى كۆرگەندىن كېيىن، يىگىتنىڭ باتۇرلۇقىغا قايىل بولۇپ، قالغان ئىشلار ئۈستىدە يول كۆرسىتىپ مۇنداق دەپتۇ:

— ئەمدى سەن نېرىقى ساراينىڭ ئىچىگە كىرىشىڭ كېرەك، ئۇ سارايدا قارا چاچ باتۇر ئۆز تەختىدە ئۇخلاۋاتىدۇ. بۇ قىر ھەر قېتىم ئۇخلىغاندا قىرىق كېچە — كۈندۈز ئۇخلايدۇ.

پارە - پارە قىلىپ، جەننىنى تېنىدىن جۇدا قىلىتۇ.

بۇ يىگىتنىڭ ئۆكۈلىرى بىر يىلغىچە ئاكىسىنى كۈتۈپتۇ. كەلمەگەندىن كېيىن ئەنسىرەپتۇ، ئاخىرى ئىتتىرتۇرانچى ئۆكۈسى جابدۇنۇپ تۇلپارغا مىنىپ، ئاكىسىنى ئىزدەپ يولغا چىقىپتۇ، بىرقانچە كۈن يول يۈرۈپ، يۈرگەندىمۇ مول يۈرۈپ، ئاخىرى قارا تاغ ئېتىكىگە يېتىپ كەپتۇ. ھېلىقى باغ بۇ يىگىتنىمۇ ئۆزىگە تارتىپتۇ. ئۇمۇ باغقا كىرىپ قارا چاچ قىزنىڭ قامچىدا سىدا ھاياتىنى ئاخىرلاشتۇرۇپتۇ.

ئارىدىن ئالتە ئاي ئۆتۈپتۇ، ئاكىلىرىدىن ھېچقانداق خەۋەر ئالالمىغان كەنجى ئوغۇل قاتتىق ئەندىشىگە چۈشۈپتۇ، «ئاكادىمىم نېمە ئۈچۈن قايتىپ كەلمەيدۇ؟» دەپ، ئىزدەپ تېپىش قارارىغا كەپتۇ - دە، جابدۇنۇپ، ئاكىلىرى كەتكەن قەرەپكە قاراپ يول ئاپتۇ، بىرقانچە كۈن يول يۈرۈپ، ئاخىرى ھېلىقى قارا تاغ ئېتىكىگە كېلىپ قاپتۇ. قارىغۇدەك بولسا تاغنىڭ باغرىدا تولىمۇ مەنزىرىلىك بىر باغ كۆرۈنۈپتۇ، ئۇ بىردەم سايىداپ، باغنى ئايلىنىپ يۈرۈپ دەرۋازا ئالدىغا كېلىپ سىناپ چىلاپ قارىغۇدەك بولسا، دەرۋازىنىڭ ئىچىگە ئىككى تۇلپارنىڭ كىرىپ كەتكەن ئىزى بار. چىققان ئىزى يوقمىش، يىگىت: «بۇ يەردە جەزمەن بىر سىر بار، بۇ دەل دادام ھايات ۋاقتىدا كىرمەڭلار دەپ نەسىھەت قىلغان باغ بولسا كېرەك، بۇ باغقا كىرسەم بولارمۇ؟ كىرسەممۇ ئەتە كۈندۈزى بىر نەرسىنى پەرق ئەتكۈدەك ۋاقىتتا كىرەي» دېگەن ئويغا كەپتۇ - دە، بىر ئېرىقنىڭ ياقىسىدا يېتىپ ئۇخلاپ قاپتۇ. ئۇ چۈش كۆرۈپتۇ، چۈش دە بىر ئاپئاق ساقال ئادەم يولۇقۇپ مۇنداق دەپتۇ:

«ئەي ئوغۇلۇم، سەن بۇ كىرسە چىقماس باغنىڭ ئەتە راپىدا نېمە قىلىپ يۈرسەن؟ سەنمۇ ئاكىلىرىڭنىڭ ئىزىدىن ھېچكىم ئۆلۈپ كەتكەن بارمۇ؟ بۇ باغ دېۋىلەر مەلىكىسىنىڭ بېشى، بۇ باغ نۇرغۇنلىغان ئەزىمەتلەرنىڭ بېشىغا چىققان،

— بۇ كېلىۋاتقانلار مىسىر شاھزادىسىنىڭ قوشۇنى، شاھ زادە مانا كۆيۈپ قالغان. ئۇ بىرقانچە يىل بولدى، مۇشۇ مەزگىلدە قوشۇن تۈزۈپ كېلىپ، مېنى ئېلىپ كېتىش ئۈچۈن جەڭ قىلىدۇ، لېكىن ھەر يىلى يېڭىلىپ، لەشكەرلىرىدىن ئايرىلىدۇ، تۇلپارى ناھايىتى بۈگۈزۈك بولغاچقا ئۆزى قېچىپ كېتىدۇ.

يېڭىت بۇ گەپنى ئاڭلاپ، غەزەپكە كېلىپ، كېلىۋاتقانلارغا قارشى جەڭگە ئاتلىنىدىغانلىقىنى ئېيتىپتۇ. لېكىن قاراچاقمىز يېڭىتنى توسۇپ، پەقەت ئۆزىنىڭلا ئۇلارغا تەڭ كېلىدىغانلىقىنى ئېيتىپ، جەڭ كىيىملىرىنى كىيىپ، تۇلپارىغا مىنىپ، ئۆزى يالغۇز جەڭگە ئاتلىنىپتۇ. بىر — كېچە كۈندۈز قاتتىق جەڭ جەرياندا، شاھزادىنىڭ لەشكەرلىرى ھالاك بولپتۇ. قوشۇندىن ئايرىلغان شاھزادە ئۆزى يالغۇز قېچىپ كېتىپتۇ.

شاھزادە ئۆز يۇرتىغا قايتىپ كەلگەندىن كېيىن ئەلەمگە چىدىماي دادىسىغا، قاراچاقمىزنىڭ ۋىسالىغا يېتىش ئۈچۈن بىرقانچە يىل قوشۇن تۈزۈپ جەڭ قىلغان بولسىمۇ، قوشۇننىڭ كارغا كەلمەي ھالاك بولغانلىقىنى، ئۇنى يېڭىشكە كۆزى يەتمىگەنلىكىنى، ئەمدى ئىشقى — پىراق دەردىدە ئۆزىنىڭ ھالاك بولىدىغانلىقىنى ئېيتىپتۇ.

پادىشاھ بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ بېشى قېتىپتۇ. ئاخىرى ئۇ ئوردىدىكى پۈتۈن ۋەزىر — ۋۇزىرائىنى يىغىپ كېڭەشكەندىن كېيىن، پۈتۈن شەھەردىكى خەلقنى يىغىپ مۇراجىئەت قىپتۇ. ئەگەر كىمدە كىم ئاشۇ قاراچاقمىزنى بىر ئامال قىلىپ ئېلىپ كەلسە، ئۇنىڭدا شۇ ئادەمنىڭ بويى بىلەن تەڭ ئالتۇن بېرىدىغانلىقىنى ئېيتىپتۇ. ھېچكىم بۇ ئىشنى ھۆددىگە ئېلىپ ئوتتۇرىغا چىقالماپتۇ. پەقەت سەكسەن ياشلار چامىسىدىكى مۈكچىيىپ قالغان بىر ئايال ئوتتۇرىغا چىقىپ، بۇ ئىشنى ئۆزى ئورۇندىيالايدىغانلىقىنى مەلۇم قىلىپ مۇنداق دەپتۇ:

دۇ. ھازىر ئۇنىڭ ئۇيغۇردىكى ۋاقتى. «سەن ئۇ يەرگە كىرىپ
ئوڭ تەرەپكە قارىساڭ بىر ساندۇق بار، ئۇنىڭدا قىرىق
دانە تۆمۈر قوزۇق بار. سول تەرەپتە بىر ساندۇق بار، ئۇ-
نىڭدا بىر پۇت كېلىدىغان تۆمۈر بازغان بار. ئالدى بىلەن
قوزۇقلارنى ئېلىپ، قىزنىڭ بەدىنىنى يەرگە مىخلايسەن، ئاندىن
بازغان بىلەن قىزنىڭ مەيدىسىگە قىرىق بىر قېتىم ئۇرسەن،
شۇ ۋاقتىدا ئۇ ئۇيقۇدىن ئويغىنىدۇ. سەن شۇ چاغدا ئۇنىڭ
بىلەن سۆزلىشىشكە مۇيەسسەر بولىسەن.

يىگىت ياساۋۇلنىڭ كۆرسەتمىسى بويىچە نېرىقى سارايد-
نىڭ ئىچىگە كىرسە، چىرايىدىن نۇر يېغىپ تۇرغان بىر پەرىزات
ھەممىدىن بىخەۋەر ئۇخلاپ يېتىپتۇ. يىگىت ئۇنى كۆرۈپلا ئا-
شىقى - بىقارار بوپتۇ ۋە ياساۋۇلنىڭ دېگەنلىرىنى بىرمۇ بىر
ئىجرا قىپتۇ. پەقەت قىزنىڭ مەيدىسىگە قىرىق بىرىنچى
بازغان ئۇرۇلغاندىلا قىز ئاندىن ئۇيقۇدىن ئويغىنىپتۇ. ئۇ ئۆز-
نىڭ يېڭىلىگەنلىكىنى بىلىپ، يىگىتكە ئۆزىنى قويۇۋېتىشىنى،
ئەگەر قويۇۋەتسە، يىگىتكە پۈتمەس - تۈگمەس ئالتۇن - كۆ-
مۈش بېرىدىغانلىقىنى ۋە بۇنىڭدىن كېيىن يىگىتكە ۋە ئۇنىڭ
ئۇرۇق - ئەۋلادىغا زىيان - زەخمەت يەتكۈزمەيدىغانلىقىنى
ئېيتىپتۇ. يىگىت قويۇۋەتمەپتۇ. ئاخىرى قىز:

— ئۇنداق بولسا مەن سىزنىڭ نىكاھىڭىزغا ئۆتتۈم، مې-
نى قويۇۋېتىڭ، — دەپتىكەن، يىگىت قىزنى بوشتىپتۇ. شۇنىڭ-
دىن كېيىن يىگىت بىلەن قارا چاچ قىز بىرگە ئۆتۈش-
كە باشلاپتۇ.

يىگىت بىر كۈنى ئوۋ ئوۋلاپ يۈرۈپ، قارا تاغنىڭ كەي-
نىدە نۇرغۇنلىغان ئاتلىقلارنىڭ چاڭ تۈزۈتۈپ، ئۆزلىرى تەرىپ-
كە كېلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپتۇ. ئۇ دەرھال قايتىپ كېلىپ خوتۇ-
نىغا مەلۇم قىپتۇ. قاراچاچ قىز بۇ خەۋەرنى ئاڭلاپ مۇند-
ام دەپتۇ:

تېپىپ، پالاق تۇخۇمنى چېقىپ، قىزنىڭ بېشىغا ئاققۇزۇۋېتىۋېتىپ، قاراچاق قىز ئېقىپ چۈشۈۋاتقان بۇ نەرسىنىڭ نېمە ئالاھىدات ئىكەنلىكىنى سورىغاندا موماي:

— ۋاي قىزىم، نېمە بولاتتى دەيسىز، ياش ۋاقتىدا ئېرىمنىڭ سىرىنى سوراپ بىلىۋالالمىغانلىقىمنىڭ نەتىجىسى. ئاياللار ياش ۋاقتىدا ئېرىمنىڭ سىرىنى سوراپ بىلىۋالالمىسا، قېرىغاندا كۆك ماڭقا بولۇپ قالىدىغان گەپكەن، بۇ مېنىڭ بۇرۇمدىن ئاتقان نەرسە، سىزمۇ ياش ۋاقتىڭىزدا ئېرىڭىزنىڭ سىرىنى سوراپ بىلىۋالالمىسىڭىز، قېرىغاندا ماڭا ئوخشاش بولۇپ قالىسىز. قارىسام سىز كۈچ - قۇدرەتتە تەڭدىشى يوق، باتۇر قىزدەك تۇرىسىز، بۇ يىگىت ئادەتتىكى ئادەمدەك قىلىدۇ، بۇ سىزنى قانداق قىلىپ ئۆز نىكاھىغا ئالدى؟ مانا بۇ سىزنى بىلىۋېلىشىڭىز كېرەك، — دەپتۇ.

قاراچاق قىز ئويلاپ بۇ سۆزنى توغرا تېپىپتۇ، ئۇ شۇ كۈنى كەچتە ئېرى قايتىپ كەلگەندىمۇ ئالدىغا چىقماپتۇ، ئاخىرى شىمى تەتۈر قاراپ يېتىۋاپتۇ. يىگىت بۇنىڭ سەۋەبىنى سوراپتۇ. قاراچاق قىز نازلىنىپ تۇرۇپ:

— مەن باتۇراۋقتا تەڭدىشى يوق قىز ئىدىم، مېنى ئالەمەن دەپ كەلگەن يىگىتلەر قىلىچىم ئاستىدا جان بېرەتتى. پەقەت سىزلا مېنى يېڭىپ، مەن بىلەن نىكاھلىنىشقا مۇيەسسەر بولىدىڭىز، لېكىن مۇشۇ كەمگىچە بۇ ھەقتىكى سىرىڭىزنى ماڭا دەپ بەرمىدىڭىز، مەن شۇنچىلىك ئىشەنچسىزمۇ؟! مېنى چىن دىلىڭىزدىن سۆيۈپ، ئىشەنچ قىلىسىڭىز، بۇنچىلىك ئىشنى ئېيتىپ بەرگەن بولاتتىڭىز، دەپتۇ.

يىگىت بۇ ساھىبجامال قىزنىڭ كۆڭلىنى رەنجىتىپ قو-يۇشتىن ئەنسىرەپتۇ ھەم ئۇنىڭ ناز بىلەن قىلغان سىلىق، مۇ-لايم سۆزلىرى ئالدىدا مەست بولۇپ، ئايالنى قۇچاقلاپ تۇرۇپ: — ئىلىدە بۇ ئىشنىڭ سىرىنى سورىغىنىڭ ياخشى ئىدى،

بۇنىڭ ئۈچۈن ماڭا بىر چوڭ ساندۇق ياسىتىپ، ئۇنىڭ ئىچىگە ئاياللارنىڭ ھەر خىل پەرداز بۇيۇملىرى بىلەن زىبۇ زىننەت بۇيۇملىرىنى قاچىلاپ بېرىلا ھەم بىر دانە پالاق تۇتۇپ خۇم بېرىدۇ. بۇلارنى بىر تۆگىگە ئارتىمەن، بۇ ئىشنى ئورۇندىداپ كەلگەندە، ئاشۇ تۆگەم بىلەن تەڭ ئالتۇن ئالىمەن، — دەپتۇ.

پادىشاھ ماقۇل بولۇپ، موماينىڭ دېگىنى بويىچە جابدۇ-نۇپ يولغا ساپتۇ.

موماي نۇرغۇن يول بېسىپ ھېرىپ - ئېچىپ، ئاخىرى قارا تاغ دېرىزىسىغا يېتىپ كەپتۇ. ئۇ تۆگىسىنى ئوتلاتقاچ، تاغ باغرىدا دەم ئېلىشقا باشلاپتۇ.

بىر كۈنى قاراچاق قىزنىڭ ئېرى ئادىتى بويىچە سىرتقا چىقىپ، ئۇ ئوۋلاپ يۈرۈپ مومايغا يولۇقۇپ قاپتۇ. ئۇ موماي بىلەن ئامانلاشقاندىن كېيىن، ئۇنىڭدىن:

— موما، بۇ يەردە يالغۇز نېمە قىلىپ يۈرسىز؟ — دەپ سوراپتۇ. موماي:

— يالغۇز مومايمەن، ئىگە - چاقام يوق، ئانىسى يوققا ئانا بولۇپ، خىزمىتىنى قىلىپ، كۈن كەچۈرسەم دەيمەن، — دەپتۇ.

بۇ گەپنى ئاڭلىغان يىگىت مەن ھەمىشە سىرتقا چىقىپ كەتسەم خوتۇنۇم يالغۇز قالىدۇ، خوتۇنۇمغا ھەمراھ بولسلا بولغۇدەك دەپتۇ - دە، دەرھال بېرىپ ئايالغا مەسلىھەت ساپتۇ، خوتۇنۇم بۇ مەسلىھەتكە قوشۇلۇپتۇ. شۇ كۈندىن ئېتىبارەن، موماي قاراچاق قىزغا ھەمراھ بولۇپ، تۇرمۇش كەچۈرۈشكە باشلاپتۇ.

ئارىدىن بىر ئاي ئۆتكەندىن كېيىن يىگىت ئادىتى بويىچە ئوۋغا چىقىپ كېتىپتۇ. موماي بۇ پۇرسەتنى غەنىيمەت بىلىپ، قاراچاق قىزنىڭ بېشىنى بېقىپ قويماقچى بولپتۇ. ئۇ باش بېقىۋې-

تاپشۇرۇپتۇ. پادىشاھ خۇشاللىقىدىن پۈتۈن شەھەر خەلقىگە قىز كېچە - كۈندۈر توي قىلىپ بېرىشنى جاكارلاپتۇ. قاراچاق قىز ئېرىنىڭ بارلىقىنى ئېيتىپ دادۇ - پەرياد قىلىمۇ، شاھنىڭ كارى بولماي تويىنى باشلاۋېرىپتۇ.

ئەمدى ۋەقەنى قاراچاق قىزنىڭ بېغىدىن ئاڭلايلى: دەر-ۋازىۋەن بىرقانچە كۈندىن بېرى ئۆز خوجايىنلىرىنىڭ تالا-تۈزگە چىقىمغانلىقىدىن ئەنسىرەپ، ساراغا كىرىپ قارىسا، قاراچاق قىز بىلەن موماي ئۆيدە يوق. يىگىت ئۆلگەن، ئاشخانىغا چىقىپ قارىسا قومۇش قىلىچ ئۆيىنىڭ ئىچىدە سەكرەپ تۇرغۇدەك. ياساۋۇل بۇ نېمە كارامەت؟ دەپ قىلىچنى سەكرەپ چىقىشىغا تۇتۇۋېلىپ، ساراغا كىرسە غىلاپ تۇرغۇدەك. قىلىچنى غىلاپقا سېلىشىغا، يىگىت ئۇزاق ئۇيقۇدىن ئويغانغان قىياپەتتە ئورنىدىن تۇرۇپتۇ. يىگىت ياساۋۇلنىڭ نېمە قىلىپ تۇرغانلىقىنى، ئۆيىدىكىلەرنىڭ نەگە كەتكەنلىكىنى سوراپتۇ. ياساۋۇل ئۆزىنىڭ كۆرگەنلىرىنى دەپ بېرىپتۇ. يىگىت بۇ موماينىڭ ئىشى ئىكەنلىكىنى بىلىپ، غەزەپكە كەپتۇ. - دە، ئىز قوغلاپ، مىسىر شەھىرىگە قاراپ يولغا چىقىپتۇ. ئۇ بىر ئاي دېگەندە مىسىر شەھىرىگە يېتىپ كېلىپ پادىشاھ ئوردىسى يېنىدىكى ھەشىمەتلىك ساراغا چۈشۈپتۇ. ساراينىڭ ئوتتۇرىسىدىن بىر ئۆستەڭ سۇ ئاقىدىكەن. يىگىت: «بۇ شەھەرگىمۇ كەلدىم، ئەمدى خوتۇن ئۇمنى قانداق تاپارمەن؟!» دەپ سۇ بويىدا خىيال سۈرۈپ ئولتۇرسا، بىر توپ ئۇششاق بالىلار ھەر بىرى بىردىن ئاپتۇۋا كۆتۈرگەن ھالدا ئۆستەڭدىن سۇ ئالماقچى بولۇپ كېلىپتۇ. يىگىت بالىلارنىڭ بۇ ئىشىغا ئەجەبلىنىپ:

— ھەي بالىلار، سۇنى نېمە قىلىساڭلار؟ — دەپ سوراپتۇ. بالىلار:

— بىز ئوردا ھەرىمىدىكى بالا مۇلازىمەتلەرىمىز، شاھزادىمىز قارا تاغدىن ئېلىپ چىققان قاراچاق قىز دېگەن گۈزەل مەلەك

بوپتۇ، ئېيتىپ بەرەي، ساڭا ئىشەنمەيدىغان يېرىم يوق، سېنىڭ ئۈچۈن ئۆلۈشكۈم رازىمەن، بىلىپ قويغىنكى، مېنىڭ پۇتۈن تۈن كۈچ - قۇدرىتىم ئاشۇ قوزۇقتا ئېلىپ قويغان قومۇش قىلىپتە، سەنمۇ مېنى دېسەڭ ئۇ قىلىچىنى چىڭ ساقامغىن، مەن ئۇنىڭدىن ئايرىلسام ھالاك بولامەن، دەپتۇ.

بۇ سۆزلەرنى پەنجىرىنىڭ تۆشۈكىدىن ماراپ ئاڭلاپ تۇرغان موماي، ئەتىسى ئەتىگەندە، قاراچاق قىزنىڭ ھاجەتكە چىقىپ كەتكەن ۋاقتىدىن پايدىلىنىپ، ئۆيگە كىرىپتۇ - دەمە قوزۇقتىكى قومۇش قىلىچىنى ئېلىپ ئاستاغىنا ئۆيگە چىقىپ، ئوچاقتىكى كۆيۈۋاتقان ئوتقا تاشلاپتۇ. يىگىت ئۇخلاۋاتقان يېرىدىلا جان بېرىپتۇ. قاراچاق قىز كىرگۈچە موماي چايلارنى تەييارلاپ، قىزنى چايغا تەكلىپ قىپتۇ. قاراچاق قىز ئېرىنى ئويغاتماقچى بولغاندا، موماي:

— تەگمەڭ، ئېرىڭىز تۈنۈگۈن ئوۋغا چىقىپ ھېرىپ كەتتى، دەم ئالسۇن، بىز ئىچىپ تۇرايلى، ئۇ كېيىن ئويغانغاندا ئايرىم ئىچەر، — دەپتۇ. چايدىن كېيىن موماي:

— قىزىم، سىز ماڭا ئىشەنچ قىلىپ، ئۆز ئانىڭىزدەك كۆرۈپ، ھەممە ساندۇقلىرىڭىزنى كۆرسەتسىڭىز. مېنىڭمۇ بىر ساندىقۇم بار، ئۇنىڭدا ساقلاپ تۇرغان ئاز - تولا نەرسىلىرىم بار، ئۇلارنى سىزگە كۆرسەتەي، كۆرۈپ كۆڭلىڭىزنى ئاچارسىز، كۆڭلىڭىزگە ياققىنىنى ئالارسىز، — دەپتۇ - دە، ساندۇقنى ئېچىپتۇ. قاراچاق قىز ساندۇقنىڭ ئىچىدىكى ھەر خىل نۇر چاقىپ تۇرغان زىبۇ زىننەتلەرگە قىزىقىپ، ساندۇقنىڭ ئىچىگە باش تىقىپتۇ. ئېگىشىپ كۆرمەكچى بولۇۋاتقاندا، موماي دەرھال ئۇنى ساندۇققا ئىتتىرىۋېتىپ ئاغزىنى ئېتىپتۇ - دە، تۆگىسىگە ئارتىپ، باغنىڭ كەينى ئىشىكىدىن چىقىپ، مېسىر شاھىنىڭ يۇرتىغا قاراپ راۋان بوپتۇ.

موماي قىزنى ساق - سالامەت ئېلىپ كېلىپ، پادىشاھقا

ئېشىپ، توپتوغرا ئۈچ ئاي يول يۈرۈپتۇ. يىراقتىن بىر چوڭ شەھەرنىڭ قارىسى كۆرۈنۈپتۇ. قىر كىشىلەرنىڭ ئۆزىگە چۈشۈپ قالماستىن ئۈچۈن ئەرەنچە ياسىنىپ، شەھەرگە كىرىپتۇ. قارىغۇ-دەك بولسا پۈتۈن شەھەر خەلقى كوچىلارغا چىقىپ، ھەممىسى ئاسماندا ئۈچۈپ يۈرگەن بىر قۇشقا قارىغۇدەك. ئەسلىدە بۇ شەھەرنىڭ قائىدىسى بويىچە، پادىشاھ ئۆلسە ئوردىدىكى بەخت قۇشىنى قەپەستىن چىقىرىپ ئۇچۇرىدىكەن. قۇش كىمنىڭ بېشىغا قونسا، شۇ كىشى پادىشاھ بولىدىكەن. بۈگۈن بۇ شەھەرنىڭ پادىشاھى ئۆلگەنگە ئۈچ كۈن بولۇپ، شۇ بەخت قۇشىنى قويۇپ بەرگەنىكەن.

قاراچاق قىز بۇ خەۋەرنى ئۇققان بولسىمۇ، كارى بولماس تىن، ئۆز سەپىرىنى داۋاملاشتۇرماقچى بولپتۇ. لېكىن شۇ ئەسنادا بەخت قۇشى ئايلىنىپ كېلىپ، قاراچاق قىزنىڭ بېشىغا قونۇپتۇ.

شۇنداق قىلىپ قاراچاق قىز ئويلىمىغان يەردىن پادىشاھلىق تەختىگە چىقىپ، دۆلەت سوراپتۇ. ئەمما ئېرىنى ئۆزى ئۇچۇرۇپتۇ. ئۇ ۋاپادار ئېرىنىڭ جەزمەن ئۆزىنى ئۆزىدەپ بۇ يەرگە كېلىدغانلىقىغا ئىشىنىدىكەن. شۇڭا ئۇ بىر ئۇستا رەسسامنى ئوردىغا چاقىرىپ، ئۇنى ئايرىم بىر خانىدا قوبۇل قىلىپ، ئۆزىنىڭ ئايال ئىكەنلىكىنى ئاشكارىلاپتۇ ۋە مەخپىيەتلىكىنى چىڭ ساقلاشنى جېكىلەپ نۇرغۇن ئىنئاملارنى بېرىپ، ئۆزىنىڭ رەسمىدىن بىر قانچە نۇسخا سىزدۈرۈپتۇ. رەسىملەرنى كىشىلەر كۆپ يىغىلىدىغان جايغا چاپلىتىپ، ھەر بىر رەسىمنىڭ قېشىغا بىردىن ياساۋۇل قويۇپتۇ ۋە ئۇلارغا: «كىمكى بۇ رەسىمنى كۆرۈپ يىغىلسا، مېنىڭ ھۇزۇرۇمغا ھازىر قىلسەن!» دەپ پەرمان بېرىپتۇ. توپتوغرا بىر يىل بولغاندا، شەھەرنىڭ جەنۇبىي دەرۋازىسىغا چاپلانغان رەسىمنىڭ ئالدىدا، دەرۋىشلەر سىياقىدىكى بىر ئادەم: «ۋاي خوتۇنۇم، بارمۇ سەن؟ سېنىڭمۇ دىدارىڭنى كۆردىكەنمەن»

كىگە قىرىق كېچە - كۈندۈز توي قىلىپ، ئۆيلەنمەكچى بولۇپ
ۋاتىدۇ. بۈگۈن قىرىقچى كۈنى. ئاخشاملىققا نىكاھ ئوقۇلىدۇ،
بىز بۇ سۈنى ئوردىدىكى مەلىكە بىلەن كېنىزەكلەرنىڭ قولىنى
يۇيۇشقا ئىشلىتىمىز، - دېيىشىپتۇ.

يىگىت بۇ سۆزنى ئاڭلاپ، بالىلاردىن بىرىنى چاقىرىۋې-
لىپ، قولىدىكى ئۈزۈكنى چىقىرىپ، بالىنىڭ ئاپتۇۋىسىدىكى سۈ-
غا تاشلاپتۇ - دە:

— سەن مۇشۇ چۆگۈندىكى سۈنى ئاز قالغان ۋاقىتىدا
ئۈزۈك بىلەن قوشۇپ قاراچاق مەلىكىنىڭ قولىغا قويۇۋەتكىن.
خىزمىتىڭ ئۈچۈن ماۋۇ ئالتۇننى ساڭا بېرىمەن، -
دەپ مۇشتۇمدەك بىر پارچە ئالتۇننى بېرىپتۇ. مۇلازىم بالا
خۇشال بولۇپ، بۇ ئىشنى ئورۇندايدىغانلىقىنى ئېيتىپ كىرىپ
كېتىپتۇ.

كەچمۇ كىرىپتۇ، ھەرەمدىكى كەچلىك بەزمە باشلىنىپتۇ.
داستىخان تارتىلىپ، قولغا سۇ قويۇلغاندا، ھېلىقى بالا پەملىپ
تۇرۇپ، ئاپتۇۋىنىڭ تېگىدە قالغان سۈنى بىراقلا قارا چاچ
قىزنىڭ قولىغا قويۇپتەكەن، ئۈزۈكمۇ قىزنىڭ ئالدىغا چۈشۈپتۇ.
ئۈزۈكنى كۆرگەن قارا چاچ قىز ئېرىنىڭ بۇ شەھەرگە ئۆزىنى
ئىزدەپ كەلگەنلىكىنى ھەم مۇشۇ يېقىن ئەتراپتا ئۆزىنى كۈتۈپ
تۇرغانلىقىنى بىلىپ، قاراڭغۇ چۈشكەندە تالاغا ھاجەتكە چىققان
بولۇپ، ئەتراپنى كۆزىتىپتۇ. باغنىڭ كەينى تەرىپىدىكى تامدا
يىگىت ئىككى ئاتنى تىزگىنىدىن تۇتۇپ، ئېرىق بويىدا ئۇخلاپ
ياتقۇدەك. قىز تامدىن سەكرەپ چۈشۈپتۇ. بىراق يىگىتنى زادىلا
ئويغىتالماپتۇ. ۋاقىت ئۇزىراپ كەتسە كېنىزەكلەر كەينىدىن
ئىزدەپ كېلىدىغانلىقىنى بىلىپ، دەرھال قولىدىكى ئۈزۈكنى
ئېرىنىڭ قولىغا سېلىپ قويۇپتۇ. بىر ئاتنى مىنىپ، قاراڭغۇدا
ئۇدۇل كەلگەن تەرەپكە ئاتنى بولۇشىغا قويۇۋېتىپتۇ. قاراچاچ
قىز شۇ تەرىقىدە قېچىپ، تاغ - دەريا، چۆل - دەشتىلەردىن

شاھزادىنىڭ خۇلاسىسى

بۇرۇننىڭ بۇرۇنىسىدا، بىر پادىشاھ ئۆتكەنىكەن. ئۇنىڭ قىرىق ياشتىن ھالقىغان كۆزگە كۆرۈنگەن يالغۇز ئوغلى بار ئىكەن. ئۇ كىچىكىدىن تارتىپ ئىلىم - بىلىمگە شۇنداق بېرىلگەن ئىكەنكى، كىچىلىرى كۆز يۇمماي كىتاب كۆرىدىكەن، كۈندۈزلىرى مۇتەپەككۇرلار بىلەن سۆھبەت ۋە مۇتالىئەلەرنى ئېلىپ بارىدىكەن. ئۇ ئون سەككىز يېشىدىلا ئىلىم مۇنبىرىنىڭ شاھىنىشاھىغا ئايلىنىپ، ئاتىسىنىڭ تەسەررۇپىدىكى شەھەرلەردىن تارتىپ، يېزا - قىشلاق ۋە تاغ - چىرالارغىچە ھەرخىل مەكتەپلەرنى تەسىس قىلىپ، مەملىكىتىنى «بىلىملىكلەر خەزىنىسى» - گە ئايلاندۇرغانىكەن، پادىشاھ ئوغلىنىڭ بۇ ئىشلىرىدىن تولمۇ مەمنۇن ئىكەن. بىر كۈنى پادىشاھ ئەينەككە قاراپ، چاچ - ساقىلىغا قىراۋ قونغانلىقىغا دىققەت قىلىپ قاپتۇ - دە، ئاتىلىق بۇرچىدىن يەنە بىر مۇھىم قەرزىنى ئېسىگە ئېلىپ ئوغلىنى يېنىغا چاقىرتىپ:

— بالام، سەن قىران بۈركۈتتەك بولۇپ قالدىڭ، مەن بولسام ئاق چاچلىقلار قاتارىغا ئۆتۈشكە باشلىدىم. كۆزۈمنىڭ ئوچۇقىدا سېنىڭ تىرىكلىك گۈلىستانىڭنى - تەخت ۋارىسىنىڭ مىراسخورىنى كۆرۈش ئارزۇيۇم بار. كۆڭلۈڭگە پۈككىنىڭ بولسا، تارتىنماي ئېيت، مۇرادىڭنى ھاسىل قىلاي، بولمىسا لايىق

دەپ ھۆركىرەپ يىغلاپ كېتىپتۇ. ياساۋۇللار ئۇنىڭ پۇت - قو-
لىنى يەرگە تەگكۈزمەي، شۇ ھامان ئوردىغا سۆرەپ كىرىپ
پادىشاھنىڭ ئالدىدا ھازىر قىپتۇ.

قارا چاچ قىز ئالدىدا تۇرغان ئېرىنى تەسلىكتە تونۇپتۇ.
چۈنكى ئۇ بىچارە جۇدالىقتا يۇرت كېرىپ، دەرد چېكىپ، ئۆز-
گىرىپ كەتكەنىكەن. قاراچاچ قىز ئۇنىڭ دىۋانلەرچە تىتىلىپ
كەتكەن كىيىم - كېچىكىنى، سۇلغۇن چىرايىنى، ۋەيران ئەپتىمى
كۆرۈپ: «مۇشۇنىڭ ھەممىسى مەن ئۈچۈن بولغان چەكمىشتۇر»
دەپتۇ - دە، ھاياجىنىنى باسالماي يىغلاپ كېتىپتۇ ۋە ئەزلەر-
چە كىيىمىنى يېشىپ تاشلاپ، تونۇشلۇق بېرىپتۇ. ئەر - خو-
تۇن قۇچاقلىشىپ كۆرۈشۈپتۇ.

كېيىن قارا چاچ قىز پادىشاھلىقنى ئېرىگە ئۆتۈنۈپ بېرىپ-
تۇ. شۇنداق قىلىپ ئۇلار ئەنە شۇ يۇرتنى ئادىل باشقۇرۇپ
مەڭگۈ خاتىرجەم ئۆتۈپتۇ.

(«مىراس» ژۇرنىلىنىڭ 1990 - يىلى 2 - سانىدىن ئېلىندى.)

نادانلىق زۇلمىتىگە تاشلىغانلىقىڭ ئەمەسمۇ؟!

شاھزادە يەرگە قارىغان پېتى:
— بەلكىم شۇنداقتۇر، لېكىن ئوقۇغان بەزى ھېكايەت كىتابلىرىمنىڭ قىسسەلىرى ماڭا: «ساپ ھاياتنى ۋاپاسىزلار يۇنىدىسىدا ناپاك قىلغاندىن، بېھىرىم يۈرەكنى ۋىجدانسىزلار خەنجىرىدە تىلىپ زېدە قىلغاندىن كۆرە يالغۇز ئۆتۈشنى ھەم مەدىن ئەلا بىل!» دېگەندەكلا قىلىپ تۇرىدۇ ئاتا. — دەپتۇ.
— ئېيتقانلىرىڭ بەرھەق، كىتابلاردا بايان قىلغان ئۇ ئىشلارنى ئىنسانىيەت ئالىمىدە بولمىغان دەپ ھېچكىم ئېيتالمايدۇ. مەن ئۇنداق شەرىمەندىلىكلەرنىڭ ھازىرمۇ مەۋجۇت ئىكەنلىكىدىن، بۇنىڭدىن كېيىنمۇ ئۇنىڭ ساقىندىلىرى ئەۋرەزدىكى سۇدەك سېسىق پۇراپ تۇرىدىغانلىقىدىن قىلچە شۈبھىلەنمەيمەن. بىراق ئۇ خىل رەزىگىلەرنىڭ موخۇلاردەك ناھايىتى ئازلىقىنى كۆرمىي «ھەممە ئادەم شۇنداق» دەپ قاراش دۇنيادا ئەخلاقلىق ئادەم يوق دېگەنلىك بىلەن باراۋەر بولۇپ، مۇتلەق كۆپ ساننى تەشكىل قىلىدىغان ياخشى ئادەملەر، ۋاپادارلار جامائەسىگە، خىسەت - پەزىلەت ئىگىلىرىگە قىلىنغان تۆھمەت ۋە ھاقارەت بولىدۇ. بىزنى رەنجىتمە، ۋەدە بەرگىن! — دەپتۇ پادىشاھ جىد دىي تۈستە قەتئىي قىلىپ. شاھزادە ئويلىنىپ قاپتۇ. ئاخىرى ئۇ:
— بىر شەرتىم بار، شۇنى بەجا كەلتۈرسىڭىز ماقۇل بولىمەن. — دەپتۇ.

— دېگىن، نېمە شەرت؟

— شەھرىمىز بويىدىكى ئەزىم دەريانىڭ دەل ئوتتۇرىسىغا توغرا كېلىدىغان ھاۋا بوشلۇقىغا بىر قەسىر ياساپ بېرىڭ، بۇ ساراينغا چىقىپ - چۈشىدىغان «شوتتا» مەندە تۇرىدىغان بولسۇن، كېلىنىڭىزنى شۇ بىناغىلا كۆچۈرىمەن، بىرلا خىزمەتچى ئالىمەن. باشقا شەرتىم يوق.

نى مەن ئۆزۈم تاپاي، — دەپتۇ.

— ھۆرمەتلىك شاھ ئاتا، — دەپتۇ شاھزادە، — مەن مۇشۇ كۈنلەردە ئىنتايىن يۇقىرى تەلەپ ۋە ئىشتىياق بىلەن بىلىم تەھسىل قىلماقچىمەن، سىز ئېيتقان بۇ ئىشقا يەنە بىر-نەچچە يىل سەۋر قىلسىڭىز.

پادىشاھنىڭ نەسەپتلىرى شاھزادىگە كار قىلماپتۇ. ئارىدىن ئۈچ يىل ئۆتتۇ. پادىشاھ خافىشى بىلەن مەسلىھەتلىشىپ، شاھزادىنى مەجبۇرىي ئۆيلەش قارارىغا كەپتۇ — دە، ئۇنى ئۆز ھۆزۈرلىرىغا چاقىرتىپتۇ.

— ئوغلۇم، — دەپ سۆز باشلاپتۇ خانىش — بۇ يىل يىگىر بىرگە تولدۇڭ، شاھ ئاتاڭ كېسەلچان بولۇپ قالدى، مەنمۇ مۈكچىيىۋاتىمەن. ئىككىمىزنىڭ كۆرگەن بەختىمىز پەقەت سەن — بىرلا ئۇغۇل. بىلىم ئۆگىنىشىنى توپىدىن كېيىن داۋاملاشتۇرساڭمۇ بولۇۋېرىدۇ. بۇ چاغقىچە بىزنىڭ تىلىمىزنى ئىناۋەت سىز قىلىپ كەلدىڭ. ئەمدى خالىساڭمۇ، خالىمىساڭمۇ تويۇڭنى قىلىش قارارىغا كەلدۇق. قۇدىلىشىدىغان تەرەپمۇ توي ھازىر-لىقىنى قىلىپ بولدى.

— جېنىم ئانا، — دەپتۇ شاھزادە، — مېنىڭ سىلەرنىڭ تىلىڭلارنى ئالماسلىققا ھەددىم ئىدىس. بىراق توي قىلىشقا رازىلىق بېرەلمەيمەن. چۈنكى مەنمۇ توي قىلماسلىق قارارىغا كەلگەن.

— نېمە؟! — دەپتۇ پادىشاھ ئوغلىنىڭ سۆزىگە ھەيران بولۇپ، ئۇنى ھازىرلا كۆرۈۋاتقاندىكى شاھزادىگە تىكىلىپ قاراپ، — دۇنيادا مۇنداق ئىشىمۇ بولامدۇ، ھازىر ئېلىمىزدە سەندىن كۆپ رەك بىلىم تەھسىل قىلغان يەنە بىر كىشىنىڭ بولۇشى ناتايىن. سەن «دىل نۇرلانىسا يۇرت گۈزەللىرى» دېگەن تەلىماتنى ياراتقان ۋە بۇ يولدا قۇچقان زەپەرلىرىڭنى ئالەمگە تاراتقان بىر بىلىم ئەھلى تۇرۇقلۇق، تەنھالىقنى راۋا كۆرۈشۈڭ ئۆزۈڭنى

— موما، بايقى گۈزەل سەنەم كىم بولىدۇ؟ ئۇ مال كۆ-
رۈۋاتقاندا شامال يۈزىدىكى رومىلىنىڭ بىر تەرىپىنى قايرى-
ۋەتتى. كۆزۈم ئۇ گۈزەللەر شاھىنىڭ تولۇن ئايدەك نۇرانە
جامالىغا چۈشتى. كۆكسۈمگە ئىشقى ئوتى تۇناشتى، ئىختىيارىم-
نى ئۇ ئېلىپ كەتتى، — دەپ ھالىنى بايان قىپتۇ.
— ئى يىگىت، بۇ خىيالىڭدىن ۋاز كەچ، بەھۇدە ئاۋارە
بولما، مانا پۇلۇڭنى ئېلىپ كەلدىم، تاپشۇرۇۋال، — دەپتۇ
موماي.

— ئانىجان، بۇ پۇللارنى ساڭا بەردىم، بىر ئامال
قىلىپ مېنى ئۇ ساھىب رەنانىڭ مۇبارەك ۋىسالىغا
يەتكۈزسەڭ.

— بۇ ئىش مېنىڭ قولۇمدىن كەلمەيدۇ.
— موما، يۇرتۇم يىراقتا قالدى، بۇ يەرگە مۇساپىرەمەن،
بۇ جاينىڭ ئەھۋالىنىمۇ بىلمەيمەن، ماڭا رەھىمىڭ كەلسۇن،
ھېچ بولمىغاندا مېنى ئاشۇ گۈل رۇخسارىنى بىر كۆرۈۋېلىش
بەختىگە ئېرىشتۈرسەڭ، دېگىنىڭنى بەرسەم، — دەپ يالۋۇرۇپتۇ
سودىگەر زادە.

— موماي قولىدىكى بىر خالتا تىللاغا ۋە بايۋەچچىنىڭ
«دېگىنىڭنى بەرسەم» دەۋاتقانلىقىغا قاراپ، بۇ نەق ئولجىنى
قولدىن چىقىرىۋەتمەسلىك ئۈچۈن:

— ئى بايۋەچچە، گېپىمگە قۇلاق سال، ئۇ قىز مەملىكىتىم
مىزنىڭ مەلىكىسى — سۇلتانىمىزنىڭ يالغۇز قىزى. ئۇ پات
ئارىدا باشقا بىر ئەلنىڭ شاھزادىسىگە ياتلىق قىلىنماقچى،
ئۇ سەندىن ئالغان ماللارنى خەيرلىشىش ئالدىدا تۇرغان ۋە
ئۆزىگە ھەمراھ بولۇپ بارىدىغان كېنىزەكلەرگە ھەمدە كېلىن
بولۇپ بارغۇسى دۆلەتتە قوشۇلىدىغان يېڭى كېنىزەكلەرگە
سوۋغات قىلىشقا ئالدى. ئىككى پادىشاھ پۈتۈشكەن بۇ ئۇلۇغ
توي ئىشىنى بۇزۇش مۇمكىن ئەمەس. لېكىن مەن سېنى مەلىكە

— خوپ، — دەپتۇ پادىشاھ ۋە شۇ كۈنىلا تەۋەسىدىكى بارلىق ئالىملارنى يىغىپ، ئۇلارغا ئەھۋاللارنى ئېيتىپتۇ. ئالىملار ئۈچ يىلدا دەريا ئۈستىدىكى ھاۋا بوشلۇقىدا بىر «ئاسمان ساراي» نى مۇئەللىق تۇرغۇزۇپتۇ. شاھزادە ئالىملار بەرگەن «شوتاق» بىلەن «ئاسمان ساراي» نى كۆرۈپ چۈشكەندىن كېيىن توي قىلىشقا رازىلىق بېرىپتۇ. پادىشاھ ئوغلىغا قوشنا پادىشاھلاردىن بىرىنىڭ قىزىنى ئېلىپ بېرىپتۇ.

ئەمدى ھېكايىمىزنى شاخلايمىز. پايتەختكە يېقى كەلگەن بىر سودىگەر زادىنىڭ دۇكانغا سالغان ماللىرى سەرخىللىقى، ئېسىللىقى بىلەن پۈتۈن شەھەرگە پۇر كېتىپ، خېرىدارلارنىڭ باس — باس بولۇپ كەتكەنلىكى توغرىسىدىكى خەۋەرنى ئاڭلىغان مەلىكە ماللارنى ئۆز كۆزى بىلەن كۆرۈپ تاللىۋېلىشى ئۈچۈن بىر موماي ۋە ئىككى كېنىزەكنىڭ ھەمراھلىقىدا ئالتۇن مەپكە ئولتۇرۇپ دۇكانغا كەپتۇ. ئۇ ماللارنى ئېلىپ بولغاندىن كېيىن پۇلنى ھېسابلىتىپ سودىگەر زادىگە: «پۇلنى ھازىر ئەۋەتىپ بېرىمەن» دەپتۇ — دە، ماللارنى ئېلىپ قايتىپتۇ. بىرئازدىن كېيىن موماي پۇلنى ئېلىپ كەپتۇ. ئەمما بۇ چاغدا سودىگەر زادە دۇكاننى تاقاپ، دۇكانغا يۆلىنىپ، بىمار بولۇپ قالغان ئادەمدەك ھالسىزلىنىپ ئولتۇرغانىكەن. ئۇ موماينىڭ «نېمە بولدۇڭ» دېگەن سوئالىغا جاۋاب بېرىش ئورنىغا مومايدىن ئۆزىنى ھۇجرىسىغا ئاپىرىپ قويۇشنى ئىلتىجا قىپتۇ. موماي بىر مەپكە چاقىرىپ سودىگەر زادىنى ھۇجرىسىغا ئاپىرىپتۇ. ئاي — ھاي، ئۇنىڭ ھۇجرىسى شۇنداق كۆركەم ئىكەنكى، ئېسىل يىپەك گىلەملەر بىلەن پۈركەنگەن مۇنداق ياسىداق ھۇجرا شاھ ئوردىسىدىمۇ يوق ئىكەن. سودىگەر زادە بىرئازدىن كېيىن سەل ئۆزىگە كەپتۇ، ئۇ موماينىڭ ئالدىغا داستىخان سېلىپ قەنت — گېزەكلەر بىلەن مېھمان قىپتۇ. ئاندىن سۆزگە كىرىپ:

بايۋەچچە مەيدىسىنى يەرگە يېقىپ ياتقان يېرىدە مىدىرلىماي
قالغانىكەن.

— يېڭىت. مۇنداق ئاھ ئۇرۇپ يېتىش بىلەن مۇراد —
نشانغا يەتكىلى بولمايدۇ. ۋىسال چامىنى كۆتۈرىمەن دېسەڭ،
سەندە جان بولۇش كېرەك. ئورنىڭدىن تۇر، يەنە ئۈچ — تۆت
ئاي چىداشلىق بەر، بازارغا چىق، ئالغۇ، بەرگۈلىرىڭنى تۈ-
گىتىپ، سەپەر كۆكىگە پەرۋاز قىلىشىڭغا قانات — قۇيرۇقىڭنى
راسلاپ تۇر، مەن بىر يول تېپىپ قويدۇم. ۋاقتى كەلگەندە
ھە دەيمەن — دە، ئاتلىنىمىز، — دەپتۇ موماي.

بۇ خەۋەردىن روھلانغان بايۋەچچە بىردىنلا كۈچ — قۇۋ-
ۋەتكە تولۇپ كەتكەندەك ئورنىدىن تۇرۇپ، موماينىڭ ئايىغىغا
يىقىلىپتۇ ۋە شۇ كۈندىن باشلاپ، موماينىڭ كۆرسەتمىسى
بويىچە تەييارلىققا كىرىشىپتۇ.

ئەمدى ئەسلى ھېكايىمىزغا قايتايلى، مەلىكە شاھزادىنىڭ
يۇرتىغا يۆتكەپ كېلىنگەن كۈنىلا، شاھزادە مەلىكىنى بىر
دېدەك بىلەن «ئاسمان ساراي»غا ئاچقىپ كېتىپتۇ. شاھزادە
ھەپتىدە بىر قېتىم چىقىدىكەن. ئارىدىن ئۈچ — تۆت ئاي
ئۆتۈپتۇ. لېكىن مەلىكىنىڭ قاپىقى ئاسماندا تۇرۇلۇپ يەرگە
قارا بۇلۇتتەك سېلىنىپ زادىلا ئېچىلماپتۇ. بۇنى كۆرگەن
شاھزادە بىر كۈنى:

— مەلىكەم مەن سىزگە ئەرىشتە ئۆي تۇتۇپ بەردىم،
ئانا — ئانىسىنى، يۇرتىنى سېغىنغاندا كۆرۈپ تۇرسۇن، ئالەمنى
سەيلە — تاماشا قىلىپ ئىچ پۇشۇقىدىن خالى بولسۇن دەپ
قوللىڭىزغا جاھاننەما تۇتقۇزدۇم. ئەمما نېمە ئۈچۈنكى، مۇشۇ
سارايغا كەلگەن كۈندىن تا ھازىرغىچە رۇخسارىڭىزنى دائىم
كۆيگەن ئايدەك تۇتۇق كۆرمىەن، — دەپتۇ.

— ئۇلۇغ شاھزادەم، — دەپتۇ مەلىكەم كۆزىگە ھەسرەت-
لىك ياش ئېلىپ، مەن يەر — جاھاندىن ئايرىلغان بۇ ساراي-

بىلەن ئۇچراشتۇرۇشنىڭ چارىسىنى ئويلىنىپ كۆرەي، —
دەپتۇ.

— شۇنداق قىل ئانا، جېنىم، بارلىق ۋەسلىم بۇ يولدا
پىدا، — دەپتۇ بايۋەچچە ۋە شۇئان ئۇنىڭ كالىسىغا «موماي
نىڭ ئۆيىدە تۇرسام...» دېگەن خىيال كەپتۇ — دە، — بولسا
ئۆز ئۆيۈڭدىن پاناھلىق بەرگەن بولساڭ، سېنى بۇ يەرگە
كېلىپ كېتىشكە ئاۋارە قىلىپ يول ماڭدۇرمىسام، — دەپتۇ.
بايۋەچچىنىڭ بۇ سۆزىنى ئاڭلىغان مومايىنىڭ كۆز ئال
دىدىن ئۆز ئۆيىنىڭ مۇشۇ ھۇجرىدىكى يىپەك گىلەم، ئېسىل
جابدۇقلار بىلەن بېزەلگەن شاھانە مەنزىرىسى لىپ قىلىپ
ئۆتۈپ كېتىپتۇ — دە: «بالام، سېنىڭدىن ئۆي ئايلانسۇن،
ھازىر كۈن كەچ بولۇپ قالدى، مەن ئەتە مەلىكىدىن ئىجازەت
ئېلىپ كېلىپ بۇ ئىشنى چۈندەي» دەپ يېنىپ كېتىپتۇ. دېگەن
دەك ئەتىسى كېلىپ بايۋەچچىنى سودىگەرلەر سارىيىدىن ئۆز
ئۆيىگە كۆچۈرۈپ ئاپىرىپتۇ. مومايىنىڭ كىچىككىنە بىر ھويلىسى،
ئىككى ئېغىز ئۆيى ۋە بىر يېتىمەك مالىسى بار ئىكەن، موماي
بايۋەچچىگە:

— يىگىت، بۇ ئۆي كىچىك ھەم كونىراق، اپكىن ساڭا
تارلىق قىلمايدۇ، خالىغىنىڭچە تۇرغىن، بىساتلىرىڭ بىلەن كۆڭ
لۇڭگە ياققۇدەك قىلىپ جابدۇغىن. ھالىڭدىن ئۆيۈمدىكى خىز-
مەتچى خەۋەر ئالىدۇ، مېنىڭ ئۇ يەردە نۇرغۇن ئىشىم بار، —
دەپتۇ — دە، ئوردىغا كېتىپتۇ. بايۋەچچە پىراق ئوتىدا باغرى-
نى داغلاپ، مومايىنىڭ كېلىشىنى ئىشكىتىن ماراپ، ئاھ ئۇرۇپ،
پىغان چېكىپ، كۆزىنى دەرد — ئەلەم يامغۇرىدا ياشلاپ
يېتىپتۇ. ئەمما موماي شۇ كەتكەنچە قارىسى كۆرۈنمەپتۇ.
چۈنكى مەلىكىنىڭ تويى باشلىنىپ كېتىپتۇ. توي قىرىق كۈن
داۋام قىپتۇ. بۇ جەرياندا سودىگەر زادە بارا — بارا تاماقتىنمۇ
قايتۇ. توي تۈگەپ، مەلىكە ئۇزاپ، موماي ئۆيىگە كەلگەندە

يېڭى مومام بار ئىدى. ئۇ دۇنيادىكى ھەممە ھېكايىلەرنى بىلەتتى. يەنە كېلىپ شۇنداق قاملاشتۇرۇپ سۆزلەيتتىكى، ئۇ سۆزلەۋاتقاندا بىز مۇشۇ ھېكايىنىڭ ئىچىگە كىرىپ كەتكەندەك بولاتتۇق. ئۇ ھېكايىسىنى تېخى سۆزلەپ بولمىغانىدى، ئۇ تىكەندەك يالغۇز ئىدى، شۇ مومامنى ئەكەلدۈرۈپ بەرسىڭىز، قېرىغاندا ئاخىرقى ئۆمرىنى مۇشۇ يەردە ئۆتكۈزۈۋالسۇن.

ھە، سىزمۇ بىز خىزمەتكار ئاچىقماقچى ئىكەنسز - دە، بوپتۇ، ئىككىمىزنىڭ بىردىن خادىمىمىز بولسۇن، مەن ئەتىلا شەھىرىڭىزگە ئادەم ماڭدۇراي.

ئارىدىن بىر ئاي ئۆتە - ئۆتمەيلا شاھزادە ھېكايىچى مومامنى مەلىكىنىڭ ھۇزۇرىدا پەيدا قىپتۇ. ئۇنىڭ يوغان بىر ساندۇقىنىمۇ بىللە ئاچتىپتۇ. مومام ئۆزىنى ئۇنتۇمىغان مەلىكىگە ۋە شاھزادىنىڭ خەيرخاھلىقىغا كۆپتىن - كۆپ مىننەتدارلىق بىلدۈرۈپتۇ. مومامغا ئايرىم بىر خانا راسلاپ بېرىلىپتۇ، ئەتىسى شاھزادە چۈشۈپ كېتىش ئالدىدا مەلىكى ئۆزىنىڭ تەۋەرۈكتەك ئەتىۋارلىق بىلىپ كەلگەن بۇ ھېكايىچى مومامنى شاھزادىگە بىر تونۇتۇپ قويۇش مەقسىتىدە ئۇنى ھېكايە سۆزلەپ بېرىشكە تەكلىپ قىپتۇ. مومام مۇنۇ ھېكايىنى سۆزلەپ بېرىپتۇ:

«قەدىمكى زاماندا بىر پادىشاھ ئۆتكەنكىن. ئۇنىڭ بىر ۋەزىرىنىڭ گۈزەللىكتە تەڭدىشى يوق، زىبا بوي، سۇمبۇل چاچ بىر خوتۇنى بار ئىكەن. بىر مەرىكىدە پادىشاھ ئۇنى كۆرۈپ قاپتۇ - دە، نىيىتى بۇزۇلۇپ، ئۇنىڭ كىم ئىكەنلىكىنى سۈرۈشتۈرۈپ بىلگەندىن كېيىن، ۋەزىرىنى بىر شەھەرگە ئىشقا بۇيرۇۋېتىپ، ۋەزىرىنىڭ ئۆيىگە بېرىپتۇ. ۋەزىرىنىڭ خوتۇنى پا-دىشاھنى ھۆرمەت تۆرىگە چىقىرىپ، ئىززەت - ئېكرام بىلەن قىزغىن كۈتۈپتۇ. لېكىن پادىشاھنىڭ غەربىنى پەملىگەندىن كېيىن، سەككىز دانە تۇخۇمنى پىشۇرۇپ، شاكىلىنى سەككىز

دا ھەر پەيشەنبە كۈنى سىزنى كۈتۈۋېلىپ، جۈمە كۈنى ئۈزۈپ تىپ قويغاندىن سىرت، بىرلا دېدەك بىلەن گويا قەپەستىكى قۇشتەك ياشاۋاتىمەن. «جاھاننەما» ئەينىكىدە كۆرۈنگەن كىشىلەر بىلەن ھەمسۆھبەت بولغىلى بولمايدىكەن.

— سىزنىڭ كىم بىلەن ھەمسۆھبەت بولغىڭىز بار ئىدى؟ مەن بۇ يەرگە سىزنى ۋە بىر دېدەكنى ئېلىپ چىقىشقا شەرت قىلغانىدىم.

— مەن سىز بىلەن ئۇنداق شەرتلەشمىگەنغۇ؟
— توغرا، — دەپتۇ شاھزادە ۋە ئاتا — ئانىسى بىلەن بولغان ئەھۋالنى سۆزلەپ بېرىپتۇ. بۇنى ئاڭلىغان مەلىكە ئاغرىنغاندەك بولۇپ:

— سىز ماڭا ئىشەنمەيدىكەنسىز — دە؟! دەپتۇ.
— ياق، ئۇنداق ئەمەس، مەقسىتىم سىزنى يامان كۆزدىن ساقلاش.

— بۇ نىيىتىڭىزگە رەھمەت. مەن پايانسىز چۆپلۈكتە ئەركىن تاقلاپ يۈرگەن ئاھۇدەك كەڭ — كۈشادە يۈرۈپ ئۆسكەندىم. شۇڭا ماڭا قانات — قۇيرۇقى بوغۇپ تاشلانغان ھېكاياندىكى ياشايدىغان مۇنداق ھايات كېرەك ئەمەس.

— ئۇنداق دېمەڭ مەلىكەم، كۆڭلۈمنى چۈشىنىڭ.

— خوپ، شاھزادەم سىزمۇ مېنىڭ كۆڭلۈمنى چۈشىنىڭ.

— مەلىكەم، ئېيتىڭا، زادى كۆڭلىڭىزدە نېمە بار؟ مەلىكە شاھزادىنىڭ ئاغزىدىن دەل مۇشۇ سۆزنىڭ چىقىشىنى كۆتۈپ تۇرغانىكەن. ئۇ مۇنداق دەپتۇ:

— مەن سىزنىڭ مېنى كېنىزەكلىرىمدىنمۇ، زېمىندىنمۇ جۇدا قىلغىنىڭىزدىنمۇ ئاغرىنمايمەن، ئەمما بىر تەلپىم بار، شۇنى بەجا كەلتۈرسىڭىز.

— تەلپىڭىزنى ئېيتىڭ.

— مېنىڭ مەرھۇم ئىنىڭنام تېپىپ بەرگەن بىر ھېكا-

ئۈگەچلىك تاماقتا دېدەكنىڭ تامىقىغا دارى بەھۇش سېلىپ قويۇپتۇ. دېدەك بىر ئازدىن كېيىن ئۇخلاپ قاپتۇ. موماي مەلىكىگە ھېكايە سۆزلەپ بېرىۋېتىپ، يەنە چۆك - چۆك... قىلغان ئاۋازنى چىقىرىپتۇ. بۇنى بىلىشكە تەقەززا بولۇپ كەتكەن مەلىكە ئۇنىڭ نېمە ئىكەنلىكىنى سوراپ تۇرۇۋاپتۇ.

— ۋاي ئاپئاق مەلىكەم، بۇ نېمە بولاتتى، چۆك - چۆك كېسىلم، — دەپتۇ موماي.

— خۇدايا توۋا، ھېلىغىچە چۆك - چۆك كېسەل دېگەننى ئاڭلاپ باقماپتىكەنمەن، — دەپتۇ مەلىكە تېخىمۇ ھەيران بولۇپ.

— شۇنداق، بۇنداق كېسەل ھەممىلا ئادەمدە بولمايدىكەن، كۆپىنچە خان ئائىلىسىدىكى گۈزەل ئاياللار مۇنداق كېسەلگە گىرىپتار بولۇپ قالىدىكەن.

— ئۇنداقتا سىزمۇ خان ئائىلىسىدىنمىدىكىز؟
— ياق مەلىكەم، مەن ھاللىق ئائىلىدە تۇغۇلۇپ ئۆسكەندىم، بىراق ياش ۋاقتىمدا بەك چىرايلىق ئىكەنمەن، ئاشۇ گۈزەل چېھرىم ۋە كېلىشكەن قەدىم ئۆزۈمگە دۈشمەن بولۇپ، مۇشۇنداق چۆك - چۆك كېسەلگە دۇچار قىلدى.

— ئانىكا ئادەمنىڭ چىرايىمۇ ئۆزىگە دۈشمەن بولامدىكەن؟

— ھوي قىزىم، — دەپتۇ موماي ئۇھ تارتىپ، رومىلىنىڭ بىر ئۇچى بىلەن كۆز يېشىنى ئېرتقاندىكە قىياپەتتە، — يالغۇز قىز بولغىنىم ئۈچۈن ئاتام مېنى بىر ئېسىلزدىگە بەردى. ئېرىم مېنى جېنىدىنمۇ ئەتىۋار كۆرەتتى. ئون يىلغىچە ئېرىمدىن ۋە بىرنەچچە دېدەككىش باشقا ھېچ نەرسىنى كۆرمىدىم. ھەممىشە دېرىزىدىن سىرتقا قارايمەن. كېيىن ئاڭلىسام نۇرغۇن يىگىتلەر ماڭا ئاشىق بولۇپ يۈرۈپتۇ. ئۇلار كېچە - كۈندۈز ئىشقى پىراقىمدا يىغلايدىكەن، ئاھ ئۇرىدىكەن لېكىن مەن ئۇلار ماڭا نامە -

خىل رەڭدە بويىپ ئۇنىڭ ئالدىغا ئاچىقىپ قويۇپتۇ، پادىشاھ بۇتۇر خۇملارنى سويۇپ تېتىپ باققانىكەن، بۇتۇر خۇملارنىڭ شاكىلى سەككىز خىل رەڭدە بويالغان بولسىمۇ تەمى بىر خىل تۇرغۇدەك. ھەيران بولغان پادىشاھ بۇنىڭ سەۋەبىنى سورىغانىكەن، ۋەزىرنىڭ خوتۇنى: «شاھم بەزىلەر ئۇ ئايالغىمۇ، بۇ ئايالغىمۇ قانات سۆرىدۇ، ۋە ھالەنكى ئاياللارمۇ شاكىلى بويالغان تۇخۇملارغا ئوخشاش خىلمۇ خىل بولسىمۇ، تەمى بىر خىل. شۇڭا ئۇلار ئۆز قوينىدىكى ھالال جۈپتى بىلەن قانائەتلەنسە بولمامدىغاندۇ؟» دەپتۇ. پادىشاھ بۇنىڭدىن ھەم تەسرلىنىپ ھەم خىجىل بوپ لۇپ قايتىپ كېتىپتۇ. شۇنداق قىلىپ ۋەزىرنىڭ ئايالى ئۆزىنىڭ ساپلىقىنى ساقلاپ قىلىش بىلەن بىللە، شۇ چاغغىچە تۈمەنلىگەن گۈللەرنى يىرتقۇچ تىرنىقى بىلەن چەيلەپ ئاياغ - ئاستى قىلىپ كەلگەن ۋەھشى يولۋاستەك ھايۋان تەبىئەتلىك پادىشاھنىمۇ ناكەسلىكتىن چەتلىتىپتۇ. جاھاندا ئەنە شۇنداق بېغى چىڭ، ۋۇجۇدىغا كىر قوندۇرمىغان ئاياللارمۇ ئۆتۈپتىكەن» دەپ ھېكايىسىنى ئاخىرلاشتۇرۇپتۇ موماي. شاھزادە بۇ ھېكايىدىن ھەم مومايدىن مەنئۇن بوپتۇ. شۇنىڭدىن تارتىپ مەلىكىنىڭ چىرايمۇ تولغان ئايدەك ئېچىلىپ كېتىپتۇ.

موماي، دېدەك ئۆز ئىشى بىلەن بەند چاغلاردا ياكى ئەپلىك پەيتى كەلگەندە، قولتۇقىغا سېلىۋالغان چۈجىنى قىسىپ مەلىكىنىڭ ئالدىدا قوينىدىن چۈك - چۈك قىلغان ئاجا-يىپ ئاۋاز چىقىرىدىكەن. مەلىكە دەسلەپتە بۇنىڭغا ئىرەن قىلىمىغان بولسىمۇ، بۇ ھال تەكرارلىنىۋەرگەندىن كېيىن بۇنى بەلىشكە قىزىقىپ قاپتۇ. ئۇ بىر كۈنى:

— موما، چۆكۈلدىغان نېمە ئۇ؟ — دەپ سوراپتۇ.
— قىزىم، بۇ توغرىدا ئادەم بار يەردە ئېغىز ئاچماڭ، مۇرتى كەلگەندە سۆزلەپ بېرىمەن، — دەپتۇ موماي. بىر كۈنى

ئىنىكىئانام ۋە خاس كېنىزەكلىرىمدىن باشقا ھېچكىمنى كۆرمىگەن، كېيىن ئىنىكىئانام سىزنى ھېكايە سۆزلەپ بېرىشكە ئېلىپ كەلگەندىلا سىزنى كۆردۈم. بۇ يەردىمۇ شاھزادە، سىز ۋە دېدەكتىن بۆلەك ئادەمزاڭنى كۆرمىدىم، بەلكىم مەن باشقىلارغا ئىشقا ئوقنى يېقىشتىن خالىدۇرمەن.

— ھەرگىز ئۇنداق ئويلىماڭ مەلىكەم، — دەپتۇ موماي پۇرسەتنى چىڭ تۇتۇپ، — ئۆز گۈزەللىكىڭىزگە ھوشيار بولمىسىڭىز ئۇ سىزگە شۇنداق بەھىساپ دەرد — ئەلەملەرنى كەلتۈرگەيكى، رودىپايەدەك چاپلىشماۋالغان مېرەز كېسەللىكلەرنى ھەرقانچە قىلىپمۇ بەدىنىڭىزدىن سىلكىپ چۈشۈرۈۋېتىشكە ئامالسىز قالغايسىز. مەن بۇ قېتىم خىزمىتىڭىزگە مۇشەررەپ بولۇش ئىشتىياقىدا يولغا چىقىش ئالدىدا چارىبېغىڭىزنىڭ تېمى تۈۋىدە چىرىنىڭ سىنەسىنى يەرگە يېقىپ ياتقانلىقىنى كۆرۈپ قالدىم. بېرىپ قارىسام بىر ياش يىگىت ئىكەن. ئۇنىڭدىن ئەھۋال سورىغاندىم، ئۇ ماڭا: «بىر پەرى پەيكەرنىڭ قوشۇمىسىدىن ئېتىلىغان ئوق مېنى يىقتى، مەن ئۇنىڭ ۋىسالىدىن شىپا ئىزدەپ، ئۇنىڭ مۇبارەك قەدەم ئىزى چۈشكەن تۇپراقنى تاۋاپ قىلىپ يېتىپتىمەن...» دېدى، بۇ سىر ئاندىن ئايدان بولدى.

— قانداق سىر؟

— قانداق سىر بولاتتى قىزىم، ئۇ يىگىتنىڭ چارىبېغىڭىزنىڭ تېمى ئاستىدا خاكسىار بولۇپ ياتقانلىقىدىن ئۇنىڭغا ئىشقا ئوقنى ياققان سىزدىن باشقا بىرى ئەمەس دېگەن قارارغا كەلدىم. — دەپ موماي قولتۇقىنى قاتتىق قىسقانىكەن، يايىقى «چۈك — چۈك» ئاۋاز «ئاسمان ساراي سەھنىسىنى بىر ئايتۇ. مەلىكە ئەندىشىگە چۈشۈپتۇ. ئۇ بىر ئاز ئويلانغاندىن كېيىن مومايغا قاراپ:

— قانداق قىلىش كېرەك؟ — دەپتۇ.

نشان كىرگۈزسىمۇ پەرۋا قىلىدىم، يىللار ئۆتتى، «ئاھ ئۇزار-
مەن، ئاھ ئۇزارمەن، ئاھلىرىم تۇتقاي سېنى» دېگەندەك ئۇلار-
نىڭ قان ياشلىق ئاھى مېنى تۇتتى، — دەپ ئۇلۇغ — كىچىك
تىنىپ، چۈك — چۈك... ئاۋاز چىقىرىپ جىم بوپتۇ.
— كېيىن قانداق بولدى؟

— قانداق بولاتتى جېنىم مەلىكەم، ئۆز چېغىڭدا گۈلۈم-
سەن، كېسەل بولغاندا كەتمەمسەن دېگەندەك بولدى. ئېرىم
مېنى ئۆيىدىن قوغلاپ چىقاردى، شۇنىڭدىن كېيىن مېنى سەرسان-
سەرگەردانلىق گىردابى ئۆز قەھرىگە تارتتى، دەرد — ئەلەم
باياۋىنىنى كېزىپ يۈردۈم، ھېلىمۇ ياخشى، ئېرىمنىڭ ئۆيى كى-
تابلار كانى ئىدى. مەن ۋاقتىنى قولدىن بەرمەي ئۇ كىتاب
لارنى ئوقۇپ، نۇرغۇن ھېكايىلەرنى ئۆگىنىۋالغان ئىكەنمەن،
ئاخىرى جان بېقىشىمغا شۇ ھېكايىلەر ئەسقاتتى. بىر كۈنى
جاھانكەشتىلىك بىلەن سىزنىڭ شەھرىڭىزگە كېلىپ قاپتىمەن.
بىر مەھەللىدە ئۇششاق بالىلارغا ھېكايە سۆزلەپ بېرىۋاتقىنىمدا
رەھمەتلىك ئىنىڭىزغا يولۇقۇپ قالدىم. ئۇ مېنى مۇبارەك
ئاستانىڭىزگە باشلاپ ھۇزورىڭىزغا ئېلىپ باردى. ئىلتىپاتىڭىز بى-
لەن ئاسايىشلىققا چىقىپ قالدىم.

— توۋا، جاھاندا مۇنداق ئىشلارمۇ بولىدىكەن — ھە؟
خۇداغا شۈكرى، مەن ئۇنداق گۈزەل ئەمەس.

— قىزىم، — دەپتۇ موماي، — سىز ئۆزىڭىزنى گۈزەللەر
قاتارىدىن چىقىرىۋەتسىڭىز، بۇ ئون سەككىزىڭىز ئالەمدە گۈزەل
يوق دېگەن گەپ ئەمەسمۇ؟ سىزنىڭ نۇرانە جامالىڭىز مۇشۇ
سۇغا چۈشكەندە، ئۇنىڭدىن ئەكىس ئەتكەن شولىدىن دەريانىڭ
ئىككى قىرغىقى گويا قۇياش يەرگە چۈشۈپ قالغاندەك باشقى-
چىلا يورۇپ كېتىدىكەن. بۇ نۇر ئۆز شەھرىڭىزدىمۇ كىملىرىنىڭ
يۈرىكىنى كۆيدۈرمىگەن دەيسىز؟

— موما، مەن ئۆز شەھرىمدە ئاتا — ئانام، رەھمەتلىك

دەرھال گەينىگە يېنىپ ئورمانلىققا چۈشۈپ، ھېلىقى ئاتلىق پەيدا بولغان جايغا يېقىنراق بىر يەرگە يوشۇرۇنۇپ تۇرۇپتۇ. ئۇ ئادەم ئاتتىن بىر كۆرپىنى ئېلىپ يەرگە سالغاندىن كېيىن ئات ئۈستىدىكى خۇرجۇنى ئېلىپ، خۇرجۇندىن بىر ساندۇقچىنى چىقىرىپ ئۇنىڭ ئاغزىنى ئاچقان ئىكەن، ساندۇقتىن ئون يەتتە، ئون سەككىز ياشلاردىكى بىر قىز چىقىپتۇ. قىزنىڭ چىرايلىقلىقىدىن ئورمانلىق يۈرۈپ كەتكەندەك بوپتۇ. قىز دەرھال سەپەر ئۈچمىنى قۇرۇپ، چۆگۈنگە سۇ ئېلىپ ئېسىپ، ئوتۇن تېرىپ، ئوت قالاپ چاي قاينىتىپتۇ. ئۇلار تۈرلۈك نازىپمەتلەر بىلەن چاي ئىچىشىپتۇ، «بەزمە» قۇرۇپتۇ. ئاندىن ئۇ ئادەم قىزنىڭ قۇچىقىغا بېشىنى قويۇپ ئۇخلاپتۇ. قىز يانچۇقىدىن بىر نېمىنى ئېلىپ ئۇ كىشىنىڭ بۇرنىغا بىردەم تۇتۇپ تۇرغاندىن، كېيىن، ئۇنىڭ بېشىنى قۇچىقىدىن ئېلىپ يەرگە قويغانىكەن، ئۇ كىشى ھېچنېمىنى تۇيماي ئۈلۈكتەك قېتىپ يېتىۋېرىپتۇ. قىز ئۆزى چىققان ساندۇقتىكى كىيىمى ئارىسىدىن بىر قۇتىنى ئېلىپ ئاچقانىكەن، قۇتىدىن نەۋقيران بىر يىڭىت چىقىپتۇ. قىز ئۇنى ئوزۇقلاندۇرغاندىن كېيىن ئىككىسى ئەتراپى بىردەم سەيلە - تاماشا قىپتۇ. ئاندىن مۇھەببەت چۈشكىدە ئېغىنىشىپ بىر تەن بىر جان بولۇپ كېتىپتۇ. بىر ھازادىن كېيىن قىز: «ئۇنىڭ ھوشىغا كېلىدىغان ۋاقتى بولۇپ قالاي دېدى» دەپ يىڭىتىنى قۇتقا كىرگۈزۈپ ساندۇققا جايلاشتۇرغاندىن كېيىن، ئاۋۋالقىدەك ھېلىقى كىشىنىڭ بېشىنى قۇچىقىغا قويۇپ ئولتۇرۇپتۇ. بۇنى كۆرگەن شاھزادىدە ھەر خىل خىياللار پەيدا بوپتۇ. ئۇنىڭ كۆز ئالدىدىن ھېكايىچى موماي، ئۇ ئېلىپ كەلگەن يوغان ساندۇق لىپ قىلىپ ئۆتۈپ كېتىپتۇ - دە، ئۇنىڭ كاللىسىدا: «مېنىڭ مەلىكەممۇ تەنھا ئەمەس» دېگەن ھۆكۈم چاقىپ چاق تېزلىكىدە پەيدا بوپتۇ. بىر ئازدىن كېيىن ئۇخلاپ ياتقان كىشى بىر چۈشكۈرۈپ ئويغىنىپتۇ - دە، سەكرەپ ئورنىدىن

— مېنىڭمۇ بېشىم قېتىۋاتىدۇ قىزىم. بىلىشىمچە سىزگە ئاشىق بولغانلار ئاز ئەمەس، بىرەر سىزگە بىرلىشىپ مەرھەمەت كۆزدىڭىز بىلەن قاراپ قويمىسىڭىز سىزنىڭ مەندەك چۆكۈر بولۇپ قېلىشىڭىز چوقۇم.

مەلىكە تېخىمۇ چوڭقۇر ئويغا پېتىپتۇ. بىر ھازادىن كىتىن بېشىنى كۆتۈرۈپ:

— موما، ئۇنداق بولسا، ھېلىقى سىزگە ھال ئېيتقاندىن خەۋەر ئالساق بولامدىكىن.

— توغرا دېدىڭ جېنىم قىزىم.

— بىراق ئۇنىڭدىن قانداق قىلىپ خەۋەر ئالىمىز.

دەپتۇ مەلىكە.

— قىزىم، ئۇ يىگىتنى سېنىڭ قېشىڭغا كېيىن ئېلىپ چىقىلى بولمايدىغانلىقىنى بىلىپ ئۆزۈم بىلەن بىللە ئېلىپ كەلگەندىم. كەل ئاپئاق قىزىم، ئۇنىڭ ھالىغا يەت، مۇبارەك جا-مالنىڭ بىلەن دەردىگە دەرمان بول، ئۇنىڭ يۈرەك جاراھىتىگە يۇمشاق تېنىڭنى مەلھەم قىلىپ ياق، لالە لېۋىڭنى لېۋىڭگە يېپىشتۈرۈپ، ئىسسىق تىنىڭنىڭ بىلەن ئۇ بىچارىنىڭ نېمىجان ۋۇجۇدىغا جان ئاتا قىل!... — دەپ مەلىكىنى ئۆز بۆلىمىسىگە باشلاپ كىرىپ، ساندۇقنى ئېچىپتۇ...

ئەمدى باشقا يەردىن ئىككى كەلىمە سۆز ئاڭلايلى. مەلىكىنىڭ ئېرى بولمىش شاھزادە بىر پەيشەنبە كۈنى «ئاسمان قەسىرى» گە چىقىپ كېتىۋېتىپ، دەريانىڭ نېرىقى قېتىدىكى ئورمانلىقنىڭ ئىچىدىن كىرىدىرەك بىر جايدا ئېقىۋاتقان سۇ بويىغا قىلىچ ئاسقان، قالغان كۆتۈرگەن ساقال — بۇرۇتلارنى ئۆسۈپ كەتكەن بىر ئاتلىق ئادەمنىڭ كېلىپ توختىغانلىقىنى كۆرۈپ قاپتۇ — دە، كۆڭلىدە: «بىزگە دۈشمەن باستۇرۇپ كېلىۋاتامدۇ، نېمە، — بۇ ئادەم ئالدىن ئەۋەتىلگەن چارلامچى — خەۋەرچى بولمىسۇن يەنە» دەپ ئويلاپ،

مەلىكىگە چۈشلۈك تاماقنى سەككىز كىشىلىك تەييارلىتىشىنى
بۇيرۇپتۇ. تاماق تەييار بولۇپ داستىخانغا سەككىز تەخسە
تاماق قويۇلۇپتۇ. شاھزادە ئۈچ تەخسە تاماقنى مېھماننىڭ
ئالدىغا، ئىككى تەخسە تاماقنى مەلىكىنىڭ ئالدىغا قويۇپ، بىر
تەخسەنى ئۆز ئالدىغا تارتىپتۇ. موماي بىلەن دېدەكنىمۇ ئولتۇرغۇ-
زۇپ، ئىككى تەخسە تاماقنى ئۇلارنىڭ ئالدىغا قويغاندىن
كېيىن:

— قېنى قىممەتلىك مېھمانلىرىم، غىزاغا بېقىڭلار! —
دەپ ھەممەيلەننى تاماققا تەكلىپ قىپتۇ. بۇنىڭدىن تەئەججۈپ-
لەنگەن مېھمان:

— شاھزادە بۇ نېمە قىلغىنىڭىز، قىزىقچىلىق قىلىۋاتام-
سىز، بىر جېنىمغا ئۈچ تەخسە تاماقنى قانداق يەيمەن؟ —
دەپ كۈلۈپ كېتىپتۇ.

— ئىگىسى بار، — دەپتۇ شاھزادە ۋە، — ئەي مېھ-
مانىم، سەنمۇ مەن ئويلىغاننى ئويلىغان ئىكەنسىن، ئەپسۇسكى،
سەن ئۆزۈڭدىنمۇ ئۇستا سېھىرگەرنىڭ بارلىقىنى ئويلىماپسەن،
رەنجىمەي خۇرجۇنۇڭدىكى ساندۇقتا ياتقان مەھبۇبەڭنى چىقار،
ئۇمۇ ماڭا مېھمان، غىزالانسۇن.

بۇنى ئاڭلىغان مېھماننىڭ ئەرۋايى ئۇچۇپتۇ. چۈنكى ھېچكىم بۇ
سىردىن خەۋەردار ئەمەس ئىكەن. ئۇنىڭ ئۈستىگە شاھزادىنىڭ
سېھىرگەر توغرىسىدىكى سۆزى ئۇنى گاڭگىرىتىپ قويۇپتۇ. لې-
كىن ئۇ «شاھزادە ئورمانلىقتا بۇ مەخپىيىتىمدىن خەۋەردار بول-
غانىكەن — دە» دەپ ئويلاپ غىڭ — پىڭ قىلماي خۇرجۇن-
دىن ساندۇقنى ئېلىپ، ئۇنىڭ ئىچىدىكى قىزنى چىقىرىپتۇ.
شاھزادە مېھماننىڭ ئالدىدىكى ئۈچ تەخسە تاماقتىن بىر تەخ-
سىنى قىزنىڭ ئالدىغا قويۇپتۇ. ئاندىن قىزغا:

— ساندۇقتا سەن بىلەن بىللە تۇرۇۋاتقان يىگىتنى قۇ-
تىدىن چىقار! — دەپ ئەمىر قىپتۇ. قىز قورققىنىدىن چىرايى

ئۇرۇپ، ئالمان - تالمان قىزنى ئەسلى جايىغا بەند قىلىپ،
لاقا - لۇقىسىنى ئاتقا ئارتىپ، ئۆزەڭگىگە پۇتىنى قويۇشىغا
تۇيۇقسىز:

— ھەي ئەزىز مېھمان، توختاڭ! — دېگەن ئاۋاز ئاڭلى-
نىپتۇ. ئۇ كىشى ئەندىشىگە چۈشكەندەك ئەتراپقا ساراسمىلىك
بىلەن قاراشقا باشلاپتۇ. شۇ چاغدا شاھزادە دەرەخلەر ئارىسىدىن
چىقىپ، ئۇ كىشىگە سالام بېرىپتۇ. يەردىن ئۇنۇپ چىققان دەك
پەيدا بولغان بۇ ئادەمنى كۆرۈپ ھەيران بولغان يولۇچى:
— سالامەت بول يىگىت، مېنىڭ ئالدىمغا قەيەردىن كې-
لىپ قالدىڭ؟ — دەپتۇ.

— كۆڭۈل - كۆكسۈمنى ئېچىش ئۈچۈن، ئورمانلىق ئىچى-
دە ساياھەت قىلىپ يۈرگەندىم، مۇشۇ يەرگە كەلگەندە ساڭا
يولۇقۇپ قالدىم.

— مەندە ئىشىڭ بولمىسا يولۇمنى ئېچىۋەت، مەن
ماڭاي.

— ئاكا، دەپتۇ شاھزادە، — مەن مۇشۇ مەملىكەت شاھ-
نىڭ ئوغلى بولمىمەن، سېنى قەسىرىخانەمگە بىر پىيالە چايقا
تەكلىپ قىلماقچىمەن، چۈنكى سەن بۇ يەرلىك ئەمەستەك قىلىپ
سەن، بىزنىڭ تۇپرىقىمىزغا قەدەم قويغانىكەن سەن، سەن بىزگە
مېھمان.

— مەن بارالمايمەن، مەنزىلىم يىراق، يولۇمدىن توسما.
— ئادەمگەرچىلىك بىلەن تەكلىپ قىلىنغان چايقا بارماس
لىق ھۈرمەتسىزلىك بولىدۇ، ھۈرمەتسىزلىك دوستلۇقنى بۇزىدۇ.
بۇ گەپنى ئاڭلىغان يولۇچى ئائىلاج ماقۇل بوپتۇ. شاھ-
زادە ئۇنىڭ ئېتىنى ئوتلاش ئۈچۈن ئورمانلىققا قويۇپ بېرىپ،
ئۇ كىشىنى خۇرجۇنى بىلەن قەسىرىگە ئېلىپ چىقىپتۇ ۋە ئىز-
زەت - ئېكرام بىلەن كۈتۈپتۇ. تۇننى قىزىق پاراڭلار بىلەن
ئۆتكۈزۈپتۇ. تاڭ ئېتىپتۇ. ئەتىگەنلىك چايدىن كېيىن شاھزادە

سالاسۇن تەرەپكە مېڭىپتۇ. شاھزادە:
 - مېھمان، ئۇلارنى نەگە ئېلىپ بارىسەن، نېمە قىلماق
 چىسەن؟ - دەپ سوراپتۇ.
 - بۇ مەلئۇنلارنى دەرياغا تاشلىۋەتمەكچىمەن، لەھەڭلەر-
 گە يەم بولسۇن! - دەپتۇ يولۇچى.
 - ياق، بولمايدۇ، - دەپتۇ شاھزادە، - بۇ ئىپلاسار-
 نىڭ ناپاك تېنى بىلەن سۈزۈك، ساپ دەريا سۈيى بولغانىم
 سۇن! - دەپتۇ - دە، يۈگۈرۈپ خانىسىغا كىرىپ زۇلپىقارنى
 يالڭاچلاپ كۆتۈرۈپ چىقىپتۇ ۋە مېھمانغا قاراپ، - چاپ! -
 دەپتۇ. كۆزنى يۇمۇپ ئاچقۇچە بەش ئاتەھلى قىيما - چىيما
 قىلىنىپ، تاپتىن ئېرىغدىغان «ئاسمان ساراي» دا شاھزادە، مېھ-
 مان، دېدەكتىن ئىبارەت ئۈچ جان قاپتۇ. شاھزادە مېھمانغا:
 - مەن نازاكت باغدىن دىيانەت گۈلىنى كۆتكەندىم،
 بىراق بۇنىڭغا «ئاسمان ساراي» بىلەنمۇ، سەن ئىشلەتكەندەك
 سېھىر جادۇ قىلىش بىلەنمۇ ئېرىشكىلى بولمايدىكەن، مەن ھا-
 زىر شۇ خاتالىقىمنى تونۇدۇم. سۆيگۈ سۇلتانىنىڭ تەختى بول-
 غان يۈرەك ئەخلاق ئۇنچىسى بىلەن نەقىشلىنىپ، ئۇنىڭغا تەۋە
 بولغان پۈتۈن زېمىن - ۋۇجۇد ساداقەت بۇلىقىدىن سۇ ئىچىپ،
 ۋاپا گۈلىستانغا ئايلىنالماسا، ئاندىن بۇ باغدا تونماس بەخت
 گۈلى پارلايدىكەن، - دەپتۇ - دە، بۇ سۆزنى نەزمىگە ئاي-
 لاندۇرۇپ مۇنۇ قىسمەتنى ئوقۇپتۇ.

سېھىرلەرنى سېھىر يېڭەر، ھىيلىنى مېكرى،
 ۋە لېكىن ھېچ يېڭىلمىگەي ۋاپا - دىيانەت.
 خۇلاسىم شۇ - مۇھەببەتكە سادىق بولسا دىل،
 ئاسمان ساراي، تىلىسىم ساندۇق، قۇلۇپ بىھاجەت.

«شىنجاڭ مەدەنىيىتى» ژۇرنىلىنىڭ 1988 - يىلى 2 -

سانىدىن ئېلىندى.

ساماندىك سارغىيىپ، ئەزايى - بەدىنى غال - غال تىتىرەپ
كېتىپتۇ. ئەمما نېمە ئىلاج. ئۇ يىگىتنى چىقىرىپتۇ. بۇنى كۆر-
گەن مېھمان غەردەپتىن قۇيقا چاچلىرى تىك تۇرۇپ، ئورنىدىن
تىرىغىپ تۇرۇپ قىلىچىنى غىلىپىدىن سۇغۇرۇپ ئۇلارنى چېپىپ
تاشلىماقچى بوپتۇ. شاھزادە ئۇنى توختىتىپ:

— ئەي پالۋان، نامەردلىك قىلما، ئۇزۇك كۆتۈرۈپ يۈر-
گەندە گەپ قىلماي، ماڭا مېھمان بولغاندا تىخ كۆتۈرسەڭ
دۈرۈس بولماس! — دەپتۇ. ئاندىن ئۆز مەلىكىسىگە قاراپ، —
سەنمۇ ئېلىپ چىق! — دەپ خىتاب قىپتۇ. لېكىن مەلىكە مە-
دىر قىلماي ئولتۇرۇۋېرىپتۇ. غەزىپى قايناپ تاشقان شاھزادە، —
مەن ساڭا بۇيرۇق قىلىۋاتمەن، قوپ ئوزۇڭدىن، دەپ قولى
بىلەن نوقۇغانىكەن، مەلىكە ئولتۇرغان جايغا يىقىلىپتۇ. چۈنكى
ئۇ مېھماننىڭ ئالدىغا ئۈچ تەخسە تاماق قويۇلغانلىقىنىڭ
سىرى ئېچىلىش بىلەن ئۆز ئالدىغا ئىككى تەخسە تاماق قويۇل-
غانلىقىنىڭ سەۋەبىنى بىلىپ، قورققىنىدىن ئاللىقاچان جېنى
قەپسىدىن چىقىپ كەتكەنىكەن. شاھزادە قېرى دەللىگە ئىشا-
رەت قىپتۇ، دەللە تەقدىرگە تەن بېرىپ ئۆزىگە بېرىلگەن خا-
ندا ھېلىقى چوڭ ساندۇقتا ساقلانغان سودىگەر زادىنى
ئېلىپ چىقىپتۇ. بۇنى كۆرگەن دېدەك ئۆز كۆزىگە ئىشەنمەي،
ھەيرانۇ - ھەسلىك ئىچىدە:

— ۋاي خۇدايىم، بۇ نېمە ئالامەت، بۇ نېچىس مەخ-
لۇقنى ئەجەب كۆرمەپتىمەنغۇ. بۇ ئىپلاس دەللە مېنىڭ كۆزۈم-
نى باغلاپ قويغانمۇ! نېمە؟... — دەپ تەھلىكىگە چۈشۈپ
قاپتۇ. شاھزادە:

— چۆرەم، سەن گۇناھسىز، پەلەكنىڭ مانا مۇشۇنداق
كارامەت ئويۇنلىرى بار، — دەپ ئۇنى تىنچلاندۇرۇپتۇ. دەل
شۇ پەيتتە يولۇچى ئۆز خوتۇنى بىلەن ئۇنىڭ ئوينىشىنى
ئىككى قولىغا قىسىپ قەسىرنىڭ چۆرىسىگە قويۇلغان تۆمۈر

责任编辑：吉利力·穆罕默德

封面设计：加拉力丁

责任校对：海热尼沙·阿斯木

维吾尔民间故事选（14）（维吾尔文）

萨塔尔·托合提 编

新疆人民出版社出版

（乌鲁木齐市建中路54号 邮政编码 830001）

新疆新华书店发行 新疆新华印刷二厂印刷

850×1168毫米 32开本 9.75印张

1993年11月第1版 1993年11月第1次印刷

印数：1—5,900

ISBN7-228-02473-7/I·864 定价：2.55 元